Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Markides, Kyriacos C.
Muntele Tăcerii: în căutarea spiritualităţii ortodoxe /
Kyriacos C. Markides; trad. din lb. engleză: Anca Irina Ionescu.
Bucureşti: Herald, 2020
ISBN 978-973-111-741-6

I. Ionescu, Anca Irina (trad.)

Pentru noutăţi şi comenzi
vizitaţi site-ul nostru:
www edituraherald ro
sau contactaţi-ne la:
office@edituraherald.ro
OP.10 - CP.33 Sect. II Bucureşti
Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61
Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60
Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

Kyriacos C. Markides

Muntele Tăcerii

În căutarea spiritualităţii ortodoxe

Traducere din limba engleză:
Anca Irina Ionescu

EDITURA HERALD
Bucureşti

Redactor:
Mihai Liță

Corector:
Dușa Udrea-Boborel

Viziune grafică și DTP:
Codruț Radu

Pentru Nikos și Dora

CUPRINS

Nota autorului

Îi sunt profund îndatorat părintelui Maximos, personajul central al acestei cărţi, pentru iubirea, prietenia şi îndrumarea lui duhovnicească. Fără disponibilitatea lui de a-mi împărtăşi cunoştinţele şi experienţa sa despre tradiţia spirituală ortodoxă răsăriteană, această carte nu ar fi fost scrisă. Se înţelege de la sine că toate neajunsurile pe care le-aţi putea întâlni în prezentarea acestei tradiţii a înţelepciunii îmi aparţin în exclusivitate. Aş dori să mulţumesc, de asemenea, călugărilor de la Mănăstirea Panagia, din Cipru, şi bătrânilor*, călugărilor şi pustnicilor pe care i-am cunoscut la Muntele Athos, din Grecia, pentru generoasa lor ospitalitate.

Mulţumesc, de asemenea, colegilor mei de la Departamentul de sociologie al Universităţii din Maine pentru vacanţa sabatică din primăvara anului 1997 şi pentru sprijinul necontenit pe care ei mi l-au oferit în eforturile mele de cercetare. Se cuvinte, de asemenea, să aduc mulţumiri şi persoanelor care au jucat un rol direct sau indirect în elaborarea cărţii de faţă: toţi cei despre care am scris în paginile de faţă; lui Marlene Gabriel, agenta mea literară, şi lui Eric

---

* Termenul de „bătrân" (*gheronda* în limba greacă, *stareţ* în limbile slave) desemnează în spiritualitatea creştină răsăriteană, ortodoxă, un îndrumător duhovnicesc, un **duhovnic**, o fiinţă sporită interior, nu neapărat o persoană înaintată în vârstă, cât una „înaintată în Duh". Eroul principal al acestei cărţi/trilogii isihaste, „părintele Maximos", este un bun exemplu în acest sens. (*N. red.*)

Major, redactorul și editorul meu, pentru cunoștințele lor profesionale excepționale și încrederea continuă în valoarea acestei lucrări; episcopului Kallistos Ware, profesor de religie la Oxford, pentru că a citit în cea mai mare parte lucrarea în prima versiune și mi-a oferit un feedback prețios; doamnei Eleni Stamiris pentru sugestiile ei pertinente; lui Akis Lordos pentru că m-a introdus în ambianța Sfântului Munte Athos, dezvăluindu-mi astfel extraordinara bogăție a spiritualității mistice ortodoxe răsăritene; lui Lambros Karris, prieten și coleg, pentru că mi-a împărtășit bucuriile înălțătoare ale cântului bizantin.

Îi mulțumesc în mod deosebit prietenului meu, Mike Lewis, profesor de artă la Universitatea din Maine, pentru că mi-a cizelat sensibilitatea față de frumusețea naturii și m-a ajutat să apreciez rolul important pe care îl poate juca arta în trezirea [spirituală a] omenirii. Apreciez interesul lui neîntrerupt pentru lucrarea mea, pentru lectura critică a fiecărui capitol în prima formă și pentru elaborarea copertei.

Mulți dintre prietenii și rudele mele din Cipru au jucat un rol important în menținerea legăturii emoționale dintre mine și soția mea, pe de o parte, și țara [noastră] și poporul ei, pe de altă parte. Aș dori să-i salut pe toți acești prieteni, în mod special pe prietenul meu din copilărie, Petros Yiassemides, și pe soția acestuia, Ritsa, care ne-au făcut să simțim că facem parte din viața lor.

Cea mai profundă recunoștință se cuvine surorii mele, Maroulla, și cumnatului meu, Vasos Christou, precum și familiei lor, pentru generozitatea lor sinceră și afecțiunea autentică. Prezența lor în Cipru a ținut vie mai mult decât orice altceva flacăra iubirii noastre pentru locul natal.

În 1977, când am publicat prima carte, fiul nostru Constantine mergea încă de-a bușilea, iar Vasia de-abia urma să se nască. Atunci când am redactat cartea de față în prima formă, amândoi mi-au oferit comentariile și aprecierile lor critice și valoroase. Constantine a citit pagină cu pagină, mi-a făcut sugestii de îmbunătățire privind cu ochiul critic al unui autor în devenire.

Pentru soția mea, Emily, nu pot decât să repet ceea am spus cu ocazia lucrărilor mele anterioare. Extraordinara ei energie, pofta de

viaţă, gustul pentru aventură mi-au oferit contextul care mi-a permis să pătrund în domenii ale experienţei în care nu m-aş fi aventurat fără sprijinul şi îndrumarea ei. A fost nu numai tovarăşa mea de viaţă şi temelia stabilităţii şi bunăstării emoţionale de care m-am rezemat, dar şi cea mai bună prietenă a mea, confidenta şi partenera mea intelectuală, cea care a redactat toate scrierile mele. Cartea de faţă este cu mult mai reuşită datorită ajutorului ei meticulos şi temeinic, pe care mi l-a acordat, în pofida faptului că avea mult de lucru pentru a înfiinţa în Cipru, împreună cu alţi activişti pentru pace, un „Sat Ecologic Internaţional al Păcii" pentru femei şi tineret.

Majoritatea numelor din lucrarea de faţă sunt pseudonime, pentru a proteja intimitatea persoanelor. Din acest motiv am introdus şi mici modificări în descrierea locaţiilor reale unde au avut loc anumite episoade. Cu toate acestea, cartea se bazează în întregime pe dialoguri autentice, pe întâlniri şi experienţe reale.

1
Prolegomene

La începutul anilor '60, când am venit în America, la studii, am adus cu mine o credinţă naivă în religia creştină, în Biserică şi în Dumnezeu, aşa cum o preluasem de la străbunii mei, bărbaţi sau femei. Era o credinţă luată ca atare, bazată pe educaţia în cadrul limitelor izolate şi omogene ale ortodoxiei răsăritene, religia dominantă din Cipru. Cosmopolitismul şi multiculturalismul Americii, unde religia este mai mult o preferinţă decât un destin, mi-a zdruncinat această siguranţă simplă a credinţei. După zece ani de pregătire ca sociolog, m-am transformat din credincios în agnostic. Am tras concluzia, la fel ca mulţi dintre colegii mei, că, în ultimă instanţă, religia este o creaţie a societăţii. Am început să consider axiomatic faptul că societatea dăduse naştere zeilor, şi nu invers; societatea crease religia de care avea nevoie pentru propria supravieţuire. Lucrul cel mai rău era că religia păstrase inegalităţile de clasă, mutând atenţia oamenilor de la lumea reală a nedreptăţii şi asupririi spre o imaginară salvare în „răsplata din ceruri". Lucrul cel mai bun era că îi ajutase pe oameni să facă faţă tragediilor personale şi să menţină o iluzie colectivă a stabilităţii şi ordinii sociale. De aceea, atunci când credincioşii tuturor religiilor îngenunchează pentru a omagia divinităţile lor, în realitate glorifică propria societate deghizată. Era o abordare captivantă, irezistibilă, ieşită de sub pana celor mai puternice creiere ale filosofiei şi sociologiei moderne.

În momentul când mi-am terminat studiile, îmi însuşisem această opinie despre lume, dominantă, deşi nerostită, din cadrul culturii academice moderne: religia, mai ales religia tradiţională, care însemna credinţa într-un Dumnezeu personal, era o chestiune a trecutului, un reziduu al epocii medievale, destinat să fie dat uitării în cele din urmă.

Nu eram un agnostic fericit. De fapt, la început fusese extrem de dureros pentru mine să analizez implicaţiile nihiliste ale morţii teologiei lui Dumnezeu - „dacă Dumnezeu nu e, nimic nu e". Universul intelectual în care mă găseam nu prea îmi oferea însă vreo altă alternativă. Un om de ştiinţă serios nu poate crede în noţiuni nedovedite, precum lumea de dincolo, fiinţe spirituale, îngeri şi demoni etc. Acestea erau credinţele oamenilor preistorici şi ale mătuşilor iubitoare şi modeste pe care le lăsasem în Cipru. Pentru un om de ştiinţă, pentru un sociolog, singura lume reală era lumea faptelor concrete, a universului fizic real şi a conştiinţei obişnuite. Orice noţiune despre lumea de dincolo era numai fantezie, amăgire sau „doar o credinţă".

Toate legăturile pe care le păstram cu religia tinereţii mele rămâneau de ordin exclusiv cultural. Erau rezultatul aprecierii mele estetice a cântărilor şi slujbelor liturgice, rămase întipărite în mintea mea încă din copilărie. Religia nu era pentru mine nimic altceva decât o chestiune de identitate personală. Am continuat să mă consider grec ortodox, dar un grec ortodox laic, la fel după cum un evreu laic este tot evreu, iar un arab laic este tot arab. Astfel, în perioada mea agnostică, o relaţie cu călugării şi pustnicii creştini, subiectul tratat în această carte, ar fi fost, practic, imposibilă. Mintea mea nu era deschisă spre ideea că ar putea să existe valoare și înţelepciune dincolo de parametrii culturii academice raţionale. În cel mai bun caz, tendinţa mea în timpul fazei agnostice fusese să consider astfel de oameni drept nimic altceva decât un muzeu viu al unei lumi de mult apuse. În cel mai rău caz, explicam stilul de viaţă al călugărilor și al pustnicilor în termeni psihopatologici, respingând întregul fenomen al vieţii monastice ca fiind o formă de reverie fără niciun fel de relevanţă pentru epoca postmodernă. Faptul că existau bătrâni

care, tocmai datorită existenţei lor silenţioase de pustnici, de lupte personale înverşunate şi de practici spirituale deveniseră posesorii unei înţelepciuni duhovniceşti autentice, era pe atunci pentru mine o idee cu totul inacceptabilă.

Dar Providenţa lucrează pe căi misterioase. Împreună cu soţia mea Emily, am sosit în 1972 la Universitatea din Maine ca să-mi încep cariera de profesor asistent* de sociologie, şi aceasta a însemnat eliberarea mea de materialismul şi agnosticismul ştiinţific.

„Eliberarea" mea a început prin intermediul unui coleg care mi-a prezentat gândirea orientală şi tradiţia yoghină din India. Alături de cărţile controversate ale lui Carlos Castaneda şi scrierile lui Alan Watts, Helena Blavatsky, Rudolf Steiner şi G.I. Gurdjieff, lucrări precum cele ale înţelepţilor hinduşi Paramahamsa Yogananda şi Jiddu Krishnamurti au devenit şi ele o parte componentă a hranei mele spirituale timp de mai mulţi ani la rând. Acelaşi coleg mi-a prezentat meditaţia transcendentală, importată în America de Maharshi Mahesh Yogi în timpul zbuciumaţilor ani '60 şi am practicat cu sfinţenie Meditaţia Transcendentală timp de peste şapte ani, în căutarea „conştiinţei cosmice" şi a relaxării profunde.

Meditaţia, lectura cărţilor despre religiile orientale şi lucrări ştiinţifice precum cele ale lui Fritjof Capra şi ale altora despre interfaţa dintre ştiinţa modernă şi misticism m-au făcut să mă îndepărtez treptat de starea mea de necredinţă. A început să-mi devină din ce în ce mai clar că ipotezele laice despre realitate, dominante în timpul studiilor mele universitare, erau, de fapt, o mare iluzie, o superstiţie materialistă care ţinuse gândirea occidentală încătuşată şi captivă în ultimii trei sute de ani. Reprezentau o superstiţie distructivă, care îi aducea pe intelectualii occidentali sensibili la o disperare existenţială şi, în unele cazuri, chiar la sinucidere şi la nebunie. Înţelegerea

---

* Grad academic în institutele de învăţământ superior din Statele Unite, Canada şi alte ţări, care necesită titlul ştiinţific de doctor în specialitatea respectivă; este gradul de profesorat cel mai mic, după el urmează cel de profesor asociat şi apoi cel de profesor plin. (*N. tr.*)

ridicolului materialismului ştiinţific a avut un efect eliberator uriaş asupra gândirii mele.

Unul dintre episoadele decisive din viaţa mea, care m-a eliberat de ultimele cătuşe ale agnosticismului, a fost întâlnirea mea cu un extraordinar tămăduitor şi mistic cunoscut sub numele de Daskalos. Era un clarvăzător şi profesor de ezoterism în vârstă 66 de ani pe care l-am cunoscut în 1979, în timpul unei cercetări pe teren din Cipru. Opinia mea academică despre lume era provocată într-un mod atât de radical de acest „şaman" occidental emfatic, încât am lăsat deoparte proiectul la care lucram atunci, pentru a studia împreună cu el şi cu cercul lui de discipoli. În următorii zece ani am efectuat cercetări pe teren şi am scris despre lumea extraordinară a acestor tămăduitori. Era o lume a miracolelor, a călătoriilor extracorporale, a fenomenelor paranormale de toate felurile, exorcisme şi vindecări neobişnuite pe care nu le puteam explica prin logica uzuală.[1] Cum puteam explica pe cale raţională vindecarea unei femei paralizate pe care specialiştii din Cipru şi din Israel o consideraseră incurabilă? Vindecarea s-a produs în faţa ochilor mei şi a fost realizată de Daskalos, care a mângâiat-o pur şi simplu pe spate timp de o jumătate de oră. O radiografie făcută imediat după intervenţia lui a arătat o coloană vertebrală perfect normală, în comparaţie cu radiografia făcută cu o săptămână în urmă, care înfăţişa o coloană vertebrală dislocată şi deteriorată. Sau cum aş putea să explic modul în care acest vindecător a pus diagnosticul corect maladiei de care suferea o femeie din New York atingând numai fotografia acesteia, în timp ce ţinea ochii închişi, deşi medicii ei nu fuseseră capabili să descopere de ce anume suferă? Astfel de fenomene deveniseră o rutină în observaţiile mele de teren făcute asupra acestor vindecători şi mistici paranormali. Apoi am descoperit că cercetările efectuate în alte părţi ale lumii descriau experienţe şi observaţii analoge. Întâlnirile cu antropologi precum Michael Harner de la New School of Social Research, care îi studia pe şamani şi fusese martor la fenomene asemănătoare, mi-au întărit încrederea în propriile observaţii de teren şi convingerea că acestea nu erau halucinaţii personale.[2]

Pe baza cercetărilor mele împreună cu Daskalos și Kostas, care pe atunci era asociatul lui apropiat, am ajuns la concluzia că ființele umane au în ele capacități latente, care se extind dincolo de cele cinci simțuri și că mintea nu se limitează la creier. Mai mult chiar, am început să înțeleg că s-ar putea să existe stadii ale conștiinței care se extind dincolo de cel rațional. Mi-am dat seama că există stadii transraționale ale conștiinței, despre care misticii din toate tradițiile au vorbit de-a lungul istoriei și că [acea realitate pe care] noi o numim „moarte" nu este nimic altceva decât un alt început, o tranziție spre un plan diferit al vieții și al existenței.

Misticii ciprioți predau un sistem „hristocentric" bine integrat de filosofie mistică, făcând apel la predispoziția și formația mea raționaliste, dar care îmi deschidea și mintea către posibilitatea existenței altor lumi, aflate mult dincolo de lumea materiei brute și a conștiinței raționale obișnuite. A fost minunat să descopăr o astfel de cosmologie spirituală în interiorul propriei mele tradiții culturale.

Interesul generat de cărțile mele despre misticii ciprioți mi-au oferit încă un sprijin pentru noul meu mod de a înțelege realitatea. De când a apărut trilogia despre aventura mea de zece ani, zeci de persoane din întreaga lume m-au contactat ca să-mi mărturisească faptul că și ei trăiau în lumea extraordinară a vindecătorilor și misticilor ciprioți descrisă în cărțile mele. În felul acesta, mi-am dat seama că foarte mulți oameni, atât din Statele Unite, cât și din alte locuri, duc o viață dublă. Își trăiesc viețile lor obișnuite, fiind supuși în același timp unor experiențe mistice pe care nu îndrăznesc să le dezvăluie, de teamă să nu fie etichetați drept bolnavi mintal. Astfel de oameni, mă grăbesc să adaug, se pot găsi în toate domeniile vieții, inclusiv printre membrii comunității academice: psihologi behavioriști, sociologi, fizicieni și biologi. Am descoperit, spre marea mea uimire, că există o paracultură de care oamenii de știință, prea adânc afundați în prejudecățile materialiste, nu au reușit să ia notă.

Poate că misticii ciprioți m-au ajutat să-mi depășesc agnosticismul și materialismul științific, dar nu m-au ajutat prea mult să-mi depășesc atitudinea negativă față de religia organizată. Dimpotrivă,

am luat drept un fapt dat că spiritualitatea autentică nu se poate găsi şi nu poate înflori decât dincolo de limitele stabilite de religie. Am considerat drept o noţiune de la sine înţeleasă că religia organizată implică în mod inevitabil corupţia religiei. În istoria religiei găseam din belşug muniţie pentru a întreţine astfel de convingeri.

La fel ca majoritatea cercetătorilor occidentali, i-am asociat pe reprezentanţii religiei instituţionalizate, dacă nu cu îngustimea de gândire, intoleranţa şi corupţia, cel puţin cu irelevanţa. Până la întâlnirea mea de dată recentă cu câţiva călugări şi pustnici creştini extraordinari, nu cunoscusem nicio „persoană în veşminte bisericeşti" care să mă inspire din punct de vedere spiritual sau intelectual. După părerea mea, ierarhia clericală părea, cu puţine excepţii, plictisitoare şi incompetentă intelectual. De asemenea, religia organizată avea puţin de oferit astăzi celui care căuta neobosit, serios şi inteligent cunoaşterea interioară. La vremea respectivă nu puteam decât să fiu întru totul de acord cu un cercetător de frunte al Bibliei care se lamenta astfel: „creştinismul, aşa cum l-am cunoscut noi în Occident, este anemic şi atrofiat".[3]

Din momentul în care mi-am eliberat mintea de lanţurile agnosticismului şi ale materialismului ştiinţific, am presupus că, pentru a mă angaja la modul serios într-o practică spirituală contemplativă de transformare personală şi de experienţă interioară, trebuie să adopţi metode de meditaţie asemănătoare celor practicate de misticii laici pe care îi studiasem sau de yoghinii din India, de preferat sub îndrumarea unui maestru. La modul mai romantic, poate că trebuie să călătoreşti până în Orientul exotic şi să te aşezi la picioarele acelor guru autodidacţi care îşi răspândesc înţelepciunea de pe culmile munţilor Himalaya.

Schimbarea mea de atitudine faţă de religia organizată s-a produs în urma unei invitaţii pe care am primit-o de a merge într-un pelerinaj. Prietenul meu Antonis, un om de afaceri cipriot interesat de spiritualitatea creştină, m-a provocat să-l însoţesc în primăvara anului 1991 într-o călătorie la Muntele Athos (sau Sfântul Munte), o peninsulă inaccesibilă din nordul Greciei, cu o lungime de 48 km şi o

lăţime de 16 km, ca să-i cunosc „pe sfinţii în viaţă care radiază iubirea lui Hristos". Rugăciunile lor, susţinea el, fac miracole, iar aurele lor strălucesc precum soarele. Intrigat, am acceptat invitaţia lui, iar în viaţa şi în munca mea s-a produs o adevărată cotitură, atunci când l-am cunoscut în acea vizită pe părintele Maximos. În anii care aveau să urmeze, acest extraordinar şi carismatic călugăr atonit a devenit mentorul, profesorul şi principala mea sursă de informaţii despre spiritualitatea creştină, aşa cum a fost ea păstrată pe „Muntele Tăcerii"*.

După agnosticism, după Meditaţia Transcendentală şi după descoperirile filosofice datorate contactului meu îndelungat cu misticii laici şi vindecătorii din Cipru, eram gata pentru o aventură în interiorul tradiţiei experienţiale a creştinătăţii organizate, care a supravieţuit în câteva mănăstiri străvechi, necunoscute în Occident, şi în cea mai mare parte a creştinătăţii. Acolo, la Muntele Athos, cunoscut încă din secolul al IX-lea ca un refugiu pentru pustnici şi călugări, am intrat în contact cu un alt fel de creştinism.[4] Aşa cum îmi promisese Antonis şi cu ajutorul părintelui Maximos în calitate de mentor, am reuşit să-i cunosc pe pustnicii consideraţi sfinţi care trăiau în colţurile îndepărtate ale peninsulei, inaccesibile şi necunoscute vizitatorului oarecare. Mi se părea, într-adevăr, că sunt nişte yoghini creştini, tipul de yoghini pe care îl caută occidentalii în sanctuarele din India. Am înţeles atunci că spiritualitatea pe care am găsit-o la Muntele Athos, cu istoria sa milenară, avea toate trăsăturile distinctive - poate chiar şi mai mult - pe care le căutasem în Vedele şi Upanişadele Indiei.

- Muntele Athos, i-am murmurat eu lui Antonis, când am plecat de acolo cu vaporul după această primă vizită, este echivalentul creştin al Tibetului.

Începând cu *Riding with the Lion*[5], mi-am propus să-mi lărgesc raza de explorare de la lumea extraordinară a lui Daskalos şi Kostas până la tradiţia mistică, străveche a creştinismului. Spre uimirea mea, am descoperit că practicile spirituale şi „tehnologiile" paranormale pe

---

* Numele dat de autor Sfântului Munte, Athos, leagănul căii isihaste (*heschya* în limba greacă însemnând „linişte", „tăcere"). (*N. red.*)

care le căutăm în India și în Tibet sunt prezente și în inima tradiției creștine, păstrate în mănăstirile și schiturile cocoțate pe stâncile Muntelui Athos încă din primele secole ale erei creștine, dar bisericile de toate confesiunile, la fel ca și cercetătorii biblici ignoră înțelepciunea mistică ce înflorește încă în unele dintre aceste comunități monastice.

Când m-am întors în Maine, am spus unor colegi și prieteni că intenționez să includ în studiile mele viața și lumea călugărilor și a pustnicilor creștini și mi-am dat seama că trebuie să ofer o explicație. Călugării și pustnicii au o reputație dubioasă în cultura occidentală, atât în cercurile academice, cât și în rândurile publicului larg. În epoca noastră postfreudiană, orientată spre plăcere, stilul de viață al pustnicilor este respins de gândirea modernă. Un asemenea stil de viață este adesea echivalat cu mortificarea trupului, cu refularea sexuală, ba chiar cu sadomasochismul, ca să nu mai vorbim despre misoginism și de „nesfânta" Inchiziție. Este un bagaj cultural împovărător. În mod curios, nu există o astfel de prejudecată îndreptată împotriva călugărilor care sosesc pe coastele Americii venind din Orient. La o conferință recentă din Montreal, la care am vorbit despre experiențele mele de la Muntele Athos, o scriitoare afro-americană, Luisa Teish, m-a întrebat dacă acești călugări se delimitaseră în vreun fel de faptul că uciseseră milioane de femei ca vrăjitoare. Dr. John Rossner, un episcop anglican și profesor de religii comparate, care era gazda evenimentului, a preîntâmpinat răspunsul meu sărind în picioare și declarând publicului că în creștinismul răsăritean nu a existat Inchiziție. Dr. Teish a fost uimită și încântată să audă acest lucru.

– Să-i învinovățești pe călugării de la Muntele Athos pentru Inchiziție, am adăugat eu, este la fel de absurd ca și când i-ai învinovăți pe Dalai Lama și pe alți călugări budiști și hinduși pentru acest episod terifiant al istoriei occidentale.

Când am început să explorez spiritualitatea mistică de la Muntele Athos, două persoane au jucat un rol crucial și m-au ajutat să-mi limpezesc gândurile și să mă concentrez: Emily și colegul și prietenul meu artist, Mike Lewis. La fel ca Emily și ca mine, Mike s-a arătat profund interesat de spiritualitate, dar suspicios în ceea ce privește religia

organizată, mai ales în varianta ei exagerat de zeloasă. Mai mult chiar, nefiind practicant al niciunei religii formale, mi-a fost de mare ajutor pentru a mă sensibiliza în privința unor elemente ale spiritualității mistice ale ortodoxiei răsăritene care sunt relevante nu numai pentru viața creștinilor, ci și pentru viața oricui este interesat de dimensiunile mai profunde ale existenței umane. La fel și Emily, cu sensibilitatea ei specific feminină față de ceea ce este natural, nu a încetat nicio clipă să-mi amintească de imperativul incluziunii, în timp ce eu scotoceam prin peisajul spiritual al călugărilor și pustnicilor creștini.

Tradiția atonită cu care am intrat în contact, în ciuda contextului cultural arhaic, a umplut o lacună din căutările mele. Nu era numai sentimentul viguros de *agape* – iubirea altruistă, lipsită de egoism, de care este pătruns întregul univers al Sfântului Munte, care este atât de dezarmant pentru pelerin –, ci și puterea expresiei sale artistice, care îl atinge pe vizitator la un nivel de mare profunzime, pătrunzându-i chiar în inimă. Cântările poemelor spirituale în greaca bizantină din timpul slujbelor lungi îmi produceau o stare de continuă înălțare emoțională, care m-a făcut să-mi dau seama de puterea artei și a muzicii în aventura omenească a găsirii lui Dumnezeu. Cântarea liturgică era o formă de rugăciune și meditație care mă arunca într-o stare de profundă pace și seninătate, așa cum nu simțisem cu nicio altă formă de meditație.

Dar Muntele Athos nu era numai o culme emoțională și duhovnicească. Era și o provocare intelectuală. Conversațiile captivante ale lui Emily și Mike și energia lor m-au ajutat să-mi clarific acest aspect al activității mele și să-mi pun întrebări care mă vor preocupa în lunile și anii ce vor urma.

Care sunt caracteristicile de bază ale spiritualității atonite așa cum a fost ea păstrată și modelată de-a lungul veacurilor în aceste mănăstiri și schituri străvechi? De ce cercetătorii occidentali au ignorat, practic, această formă de experiență mistică a creștinismului într-o perioadă în care numeroși occidentali și-au întors privirile spre hinduism și budism? Ce are de oferit Muntele Athos lumii occidentale de astăzi și nu găsim în bisericile obișnuite?

Intenţia mea era să mă întorc cândva la îndepărtatul Athos pentru ca, împreună cu părintele Maximos, să găsesc răspunsuri la aceste întrebări. Între timp am mai citit, am discutat lucrurile cu Emily şi mi-am continuat conversaţiile peripatetice cu Mike. În timpul acestor plimbări pe aleile de la Universitate am început să văd clar ce putea oferi civilizaţiei contemporane Muntele Athos, republica monastică autonomă cu aproximativ două mii de călugări şi pustnici.

Într-o zi, pe când ne plimbam şi soarele apunea în spatele pădurii, i-am explicat lui Mike câteva dintre ideile mele teoretice şi speculaţiile referitoare la ceea ce consideram că ar putea fi semnificaţia Muntelui Athos pentru lumea modernă. Regretatul sociolog Pitirim Sorokin de la Harvard şi gânditori transpersonali contemporani, precum Ken Wilber, afirmă că putem cunoaşte realitatea pe trei căi:

– prin „ochiul simţurilor“ (ştiinţa empirică),

– prin „ochiul raţiunii" (filosofia, logica, matematica) şi

– prin „ochiul contemplaţiei“ (practica spirituală sistematică şi disciplinată pentru a activa facultăţile intuitive şi spirituale ale sinelui).[6]

Acestea sunt cele trei ordine unice şi diferite ale realităţii cu domeniile lor legitime distincte, cu legile şi caracteristicile lor, care nu pot fi reduse una la cealaltă. Sunt ordine cognitive *sui-generis*, realităţi în sine. O abordare „integralistă" a Adevărului, aşa cum ne amintea întotdeauna regretatul Pitirim Sorokin, presupune onorarea şi cultivarea tuturor celor trei „ochi"“ în mod egal. În Occident una dintre abordări a devenit întotdeauna dominantă, înlăturându-le pe celelalte şi invadând domeniile acestora. Atunci când Occidentul s-a dezvoltat în aşa fel încât „ochiul contemplaţiei" a fost izgonit de pe calea legitimă a cunoaşterii, cei care şi-au dedicat viaţa cultivării lui au fost marginalizaţi, ba chiar defăimaţi, uneori chiar persecutaţi. Astfel, întreaga cunoaştere a fost redusă la „ochiul simţurilor". În civilizaţiile orientale, pe de altă parte, precum cea a Tibetului, „ochiul contemplaţiei“ a rămas viu şi a fost descoperit de poeţii şi scriitorii blazaţi începând din secolul al XIX-lea, şi de reprezentanţii contemporani ai curentului New Age, aflaţi în căutarea spiritualităţii autentice.[7]

În felul lui tăcut, Muntele Athos a păstrat „ochiul contemplației", în timp ce în toată civilizația occidentală acesta a fost înlăturat. Aşadar, dacă Grecia clasică a oferit lumii, în primul rând, o metodă de cultivare şi de dezvoltare a „ochiului minţii" (filosofia, logica, raţiunea) şi dacă, în mod similar, Europa Occidentală a contribuit în primul rând la dezvoltarea „ochiului simţurilor" (ştiinţa empirică), Muntele Athos - continuatorul pe plan cultural al Imperiul Roman de Răsărit, cunoscut sub numele de Bizanţ - a contribuit la dezvoltarea „ochiului contemplaţiei" şi la refacerea tradiţiei [căutării] interioare în cadrul civilizaţiei occidentale. El a contribuit la dezvoltarea unei abordări „integraliste" a Adevărului. Discutând aceste idei cu Emily şi cu Mike, am înţeles că Muntele Athos ar putea deţine răspunsul la întrebarea „de ce creştinismul, aşa cum îl cunoaştem noi în Occident, este anemic şi atrofiat?" Aşadar, Muntele Athos ar putea avea potenţialul de a readuce creştinătăţii o nouă vitalitate de care aceasta are atât de mare nevoie.

2
Bătrâni și sfinți

Părintelui Maximos îi plăcea să povestească despre îndrumătorul lui duhovnicesc, Paisie*, pustnic legendar și sfânt contemporan de la Muntele Athos. Îmi amintesc că, în timpul primei mele vizite la Sfântul Munte din primăvara anului 1991, în timp ce am mers câteva ore bune prin munții sălbatici ca să ajungem la schitul lui Paisie, [părintele Maximos] mi-a povestit câteva întâmplări extraordinare.

- Nu cu mult timp în urmă, a spus părintele, eram aici cu el când au început să vină foarte mulți pelerini. Fusese o zi foarte obositoare pentru bătrânul Paisie. La un moment dat, după-amiaza, a informat ultimul grup de vizitatori:

- Prieteni, e timpul să plecați. Mănăstirea cea mai apropiată este foarte departe de aici. Dacă nu vă grăbiți, veți găsi porțile închise.

Dar cineva din grup dorea neapărat să vorbească cu el într-o chestiune personală.

- Părinte, a spus acesta, aș vrea să vă văd între patru ochi câteva minute.

Bătrânul Paisie a făcut cu semn cu mâna și i-a spus:

- Pleacă, fiule. Mergi cu ceilalți. Este târziu și sunt foarte obosit.

---

* Deși, în general, în toată lucrarea s-a păstrat forma originală numelor, așa cum este ea dată de autor, transliterarea uzuală în limba română a numelui este Paisie, un nume ilustru în monahismul atonit. (*N. red.*)

- Dar, Părinte, vă rog! l-a implorat omul. Am ceva foarte important să vă spun.

Omul insista și bătrânul Paisie părea nerăbdător.

- Pentru Dumnezeu, pleacă până nu se închid porțile mănăstirii!

- Dar, Părinte, soția mea este foarte bolnavă. Are cancer și este pe moarte.

Părintele Paisie s-a oprit în loc, i-a pus brațul pe umăr și l-a încurajat blând:

- Pleacă, dragul meu, și să nu te temi. Soția dumitale este bine.

- Omul acela era foarte abătut, a continuat părintele Maximos în timp ce ne îndreptam spre locuința bătrânului Paisie. S-a întors cu inima grea la mănăstire împreună cu ceilalți, simțind că nu realizase nimic. Că tot drumul lui de la Atena până la îndepărtatul Munte Athos, sute și sute de kilometri, fusese o pierdere de timp. Auzise că Paisie este un om sfânt, ale cărui rugăciuni și a cărui mijlocire îi vindecau adesea pe oameni de boli grave. Acum ultima lui speranță se spulberase.

Vă puteți imagina uimirea și bucuria lui când a ajuns acasă și și-a găsit soția umblând prin casă și arătând surprinzător de bine, a continuat părintele Maximos, în timp ce ne apropiam de schit. Soția lui a spus că, în timp ce zăcea în pat, tot corpul i-a fost cuprins de o sudoare rece și, după ce a transpirat din belșug, s-a simțit complet vindecată. Doctorul a confirmat după aceea că, într-adevăr, cancerul ei dispăruse în mod misterios. Atunci soțul a întrebat când s-a produs transpirația și schimbarea stării ei, iar femeia a răspuns că fusese vineri cam pe la ora patru după-amiază. Când a auzit aceasta, soțul a simțit un fior rece. Era momentul când bătrânul Paisie îl asigurase că soția lui este bine.

Părintele Maximos a oftat adânc și a rămas nemișcat câteva secunde, privind la marea de jos. Apoi a spus că la Muntele Athos astfel de fenomene nu erau o surpriză, căci făceau parte din experiența de zi cu zi a călugărilor și a pustnicilor care se hotărau să trăiască aici într-o stare de continuă rugăciune și contemplație.

- Când oamenii renunţă total la egoismul lor şi ajung în starea de *Theosis* sau unirea cu Dumnezeu, îmi explica părintele Maximos în timp ce ajungeam la poarta lui Paisie, atunci tot ceea ce doresc ei este ceea ce şi Dumnezeu doreşte şi atunci li se dă. Nu există decât o mică demarcaţie între fiinţa individuală şi Dumnezeu, între voinţa celui sporit întru Hristos şi voinţa Domnului. Aceasta este o stare de sfinţenie, starea bătrânului Paisie, la care acesta a ajuns după o viaţă întreagă de lupte ascetice. S-a eliberat de patimi în aşa măsură, a explicat părintele Maximos, încât a devenit un recipient purificat prin care sunt canalizate binecuvântările şi energiile Sfântului Duh. Înainte ca bătrânul Paisie să ne deschidă uşa, părintele Maximos s-a grăbit să ne explice că o fiinţă omenească „hristificată" continuă să-şi păstreze identitatea personală în cadrul stării de uniune cu Dumnezeu. În tradiţia mistică creştină, starea ultimă de *Theosis* nu implică anularea individualităţii omului.

Îmi amintesc cât se poate de clar prima zi când l-am cunoscut pe părintele Maximos în acel pelerinaj decisiv de la *Agion Oros*, Sfântul Munte. Îmbrăcat în sutană, cu un zâmbet larg şi prietenos pe chipul rotund, ne aştepta împreună cu alţi trei călugări la intrarea în Vatopedi, această mănăstire străveche, inaccesibilă, de pe versantul estic al Muntelui Athos. Ceea ce am simţit atunci când l-am cunoscut a fost un amestec de sentimente misterioase, pe care le trăim adesea atunci când întâlnim o persoană absolut străină cu care devenim instantaneu „prieteni de suflet". Nici nu bănuiam însă impactul profund pe care această întâlnire aparent întâmplătoare avea să-l aibă asupra carierei mele spirituale şi profesionale ulterioare.

Chiar de la prima întâlnire mi-am dat seama că părintele Maximos era un om neobişnuit, că, în ciuda faptului că era tânăr (avea pe atunci 32 de ani), dispunea de o înţelepciune duhovnicească neobişnuită. Am aflat curând că părintele Maximos era considerat de ceilalţi călugări drept un „bătrân" (*gerontas* în greacă, *stareţ* în rusă), cineva care, la fel ca şi Paisie, avea reputaţia de a fi înzestrat cu o harismă Divină. Un astfel de îndrumător sau îndrumătoare, indiferent de vârstă, poate juca rolul de călăuză duhovnicească pentru ceilalţi în efortul

acestora de a se uni cu Dumnezeu. Pentru mine a fost o descoperire majoră să constat că acest sistem de maestru-discipol sau „îndrumare spirituală" exista nu numai în religiile orientale, ci şi în creştinism.

În plan psihologic şi intelectual eram gata să învăţ de la el, un obicei pe care mi l-am dezvoltat în timpul contactelor îndelungate avute cu misticii şi vindecătorii din Cipru. Cel mai important însă era faptul că părintele Maximos se arăta dispus să mă ia sub aripa lui şi, date fiind limitările mele, să fie mentorul meu şi principala „sursă de informaţii" în explorarea esenţei tradiţiei mistice creştine.

Am început să-mi fac planuri să mă întorc la Muntele Athos şi să rămân mai mult timp în anul meu sabatic care urma, programat să înceapă în primăvara anului 1997. Mă simţeam încurajat să-mi fac astfel de planuri şi de mai multe scrisori din partea părintelui Maximos, care îşi reafirmase disponibilitatea de a mă ajuta în cercetările mele şi își exprimase și preocuparea pentru bunăstarea mea spirituală. Într-una dintre aceste scrisori din 1992, menţionase în treacăt că, „din păcate", fusese ales *Protos* („Cel dintâi") la Sfântul Munte, un post de conducere cu un mandat de un an, ocupat prin rotaţie. Era o dovadă a înaltului respect de care se bucura părintele Maximos printre colegii săi călugări. Funcţia de *Protos* era şi o dovadă a statutului extraordinar de care se bucura Muntele Athos, ca teocraţie creştină independentă la marginea Europei, moştenire păstrată de la defunctul Imperiu Bizantin.

Nu fusese întotdeauna uşor să-şi păstreze autonomia. Probabil să părintele Maximos se simţea deosebit de împovărat de această responsabilitate, chiar dacă aceasta nu avea să dureze decât o perioadă scurtă de timp. În timp ce reflectam la sarcinile suplimentare impuse de noua lui poziţie, îmi amintesc de o conversaţie pe care am avut-o într-o zi, când ne-am dus prin mănăstire ca să ne arate câteva obiecte preţioase de artă religioasă. Atunci ne explicase cât de necesar fusese ca Muntele Athos să rămână autonom pentru a putea continua să păstreze adevăratul spirit al monahismului.

– Închiderea mănăstirilor, ne-a explicat el în legătură cu evenimentele din Occident după Reformă, a fost ca și când s-ar fi smuls inima creştinătăţii.

Voia să spună că în mănăstiri se cultiva în mod sistematic experienţa religioasă, oferind o mărturie vie a realităţii lui Dumnezeu. Prin închiderea mănăstirilor, Occidentul ajunsese să se rezeme numai pe intelect în căutarea lui Dumnezeu. Dar drumul spre cunoaşterea lui Dumnezeu – ne va spune în repetare rânduri părintele Maximos – nu este prin filosofie şi nici prin ştiinţa experimentală, ci prin metodele sistematice de practică spirituală care ne pot deschide către harul Sfântului Duh. Numai atunci putem simţi Divinul prin cunoaşterea nemijlocită, prin experienţă directă, a Creatorului.

– Altfel, continua el, rămânem blocaţi la nivelul simplelor credinţe şi ideologii.

După părerea părintelui Maximos, conservarea tradiţiei mistice atonite a avut o importanţă covârşitoare pentru supravieţuirea creştinismului. A fost nevoie de iscusinţă diplomatică şi de înţelepciune din partea călugărilor ca să-şi păstreze aceste mănăstiri, [ceea ce a constituit o] misiune fundamentală pentru *Protos* şi consilierii săi. Nu voi uita niciodată câteva dintre relatările pe care le-am auzit la Muntele Athos în timpul primei mele vizite acolo despre luptele necontenite ale călugărilor pentru a păstra izolarea şi independenţa Sfântului Munte de-a lungul secolelor împotriva intruşilor.

Iniţial, Peninsula Atonită a fost aleasă ca un loc de refugiu monastic şi eremitic datorită inaccesibilităţii ei. Peninsula pătrunde 50 km în nordul Mării Egee la sud-est de Salonic și este separată de Grecia continentală prin munţi semeţi, impenetrabili şi un ţărm neprietenos. Spre deosebire de cele mai multe părţi ale ţărmurilor Greciei, nu are porturi naturale, fiind astfel o ţintă extrem de neatrăgătoare pentru eventualii invadatori şi vizitatori nedoriţi – am descoperit acest lucru în vara anului 1998, când am pornit într-o excursie pe mare în jurul Muntelui Athos şi era cât pe-aci să naufragiem în timpul unei furtuni iscate din senin, cu vânturi puternice şi valuri uriaşe. Nu exista niciun golf în care să ne adăpostim.

Şi, cu toate acestea, în ciuda inaccesibilităţii peninsulei, multe mănăstiri au fost prădate de-a lungul secolelor de piraţi îndrăzneţi, de cruciaţi puşi pe jafuri şi de armate invadatoare. Din acest motiv, dar şi pentru a se menţine autonomia şi tăcerea pe Sfântul Munte, mănăstirile au fost construite ca nişte castele, în vârful munţilor sau al unor stânci abrupte. În timp ce se concentrau asupra lumii de dincolo, călugării de la Muntele Athos au dezvoltat şi o cultură aparte a diplomaţiei, care le-a dat posibilitatea să facă faţă problemelor de acest fel din lumea noastră. În secolul al XV-lea, când Salonicul, cel mai important oraş al Imperiului Bizantin, a căzut în mâinile turcilor otomani, *Protosul* de la Muntele Athos, însoţit de o delegaţie de călugări reprezentând toate mănăstirile, s-a dus acolo să-şi prezinte capitularea oficială şi să-şi exprime loialitatea faţă de paşa turc. Călugării ştiau foarte bine că nu era decât o chestiune de timp până când va cădea şi Constantinopolul şi doreau să-şi protejeze mănăstirile de trupele turceşti invadatoare. Paşa a apreciat gestul lor de capitulare, nu a invadat Sfântul Munte şi i-a lăsat pe călugări să-şi administreze singuri treburile. Drept urmare, spiritualitatea atonită a supravieţuit neatinsă de-a lungul celor patru sute de ani de stăpânire otomană.

Conform aceleiaşi logici şi prin manevre diplomatice asemănătoare, călugării au reuşit să navigheze prin convulsiile secolului al XX-lea. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când germanii au invadat Grecia, existau temeri legate de soarta Muntelui Athos. Atunci *Protosul* i-a trimis o scrisoare direct lui Hitler şi l-a rugat să ia Muntele Athos sub protecţia sa personală. Führerul a fost atât de măgulit de acest gest, încât le-a ordonat generalilor săi să nu se amestece în viaţa călugărilor. Deşi la Muntele Athos a fost staţionată o garnizoană germană, niciuna dintre mănăstiri nu a avut de suferit în timpul întregii perioade brutale de ocupaţie germană a Greciei. Pe atunci, mai multe evreice din Grecia şi copiii lor au găsit adăpost la Sfântul Munte. Părinţii atoniţi le-au ascuns acolo pe toată durata stăpânirii germane. Făcând acest lucru au încălcat un tabu strict, vechi de unsprezece secole, care interzice intrarea femeilor acolo. Se spune că a fost singura excepţie de la această interdicţie.

Integritatea şi autonomia Muntelui Sfânt a fost ameninţată din nou atunci când Grecia s-a aflat sub dictatură militară, din 1967 până în 1974. La începutul anilor '70 circulau zvonuri că guvernul intenţionează să dezvolte Peninsula Atonită pentru turism. Se vorbea chiar despre transformarea câtorva dintre mănăstirile semiabandonate în cazinouri. Părinţii erau oripilaţi. O astfel de evoluţie [a evenimentelor] ar fi distrus Muntele Athos împreună cu toate comorile sale mistice. Această acţiune ar fi reprezentat şi o încălcare flagrantă a Cartei Bizantine care înfiinţase Muntele Athos în secolul al IX-lea ca refugiu multietnic autonom, rezervat în întregime pentru călugări şi sihaştri. Drept răspuns, *Protosul* Muntelui Athos i-a trimis un mesaj lui Leonid Brejnev, pe atunci Secretar General al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, rugându-l să intervină în favoarea Muntelui Sfânt. Rusia, scria părintele, avea o moştenire culturală la Sfântul Munte. Mulţi sfinţi şi mari duhovnici ruşi veniseră la Sfântul Munte. Mai mult chiar, cea mai vestită şi mai veche mănăstire de acolo, Sfântul Pantelimon, era în cea mai mare parte rusească. Brejnev i-a făcut pe plac şi a trimis o scrisoare coloneilor greci, ameninţându-i cu repercusiuni drastice în cazul în care statul grec, care nu era decât custodele Muntelui Athos, se va amesteca în integritatea internă a acestuia. Şi din nou autonomia Muntelui Sfânt a supravieţuit.

Aceasta era testamentul diplomatic pe care îl moştenise părintele Maximos în noua sa funcţie de *Protos* al Sfântului Munte. Mă întrebam cum se descurcă şi abia aşteptam să-l întâlnesc, ca să continuăm explorarea spiritualităţii atonite. Dar nu avea să fie aşa.

În toamna anului 1993, planurile mele s-au schimbat radical, după ce am primit o scrisoare de la Stephanos, vechiul meu prieten şi confident, împreună cu care asistasem la multe experienţe cu vindecătorii ciprioţi în anii '80. Veteran al grupărilor ezoterice sufite şi hinduse în numeroşii ani pe care îi petrecuse la Londra, Stephanos şi-a îndreptat atenţia spre creştinism după ce s-a retras din afaceri şi s-a întors în Cipru.

„Cred că te va interesa să afli", îmi scria el, „că un călugăr extraordinar de la Muntele Athos a venit în Cipru. După părerea mea,

are toate caracteristicile unui adevărat maestru şi, aşa după cum ştii, în viaţa mea am cunoscut destui. Este însoţit de alţi doi călugări şi înfiinţează o mănăstire undeva, în munţi. Mă întâlnesc adesea cu el şi am devenit un fel de consilier neoficial în legătură cu contextul social local. Theano [soţia lui Stephanos] are şi ea aceeaşi părere despre el ca şi mine. De fapt, la fel ca şi mine, l-a adoptat ca îndrumător spiritual şi duhovnic. Am găsit, în sfârşit, un maestru real care întâmplător este şi creştin. Data viitoare când mai vii în Cipru am să-ţi fac cunoştinţă cu el. Sunt sigur că o să-ţi placă. Se numeşte părintele Maximos."

Pentru o clipă mi-am spus că numele, părintele Maximos, era o coincidenţă. La urma urmelor, este un nume frecvent întâlnit printre călugării ortodocşi, cam aşa cum este în America „domnul Smith". Eram sigur că acel părinte Maximos pe care îl cunoşteam eu nu avea nicio intenţie să părăsească Muntele Athos. Era un călugăr fericit, care se identifica în întregime cu cultura Muntelui Sfânt. Plecase din Cipru la vârsta de optsprezece ani ca să studieze la Universitatea din Salonic şi rămăsese după aceea acolo.

- Ţara mea, îmi spusese el în timpul primei mele vizite de acolo, este Sfântul Munte. Aici este locul meu şi aici vreau să mor. Nu am nicio intenţie să mă duc în altă parte. Petrecuse deja zece ani ca monah la Muntele Athos.

Când i-am telefonat lui Stephanos ca să-i cer detalii, mi-am dat seama, spre marea mea surprindere, că nou-sositul era, într-adevăr, acel părinte Maximos pe care îl cunoşteam eu. Stephanos mi-a răspuns criptic că este o poveste lungă şi voi afla mai multe despre aceasta în timpul viitoarei mele vizite în Cipru.

Imediat ce am pus receptorul în furcă am început să-mi regândesc planurile. Părintele Maximos, care ar fi trebuit să fie principalul meu mentor în explorarea spiritualităţii creştine, nu va fi la Muntele Athos în timpul anului meu sabatic. Aşadar, nu prea avea sens să mă duc până acolo şi să caut alt duhovnic care să-mi poată asigura acel tip de povăţuire pe care era dispus şi capabil să mi-o ofere părintele Maximos. Şi, în afară de aceasta, stabilisem legături strânse cu el, iar prezenţa lui îmi făcea o reală plăcere.

Această situaţie nouă nu-mi ridica totuşi dificultăţi majore în niciun fel. Dimpotrivă, Ciprul nu numai că era locul meu natal, dar era şi mai accesibil decât extraordinarul Munte Athos, un loc în care se ajungea prea greu ca să poţi face vizite frecvente, iar spre mănăstirea atonită din Cipru va fi mai uşor de călătorit. În plus, prezenţa unei instituţii spirituale autentice pe insulă ar fi putut fi de mare ajutor şi ar fi constituit o extremă uşurare pentru populaţia locală, dezamăgită de Biserica marcată de scandaluri economice şi politice. „Cine ştie", mi-am spus în sinea mea, „poate că părintele Maximos va schimba ceva."

Îmi făcea o deosebită plăcere că Stephanos, în a cărui opinie referitoare la autenticitatea maeştrilor aveam mare încredere, căpătase o părere atât de bună despre el. Entuziasmul lui Stephanos a confirmat o dată în plus părerea mea despre „bătrânul" atonit.

În timp ce cântăream această nouă situaţie, un alt eveniment neaşteptat mi-a bătut la uşă. Am dat la o parte orice eventuale îndoieli aş fi avut în străfundul sufletului în legătură cu dilema dacă să mă întâlnesc cu părintele Maximos în Cipru sau să mă întorc la Muntele Athos fără să beneficiez de prezenţa lui acolo. Un coleg de la Universitatea din Minnesota şi compatriot cipriot m-a invitat în primăvara anului 1994 să fac parte dintr-un comitet internaţional de cercetători pentru a promova studiile legate de Cipru. Dacă deveneam membru al acelui comitet, trebuia să particip la şedinţele acestuia, ţinute pe insulă de două ori pe an. Mi-am ţinut respiraţia când am citit scrisoarea, ca şi când ar fi fost un mesaj clar, un semn prevestitor în legătură cu ceea ce trebuia să fac.

Din acest moment, puteam avea acces periodic la părintele Maximos, în afara anului meu sabatic. Puteam să mă întâlnesc cu el de două ori pe an – vara şi de Crăciun – şi să petrec câteva zile la mănăstire de fiecare dată când mergeam pe insulă la şedinţe. Aveam sentimentul că o mână invizibilă aranjase totul în aşa fel încât să-mi uşureze munca. Dintr-un motiv misterios, cercetarea spiritualităţii creştine pe care o începusem cu ani în urmă în Cipru cu misticii laici Daskalos şi Kostas trebuia să continue în acelaşi loc cu părintele Maximos, îndrumătorul spiritual de la Athos şi fost *Protos* al Sfântului

Munte. Cu aceste consideraţii care mi se învârteau în cap, mi-am mutat energia de la Muntele Athos înapoi spre Cipru. Dacă aş fi fost turist, Ciprul, locul de naştere al Afroditei conform legendelor homerice, ar fi fost peisajul ideal ca să-mi petrec vacanţa în orice perioadă a anului. În februarie, când plănuisem să-mi încep lucrul împreună cu părintele Maximos, puteam să schiez dimineaţa, iar după-amiaza să cobor de la munte și să înot lângă una dintre plajele nisipoase. Ciprul, a treia insulă ca mărime din Mediterana, fiind aproape de Orientul Mijlociu, este și cea mai călduroasă. Dacă aş fi fost turist, aş fi putut să mă bucur de perspectiva mâncării bune, a vinului deloc scump şi a cillărior prietenoși, dornici să le facă pe plac străinilor, mai ales turiştilor care aduceau bani. Dacă aş fi fost arheolog, Ciprul, aşezat la întretăierea civilizaţiilor, ar fi fost locul perfect în care să-mi petrec viaţa, săpând în solul lui străvechi, martor al venirilor și plecărilor tuturor marilor imperii care stăpâniseră Mediterana de Est. Dacă aş fi fost un pelerin în drum spre Ţara Sfântă din apropiere, aş fi putut face un popas în Cipru. Iar, în timp ce mă aflam pe insulă, aş fi putut să mă plimb pe străzile din Paphos, orașul de pe ţărm unde se spune că apostolul Pavel ţinuse câteva dintre primele sale predici pentru a-i converti pe păgânii ahtiaţi după plăceri, adoratori ai Afroditei, în creştini pioşi cu frică de Dumnezeu.

Dar nici eu, nici Emily, care ședea alături de mine în acel zbor de patru ore de la Londra la Larnaka într-o după-amiază de februarie 1997, nu eram nici turişti, nici arheologi și nici pelerini în drum spre Ierusalim. Pentru noi, Ciprul avea altă semnificaţie. Era patria unor emoţii intense, unde ne aşteptau prieteni și rude dragi, era și locul unor amintiri dureroase, traumatizante. Cu toată strălucirea aparentă a plajelor sale cu nisip fin, a turiştilor care adorau soarele și a ispitelor obişnuite ale societăţii de consum, Ciprul era o societate profund zbuciumată, dezbinată şi ameninţată, un loc care avea cea mai mare nevoie de rugăciunile călugărilor atoniţi. Mă întrebam dacă nu cumva acestea fuseseră şi motivele care îl aduseseră pe părintele Maximos înapoi pe insulă, după ce fusese *Protos* al Sfântului Munte.

Istoria recentă a insulei fusese marcată de o serie de tragedii și de dezastre. Cea mai dramatică dintre aceste tragedii a avut loc atunci când Turcia, aflată la numai 65 km distanță, invadase insula în iulie 1974. Invazia fusese o reacție împotriva unei lovituri de stat militare care, în acea lună toridă de vară, răsturnase de la putere guvernul arhiepiscopului Makarios, primul președinte al Ciprului, după ce insula își dobândise independența față de Marea Britanie în 1960. Lovitura de stat fusese organizată de dictatura militară care guverna Grecia pe atunci și care, ignorând nechibzuită amenințarea reprezentată de Turcia aflată atât de aproape, complota pentru unirea insulei cu Grecia continentală. Când puternicul vecin invadase insula cu scopul declarat de „a proteja minoritatea turcă", el ocupase aproape 40% din teritoriul țării, forțând aproape o treime din populația cipriotă greacă să devină refugiați în propria țară.[8] Nici Emily, nici eu nu putem uita acele zile cumplite din 1974. De fiecare dată când aterizez în Cipru, amintirile îmi revin în memorie ca niște musafiri nepoftiți. În anul acela aveam un concediu de la Universitatea din Maine și efectuam studii la Centrul Cipriot de Cercetări Sociale din Nicosia, capitala țării, iar Emily lucra la Biblioteca Britanică. Ne făcuserăm planul să rămânem în Cipru și să locuim la Famagusta, principalul port comercial al țării și orașul natal al lui Emily, unde se aflau și părinții ei. Dar nici nu apucaserăm bine să despachetăm cadourile de la nuntă, când Famagusta a fost invadată de armata turcă, care a transformat orașul turistic, cândva prosper, într-un „oraș-fantomă" plin de sârmă ghimpată. Am supraviețuit invaziei, dar ne-am pierdut casa din Famagusta și tot ce era în ea – inclusiv cadourile de nuntă nedeschise, cărțile și fotografiile – și ne-am întors la Maine. Părinții lui Emily au devenit refugiați și s-au dus la Londra, să locuiască un timp la fiul lor, după care s-au întors și s-au stabilit în Limassol, un oraș din Sud, care a înlocuit Famagusta ca principal port și centru turistic al insulei.

La 23 de ani după invazia din Cipru, problema rămâne tot nerezolvată. Turcia își menține controlul asupra părții de nord a insulei, în timp ce refugiații mai în vârstă, ca rudele mele prin alianță, au

murit unul după altul, fără să-și vadă împlinit visul de a se întoarce acasă. În realitate, în februarie 1997, când am ajuns noi pe insulă, speranța într-o rezolvare pașnică și durabilă a problemei părea să fi dispărut aproape de tot.

Acestea erau estimările pesimiste ale tuturor celor pe care i-am întâlnit la Nicosia, capitala în care am stat înainte să pornim spre munte, ca să ne întâlnim cu părintele Maximos, cu intenția de a rămâne la mănăstirea lui până la venirea verii. Emily urma să mai rămână încă trei săptămâni în Cipru ca să-și realizeze, în mijlocul tensiunilor politice continue, obiectivul de a înființa un „sat ecopacifist" pentru tineret. Își transmutase durerea provocată de pierderea Famagustei într-un activism pentru pace și dorea să creeze un „sat", în care să vină și să trăiască un anumit timp tineri din întreaga lume, provenind din societăți dezbinate pe criterii etnice, să învețe cum să trăiască în pace unul cu altul și să fie instruiți în sustenabilitatea ecologică.

Pentru noi era deprimant să ne dăm seama că politicienii și ziariștii locali, diplomații străini și ciprioții din toate păturile sociale împărtășeau o profundă îngrijorare în legătură cu lucrurile cumplite care erau pe cale să se producă. Începând din vara trecută, când ciprioții greci fuseseră uciși pe Linia Verde - cunoscuta „zonă moartă" care separa partea de sud a insulei controlată de Republica Cipru de nordul controlat de turci -, tensiunile de pe insulă ajunseseră la punctul de fierbere. Mulți ciprioți se temeau că un alt război catastrofal este iminent, un război pe care republica insulară cu șase sute de mii de ciprioți greci nu putea să-l câștige împotriva unui stat puternic înarmat, cu peste 65 de milioane de turci. „Ce vremuri pentru părintele Maximos", îmi spuneam eu, „să fie pe insulă, departe de seninătatea de pe iubitul lui Munte Athos!"

Sentimentele de disperare erau amplificate și de alte fenomene stranii. Mai multe icoane ale Sfintei Fecioare „plângeau" în mai multe biserici și mănăstiri. Aceste presupuse miracole erau arătate la televizor. Mănăstirea Kykko, unde începuse să verse lacrimi prima icoană, fusese vizitată în câteva zile de cincizeci de mii de pelerini. Prietenul meu Philip, antropolog american aflat în Cipru cu

o bursă Fulbright, mi-a trimis, exact înainte să plec spre insulă, un e-mail în care îmi spunea:

„Ultimul lucru de care aveam nevoie aici cu toată această tensiune politică şi alimentarea patimilor naţionaliste erau Fecioarele în lacrimi!"

Pentru sceptici, icoanele care varsă lacrimi erau un fenomen natural care se putea explica pe cale raţională, probabil ceva legat de condens. Pentru turci, pe de altă parte, nu era nimic altceva decât propagandă cipriotă greacă, atât, şi nimic mai mult. Dar pentru credincioși, lacrimile erau un semn din Cer că alte tragedii erau de aşteptat în Cipru. Acest fenomen s-a adăugat la sentimentul larg răspândit de nelinişte care prevala deja. Un teolog a încercat să domolească temerile locale, declarând la televiziune că icoanele plângătoare nu erau în mod obligatoriu un semn prevestitor de calamităţi viitoare. Dimpotrivă, afirma el, s-ar putea să fie un semn bun. Dar Stephanos, atunci când l-am văzut la Nicosia a doua zi după sosirea noastră, mi-a mărturisit că părintele Maximos avea îndoieli în privinţa acestei interpretări optimiste. Îi spusese lui Stephanos că erau lacrimi de tristeţe, nu de bucurie. Erau un avertisment că oamenii trebuie să se pocăiască, că trebuie să ajungă la *metanoia* [ceea ce înseamnă, literal, „schimbarea fundamentală a inimii și minţii"] pentru a evita apariţia calamităţilor. Stephanos mi-a povestit şi el despre schimbarea extraordinară care se produsese în atitudinea oamenilor în urma sosirii părintelui Maximos pe insulă. Monahismul, considerat până atunci pe cale de dispariţie şi o instituţie irelevantă şi obscură pentru orice scop practic, dobândise un nou impuls. Stephanos susţinea că în scurtul timp de când sosise pe insulă părintele Maximos produsese o revoluţie spirituală. Un număr tot mai mare de oameni se adunau în jurul lui, găsind alinare şi uşurare în necazurile lor personale şi în mijlocul tensiunilor din situaţia politică. Dar pentru cei care nu priveau cu simpatie modul de viaţă închis monahal şi pentru unele dintre rudele noilor recruţi întru monahism, prezenţa părintelui Maximos pe insulă era o adevărată pacoste.

Am avut parte de o experienţă directă a acestei situaţii explozive cu o zi înainte să pornesc spre Munţii Troodos ca să mă întâlnesc cu părintele Maximos, care fusese numit stareţ al Mănăstirii Panagia. Totul s-a întâmplat când m-am dus să-i fac o vizită lui Thomas, un director de şcoală pensionar şi vecin cu noi în timpul şederii noastre anterioare mai lungi din Cipru. Când a aflat că intenţionez să petrec mai mult timp la Mănăstirea Panagia, a început să-mi pună pe un ton agitat tot felul de întrebări despre rolul părintelui Maximos în Cipru. Dând la o parte obiecţiile soţiei sale, sprijinitoare înfocată a stareţului, prietenul meu Thomas a afirmat că părintele Maximos spăla creierele tinerilor, îndemnându-i să devină călugări şi călugăriţe.

A scos nervos dintr-un sertar nişte articole de ziar despre părintele Maximos pe care le pusese deoparte. Mi le-a întins cu mâinile încordate. Atacul cel mai dur era lansat de un ziarist care scria pentru o publicaţie comunistă. Titlul mare cu litere negre suna aşa: „Prin mijloace viclene un preot îi împinge pe tineri spre monahism".

Thomas era un om de litere, un intelectual. Am încercat să discut raţional cu el, ridicând problema importanţei mănăstirilor în societate. Am subliniat rolul istoric pe care îl jucaseră mănăstirile în Orient şi în Occident în prezervarea cunoştinţelor trecutului.[9] Am argumentat că, de-a lungul istoriei, au funcţionat ca instituţii care s-au specializat în cultivarea experienţei religioase, care este esenţa tuturor marilor religii. I-am explicat lui Thomas că monahii au fost cei care au răspândit creştinismul şi în Occident, şi în Orient. Călugării au adus creştinismul în Anglia şi în Irlanda, iar în perioada medievală tot ei au fost aceia care au jucat rolul de intelectuali, copiind cu meticulozitate şi păstrând textele civilizaţiei clasice. I-am mai amintit şi de producţia artistică a ordinelor monahale, atât în Vest, cât şi în Est, începând de la superbele imnuri liturgice şi de la icoanele pictate. Doi călugări din Salonic - i-am spus eu lui Thomas, care îmi asculta monologul cu o nerăbdare tot mai vădită - fuseseră cei care răspândiseră creştinismul printre popoarele slave din Nord.

Puseseră bazele civilizației acestora, inclusiv ale alfabetului chirilic*, oferind acestor popoare o limbă scrisă care a făcut posibilă mai târziu apariția operelor lui Tolstoi și Dostoievski. I-am mai amintit lui Thomas și de rolul fundamental jucat de Sfântul Kosmas din Aitolos, un călugăr de la Muntele Athos, în salvarea limbii și culturii grecești. În anii cei mai întunecați ai stăpânirii otomane din Grecia, Sfântul Kosmas părăsise tăcerea de la Muntele Athos și își riscase viața mergând din sat în sat pentru a înființa în secret nu biserici, ci școli în care să se predea și să se păstreze limba greacă. Am încercat chiar în mod naiv să-i vorbesc puțin despre teza mea, că mănăstirile de la Athos, precum Mănăstirea Panagia a părintelui Maximos, sunt cele care călăuzesc „ochiul contemplației", un antidot corectiv împotriva dominației materialismului științific. Dar Thomas nu avea chef să asculte astfel de teorii.

– Mănăstirile, a pufnit el disprețuitor, sunt instituții anacronice care nu au niciun rol în lumea modernă!

Dintr-un motiv pe care nu îl înțelegeam, Thomas era foarte supărat pe părintele Maximos și a continuat să tune și să fulgere:

– Se leagă de tinerii vulnerabili și îi încântă cu ideea monahismului! repeta Thomas.

După părerea lui, singurul scop pentru care părintele Maximos venise în Cipru era să recruteze călugări și călugărițe pentru a umple mănăstirile pustii. Obiecția lui împotriva monahismului era critica obișnuită că acesta implica părăsirea lumii din motive egoiste, pentru a-și dobândi propria mântuire în loc să-și ajute semenii.

– Iisus nu a fost călugăr, a spus Thomas emoționat. A trăit în lume și i-a ajutat pe oameni. Nu s-a încuiat într-o mănăstire.

Uimirea mea s-a rezolvat atunci când Niki, văzând nedumerirea mea în fața reacției soțului, mi-a explicat care era cauza frustrării acestuia. Thomas, un om demn și un activist social pasionat, era foarte

---

* Cei doi călugări din Salonic, frații Constantin-Chiril și Mihai-Metodie, au elaborat, de fapt, alfabetul glagolitic, o scriere bazată pe simbolurile creștine. Alfabetul chirilic a fost întocmit de ucenicii lor pe baza alfabetului minuscul grecesc și denumit astfel în cinstea lui Chiril. (*N. tr.*)

supărat, deoarece fiica unui prieten decisese, împotriva protestelor părinţilor ei, să devină călugăriţă. Toată lumea dădea vina pe părintele Maximos pentru decizia ei.

- A fost o mare tragedie în familie, se plângea Thomas, clătinând dezaprobator din cap. Te întreb, e drept?

- A fost decizia ei, a răspuns Niki calmă, dar cu o voce fermă. Rudele ei trebuie să-i respecte decizia şi să-l lase în pace pe părintele Maximos.

Am rămas tăcuţi câteva secunde, în timp ce Thomas reflecta la cuvintele soţiei sale.

- Poate că ar trebui să te întâlneşti faţă în faţă cu părintele Maximos şi să discuţi acest caz concret, i-am propus eu lui Thomas. Să-ţi exprimi îngrijorarea în legătură cu monahismul. Sunt sigur că te va primi foarte bine acolo.

Cunoscând predispoziţia negativă a lui Thomas faţă de părintele Maximos, aveam puţine speranţe că se va gândi la propunerea mea. Dar ochii lui Thomas s-au aprins şi i-a plăcut ideea. I-am promis că voi discuta problema cu stareţul şi voi încerca să aranjez o întâlnire.

Era într-o zi de luni din februarie, dimineaţa devreme, când am pornit spre munţi, în timp ce Emily avea să-şi continue proiectul „satului ecopacifist", care devenea treptat o realitate. Urma să ne revedem la vară în Maine. Vorbisem deja cu părintele Maximos la telefon şi mă aştepta.

Drumul cu maşina spre munte a fost o adevărată uşurare după tensiunile situaţiei politice, după traficul aglomerat şi aerul îmbibat de vapori de benzină pe care îl inhalam. Primăvara, în ciuda secetei cronice, peisajul rural cipriot era cât se poate de sărbătoresc. Văile erau acoperite de câmpurile verzi de grâu presărate cu nenumărate flori sălbatice galbene şi roşii. În depărtare, munţii se înălţau maiestuoşi, de un verde-închis, culoarea pădurilor şi a vegetaţiei dese. Mai tot cerul era acoperit de nori în acea dimineaţă de luni, iar prin crăpăturile înguste dintre ei răzbăteau razele soarelui care luminau petice de pământ. Când am început să urc pantele muntelui însă, cerul s-a întunecat ameninţător. Soarele a dispărut complet și a în-

ceput să cadă o ploaie torențială. Conduceam cu maximă precauție prin curbele periculoase, căci din cauza ploii nu vedeam mai nimic. M-am oprit la o cafenea din Kakopetria, un sat de la poalele muntelui Olympus, acoperit de zăpadă, cel mai înalt vârf din lanțul Troodos, denumit astfel încă din Antichitate după vechiul Munte Olimp din Grecia. În timp ce stăteam în cafeneaua plină de fum și așteptam să se mai domolească ploaia, am revăzut tabloul pe care îl cunoșteam cât se poate de bine încă de pe vremea când eram copil și trăiam pe această insulă. Bărbații „își omorau timpul", unii absorbiți de table, alții jucând cărți, alții citind ziarele locale despre ultimele eforturi ale Națiunilor Unite de a rezolva eterna „problemă a Ciprului".

Când am ajuns în cele din urmă la destinație, vântul urla, și ploaia neobosită era însoțită de fulgere și de tunete, o magnifică dezlănțuire a stihiilor! Mă simțeam bine. Mă gândeam că este poate un semn bun că sosirea mea la Mănăstirea Panagia coincisese cu nevoia disperată de ploaie, care aducea o ușurare după seceta prelungită.

Mi-am parcat mașina – o Honda – cât mai aproape de poarta exterioară a mănăstirii și am alergat spre un adăpost, ținând un teanc de ziare deasupra capului. În interiorul coridorului acoperit din curte nu se vedea niciun semn de viață și am presupus că monahii își făceau odihna de după-amiază. M-am dus în arhondaric, încăperea pentru oaspeți, unde vizitatorii erau tratați cu ceai și pateuri, de regulă aduse de pelerini. M-am bucurat să-l întâlnesc aici pe părintele Arsenios, un călugăr pe care îl cunoșteam de la Muntele Athos, unul dintre cei doi ucenici care plecaseră de la Sfântul Munte ca să-l însoțească pe părintele Maximos în Cipru. Un ascet de treizeci de ani, cu o barbă lungă și blondă și cu un permanent zâmbet blând pe față, părintele Arsenios citea Vechiul Testament. Aștepta ca ultima pelerină să-și termine spovedania cu starețul când l-am întrerupt. Misiunea părintelui Arsenios era în acea zi să-i întâmpine pe oaspeți și să dea numere de ordine conform principiului primul venit – primul servit. Mi-a spus că, pe măsură ce creștea reputația părintelui Maximos, fluxul de pelerini în căutarea îndrumării duhovnicești ajunsese la proporții aproape imposibil de gestionat.

- A intrat ultima persoană, mi-a spus părintele Arsenios după ce m-a salutat în felul lui călduros. Este a patruzeci și cincea pe ziua de astăzi.

Părintele Maximos îi spovedea pe oameni de dimineață devreme fără odihnă, fără să refuze pe nimeni care solicita aceasta. M-am uitat la ceas. Era patru și jumătate după-amiaza. Când a ieșit în cele din urmă de la spovedanie, am observat câteva fire de păr cărunte pe ici, pe colo, în barba lui lungă, neagră. Părea istovit, dar bucuros să mă vadă.

- O să aveți nevoie de cinci ore de rugăciuni ca să vă refaceți, am spus eu în glumă.

- Nu, a răspuns el râzând, am nevoie de cincizeci de ore de somn!

A fost ușor să restabilesc legătura cu părintele Maximos. Departe de a arăta ascetic sau auster, era [un om] comunicativ, se bucura de o mâncare bună atunci când nu postea și își îndrepta mereu atenția spre latura hazlie a lucrurilor. Întrucât era preot hirotonisit și avea capacitatea să administreze Sfintele Taine, avea o fire iertătoare. Oamenii se simțeau ușurați atunci când își descărcau păcatele și sufletele în fața lui. Mângâindu-și barba, părintele Maximos m-a invitat să-i țin companie la masă, căci nu mâncase nimic de ieri de la prânz. În timp ce urcam scările spre bucătărie, mi-a explicat că, de regulă, nu pune nimic în stomac înainte de spovedanii. „Pentru a fi un duhovnic eficient", spunea el, „este important să te pregătești mai întâi tu însuți prin post și rugăciune. În felul acesta, Duhul Sfânt se manifestă înlăuntrul tău, pentru a putea oferi îndrumarea duhovnicească adecvată. Este un principiu care funcționează și pentru laici", a insistat el, „pentru cei care trăiesc în lume și duc o viață obișnuită. Dacă vrei să-i ajuți pe alții și să fii eficace", îndemna el, „rezervă-ți puțin timp înainte pentru rugăciune și post. Făcând aceasta, chemi, de fapt, Sfântul Duh și îl inviți să purceadă înaintea ta către scopul dorit și să-ți netezească drumul, ușurându-ți sarcina și mărind probabilitatea succesului."

„Ca să vezi", murmuram eu în sinea mea, „cum ar fi ca psihoterapeuții și psihiatrii să respecte acest regim înainte de a-și consulta clienții!"

Ne-am aşezat faţă în faţă la masa din bucătărie şi am mâncat supă de fasole, măsline şi pâine. Era mai curând cina decât prânzul căci ceasul meu arăta că trecuse de ora cinci după-amiază.

- Deci ce s-a întâmplat? am întrebat. De ce sunteţi aici, şi nu la Muntele Athos?

Presupuneam că părintele Maximos plecase de la Muntele Athos ca să-şi ofere serviciile ţării sale într-un moment în care tensiunile din insulă ajunseseră la proporţii explozive. În fond, exista şi precedentul Sfântului Kosmas Aitolos, care plecase de la Muntele Athos ca să-i ajute pe greci să-şi salveze limba în perioada cea mai întunecoasă a istoriei lor. Întrucât era şi duhovnic, şi grec cipriot, lucrul era cât se poate de firesc.

Părintele Maximos a zâmbit şi a dat din cap. Probabil că se aşteptase la întrebarea mea.

- Crezi că a fost opţiunea mea să plec de la Muntele Athos? a întrebat el şi s-a oprit apoi cu o expresie iscoditoare pe chip, ca şi când ar fi aşteptat un răspuns de la mine.

- Am fost dat afară, Kyriacos. Înţelegi? Expulzat! a continuat părintele Maximos şi a râs de propriul necaz.

- Dat afară de cine? am murmurat eu, făcând o faţă lungă. Nu era răspunsul la care mă aşteptasem.

- De bătrânul Paisie, a răspuns părintele Maximos.

Pe chipul meu s-a aşternut o grimasă de nedumerire.

- Da, a fost ideea bătrânului Paisie să mă întorc în Cipru, nu a mea, a repetat părintele Maximos.

- Credeam că vă iubeşte, am spus eu pe jumătate în glumă.

- Fireşte că mă iubeşte. Nu mă îndoiesc nicio clipă de iubirea lui pentru mine sau pentru oricine altcineva. Dar dintr-un anumit motiv a vrut să mă întorc în Cipru. A fost neclintit în privinţa aceasta. M-am rugat de el, dar în zadar. Şi, cum era duhovnicul meu, am fost nevoit să-i dau ascultare, a spus părintele Maximos înghiţind ultima îmbucătură. Vezi tu, noi, călugării, nu putem avea dorinţe şi preferinţe personale. Altfel ar trebui să ne scoatem sutana şi să nu mai pretindem că suntem călugări.

După o pauză de câteva secunde şi cu o expresie şireată, aproape ştrengărească pe chip, a continuat:

- La început am fost ispitit să nu-i dau ascultare, atât de nefericit eram la gândul să plec de la Muntele Athos. Speram că bătrânul Paisie nu vorbise serios când îmi ceruse să mă întorc în Cipru. Mai devreme sau mai târziu, mă consolam eu, o să uite. La urma urmelor, era un om bătrân. Nici vorbă. De fiecare dată când îl vedeam, îmi reamintea că trebuie să-mi fac planurile să mă întorc imediat în Cipru.

Eram aşa de deprimat, că am cutreierat tot Muntele Athos, din mănăstire în mănăstire, de la un schit la altul, rugându-i pe alţi bătrâni să pună o vorbă bună şi să mă salveze de ceea ce credeam pe atunci că va fi suprema mea nefericire: să renunţ la viaţa de la Muntele Athos. Poate ceilalţi bătrâni îmi vor porunci altceva şi îmi vor spune să rămân la Athos. În felul acesta, mă gândeam eu, puteam să ignor ceea ce îmi cerea bătrânul Paisie. Dar toţi ceilalţi bătrâni m-au sfătuit să respect instrucţiunile îndrumătorului meu duhovnicesc, căci el ştia care este lucrul cel mai potrivit de făcut. Şi aşa am plecat de la Muntele Athos şi uite-mă aici, a spus zâmbind părintele Maximos.

- Mă bucur că aţi plecat! E nevoie de Dvs. aici.

- Poate că am părăsit Muntele Athos cu trupul, dar sunt cu sufletul acolo, a adăugat părintele Maximos cu nostalgie în voce. Fireşte, s-a grăbit să adauge, am adus Muntele Athos aici, în această mănăstire. Este la fel de bine aici, ca şi la Muntele Athos.

- Mă bucur că simţiţi aşa! am răspuns.

Părintele Maximos a repetat că adevăratul lui cămin era Sfântul Munte, şi nu Ciprul, unde se născuse şi crescuse. Ţinând seama de ataşamentul obsesiv pe care îl au expatriaţii ciprioţi pentru insula lor, afirmaţia părintelui Maximos era ieşită din comun. Spre deosebire de cei mai mulţi dintre noi, Athos îi tăiase legăturile emoţionale cu glia natală.

- Poate că bătrânul Paisie a simţit că i se apropie sfârşitul, am sugerat. Poate că de aceea era aşa de nerăbdător să vă vadă plecat înainte să se stingă.

– Poate că da, a răspuns părintele Maximos. A murit exact la un an după ce am părăsit Muntele Athos.

– Ştia probabil că nu aveţi nicio intenţie să vă întoarceţi în Cipru din proprie iniţiativă. Poate că bătrânul Paisie, fiind un sfânt cu un dar recunoscut al profeţiei, văzuse în viitor şi îşi dăduse seama că aveţi o lucrare importantă de înfăptuit aici.

Părintele Maximos a râs şi a făcut un gest cu mâna, ca şi când ar fi vrut să dea la o parte argumentul meu.

– Când am venit în Cipru, am presupus că voi crea o asemenea încurcătură aici, încât bătrânii vor fi nerăbdători să mă cheme imediat înapoi. Asta este ceea ce speram.

Ce interesant, mă miram eu, cu toată reputaţia părintelui Maximos şi, deşi servise ca *Protos* al Sfântului Munte, nu avusese altă opţiune decât să dea ascultare pustnicului [care îi era şi] duhovnic, care trăise decenii întregi în totală izolare faţă de lumea de afară. Din perspectiva tradiţiei spirituale atonite, însă, deoarece era un făcător de minuni şi un sfânt în viaţă, bătrânul Paisie vorbea cu autoritatea Cerului exact la fel ca profeţii Vechiului Testament. Ar fi fost de neimaginat şi împotriva spiritualităţii atonite ca părintele Maximos să nu-i dea ascultare. Expulzarea lui din edenul monastic fusese determinată de nimeni altcineva decât de Dumnezeu Însuşi.

În timp ce părintele Maximos îmi explica modul în care ajunsese în Cipru împotriva voinţei sale, mi-am amintit ceva ce îmi spusese Swami Swarupananda când fusesem invitat ca vorbitor la Sivananda Yoga Retreat din Paradise Island, aflat în Nassau. După ce am luat masa împreună cu ceilalţi participanţi şi le-am arătat *slide*-urile de la Muntele Athos, am discutat despre importanţa centrelor monastice şi despre eventualul rol pe care l-ar putea juca într-o civilizaţie modernă. Impresionantul şi înţeleptul *swami* israelian şi conducător al ashramului, după ce a ascultat diverse păreri, a dat din cap şi a spus că:

– Monahii de la Athos trebuie să plece din Sfântul Munte şi să-şi împartă înţelepciunea cu restul lumii. Planeta este într-o stare critică, periculoasă, şi o astfel de înţelepciune nu mai poate fi ascunsă. Dacă

nu o fac de bunăvoie, Dumnezeu îi va sili să iasă de acolo. Așa merg lucrurile, să știi. Este exact ce s-a întâmplat cu tibetanii.

„Asta s-a întâmplat și cu părintele Maximos", mi-am spus în sinea mea. Apoi i-am ripostat lui *swami* că nu este chiar așa. Călugării atoniți fuseseră activi și în afara Muntelui Athos în diverse perioade ale istoriei.[10]

- Cunoștințele și înțelepciunea atonite nu au fost niciodată „ascunse" cu adevărat, i-am spus eu lui *swami*. Pur și simplu, lumea modernă nu acordase prea multă atenție comorilor spirituale de la Muntele Athos.

După ce am terminat de mâncat cu părintele Maximos, am pus întrebarea cu privire la eventualul rol al Mănăstirii Panagia. Am menționat, că, pe lângă faptul că mă documentez pentru cartea mea, aș dori să fiu cumva de folos mănăstirii în mod practic. I-am propus să fiu eventual șoferul lui cât stau aici și să eliberez astfel pe altcineva de sarcina de a-l duce în diverse locuri ale insulei, unde avea nenumărate treburi de rezolvat. Părintele Maximos nu învățase să conducă. A zâmbit și și-a exprimat consimțământul, încuviințând din cap și rostind „OK". Eram mulțumit. Fiind șoferul lui, voi realiza două scopuri. Mă voi face util, dar în același timp voi avea acces ușor la părintele Maximos, cu care voi putea întreține dialoguri private și conversații ușoare.

Înainte să se retragă în chilia lui pentru odihna de care avea atât de multă nevoie, l-am rugat pe părintele Arsenios să mă cazeze și pe mine într-una dintre chiliile disponibile. Mi s-a oferit o încăpere spațioasă, cu încălzire centrală, cu baie și duș. Avea chiar și o canapea și o masă de lemn pe care să-mi pun laptopul. Conform standardelor vieții monastice, camera mea era un lux. Am aflat mai târziu că, într-adevăr, acel apartament era rezervat pentru oaspeți speciali, precum episcopul sau alți demnitari. M-am simțit stânjenit, dar și încântat că părintele Maximos se preocupase de bunăstarea mea fizică. Stephanos mă informase mai înainte că părintele Maximos era preocupat dacă voi putea suporta rigorile vieții monastice o

perioadă mai lungă de timp. Probabil că își dădea seama că nu eram destinat să fiu călugăr.

Când se pregătea să plece ca să mă lase să mă instalez în noua mea cameră, părintele Arsenios mi-a explicat că, din cauza postului, mâncarea se servea o singură dată pe zi, la prânz. Văzând expresia incredulă de pe chipul meu, mi-a dat asigurări că nu este nicio problemă, dacă mă servesc cu ceai dimineața și seara.

- Luăm și noi câte un ceai, ca să ne ajute să rezistăm până la prânzul următor.

„Viața de călugăr nu este ușoară", mi-am spus eu, întrebându-mă cum făceau față acestui program atât de riguros și auster cei vreo treizeci de călugări, în cea mai mare parte tineri, care deveniseră ucenicii părintelui Maximos.

A doua zi, după slujbe, i-am relatat părintelui Maximos discuția pe care o avusesem cu prietenul meu Thomas. A fost de acord să se întâlnească cu el, și eu m-am grăbit să aranjez întâlnirea pentru dimineața următoare. Aveam sentimentul că din această confruntare vor ieși la lumină idei importante referitoare la natura monahismului. Aveam încredere atât în cunoștințele profunde și în experiența părintelui Maximos în acest domeniu, cât și în gândirea modernă ascuțită și critică a lui Thomas. Am verificat să văd dacă reportofonul meu funcționa și m-am pregătit psihologic să asist la ceea ce mă așteptam să fie un schimb viguros de opinii despre viața monahală.

3

Transformări

Ne-am instalat într-o încăpere învecinată cu biroul părintelui Maximos. Thomas era încordat, strângea în mână un șirag de mărgele și trăgea de ele, un obicei curent al bărbaților în vârstă din această parte a lumii. Respirând greu, Thomas mi-a șoptit abia auzit că are de gând să fie foarte sincer cu părintele Maximos în legătură cu Rosa, tânăra care dorea să devină călugăriță. Își repetase deja în minte cum urma să-i spună părintelui Maximos că respinge total monahismul ca mod de viață în lume. L-am asigurat că părintele Maximos va aprecia o conversație sinceră. Thomas a dat din cap satisfăcut și a început să respire normal. Soția lui, Niki, s-a așezat lângă el tăcută, dar nerăbdarea i se citea pe față.

Atmosfera s-a schimbat în momentul în care părintele Maximos a intrat în încăpere și le-a strâns mâinile lui Thomas și Niki.

– Mă așteptam să mă întâlnesc cu o persoană în vârstă, s-a mirat Thomas. Toată lumea vă spune *gerontas* [bătrânul]. Mă gândeam că trebuie să aveți cel puțin 60 de ani.

Părintele Maximos a zâmbit și a făcut o remarcă umoristică despre vârsta sa. Apoi Thomas a aflat că părintele Maximos frecventase liceul din Paphos, unde fusese el director. Și așa, gheața a început oarecum să se topească, iar intențiile bătăioase ale lui Thomas s-au mai domolit. Cu toate sentimentele lui negative față de viața monastică, se

pare că părintele Maximos îi plăcuse imediat. Dar, fidel promisiunii făcute, a ridicat chestiunea care îl adusese la Mănăstirea Panagia.

- Circulă fel de fel de zvonuri în legătură cu dumneavoastră, părinte Maximos, a spus Thomas grav. După ce a şovăit o secundă, a mers drept la ţintă:

- Mă refer în mod special la cazul Rosei. Vedeţi dumneavoastră, sunt prieten cu familia ei. Oamenii se simt răniţi, mai ales tatăl. Se plânge că nu aţi împiedicat-o pe fiica lor să devină călugăriţă şi v-aţi purtat aspru cu ei.

- Aspru? a reacţionat surprins părintele Maximos.

- L-aţi acuzat pe tatăl ei că nu este un părinte bun. Ei bine, am venit aici ca să aflu eu însumi despre ce este vorba. Vorbim deschis şi liber, nu-i aşa?

- Bineînţeles, bineînţeles, l-a asigurat părintele Maximos.

- Iată care este întrebarea mea, a continuat Thomas apăsat, în timp ce se juca cu mărgelele. Această tânără femeie, absolventă de universitate, de formaţie arhitectă, îşi făcuse planuri să meargă în America şi să-şi continue studiile. Dar, din ziua când a intrat în legătură cu dumneavoastră, a început să se orienteze spre călugărie. Părinţii şi rudele ei au sentimentul că aveţi o influenţă defavorabilă asupra vieţii ei. Aţi fi putut s-o împiedicaţi să se călugărească? Vă rog să mă iertaţi că sunt atât de sincer cu dumneavoastră, dar îmi exprim această îngrijorare pentru ca totul să fie clar.

Părintele Maximos a oftat şi l-a asigurat pe Thomas că apreciază sinceritatea lui.

- Haideţi s-o luăm de la început. Cum am cunoscut-o pe Rosa? Una dintre misiunile mele de la mănăstire este să le ofer oamenilor posibilitatea de a se spovedi. Eu nu ştiu cine va veni să se spovedească. Nu ştiu cine sunt, de unde vin, ce fel de slujbă au. Adesea nici nu-i întreb cum îi cheamă. Fiind călugăr, evit pe cât posibil apariţiile în public şi mă ţin departe de reuniunile sociale. Nu accept invitaţii în case particulare. Viaţa mea este clar monahală. Şi, oricum, am văzut-o pe Rosa numai de câteva ori. Într-adevăr, prima oară când a venit la spovedanie era împreună cu tatăl ei. Acesta chiar mi-a mulţumit că

i-am ascultat fiica. Au venit la spovedanie într-o zi de sâmbătă, când primesc oameni toată ziua. Când sunt atât de mulţi care aşteaptă să se spovedească, nu pot să stau cu fiecare persoană decât zece minute. În cazul lor, am descoperit mai târziu că bunicul ei, care era preot, fusese îndrumătorul spiritual şi duhovnicul meu, pe când eram adolescent şi frecventam liceul din Paphos.

- L-am cunoscut foarte bine pe regretatul părinte Kyrillos, a spus emoţionat Thomas, şi soţia lui a încuviinţat şi ea.

Era o coincidenţă interesantă că bunicul Rosei fusese duhovnicul părintelui Maximos în anii tinereţii lui, precum şi o cunoştinţă a lui Thomas. Într-o insulă mică aşa cum este Ciprul, nu mai mare decât statul Connecticut, astfel de coincidenţe sunt destul de frecvente.

- Îmi amintesc că Rosa avea o mulţime de întrebări în minte, a continuat părintele Maximos, şi dorea să-şi continue studiile în filosofie. În acelaşi timp, un tânăr care a venit la spovedanie mi-a spus că doreşte să se însoare şi era atras de Rosa, a continuat părintele Maximos. Tânărul era prea timid, iar eu m-am oferit, cu permisiunea lui, să-i spun Rosei că ar putea ieşi în oraş cu el ca să încerce să se cunoască mai bine. Acum te rog să-mi spui, Thomas, dacă m-ar fi interesat s-o fac pe Rosa să se călugărească, aş mai fi jucat rolul de peţitoare?

Părintele Maximos întrebase foarte serios.

- Fireşte că nu, a sărit imediat Niki, în timp ce Thomas dădea şi el din cap cam fără să vrea.

- Ei bine, cei doi au ieşit împreună, dar nu a mers. Data următoare când a venit să se spovedească, Rosa mi-a spus categoric că nu o interesează căsătoria. Dorinţa ei cea mai puternică era să se călugărească.

- Uite ce este, Rosa, i-am spus eu, să părăseşti lumea este o hotărâre foarte serioasă. Nu ai experienţa traiului în mănăstire ca să ştii cu adevărat ce înseamnă o astfel de viaţă.

Era arhitectă. Am sfătuit-o să continue să-şi exercite profesia încă un an şi să vadă după aceea cum se va simţi. A fost de acord. Dar câteva luni mai târziu a venit să mă anunţe că se hotărâse şi va deveni călugăriţă. Am sfătuit-o din nou să mai aştepte puţin, ca să fie sigură

că într-adevăr dorea să-şi petreacă restul zilelor într-o mănăstire. A aşteptat până la Crăciun. Atunci a venit şi mi-a spus:

– Părinte Maximos! Fie că nu vrei să mă laşi să intru la o mănăstire de aici, din Cipru, şi în acest caz am să mă duc la una din Grecia, fie că este o problemă cu mine pe care nu vrei să mi-o împărtăşeşti.

– Şi ce i-ai spus atunci? a întrebat încet Thomas, pe un ton curios.

– I-am spus că nu am dreptul să-i spun să se călugărească, tot aşa după cum nu am dreptul să-i spun să nu se călugărească. „Eşti o femeie matură, de 25 de ani, i-am zis, şi, la fel cum ai dreptul să te căsătoreşti cu cine doreşti, tot aşa ai dreptul să devii călugăriţă."

Am îndemnat-o să discute chestiunea cu părinţii ei.

Părintele Maximos a făcut o pauză, apoi a continuat:

– A discutat. Au venit aici, însoţiţi şi de câteva alte rude. Aceasta este ziua când au afirmat că nu m-am purtat bine cu ei. Erau toţi împreună şi au început să mă acuze pe mine că sunt cauza deciziei fiicei lor de a deveni călugăriţă. Totul depindea de mine, insistau ei, şi mi-au cerut să-i poruncesc Rosei să renunţe la intenţiile ei de a se călugări. Am încercat zadarnic să le explic că îmi este imposibil să fac aşa ceva.

– Monahismul este singura cale spre Dumnezeu? a întrebat dintr-odată Thomas.

– Fireşte că nu, a răspuns părintele Maximos. Dar este una dintre căi.

– Vă rog să mă scuzaţi că mă abat de la subiect, dar, înainte de a trece mai departe, vă rog să-mi explicaţi pe scurt ce este monahismul, după părerea Dvs., l-a rugat Thomas.

Părintele Maximos a răspuns că nu este uşor să explici unui om din afară ce este monahismul. Este un mister, a spus el, care nu poate fi decât trăit. Pentru cei din afară, fenomenul monahismului este pur şi simplu de neînţeles. Cu toate acestea, a continuat părintele Maximos, cea mai bună sursă pentru a obţine o explicaţie a monahismului este mărturia marilor sfinţi de-a lungul veacurilor.

– După cum susţine Evagrie Ponticul, un Părinte al deşertului din secolul al IV-lea, călugării sunt acei oameni care s-au despărţit geografic de tot şi de toţi, totuşi sunt conectaţi în mod invizibil cu

totul şi cu toţi prin rugăciune şi prin iubirea pentru Hristos. După cum afirmă Sfântul Maxim Mărturisitorul, călugării sunt oamenii care şi-au îndepărtat din minte lumea obiectelor materiale şi, prin înfrânare, iubire, rugăciune şi cânturi [de slavă], se concentrează în întregime asupra lui Dumnezeu. Iar un alt bătrân a spus că monahii sunt cei care nu au nimic în această viaţă, decât pe Hristos. Asta este ceea ce încercăm noi să facem aici.[11]

Părintele Maximos a reluat discuţia despre Rosa.

- Le-am explicat că îmi cereau ceva împotriva conştiinţei mele. Cu toate acestea, i-am asigurat că, din moment ce insistă, o voi ruga pe Rosa să nu mai vină niciodată aici la mănăstire. Există şi alţi duhovnici pe insulă. Poate să se ducă la ei şi să facă orice doreşte. A fost o greşeală şi o regret. Nu aveam dreptul să spun cuiva să nu vină la mine la spovedanie ca să evit necazurile. Dar am făcut-o. I-am spus că nu mai doresc să am nicio legătură cu ea, ca să nu mai fiu acuzat că încerc s-o influenţez. A fost de acord şi nu am mai avut niciun contact de atunci.

Apoi într-o zi, a continuat părintele Maximos, tatăl ei a venit aici şi mi-a cerut să-i spun ce se întâmplă cu Rosa. „De unde să ştiu eu", am răspuns, „din moment ce nu am nicio legătură cu ea?" A început să ţipe şi să mă ameninţe că o să mă omoare ca pe un câine şi o să-mi bea sângele!

- Îl cred în stare de aşa ceva, a murmurat înnegurat Thomas. Tatăl Rosei, ne-a spus Thomas, mai împuşcase oameni, căci omorâse mai mulţi aşa-zişi trădători în timpul războiului de gherilă din anii '50 împotriva Angliei.

- A mai ameninţat că va scrie la ziare, a continuat părintele Maximos, şi mă va acuza că sunt imoral şi va arunca şi mănăstirea în aer.

- Aşa cum am spus, a rostit grav Thomas, oamenii aceştia sunt în stare să comită fapte violente.

- Atunci mi-am dat seama că trebuie să fac ceva, a continuat părintele Maximos. L-am avertizat că voi chema poliţia chiar în acel moment şi vom vedea pe cine va împuşca şi al cui sânge va bea. „I-am dat eu vreun telefon fiicei dumitale? M-am ţinut eu vreodată de capul

ei? Am invitat-o vreodată să vină la mănăstire? De ce nu ai avut grijă de fiica dumitale, dacă ai crezut că a apucat-o pe o cale greşită? Din moment ce ai fost cu ea zi şi noapte, de ce ai lăsat-o să vină singură la mănăstire? Pentru Dumnezeu, eu m-am întâlnit cu fiica dumitale timp de zece minute o dată la două luni! Cu dumneata a fost în fiecare zi, totuşi nu ai fost în stare să ai influenţă asupra ei. Cum poţi să mă acuzi pe mine că sunt cauza deciziei ei de a deveni călugăriţă, când este o femeie de 25 de ani cu o diplomă universitară?" Dar nu mă asculta și continua să mă ameninţe că o să mă împuşte şi o să-mi bea sângele. „Foarte bine", am spus, „dă-i drumul, împuşcă-mă şi bea-mi sângele." Și cu aceasta am încheiat conversaţia.

- Nu credeţi că este de datoria Dvs. ca, atunci când oamenii vin la Dvs. şi doresc să se călugărească, să-i îndemnaţi să nu facă acest lucru? a întrebat Thomas cu oarecare emoţie în voce.

- Dacă nu sunt potriviţi pentru monahism, sigur că da. Dar fac acest lucru numai dacă nu sunt potriviţi. În acest caz, le spun: „Dragul meu, nu poţi să devii călugăr din cutare şi cutare motiv".

- O altă acuzaţie împotriva dumneavoastră, a continuat Thomas, este că îi seduceţi psihologic pe cei vulnerabili ca să devină călugări. De exemplu, o tânără care a suferit o decepţie în dragoste poate să fie vulnerabilă în faţa dumneavoastră, deoarece sunteţi charismatic. Poate fi convinsă uşor să se călugărească.

Părintele Maximos a izbucnit în râs.

- Thomas, dumneata ştii ce înseamnă viaţa monahală?

- Nu sunt eu cel care spune aceste lucruri, a reacţionat imediat Thomas defensiv. Redau pur şi simplu ceea ce spun alţi oamenii despre dumneavoastră.

- Nu face nimic, poţi chiar să şi crezi aceste zvonuri, l-a liniștit părintele Maximos.

- Îmi amintesc foarte clar cazul unei mame care v-a implorat în public să interveniţi şi să-l convingeţi pe fiul ei să n-o părăsească pentru a se călugări, a spus Thomas. Și atunci mi-a venit în minte Hristos, care, înainte să moară pe Cruce, i-a spus mamei Sale, arătând spre Ioan: „Acesta este fiul tău, mamă". Apoi s-a întors spre Ioan și

i-a spus: „Te rog să ai grijă de mama mea, pentru că eu vă părăsesc"*. După părerea mea, acesta era un act creştinesc. Dacă Iisus era atât de preocupat de binele mamei Lui, de ce trebuie Biserica să fie așa de aspră? Nu este Biserica de vină pentru apariţia atâtor sentimente de furie şi pentru atâtea resentimente? A fost corect să provoace atâta amărăciune în inima atâtor oameni? Atât de multă tulburare psihică de dragul unei singure persoane? Nu s-ar cuveni ca individul să-și sacrifice viaţa pentru binele celor mulţi, în loc să-și urmărească interesele personale, cum ar fi mântuirea propriului suflet? Trebuie să-i duc pe alţii la disperare și la distrugere numai de dragul salvării mele spirituale?

Părintele Maximos a ascultat gânditor pledoaria pătimașă a lui Thomas. Apoi ne-a explicat calm că tânărul care își părăsise mama şi se dusese la Muntele Athos să se călugărească făcuse acest lucru înainte să vină părintele Maximos în Cipru. Dar nu conta, la fel ca şi în cazul Rosei, se presupunea că părintele Maximos ar fi putut să-l convingă foarte uşor să renunţe la viaţa monahală şi să se întoarcă la mama sa.

– Nu credeţi că adevăratul luptător trebuie să rămână în mijlocul lumii şi să aibă de-a face cu toată viaţa lumii, nu să se îngrijească doar de propriul bine pentru a ajunge la fericirea veșnică? a continuat Thomas cu o intensitate reînnoită în voce. Nu l-am auzit nicăieri în Sfânta Biblie pe Hristos vorbind despre monahism. Dorea ca fiinţele umane să lupte în mijlocul lumii, să aibă grijă una de alta, să se iubească una pe alta. Nu credeţi că este o dovadă de egoism să te închizi într-o mănăstire cu singurul obiectiv de a-ţi salva propriul suflet?

- O întrebare clasică, am intervenit, apreciind pasiunea autentică a lui Thomas.

---

* „Deci Iisus, văzând pe mama Sa şi pe ucenicul pe care îl iubea stând alături, a zis mamei sale: Femeie, iată fiul tău! Apoi a zis ucenicului: Iată mama ta!" (Ioan 19, 26-17) Aici şi în continuare, citatele din Biblie se dau după http://www.bibliaortodoxa.ro/. (*N. tr.*)

- Te rog să reţii că nu am intenţia să te combat, a răspuns părintele Maximos, vrând să spună că Thomas citise şi interpretase greşit Evanghelia.

- Nu vă faceţi probleme, l-a liniştit Thomas.

Amândoi bărbaţii doreau să aibă o discuţie sinceră pe aceste probleme. Iar eu eram fascinat să-i văd atât de sinceri.

- În primul rând, felul în care citeşti şi interpretezi dumneata Evanghelia nu este cel în care o interpretează Sfinţii Părinţi. Evanghelia este foarte clară în această chestiune, a continuat părintele Maximos. Permite-mi să-ţi dau un exemplu. Îţi aminteşti de întâmplarea cu tânărul care s-a dus la Hristos şi l-a întrebat: „Învăţătorule, ce trebuie să fac ca să-mi salvez sufletul?"* Iar Iisus i-a răspuns: „Vinde tot ce ai și vino cu mine".** În altă parte îl auzim pe Hristos spunând: „Nimeni nu poate fi ucenicul meu, dacă îi iubeşte pe mama sau pe tatăl său, ori pe fiica sau câmpurile lui mai mult decât pe mine".*** Şi ne-a dat prima poruncă „Iubeşte-L pe Domnul Dumnezeul Tău cu tot sufletul şi cu toată inima ta".**** Aceasta înseamnă să-L iubești pe Dumnezeu cu toată fiinţa ta. Gândeşte-te la cei doisprezece Apostoli. Erau oameni obişnuiţi pe care i-a luat din viaţa obişnuită, dar care au renunţat la tot ca să-L urmeze şi să fie împreună cu El.

- Da, dar Hristos trăia în mijlocul lumii. Nu s-a închis într-o mănăstire.

- Dă-mi voie să te întreb ceva, Thomas, a spus părintele Maximos. Câţi ani a trăit Hristos în lume? Treizeci şi trei, aşa este? Câţi ani a predicat?

---

* „Învăţătorule bun, ce să fac ca să moştenesc viaţa veşnică?" (Marcu 10, 17)

** „Mergi, vinde tot ce ai, dă săracilor şi vei avea comoară în cer; şi apoi, luând crucea, vino şi urmează Mie." (Marcu 10, 21)

*** „Cel ce iubeşte pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine; cel ce iubeşte pe fiu ori pe fiică mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine." (Matei 10, 37)

**** „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău şi din toată puterea ta." (Marcu 12, 30)

- Aproape trei.

- Corect. Dintre cei treizeci şi trei de ani, a predicat numai vreo doi şi jumătate. Ce a făcut în ceilalţi treizeci de ani anteriori?

- Păi este vorba despre viaţa apocrifă a lui Iisus despre care nu ştim prea mult, a răspuns Thomas.

- Aceasta înseamnă, a continuat părintele Maximos, că timp ce treizeci de ani, Hristos a dus o viaţă de tăcere. Nici nu a predicat, nici nu a făcut nimic remarcabil. Preasfânta Mamă a lui Dumnezeu, *Panagia*, cea mai sfântă fiinţă umană care a existat vreodată sau care ar fi putut să existe pe faţa pământului, nu a făcut niciodată nimic ieşit din comun. A predicat vreodată? A întemeiat vreo instituţie de binefacere? Singurul lucru pe care îl ştim este că *Panagia* era la templu şi se ruga şi îl venera pe Dumnezeu. Apoi i s-a dat această misiune specială. De ce a fost aleasă ea ca să-i dea naştere lui Hristos? În mod sigur nu pentru că era o mare misionară, ci pentru că era o sfântă perfectă.

Îţi aminteşti ce le-a spus Hristos apostolilor imediat după Înviere? „Mergeţi şi staţi liniştiţi la Ierusalim fără să faceţi nimic şi aşteptaţi până va veni Duhul Sfânt la voi." Şi [Duhul Sfânt] a venit la Rusalii. Abia după iluminarea lor prin pogorârea Sfântului Duh li s-a poruncit să pornească în lume ca vindecători şi dascăli. Hristos le-a arătat calea. El ne arată şi nouă că nu trebuie să pornim la drum şi să ne autodenumim misionari. Exemplul lui arată că trebuie să aşteptăm în tăcere şi în anonimat, să ne concentrăm exclusiv inimile şi minţile asupra relaţiei noastre personale cu Dumnezeu. În felul acesta, atunci când şi dacă suntem chemaţi de Dumnezeu să mergem în lume pentru o misiune specială, vom fi gata pentru ea.

Mai reţine, Thomas, că apostolii au trăit în comunitate. Au renunţat la tot ceea ce îi lega de lumea materială datorită preocupării lor exclusive pentru Dumnezeu. Nu posedau nimic individual. Au trăit vieţi de celibat şi au ascultat în totalitate de maestrul şi învăţătorul lor. Este exact ceea ce facem noi în mănăstiri. Astfel că, de fapt, rădăcinile şi temelia monahismul se află chiar la începutul creştinismului şi au fost puse de Hristos însuşi prin viaţa Lui împreună cu apostolii.

- Da, a încuviinţat Thomas, străfulgerat parcă de o lumină lăuntrică.

- Asta este ceea ce încercăm să facem noi, călugării, a continuat părintele Maximos. Încercăm să facem ceea ce a indicat Hristos, să lăsăm totul în urmă pentru a atinge perfecţiunea şi să aşteptăm până când vom primi vizita puterii de sus. Numai atunci vom putea şti ce trebuie să facem. Hristos a vorbit el însuşi clar despre aceasta. Aminteşte-ţi că un om s-a apropiat de el şi l-a întrebat: „Stăpâne, ce trebuie să fac ca să devin perfect?"* Iar răspunsul lui a fost: „Urmează poruncile". Şi celălalt a întrebat: „Ce altceva?" Iar Hristos a răspuns: „Dacă vrei să devii perfect, vinde tot ce ai şi să dai banii".** În alt loc ni se povesteşte despre un om care l-a rugat pe Hristos să aştepte până îşi înmormântează tatăl, o cerere foarte onorabilă şi firească. Și care a fost răspunsul lui Hristos? „Lasă morţii să-şi îngroape morţii lor."*** Cu alte cuvinte, ceea ce este de supremă importanţă şi mai presus de toate relaţiile este relaţia noastră cu Dumnezeu. Nu este aceasta o invitaţie la viaţa monahală? Nu este acesta începutul monahismului?

- Monahismul, am adăugat şi eu, din câte am citit, datează din secolul al III-lea, după încheierea persecuţiilor creştinilor şi odată cu începutul creştinării Imperiului Roman. Călugării i-au înlocuit pe martiri ca exemple spirituale ale noii religii.

- Corect, a spus părintele Maximos. Organizarea mănăstirilor începe odată cu apariţia unor părinţi precum Antonie cel Mare şi Pahomie cel Mare în deşerturile Egiptului şi mai târziu a lui Vasile cel Mare, care a înfiinţat forma cenobitică [de obşte] a monahismului. Dar principiile de bază ale monahismului fuseseră stabilite deja de Iisus însuşi şi de apostolii Lui.

---

* „Bunule Învăţător, ce bine să fac, ca să am viaţa veşnică?" (Matei 19, 16)

** „Dacă voieşti să fii desăvârşit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor şi vei avea comoară în cer; după aceea vino şi urmează-Mi." (Matei 19, 21)

*** Matei 8, 22.

- Iisus le-a spus apostolilor, a ripostat sec Thomas, „Mergeţi şi învăţaţi popoarele lumii."* Nu le-a spus să stea într-o mănăstire.

- A dat aceste porunci pentru apostoli. Nu erau pentru toată lumea.

- Şi de ce nu?

- Am să-ţi explic. Dar mai întâi dă-mi voie să te întreb ceva, Thomas. De ce nu mergi dumneata, ca un creştin, ca mine, să predici popoarelor Evanghelia?

- Păi când Hristos vorbeşte despre „neamuri", nu se referă neapărat la alte ţări. Vrea să spună că trebuie să foloseşti aceste daruri pe care ţi le-a oferit Dumnezeu pentru binele semenilor tăi.

- Aşadar, răspândeşti cuvântul lui Dumnezeu printre semenii tăi, nu-i aşa? a întrebat părintele Maximos.

- Mă străduiesc să fac cum pot mai bine. Am fost director de liceu şi cred că mi-am făcut datoria, sfătuindu-i pe tineri să ţină calea Domnului. Când cineva se călugăreşte...

Înainte ca Thomas să apuce să termine propoziţia, Niki, soţia lui, i-a retezat-o scurt.

- Dar nu este adevărat că sute de oameni vin în fiecare săptămână la această mănăstire să caute sfat şi asistenţă spirituală pentru problemele lor?

- Nu vorbesc despre părintele Maximos, s-a grăbit să precizeze Thomas. Vorbesc despre monahism, în general.

- Uite ce este, Thomas, a spus părintele Maximos. Nu eu sunt cel care a iniţiat mişcarea monahală. Aşa cum spuneam, face parte din Biserică încă de la bun început. Dă-mi voie să-ţi pun o întrebare. Am auzit de la Kyriacos că mergi regulat la biserică, ba chiar cânţi în cor. Spune-mi, te rog, îi cinsteşti pe sfinţi?

- Bineînţeles!

- Dar, dragul meu Thomas, cei mai mulţi sfinţi au ieşit din rândul călugărilor. Aşadar, îi cinsteşti pe sfinţi, dar nu accepţi metoda prin care aceştia devin sfinţi? Nu este aici o contradicţie evidentă? Ţine

---

* „Drept aceea, mergând, învăţaţi toate neamurile" (Matei 28, 19).

minte, Biserica nu a fost alcătuită numai din apostoli. Cine a fost Ioan Botezătorul? Un sihastru, nu-i aşa? Şi Hristos Însuşi, fireşte, a petrecut multe zile în deşert.

– Ioan Botezătorul a pregătit calea pentru Hristos. Oamenii s-au adunat în deşert ca să-l asculte. A fost curajos şi a condamnat corupţia celor puternici.

– Cu alte cuvinte, aprobi ceea ce au făcut pustnicii şi profeţii.

– Fireşte.

– Atunci de ce îţi este aşa de greu să accepţi lucrarea pe care o fac călugării aici?

– Nu vă critic pe dumneavoastră, personal. Îi ajutaţi pe oameni să se simtă siguri pe ei şi vă respect pentru aceasta.

– Înainte să vin în Cipru, Thomas, a răspuns părintele Maximos, trăiam într-o chilie numai a mea, complet rupt de lume, şi mă rugam încontinuu. Când am decis să mă duc la Muntele Athos și să mă călugăresc, nu m-am dus acolo ca să învăţ cum să devin predicator sau misionar. Întoarcerea mea în Cipru a fost împotriva tuturor dorinţelor şi intenţiilor mele.

– Dumnezeu v-a pus aici pentru o misiune specială, a spus Thomas, marcând o schimbare radicală în atitudinea lui faţă de părintele Maximos.

– Asta nu ştiu. Dar știu că nu am intenţionat niciodată să devin misionar şi să ajung duhovnicul atâtor mii de oameni. Dacă aş fi rămas în celula mea de pe Muntele Athos – ceea ce era dorinţa mea cea mai profundă –, nu aş fi avut toate aceste probleme. Nu ar fi existat oameni însetaţi de sângele meu!

– Dă-mi voie să-ţi pun următoarea întrebare, Thomas, a continuat părintele Maximos după ce am rămas cu toţii tăcuţi câteva secunde, avem dreptul să ne împotrivim dorinţelor unei persoane care decide să-şi dedice viaţa exclusiv iubirii de Dumnezeu?

Thomas a răspuns cu vocea puţin tremurătoare:

– Ei bine, nu aş spune neapărat nu. Dar nu sunt foarte sigur în această privinţă. Este liberă o persoană să acţioneze într-un fel care provoacă tulburare psihică şi îi răneşte pe membrii familiei sale?

- Să te întreb altceva. Ești însurat cu Niki, a continuat părintele Maximos și a arătat spre soția lui Thomas. Să presupunem că mama dumitale vine la dumneata și îți spune: „Dragul meu fiu, dacă nu divorțezi de această femeie, eu mă sinucid". Apropo de asta, am întâlnit mai multe cazuri de felul acesta în timpul spovedaniilor. Așadar, „ori pleacă, ori beau otravă". Ce ai face?

- I-aș spune mamei mele că greșește. Că îmi cere ceva imoral.

- Foarte bine. Nu crezi că este ceva analog cu călugării și călugărițele? Nu au și ei dreptul să aleagă cum să-și trăiască viața și pe cine să iubească?

- Nu sunt neapărat împotriva acestui lucru. Tocmai de aceea am intervenit în cazul acestei familii și am încercat să-i liniștesc.

- Dar nu s-au liniștit! a sărit Niki.

- Am să fac tot ce pot pentru a-i liniști, a promis Thomas.

Atunci Niki, care activa într-o organizație împotriva violenței domestice, a declarat emoționată:

- În țara noastră există concepția conform căreia copiii sunt proprietatea părinților și nu au dreptul să ia singuri decizii, chiar dacă ajung la maturitate. Părinții cer ca ei să stabilească cu cine să se căsătorească fiii și fiicele lor, care să fie educația lor, în general. Și monitorizează în mod obsesiv viețile copiilor până la adânci bătrâneți. Dar tânăra generație își dă seama tot mai mult că are dreptul să-și făurească în mod liber propria viață. Că are anumite drepturi umane inalienabile. Situația aceasta creează multe probleme în familii.

Capetele noastre s-au clătinat aprobator, iar părintele Maximos a continuat:

- Ceva mai înainte, dragul meu prieten, ai ridicat problema dacă oamenii vulnerabili în plan psihologic sunt candidați buni pentru monahism. Dar oricine cunoaște viața monahală știe că, din punctul de vedere al înțelegerii lumești a lucrurilor, aceasta este o viață aspră și austeră, cu puține plăceri fizice și fără confort. Ne trezim la trei și jumătate dimineața și avem Sfânta Liturghie până la opt. În această perioadă specială a Postului, nu mâncăm nimic până la ora unu și jumătate, după o slujbă de două ore. Prânzul, singura noastră masă,

constă dintr-o mâncare foarte simplă. La ora șase după-amiază mergem din nou la biserică. Și nu mai mâncăm nimic până în ziua următoare. A doua zi avem *agrypnia* [veghe și rugăciune toată noaptea]. Același lucru se va repeta luni. Ne rugăm încontinuu și ne prosternăm de sute de ori în fața sfintelor icoane. Nu avem bunuri personale, nici bani. Așadar, ce putem oferi noi aici unui tânăr pentru a-l seduce și a-l atrage spre viața monahală? Mai ales astăzi, când tinerii sunt atât de obișnuiți cu confortul fizic, cu călătoriile în străinătate, doresc să-și petreacă timpul în cafenele, discoteci și cu alte plăceri lumești?

Crezi că îi este ușor unui tânăr care vine aici ca novice? Un băiat crescut cu hamburgeri, cu pizza și cu coca-cola se obișnuiește foarte greu cu legumele fierte pe care le mâncăm noi. Apoi li se cere să se ducă în grădină și să are terenul. După aceea li se cere să ia mătura și să curețe curtea. Și îndeplinesc toate aceste sarcini îmbrăcați într-un anteriu vechi, cu un șorț ponosit în față, atunci când vizitatorii sau poate chiar rudele se uită la ei! Îți dai seama ce experiență umilitoare este aceasta? Crezi că o tânără sau un tânăr, dezamăgit de viață și aflat într-o stare de prăbușire psihică, va avea forța și disciplina necesare pentru a trece printr-o astfel de experiență și pregătire?

– Categoric nu, a răspuns Niki, iar soțul ei a mormăit și el afirmativ.

– O persoană ca aceasta va fugi de la mănăstire în câteva zile, a adăugat părintele Maximos. În mănăstire va fi într-o stare de luptă continuă. Mănăstirea nu este un loc în care să stai pasiv într-un colț și să te bucuri de soare. Omul este obligat să țină pasul cu programul mănăstirii. Este în stare să ajungă la timp la slujba de la ora patru dimineața? Dacă nu, va trebui să renunțe la viața de călugăr.

Mi-am amintit că îl întrebasem cândva pe părintele Maximos care sunt câteva dintre condițiile preliminare pentru ca cineva să fie acceptat ca novice la mănăstirea lui. Prima și cea mai importantă cerință, îmi explicase el, era ca viitorul novice să nu sufere de probleme psihologice. Nimic nu este mai tulburător într-o comunitate monahală decât călugării cu tulburări mintale. Își fac rău lor înșiși și produc dezordine în mănăstire. Astfel de persoane nu trebuie să se

călugărească niciodată. Mănăstirea nu este azil pentru bolnavi mintali. Numai personalitățile echilibrate, mature trebuie să fie acceptate. O analiză atentă este extrem de importantă, așadar, înainte ca cineva să fie primit ca novice. O condiție la fel de importantă pentru a fi primit este ca individul să fie copleșit de iubirea lui pentru Dumnezeu și de pasiunea de a-L cunoaște și de a se uni cu El. Nimic altceva nu trebuie să conteze în viața novicelui.

Thomas, care acum arăta clar că își schimbase atitudinea față de părintele Maximos, a întrebat gânditor dacă merită ca cineva să-și părăsească activitățile lumești și să intre într-o mănăstire.

- Dacă da, atunci părintele poate spune: „OK, merită să facem un sacrificiu din partea familiei pentru ca fiul sau fiica noastră să trăiască într-o mănăstire. Dar, dacă este în zadar, de ce să-și irosească fiica mea viața în felul acesta?"

- La această întrebare răspunde însăși viața călugărițelor, a călugărilor și a pustnicilor, a răspuns părintele Maximos. Dacă noi, călugării, nu ne putem găsi aici realizarea așteptărilor noastre, crezi că am putea să rămânem în mănăstire și să ne continuăm această existență austeră și plină de privațiuni? Ce rost ar avea? Să luăm exemplul meu. Aveam 18 ani când am devenit călugăr. Dacă ești călugăr, nu înseamnă că nu mai ai nevoile firești ale unui bărbat. Îți dorești să trăiești cu o femeie, să mergi în oraș, să te bucuri de viață, așa cum înțelegem toți. Ai toate nevoile sexuale pe care le are toată lumea, ca oricine altcineva, ai dori să te însori și să ai o familie. Dacă te călugărești, nu înseamnă că ți-ai depășit automat dorințele și ambițiile omenești.

Există o altă forță care te trage în direcție opusă, iar aceasta este experiența lui Hristos. Când intrăm la mănăstire, ne întrebăm: „Oare o să găsesc aici ceea ce caut?" Sau să renunț, să-mi scot sutana asta neagră, să-mi găsesc o femeie, să mă însor, să am copii și să trăiesc ca oricare alt om obișnuit? Călugărul nu posedă nimic, nici măcar un bănuț. Și cu toate acestea, rămânem. Și nu numai atât, ne simțim atrași de această viață. Ne umple de încântare și ne revitalizează, chiar după douăzeci, treizeci sau patruzeci de ani petrecuți din momentul în

care am pornit pe acest drum. Am întâlnit câțiva călugări bătrâni, în vârstă de 80 de ani, care sunt și acum entuziasmați de viața monahală. Sunt călugăr de douăzeci de ani și nu m-am plictisit niciodată, nici o singură zi, de acest mod de viață. Nu am simțit niciodată plictiseala, nu mi s-a părut niciodată că viața mea este monotonă, nu am avut niciodată îndoieli dacă am făcut sau nu alegerea corectă, atunci când m-am călugărit. Niciodată! Simt că viața mea este o mișcare continuă către Hristos. Am găsit ceea ce căutam. Dacă nu ar fi fost așa, nici eu, nici ceilalți călugări nu am fi rămas în mănăstire. Ar fi fost stupid și total lipsit de sens. De ce să suportăm toate aceste privațiuni? Nu aș fi un nătărău să fac toate aceste lucruri fără un câștig spiritual? De aceea răspunsul la întrebarea dumitale este viața fiecăruia dintre noi. Fiecare dintre noi este un răspuns.

– Apreciez onestitatea dumneavoastră, a răspuns Thomas cu emoție în voce. Ceea ce ne-ați prezentat este o elegie a vieții spirituale.

– Te rog să reții că nu minimizez în niciun fel importanța vieții matrimoniale. Cinstesc și respect libertatea dumitale de a duce o viață obișnuită, de om căsătorit. În același timp, mă aștept ca și dumneata să cinstești și să respecți opțiunile mele din viață și să permiți călugărilor și călugărițelor să-și ducă viața pe care au ales-o.

– Dați-mi voie să vă pun o altă întrebare. Cine este mai de folos societății, un doctor sau un călugăr? a întrebat Thomas gânditor.

Părintele Maximos a oftat și a zâmbit.

– Mi s-a mai pus această întrebare. Ce oferă monahismul societății? Ei bine, această întrebare este caracteristică modului modern de gândire. Este o orientare activistă față de lume. Fiecare acțiune, fiecare persoană este judecată pe baza utilității și contribuției ei la ansamblu. Părinții îi îndeamnă pe copiii lor să exceleze pentru a putea fi utili societății. Pe baza tradiției noastre spirituale, eu prefer să văd ființele umane în primul rând și mai ales în funcție de ceea ce sunt și numai după aceea în funcție de contribuția lor în societate. Altfel riscăm să-i transformăm pe oameni în mașini care produc lucruri folositoare. Și, dacă nu produci lucruri folositoare, înseamnă că ar trebui să fii aruncat ca un obiect inutil? Mi-e teamă că, prin această

orientare, omenirea contemporană a subminat valoarea inerentă a persoanei umane. Astăzi ne apreciem în funcţie de cât de mult contribuim, şi nu în funcţie de cine suntem. Iar această atitudine faţă de noi înşine duce adesea la tot felul de probleme psihologice. Văd acest lucru tot timpul la spovedanie.

Oamenii care recurg la astfel de criterii utilitare, a continuat părintele Maximos, se uită la monahism şi ajung la concluzia că este inutil şi de aceea trebuie desfiinţat. Dar, dacă suntem dispuşi să folosim alte criterii, monahismul oferă omenirii darul suprem, chiar dacă oamenii moderni pot să nu-l recunoască.

Argumentul părintelui Maximos mi-a amintit de cazul bătrânului Sofronie, cunoscutul stareţ rus care a părăsit Muntele Athos în 1947. Însoţit de un mic grup de călugări, a cerut permisiunea să intre în Anglia și să întemeieze acolo o mănăstire. Cererea i-a fost la început respinsă, pe principiul că acești călugări nu aveau nimic de oferit Angliei. Părerile se schimbaseră, atunci când un membru al agenţiei guvernamentale responsabile pusese următoarea întrebare:

- „Ce ar fi făcut guvernul dacă Iisus ar fi venit în Anglia cu cei doisprezece Apostoli și ar fi cerut viză?"

Argumentul lui a avut câștig de cauză, și părintele Sofronie a primit viză pentru a intra în Anglia. În 1959, bătrânul atonit a înfiinţat un centru spiritual înfloritor, în care îşi împlinesc lucrarea călugări şi călugăriţe de diverse naţionalităţi. I-am pomenit de acest caz părintelui Maximos, care îl cunoscuse personal pe regretatul părinte Sofronie - cel care construise mănăstirea din Essex după ce o iluminare mistică îi dezvăluise locaţia exactă.[12]

- Acesta este răspunsul la întrebarea dumitale, Thomas, a continuat părintele Maximos, după ce şi-a exprimat pe scurt admiraţia pentru bătrânul Sofronie. Fiecare om primeşte de la Dumnezeu o misiune specifică, o îndatorire specifică. Eu nu sunt doctor. Eu sunt *pneumatikos* [îndrumător spiritual, duhovnic], altcineva este medic. Kyriacos este profesor universitar, iar dumneata eşti profesor de engleză şi fost director de liceu. Fiecare om îşi duce viaţa în funcţie de *diakonia* [misiunea dată de providenţă] sa. Piciorul nu poate spune

mâinii: „Nu am nevoie de tine", nici ochiul nu poate spune aşa ceva urechii. Când punem întrebarea: „Cine contribuie mai mult?" însăşi natura întrebării este problematică. De ce? Pentru că, aşa cum am menţionat mai înainte, nu trebuie să evaluăm fiinţele omeneşti în funcţie de contribuţiile şi de utilitatea lor pentru societate, ci pe baza a ceea ce sunt fiecare în parte. Aceasta este esenţa spiritualităţii creştine.

- Metafora cu piciorul şi mâna presupune că între diversele părţi există o colaborare, a remarcat Thomas.

- Evident.

- Dar duce monahismul o astfel de existenţă în cadrul sistemului general al societăţii? Vreau să spun, care este contribuţia şi relaţia lui cu întregul? a întrebat din nou Thomas.

- Iar am ajuns aici, a spus râzând părintele Maximos. Apoi a continuat cu o voce energică. Am să-ţi spun. Monahismul păstrează vie şi nealterată experienţa lui Hristos. Acesta este spaţiul în care fiinţa omenească este eliberată de preocupările biologice şi lumeşti şi îşi reîndreaptă atenţia şi energia spre preocuparea exclusivă faţă de realitatea lui Dumnezeu. Să presupunem că m-aş fi însurat. Aş fi fost obligat să muncesc, să am grijă de copii, să acumulez bunuri pentru educaţia lor etc. Cu alte cuvinte, aş fi avut o mulţime de preocupări lumeşti. Şi respect toate acestea. Sunt misiuni binecuvântate. Dar care sunt preocupările mele acum? Destul de multe, desigur, dar de ce natură? Acum am rugăciunea, spovedaniile a sute de oameni, predici şi discuţiile despre viaţa naturală şi spirituală. Pot să fac toate aceste lucruri pentru că nu sunt obligat sau legat de preocupările lumeşti.

Vezi dumneata, fiecare contribuie în felul său. Nimeni nu vede cum lucrează ficatul în interiorul trupului. Dar contribuţia lui este esenţială. Inima lucrează neîncetat şi în tăcere, dar fără munca ei corpul moare.

- O dovadă concretă în sensul celor spuse de părintele Maximos, am intervenit eu, este bibliografia referitoare la viaţa şi experienţele sfinţilor. Această literatură, am continuat în timp ce părintele Maximos dădea aprobator din cap, îi ajută pe mulţi oameni în viaţa lor cea de toate zilele.[13] Sfinţii sunt martori ai realităţii lui Dumnezeu, oferă

alinare oamenilor care nu pot părăsi preocupările lumii, nu pot intra în mănăstiri şi nici nu pot devenit sihaştri, în căutarea experienţei directe a divinităţii. Mi se pare că testamentul experienţei sfinţilor oferă multor oameni, printre care şi mie însumi, confirmarea directă a realităţii lui Dumnezeu. Dumnezeu nu ar fi nimic altceva decât o abstracţiune filosofică fără profeţi şi sfinţi care, de-a lungul atâtor secole, au confirmat, prin miracolele lor şi prin exemplul personal, prezenţa vie a lui Dumnezeu.

Abia terminasem de rostit ultima propoziție și un novice cu barba neagră, abia trecut de 30 de ani şi îmbrăcat în hainele obișnuite de oraş, a intrat timid în încăpere. Ne-a întrebat dacă nu dorim o gustare. Ca novice, era repartizat în arhondaric pentru a-l asista pe părintele Arsenios. părintele Maximos ni l-a prezentat ca Andreas, medic care decisese să renunţe la carieră şi să intre în mănăstire. Thomas a fost foarte surprins, de-a dreptul perplex, şi i-a pus imediat o întrebare la obiect.

- Andreas, dacă ai fi rămas medic şi ţi-ai fi practicat religia în paralel, nu crezi că ai fi îndeplinit o dublă misiune, ai fi salvat vieţi ca doctor și suflete ca monah? De ce ai părăsit una dintre misiuni ca să te concentrezi exclusiv asupra celeilalte?

Tânărul medic, cu o reticenţă sesizabilă în voce, a răspuns că o forţă puternică din lăuntrul lui îl trăsese spre viaţa monastică şi că, dacă ar fi rămas în lume, ar fi fost un chin pentru el. Nu putea găsi acolo ceea ce căuta. Era novice de zece luni. Părintele Maximos ne-a atras atenţia că Andreas încă nu era călugăr şi că va mai dura încă mult timp până când se va putea stabili că este în stare să poarte rasa călugărească.

- Poate pleca din mănăstire oricând doreşte, a adăugat părintele Maximos. Aşadar, te rog să-mi spui, Thomas, cum este posibil ca un om care a făcut şase ani Facultatea de medicină, a trăit în străinătate printre bărbaţi şi femei să se lase sedus de mine ca să devină călugăr?

- Presupun că nu este posibil, a răspuns Thomas, vizibil impresionat. Apoi s-a întors spre Andreas, care se pregătea să plece, şi i-a spus sincer:

- Mi-a făcut o reală plăcere să te cunosc!

După plecarea lui Andreas, Thomas și-a exprimat admirația față de el. Părintele Maximos a adăugat că sute de oameni veneau în fiecare săptămână la mănăstire ca să găsească alinare prin spovedanie și să participe la Sfânta Liturghie și la celelalte slujbe. Aceasta este contribuția concretă a mănăstirii la viața societății.

- Părinte Maximos, a spus Thomas ridicându-se în picioare. V-am răpit foarte mult timp. Mulțumesc. Fiți sigur că voi face tot ce depinde de mine ca să readuc înțelegerea și pacea între părinții Rosei și dumneavoastră. Mă respectă și cred că pot să-i conving.

Părintele Maximos i-a însoțit pe Niki și pe Thomas la mașina acestora. Thomas i-a strâns mâna părintelui Maximos. Arăta ca un om complet transformat. După ce au plecat, am mai stat puțin de vorbă cu părintele Maximos.

- Nu este uimitor că oamenii sunt atât de supărați pentru că niște femei și bărbați, puțini la număr, decid să se călugărească? Dar le pasă atât de puțin de cei care se apucă de droguri!

În după-amiaza aceea am făcut o plimbare prin munți și am reflectat la semnificația întâlnirii mele întâmplătoare cu Thomas și a propunerii mele de a-l vizita pe părintele Maximos. Pe munte era liniște. Singurul sunet perceptibil era murmurul mângâietor al pinilor și al frunzelor care se sfărâmau sub picioarele mele. Peisajul era ideal pentru contemplație și reflecție. Trecuse mai mult de o săptămână de când venisem la mănăstire ca locatar temporar. Respectam sârguincios programul călugărilor, mă trezeam la ora trei și jumătate dimineața ca să particip la slujba de la ora patru. La început nu fusese ușor, dar din ziua a treia începusem să mă adaptez la noua rutină și așteptam chiar cu nerăbdare cântările de dimineață și rugăciunile meditative. Este ceva profund inspirator să te trezești atunci când stelele încă mai strălucesc pe cer, fără alte lumini care să tulbure limpezimea cerului nopții și singurele sunete pe care le auzi sunt pașii grăbiți ai călugărilor în timp ce se îndreaptă spre slujba de la ora patru. În mod ciudat, la fel ca în cazul experienței mele de la Muntele Athos, ritualurile și cântările nesfârșite în întunericul bisericii mi-au

insuflat o cantitate mai mare de vitalitate decât mi-ar fi oferit câteva ore de somn în plus dimineaţa, pe care le puteam recupera oricum după-amiaza. Încă şi mai surprinzător era faptul că, dintr-un motiv misterios, nu mă plictiseam în timpul slujbei lungi de dimineaţă. Participam la o formă colectivă de meditaţie prin rugăciune care îmi afectau trupul şi mintea şi îmi transforma experienţa trăirii timpului.

M-am întors la mănăstire exact când se pregăteau să închidă poarta exterioară. În timpul vecerniei, am rămas cu privirile aţintite asupra icoanei Panagiei, principala relicvă sacră a mănăstirii, despre care se crede că are puteri miraculoase. În întunericul nopţii, cu numai câteva lumânări aprinse, călugării cântau imnuri pentru *Theotokos* [Mama lui Dumnezeu], făcându-şi cruce fără încetare şi prosternându-se mereu în faţa icoanei Ei. Apoi au sărutat fiecare icoana. Am făcut şi eu la fel.

4

Cunoaşterea lui Dumnezeu

Rolul de şofer pentru părintele Maximos mi-a adus roade bogate. Ducându-l cu maşina în diverse locuri ale insulei unde avea treabă, am avut ocazia unică de a petrece multe ore numai cu el și de a explora diverse aspecte ale spiritualităţii creştine. Dionysios, un tânăr teolog novice, mi s-a plâns pe jumătate în glumă că petrecusem mai mult timp singur cu părintele Maximos în câteva zile decât el într-un an de zile. Să fii singur cu stareţul în afara contextului mai formal al îndrumării duhovniceşti și al spovedaniei era considerat un mare privilegiu. Așadar, eram pe deplin pregătit și plin de energie atunci când m-a întrebat dacă pot să-l duc la ora patru dimineaţa la Sfânta Ana, o mănăstire de maici. Drumul până acolo dura două ore prin munţi şi voia să înceapă să lucreze cu surorile cel mai târziu la ora şase dimineaţa.

O dată pe săptămână, părintele Maximos făcea acest drum lung până la Sfânta Ana şi îşi petrecea toată ziua cu maicile, care îl adoptaseră ca duhovnic al lor. În acest timp, se întâlnea cu fiecare dintre ele, proces care dura, de regulă, până la căderea nopţii.

Ne-am început călătoria atunci când părinţii – aşa cum îi numea părintele Maximos pe călugări – începuseră să recite cei Şase Psalmi (Psalmii Regelui David) exact la ora patru dimineaţa, aşa cum era obiceiul. Aerul era rece şi stelele încă mai străluceau pe cerul întunecat şi limpede de deasupra noastră. Ţineam privirile aţintite pe drumul

şerpuitor de munte, în timp ce părintele Maximos şedea alături de mine, în felul lui degajat şi fără pretenţii. Urma să petrecem două ore împreună, timp în care nimic nu ne va distrage atenţia, cu excepţia vreunui iepure care alerga în faţa noastră, zăpăcit şi înspăimântat de luminile maşinii. Nu am pierdut timpul şi am început imediat o conversaţie despre chestiunile spirituale, apăsând totodată pe butonul de pornire al recorderului pe care îl aveam totdeauna sub parbriz.

I-am reamintit pentru început discuţia foarte instructivă pe care o avusese cu câteva zile mai înainte cu un grup de pelerini din Grecia. Îmi rămăseseră în minte anumite întrebări, pe care nu apucasem să le formulez în timpul întâlnirii de atunci. Părintele Maximos mi-a spus că acum era momentul potrivit să le pun, dar m-a prevenit că nu mai ştia despre ce vorbise. Altă dată îmi explicase că nu se pregăteşte niciodată pentru discuţii. Se lasă în voia Duhului Sfânt, după ce se roagă pentru un anumit eveniment.

- Adesea creştinii, aţi spus, cred în mod eronat că Hristos ne-a învăţat să fim credincioşi fără să punem întrebări; este o greşeală să credem că nu trebuie să facem niciun efort pentru a căuta dovezile realităţii lui Dumnezeu. Ce aţi vrut să spuneţi mai exact?

- O, da, acum îmi amintesc. Este o mare neînţelegere. De fapt, Hristos ne-a îndemnat să cercetăm Scripturile, adică să-L cercetăm pe Dumnezeu, a răspuns părintele Maximos, amintindu-şi să-şi încheie centura de siguranţă. Vezi tu, lui Dumnezeu îi place să fie cercetat de noi, oamenii.

- Aşadar, am continuat ţinând ochii aţintiţi la drum, când creştinii recită Crezul, aceasta nu înseamnă că trebuie să acceptăm orbeşte existenţa lui Dumnezeu, fără a testa dacă Dumnezeu este o realitate sau o iluzie.

- Perfect adevărat. Ar fi stupid să facem aşa ceva.

- Pentru un universitar ca mine, cuvintele dumneavoastră sunt foarte liniştitoare. Dar întrebarea care îmi vine imediat în minte, am continuat, este următoarea: Dacă Dumnezeu ne încurajează, într-adevăr, să fim iscoditori, cum trebuie să ne facem cercetările? Să recurgem la ştiinţă, la filosofie, la teologie ca punct de plecare? Şi am

detaliat mai departe ceea ce aveam în minte. Să începem căutarea lui Dumnezeu observând natura? Aceasta fusese abordarea lui Aristotel. Observând natura şi folosindu-şi logica infailibilă, ajunsese la concluzia că trebuie să fi existat un Creator, un „Mişcător nemişcat", o cauză primară care a pus totul în mişcare. Cele patru dovezi ale existenţei lui Dumnezeu formulate de el au devenit baza teologiei occidentale după ce Sfântul Toma de Aquino a incorporat filosofia aristoteliană în teologie. Am remarcat un zâmbet pe chipul părintelui Maximos. Evitând un răspuns direct, a abordat alte probleme.

- Hai să simplificăm lucrurile. Să presupunem că dorim să investigăm un fenomen natural. Aşa după cum ştii foarte bine, pentru a face acest lucru trebuie să folosim metode ştiinţifice adecvate. De exemplu, dacă dorim să studiem galaxiile, avem nevoie de telescoape puternice şi alte asemenea instrumente. Dacă dorim să examinăm sănătatea fizică a inimii noastre, avem nevoie de un stetoscop. Totul trebuie explorat cu o metodă potrivită cu subiectul cercetat. Aşadar, dacă vrem să explorăm şi să-L cunoaştem pe Dumnezeu, ar fi o mare eroare să facem acest lucru folosindu-ne simţurile sau telescoapele, pentru a-L căuta în spaţiul exterior. Ar fi o naivitate, nu crezi?

- Da, dacă puneţi problema în felul acesta, am răspuns. Putem trage concluzia că, pentru fiinţele umane moderne, raţionale, metafizica de felul celei a lui Platon sau Aristotel sau teologia raţională reprezintă metodele potrivite?

Când am pus aceste întrebări, ştiam deja care va fi răspunsul părintelui Maximos.

- Ar fi pe cât de ridicol, pe atât de naiv să-L cauţi pe Dumnezeu cu logica şi cu intelectul. Dar am mai vorbit despre asta, nu-i aşa?

Am încuviinţat din cap, şi părintele Maximos a continuat.

- Consideră axiomatic faptul că Dumnezeu nu poate fi cercetat prin astfel de abordări.

- Aşadar, metafizica platoniciană şi aristoteliană nu reprezintă calea cunoaşterii lui Dumnezeu.

- Bineînţeles că nu. Acesta este mesajul pe care ni-l transmit toţi înţelepţii şi sfinţii de-a lungul istoriei. Logica şi raţiunea nu pot cerceta ceva ce este dincolo de logică şi de raţiune. Înţelegi, nu-i aşa?

- Da. Asta spun misticii tot timpul. Că Dumnezeu nu poate fi explicat, ci trebuie trăit. Dar ce înseamnă acest lucru? Înseamnă că Dumnezeu nu poate fi studiat?

- Nu. Putem şi trebuie să-L studiem pe Dumnezeu, putem să ajunge la Dumnezeu şi putem să-L cunoaştem.

- Dar cum? am insistat.

Părintele Maximos a tăcut câteva secunde.

- Hristos Însuşi ne-a dezvăluit metoda. Ne-a spus nu numai că suntem în stare să-L explorăm pe Dumnezeu, dar că putem să şi trăim cu El, să devenim una cu El. Şi organul cu care putem realiza acest lucru nu sunt simţurile şi nici logica, ci inima* noastră.

În timp ce mijeam ochii atent la drumul îngust, părintele Maximos mi-a amintit că, în conformitate cu tradiţia Sfinţilor Părinţi, fundamentul existenţial al omului este inima. Pe lângă faptul că este organul fizic indispensabil care ne menţine trupul în viaţă, spunea el, inima este şi centrul puterilor psihonoetice, centrul fiinţei noastre, al persoanei noastre. De aceea Dumnezeu se dezvăluie omenirii prin inimă. Este ceea ce Sfinţii Părinţi ne-au învăţat de-a lungul veacurilor: Dumnezeu le vorbeşte oamenilor prin inimă, organul „optic" prin care trăim viziunea lui Dumnezeu. Cei care doresc să-L vadă pe Dumnezeu nu pot face acest lucru prin alte mijloace ca, de pildă, citindu-l pe Platon şi pe Aristotel sau ocupându-se de ştiinţă. Oricât de impozantă ar fi filosofia acestora, nu aceasta este calea spre Dumnezeu. Numai curăţenia şi puritatea inimii ne pot conduce spre contemplarea şi vederea lui Dumnezeu. Aceasta este semnificaţia expresiei Fericirii

* „Inima" despre care se vorbeşte aici este ceea ce în isihasm se numeşte „inimă duhovnicească", centrul spiritual al fiinţei, diferit atât de organul fizic omonim, cât şi de sediul emoţiilor, aşa cum este înţeles cuvântul în mod uzual. Marii Părinţi ai creştinismului sunt unanimi în acest sens. De aceea uneori, în literatura spirituală, termenul este transliterat cu majusculă, pentru ca, prin contrast, să se evite confuzia. (*N. red.*)

lui Hristos, a continuat părintele Maximos, [care spune:] „Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu".*

- Înţelegi ce înseamnă aceasta? Cei care doresc să cerceteze dacă Dumnezeu există trebuie să folosească o metodologie potrivită care nu este alta decât purificarea inimii de patimile şi impurităţile egoismului. Dacă oamenii îşi curăţă inima şi tot nu îl văd pe Dumnezeu, atunci sunt îndreptăţiţi să conchidă că, într-adevăr, Dumnezeu este o minciună, că nu există, că este numai o mare iluzie. Astfel de oameni Îl pot respinge pe Dumnezeu cu toată sinceritatea spunând: „Am aplicat metoda pe care ne-au dat-o sfinţii şi nu am reuşit să-L găsesc pe Dumnezeu. Aşadar, Dumnezeu nu există".

- Nu crezi că am fi induşi în eroare, a continuat părintele Maximos, dacă am crede într-un Dumnezeu despre a cărui existenţă nu avem nicio dovadă, un Dumnezeu care este dincolo de perceperea noastră, un Dumnezeu care a rămas tăcut, nu a comunicat niciodată cu noi într-un mod real şi tangibil?

- Dar, am conchis eu, aceasta înseamnă că majoritatea credincioşilor sunt nişte credincioşi orbi sau, aşa cum le spuneţi dumneavoastră, „ideologi religioşi", adică aceştia cred în ideile despre Dumnezeu pe care le-au inventat chiar ei şi care pot să aibă foarte puţin de-a face cu Dumnezeu. Nu e de mirare că sunt atât de multe probleme cu religia, că avem atât de mult fanatism religios.

- Îţi poţi imagina cât de ridicoli am fi, a continuat părintele Maximos, şi cât de ridicoli ar părea pustnicii şi sfinţii, dacă şi-ar continua luptele spirituale numai pentru că ar crede într-un Dumnezeu imaginar, un Dumnezeu absolut inabordabil şi distant? N-ar fi ceva serios. De fapt, ar putea fi numit chiar patologic.

- Nu mă îndoiesc de faptul că majoritatea psihoterapeuţilor şi psihiatrilor laici moderni consideră stilul de viaţă monastic, eremitic, drept o formă de psihopatologie, am afirmat.

Apoi am întrebat pe un ton mult mai serios:

---

* Matei 5, 8.

- Trebuie să presupunem că această căutare filosofică a lui Dumnezeu, una dintre preocupările principale ale gândirii occidentale de la Platon la Immanuel Kant și a marilor filosofi din secolele al XIX-lea și al XX-lea, a fost, în realitate, deplasată?

- Da. Absolut.

Am tăcut amândoi. Părintele Maximos se uita pe fereastră, iar eu eram încordat, căci mergeam pe un drum îngust și neasfaltat. Am trecut în viteza întâi și, în timp ce motorul gemea, am început să urcăm o pantă abruptă, care făcea legătura cu alt drum. Munții Troodos sunt străbătuți în lung și în lat de astfel de drumuri de pământ bătătorit, create de serviciul forestier. „Acum ar fi momentul cel mai potrivit pentru o rugăciune din partea unui bărbat sfânt", mi-am spus eu cam neliniștit. Să conduci mașina pe un drum îngust și nepavat, pe marginea unei prăpăstii era în mod cert cu totul altceva decât să mergi pe autostrada Interstatală 95 din Maine. Dar faptul că părintele Maximos ședea alături de mine îmi dădea un sentiment de siguranță. Cerul ne avea în paza lui.

- Așadar, în timpul Sfintei Liturghii, atunci când recităm rugăciunea „Cred într-unul Dumnezeu...", a continuat părintele Maximos după ce am trecut în viteza a doua, încercăm, de fapt, să trecem de la o formă de credință intelectuală în Dumnezeu la viziunea reală a lui Dumnezeu. Credința devine însăși Iubirea. Crezul înseamnă, de fapt, „trăiesc într-o uniune de iubire cu Dumnezeu". Aceasta este calea sfinților. Numai atunci putem spune că suntem adevărați creștini. Acesta este genul de credință pe care îl au sfinții ca experiență directă. Drept urmare, nu se tem de moarte, de război, de boală, de nimic altceva pe lumea aceasta. Sunt mai presus de ambițiile lumești, de bani, de faimă, putere, siguranță și celelalte. Astfel de oameni transcend ideea de Dumnezeu și intră în experiența lui Dumnezeu.

- Dar câți oameni îl pot cunoaște pe Dumnezeu pe această cale? m-am plâns.

- Ei bine, atât timp cât nu-L cunoaștem pe Dumnezeu pe cale experimentală, ar trebui să ne dăm seama cel puțin că suntem niște simpli credincioși ideologici, a răspuns sec părintele Maximos. Forma

ideală și supremă a credinței adevărate înseamnă să ai experiența directă a lui Dumnezeu ca realitate vie.

Am menționat că a-L cunoaște pe Dumnezeu poate fi pur și simplu să-L vezi pe Dumnezeu în frumusețea și complexitatea naturii. Părintele Maximos a fost de acord și a subliniat totuși că experiența cunoașterii lui Dumnezeu este ceva mult mai profund decât atât, imposibil de sesizat în cuvinte sau construcții poetice.

– Dacă este așa, am raționat eu, atunci în tradiția creștină Crezul nu înseamnă ceea ce presupun cei mai mulți oameni că este, adică o credință oarbă în ideea de Dumnezeu.

– Este o noțiune falsă frecvent întâlnită, cu toate consecințele ei dezastruoase. Adevărata credință înseamnă că trăiesc cu Dumnezeu, sunt una cu Dumnezeu. Am ajuns să-L cunosc pe Dumnezeu și de aceea știu că El există cu adevărat. Dumnezeu trăiește în lăuntrul meu și a învins moartea, iar eu merg înainte cu Dumnezeu. Întreaga metodologie a tradiției mistice creștine autentice, așa cum este formulată de sfinți, este să atingem stadiul în care devenim conștienți de realitatea lui Dumnezeu în lăuntrul nostru. Până atingem acest punct rămânem pur și simplu în derivă în domeniul ideilor, și nu în interiorul esenței spiritualității creștine, care este comuniunea directă cu Dumnezeu.

În jurul părintelui Maximos se simțea o aură de autoritate în timp ce rostea aceste cuvinte. Se simțea că vorbește implicând că îl simțise el însuși pe Dumnezeu, iar ceea ce îmi spunea nu era numai rezultatul lecturilor și al asimilării în mintea lui a tradiției spirituale din care făcea parte.

Lumina dimineții începea să răzbată printre pini și am remarcat câteva petice de zăpadă pe jos, rămășițe ale iernii. Mănăstirea Sfânta Ana se afla pe versantul vestic al Munților Troodos, spre Paphos, și dincolo de satul Prodromos. De aceea mai întâi trebuia să urcăm mai aproape de vârful Olympus, unde era de obicei foarte multă zăpadă în timpul lunilor de iarnă, și apoi să coborâm pe partea cealaltă.

– Următoarea mea întrebare s-ar putea să pară naivă, dar trebuie s-o pun pentru ca totul să fie clar, am precizat. Când spuneți „putem

să-L vedem pe Dumnezeu", fireşte nu vreţi să spuneţi că îl putem vedea pe Dumnezeu ca persoană, cu trăsături faciale, aşa cum este pictat de regulă în icoane şi în tablourile religioase.

- O, asta se înţelege de la sine! Sigur, se poate ca în anumite împrejurări Dumnezeu să ni se arate sub chipul unei fiinţe umane. Fireşte, asta este ceea ce s-a întâmplat în istorie cu Întruparea. Dar Dumnezeu în Esenţa Sa este fără formă, dincolo de orice imagini şi caracterizări antropomorfe. Nu are fizionomie. În acelaşi timp însă Dumnezeu este Om, în măsura în care are posibilitatea şi puterea de a realiza comuniunea cu fiinţele umane la un mod personal. La urma urmelor, de aceea a coborât la noi ca Hristos Logos, în carne şi oase, Dumnezeu pe deplin şi Om pe deplin.

- Metodologia spirituală elaborată de sfinţi, a explicat părintele Maximos, are drept scop să ne ofere posibilitatea unei viziuni directe a lui Dumnezeu. Iar, când aceasta se întâmplă, aşa cum am spus de multe ori, nu mai este o chestiune de credinţă în existenţa lui Dumnezeu, ci o recunoaştere directă a relaţiei eterne şi neîntrerupte care există între Dumnezeu şi omenire.

- Şi, fireşte, a adăugat, esenţa acestei relaţii este Iubirea, care emană mai întâi de la Dumnezeu către oameni şi apoi de la oameni către Dumnezeu. Unora poate să li se pară scandalos, dar înflorirea completă a acestei relaţii este obţinerea unei relaţii erotice profunde cu Dumnezeu, care se situează cu mult dincolo de cea mai intensă şi mai pătimaşă exaltare erotică dintre fiinţele umane. Această stare de extaz este ceea ce a numit Sfântul Maxim Mărturisitorul *eros maniakos* [erosul maniacal]. Ştii despre ce vorbesc? a întrebat părintele Maximos şi s-a întors spre mine cu o privire cercetătoare.

- Îmi pare rău, nu ştiu, am spus încet.

Fiind binecuvântat numai cu experienţa erosului omenesc, nu puteam şti ce înseamnă *eros maniakos*. Nu puteam decât să-mi imaginez această stare pe cale intelectuală. Puteam să accept, de exemplu, că toate relaţiile erotice, de la toate nivelurile de intensitate, de la cel mai grosier la cel mai sublim, sunt diferite manifestări ale iubirii mistuitoare faţă de Dumnezeul absolut. Este ca soarele care emană

raze. Erosul uman este experienţa razelor lui. *Eros maniakos* trebuie să fie intrarea în soarele însuşi.

Îmi amintesc că, atunci când m-am întâlnit pentru prima dată cu această idee, reacţia mea a fost de uimire. Cum puteau sfinţii creştini care neagă *erosul* în vieţile lor personale să stabilească un *eros maniakos* cu Dumnezeu? Răspunsul părintelui Maximos a fost simplu. Este o chestiune de orientare a energiei tale exclusiv în direcţia lui Dumnezeu. Apoi, prin rugăciuni continue şi prin practici spirituale, începe să se producă ceva în lăuntrul conştiinţei persoanei care se roagă. Unul dintre duhovnicii lui de la Muntele Athos a descris în felul următor această stare într-o scriere autobiografică:

> Când harul [Divin] activează inima celui care se roagă, atunci iubirea lui Dumnezeu inundă întreaga lui fiinţă în aşa măsură, încât nu poate primi mai mult decât atât. Atunci iubirea lui se transformă în iubire pentru lume şi pentru fiinţa umană. Iubirea lui devine atât de puternică, încât cere să ia asupra lui toată suferinţa şi nefericirea celorlalţi în aşa fel încât aceştia să fie uşuraţi. Suferă împreună cu cei care sunt în suferinţă, chiar şi pentru suferinţa animalelor, atât de mult, încât varsă lacrimi amare când îşi dă seama de durerea lor. Acestea sunt atributele Iubirii. Dar trebuie să reţinem că rugăciunea este cea care le conferă energie şi le dă naştere. De aceea cei care au înaintat în rugăciune nu încetează niciodată să se roage pentru lume.[14]

[Când m-am întors în Maine, am discutat acest concept cu prietenul meu artist, Mike Lewis, în timpul uneia dintre plimbările noastre. A sugerat că poate experienţa *eros maniakos* a fost cel mai bine sesizată în piatră de Bernini în lucrarea lui intitulată *Extazul Sfintei Teresa*, străpunsă în inimă de un înger, simbol al iubirii Divine. Femeia se lasă în voia lui, într-o stare de extaz.]

Când am ajuns la Prodromos şi am început să coborâm pe versantul vestic al Munţilor Troodos se luminase bine de ziuă. Până la Mănăstirea Sfânta Ana nu mai erau decât câţiva kilometri. În timp

ce ne continuam conversaţia despre cum să-L cunoşti pe Dumnezeu, părintele Maximos a afirmat că, indiferent de ce spaimă existenţială pot suferi fiinţele umane, aceasta încetează atunci când Dumnezeu se manifestă în inimile lor. Orice dubii, întrebări, dileme filosofice şi nedumeriri legate de existenţa lui Dumnezeu care „sunt fireşti pentru starea căzută" se evaporă pur şi simplu în urma unui asemenea contact direct. Din fericire, a spus el, tradiţia sfinţilor a supravieţuit peste veacuri, arătându-ne metoda şi calea pentru a-L cunoaşte pe Dumnezeu. Sfinţii ne-au dat instrumentele cu care să ne purificăm inimile de bolile ei, astfel încât să putem trăi experienţa viziunii lui Dumnezeu şi să ajungem la vindecarea deplină.

După despărţirea oamenilor de Dumnezeu, a spus părintele Maximos, după Cădere, inima a fost invadată de boli, aceasta fiind semnificaţia reală a păcatului originar. Noi, ca fiinţe umane, în virtutea caracterului nostru omenesc, purtăm ca pe o moştenire a noastră aceste boli, care sunt parte integrantă din condiţia umană. Apoi a arătat că Biserica Creştină, *Ecclesia*, trebuie să funcţioneze şi să fie văzută ca un spital spiritual pentru vindecarea bolilor inimii, care ne obstrucţionează vederea lui Dumnezeu. Iar Biserica* are drept dovadă a eficacităţii ei terapeutice experienţa şi viaţa sfinţilor, a acelor fiinţe umane care - prin eforturi anevoioase - şi-au purificat inimile şi, astfel, au putut să vindece ruptura dintre ele şi Dumnezeu. Biblia, a afirmat părintele Maximos, nu poate să ne ducă numai ea singură spre Dumnezeu. Fără experienţa şi mărturia sfinţilor despre realitatea lui Dumnezeu, Biblia ar fi o „literă goală".

Când părintele Maximos a făcut aceste comentarii despre Biblie, mi-am dat seama cât de radical diferită este poziţia lui despre valoarea ei atât în comparaţie cu cea a fundamentaliştilor religioşi, cât şi cu cea a cercetătorilor laici ai Bibliei. Primii confundă litera cu adevărul, în timp ce oamenii de ştiinţă se concentrează exclusiv pe acurateţea istorică a Bibliei, scoţând neobosiţi la iveală contradicţiile

---

* În toată lucrarea am înlocuit termenul grecesc *Ecclesia*, folosit de autor, cu termenul românesc consacrat, „Biserică". (*N. red.*)

dintre cele patru Evanghelii. Dar pentru părintele Maximos, Biblia trebuia văzută în primul rând și mai presus de orice ca un instrument, un îndrumar cum să ne ducem viața în așa fel încât să putem fi ajutați să ne restabilim legătura cu Dumnezeu. L-a citat o dată pe John Romanides, fostul lui profesor de la Universitatea din Salonic, născut în America, un teolog celebru și controversat, preot hirotonisit, care dăduse următorul exemplu: dacă vrei să evaluezi importanța unui text despre chirurgie, nu-l dai unui grup de măcelari. Trebuie s-o trimiți unor chirurgi bine pregătiți. Ei sunt cei calificați pentru a oferi o opinie de expert. La fel, rolul Bibliei trebuie văzut ca instrument terapeutic pentru vindecarea înstrăinării noastre față de Dumnezeu. Iar cei care pot oferi o opinie de expert în legătură cu valoarea ei ca manual pentru unirea cu Dumnezeu nu sunt nici fundamentaliștii, nici istoricii Bibliei, ci sfinții, cei care au pus-o pe deplin în practică.

– Mai mult chiar, a adăugat părintele Maximos, Biblia ca atare nu este potrivită ca îndrumar pentru a ajunge la Dumnezeu. Trebuie să iei în considerare întreaga experiență a Bisericii, tot corpusul de tradiție spirituală așa cum este exprimat în viețile, aforismele, omiliile, metodologiile spirituale și mărturiile scrise ale sfinților. Iar această tradiție este testată și retestată de experiența sfinților.

Bătrânul atonit rus, Sfântul Siluan, unul dintre eroii spirituali ai părintelui Maximos, a afirmat chiar că, dacă toate cărțile sfinte și mărturiile scrise ale religiei creștine, inclusiv Biblia, s-ar pierde într-un cutremur sau într-un incendiu de proporții, ele ar putea fi rescrise, deoarece sunt depozitate adânc în inimile sfinților și pot fi scoase de acolo oricând, atunci când condițiile ar permite-o.[15]

– Aș vrea să știu mai mult despre ce înțelegeți Dvs. prin „bolile inimii", am întrebat luând ultima curbă a drumului. Mănăstirea Sfânta Ana apăruse în fața noastră, înconjurată de o pădure deasă de pini.

– Pentru aceasta va trebui să mai aștepți să vină o altă zi, poate mâine, a răspuns părintele Maximos, când am oprit mașina în fața porții înalte, din lemn decolorat de soare. Trecuse de șase când am oprit motorul. O călugăriță mai în vârstă – îmbrăcată în negru și cu o înfățișare fericită –, stareța și alte două maici mai tinere, care

îl aşteptau pe părintele Maximos, ne-au urat bun venit cu obişnuita lor ospitalitate caldă, în timp ce [toate] celelalte călugăriţe continuau slujbele care începuseră la ora patru dimineaţa.

Ca duhovnic al lor, stabilise pentru maici un program de practici spirituale identic cu cel de la Mănăstirea Panagia. Lucrarea spirituală, îmi spusese cândva părintele Maximos, necesită un program bazat pe situaţia şi pe capacităţile personale ale fiecăruia. Programul spiritual pentru călugări şi maici diferă de programul pentru laicii care trăiesc în lume şi trebuie să înfrunte vicisitudinile vieţii de zi cu zi. Chiar şi printre călugări şi călugăriţe există diferenţe idiosincrazice de care un duhovnic cu experienţă trebuie să ţină seama, atunci când le stabileşte regimul individual de exerciţii spirituale. Prea multe exerciţii într-o perioadă prea lungă de timp, mi-a explicat părintele Maximos, pot duce la abandonarea luptei pentru unirea cu Dumnezeu şi pentru cunoaşterea Lui. Pentru a obţine rezultate, este important ca, indiferent de program, acesta să fie respectat riguros, fără să permitem altor activităţi sau neglijenţei să ne abată de la el.

Părintele Maximos şi-a petrecut toată ziua, cu excepţia unei scurte pauze de prânz, întâlnindu-se cu fiecare călugăriţă individual, le-a dat sfaturi şi le-a monitorizat programul individual. Eu mi-am petrecut cea mai mare parte a zilei în bibliotecă, răsfoind cărţile şi am făcut plimbări lungi prin pădure. După-amiază, sora Athanasia, fostă asistentă socială la Atena, mi-a arătat mănăstirea şi grădina de legume, care asigura o mare parte din hrana zilnică a călugăriţelor. La fel ca şi la Mănăstirea Panagia, hrana lor se compunea cel mai mult din legume, fructe, pâine şi, în ocazii speciale, peşte.

Părintele Maximos şi-a terminat treburile abia la ora opt şi jumătate seara, ceea ce înseamnă un total de peste douăsprezece ore de spovedanie neîntreruptă. Chiar când ne pregăteam să plecăm, toate călugăriţele, cu chipurile radiind de fericire, l-au înconjurat pe părintele Maximos în curte, ca să-şi ia rămas-bun. N-am să uit niciodată acea scenă de adoraţie. Era ca şi când ar fi avut în mijlocul lor un sfânt în viaţă. L-au însoţit toate până la maşină, ducând pachete cu mâncare şi dulciuri pe care le făcuseră special pentru „fraţii" lor,

călugării de la Mănăstirea Panagia. În timp ce aranjam pachetele în portbagaj, stareţa s-a apropiat de mine şi mi-a pus în mână o carte. Auzise că sunt profesor şi studiez spiritualitatea ortodoxă şi dorea să-mi ofere un mic dar.

– O să vă fie de folos în munca dumneavoastră, a spus ea. Este despre viaţa extraordinară a stareţei Gabrielia.[16] Am răsfoit puţin cartea recent publicată, i-am mulţumit călduros şi am pus-o apoi pe bancheta din spate. Am promis s-o citesc.

După ce părintele Maximos le-a binecuvântat pe fiecare individual, am pornit la drum. O maică tânără a deschis poarta exterioară a mănăstirii ca să ieşim. În timp ce îi făcea semn de rămas-bun cu mâna, părintele Maximos s-a întors spre mine şi a murmurat:

– Aceasta este Rosa.

Eram gata să apăs pe frână ca s-o privesc mai bine, dar părintele Maximos nu m-a lăsat.

– Acum e bine, a spus.

Era aproape ora nouă când am pornit înapoi, să parcurgem drumul de două ore până la Mănăstirea Panagia. Am rămas tăcuţi majoritatea timpului, căci admiram umbrele create de luna care se ridica sclipind printre ramurile pinilor. Părintele Maximos vorbise toată ziua şi nu voiam să-l împovărez cu setea mea neostoită de întrebări şi de conversaţie. Avea nevoie de odihnă, şi se vedea.

Nu era circulaţie, nu erau alte maşini, nici ţipenie de om nu se vedea pe drum în timp ce ne întorceam acasă. După câteva observaţii banale, părintele Maximos a scos o casetă din servietă şi a pus-o în casetofon. În ora care a urmat am ascultat imnurile bisericeşti înregistrate la Simonopetra, una dintre cele mai cunoscute mănăstiri atonite, vestită pentru corul ei bizantin. Dar la câteva minute după ce s-a oprit caseta, mi s-a oprit inima în loc şi tot efectul alinător al cântărilor s-a evaporat instantaneu.

– Ce Dumnezeu mai e şi asta? am murmurat, apăsând pe frână, căci nişte bărbaţi înarmaţi ne blocau drumul. Lanternele lor puternice mă orbeau. Vremea gherilelor de la munte se dusese de

mult, mi-am spus eu, cu gândul la revolta înarmată împotriva britanicilor din anii '50.

- Cine sunt aceşti oameni? am murmurat.

Părintele Maximos m-a apucat de braț și a încercat să mă liniștească.

- Nu te teme. Nu e nimic. Ar fi trebuit să te previn.

Înainte să aibă timp să-mi explice ceva, un individ cu înfăţişare dură, cu o mustaţă neagră, răsucită şi un pântece proeminent, cu o puşcă înfricoşătoare în mâna dreaptă, s-a uitat în maşină, încercând să ne vadă mai bine.

- A, părinte, dumneata eşti! a exclamat el cu un zâmbet vesel, dând la iveală un dinte de aur strălucitor.

Pulsul mi-a revenit la normal.

- Ce Dumnezeu faci aici la ora asta?

- Bună seara, Pavlos, a răspuns calm părintele Maximos. Am uitat să-l previn pe Kyriacos că voi organizaţi câteodată puncte de control pe aici.

Pavlos le-a făcut semn tovarăşilor săi, şi lanternele s-au îndurat să se stingă. Ceilalţi s-au apropiat şi ei de maşină. Când au văzut cine şedea lângă mine, au întins mâinile, cu chipurile pline de nerăbdare şi de bucurie. „Gherila" montană era constituită din săteni care făceau de pază împotriva braconierilor de iepuri. Nu este de mirare că erau şi vizitatori frecvenţi ai mănăstirii, iar părintele Maximos era duhovnicul lor.

- Te-ai speriat, nu-i aşa? m-a tachinat părintele Maximos după ce am pornit.

- Pentru o clipă, da, am recunoscut. Mi-am amintit atât de multe lucruri dureroase din trecut. Pe atunci erau o mulţime de gherile înarmate care bântuiau prin munţi.

Episodul cu blocarea drumului şi sătenii înarmaţi a pus capăt tăcerii noastre şi am început să vorbim despre problemele permanente, cronice, cu turcii, despre problemele declanşate de rebeliunea EOKA (Organizaţia Naţională a Luptătorilor Ciprioţi) în anii '50. Pentru mine era interesant să observ că, spre deosebire de majoritatea oame-

nilor pe care îi cunoscusem pe insulă, părintele Maximos, credincios tradiției și pregătirii sale atonite, nu manifesta niciun fel de îngrijorare sau neliniște pentru impasul instabilității politice din Cipru. Pentru el, toate necazurile și dificultățile cu care ne confruntăm, personale sau sociale, nu trebuie să ne conducă niciodată la amărăciune sau la disperare, ci trebuie văzute ca oportunități de dezvoltare spirituală. Pe de altă parte, eu priveam criza politică numai din punctul meu de vedere lumesc și îmi era greu să mă abțin și să nu critic cu tristețe personalitățile și instituțiile politice pe care le consideram răspunzătoare pentru această tragedie. Iar incidentul nocturn îmi oferea posibilitatea să spun ceea ce mă frământa în legătură cu rolul politic distructiv al Bisericii locale și al înaltului ei cler.

Spre deosebire de ierarhia clericală a insulei, părintele Maximos se ținea departe de politica locală și se concentra exclusiv pe misiunea lui spirituală. Politica este o chestiune lumească, iar părintele Maximos, în calitate de călugăr atonit, fusese școlit și format să-și îndrepte energiile numai spre chestiunile aflate dincolo de lumea aceasta și spre scopurile cu valoare veșnică. De aceea, atunci când, pe ultima porțiune a călătoriei noastre, m-am înflăcărat perorând despre situația politică, eu am fost cel care a vorbit mai tot timpul, iar părintele Maximos a ascultat cu o răbdare admirabilă.

M-am plâns că poate Ciprul ar fi arătat altfel și [ar fi fost] mai pașnic, dacă spiritualitatea atonită ar fi dominat Biserica din Cipru, mai ales în acei ani tulburi, '50. Dar, din păcate, nu exista așa ceva în rândurile înaltului cler. Dimpotrivă, Preasfințitul Makarios, arhiepiscopul de atunci, ignorând complet Cerul, fusese mai mult un războinic naționalist decât un om al lui Dumnezeu. Din motive istorice datând din vremea celor patru sute de ani de stăpânire a turcilor care i-au precedat pe britanici, episcopul de atunci era *Ethnarch*, liderul religios și național al ciprioților greci, un rol anacronic și, retrospectiv privind, distructiv, amintind de preoții războinici din Europa medievală. Ca *Ethnarch*, condusese mișcarea *Enosis* cu vigoare, dar fără nicio urmă din spiritul rezistenței nonviolente a lui Gandhi. Și lucrul cel mai rău fusese că, ignorând esența mesajului creștin, conspirase

chiar el pe ascuns ca să-l aducă pe insulă pe un colonel grec născut în Cipru, cu un trecut violent cunoscut; acesta înfiinţase EOKA şi declanşase o campanie de lupte de gherilă împotriva guvernului colonial britanic. Fusese o acţiune sumbră şi coruptă, care deschisese cutia Pandorei, otrăvind vieţile atâtor generaţii de ciprioţi.

Am continuat critica dezlănţuită la adresa acestor chestiuni, nu numai pentru că eram implicat emoţional şi ştiinţific în problema Ciprului, ci şi pentru că aveam sentimentul că, într-o zi, părintele Maximos ar putea fi chemat să joace un rol important în insulă, poate mai important decât îşi imagina chiar el însuşi în acel moment. Simţeam că, datorită popularităţii lui crescânde în rândul celor în căutare de mângâiere spirituală, ar putea eventual schimba orientarea energiilor bisericii locale de la concentrarea coruptă şi catastrofală asupra puterii politice şi bunăstării [materiale] spre rădăcinile ei mistice străvechi, de regenerare şi vindecare spirituală. Poate că acesta este motivul pentru care bătrânul Paisie insistase să-l facă să plece de la Muntele Athos şi să se întoarcă în Cipru, îmi spuneam în sinea mea.

Chiar înainte să ajungem la mănăstire, mi-am încheiat monologul lung şi deloc spiritual, în timp ce părintele Maximos încerca să mă calmeze. Mi-a reamintit cât de important este să deosebim Biserica, învăţăturile sfinţilor şi ale bătrânilor despre cum să-L cunoaştem pe Dumnezeu, de personalităţile care alcătuiesc structura organizatorică a bisericii lumeşti. Mai mult, mi-a amintit că trebuie să înţeleg că nimic nu se întâmplă în lume în afara voinţei providenţiale a lui Dumnezeu, deşi aceasta trebuie să rămână pentru totdeauna un mister pentru gândirea omenească.

Trecuse de unsprezece când părintele Maximos a răsucit cheia veche de fier, lungă de cincisprezece centimetri, în uşa din faţă a mănăstirii. Scârţâitul ei a tulburat liniştea totală care domnea la acea oră. La ora trei şi jumătate dimineaţa, toţi membrii comunităţii monastice, inclusiv oaspeţii, se vor trezi și vor începe *orthros*, slujba rugăciunii de dimineaţă. Dat fiind faptul că ne întorseserăm atât de târziu, părintele Maximos m-a îndemnat să nu mă trezesc atât de devreme şi să încerc să dorm.

Dar nu prea am putut să dorm în noaptea aceea, căci ideile pe care le discutaserăm despre modul în care să-L cunoaştem pe Dumnezeu continuau să mi se învălmăşească în minte. Aşa că am decis să citesc cartea pe care mi-o dăduse stareţa de la Sfânta Ana. Iar, după ce am început-o, n-am mai putut s-o las jos. Vorbea despre viaţa unei grecoaice extraordinare, medic pediatru, care îşi practicase profesia la Londra, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Urmându-şi chemarea lăuntrică, se dusese în India, unde timp de mai mulţi ani îngrijise leproşi. La vârsta de 60 de ani se întorsese la Atena şi se călugărise, dobândind curând o reputaţie de îndrumătoare charismatică, asemănătoare cu duhovnicii contemporani precum Paisie. Înainte să adorm, am notat unul dintre aforismele stareţei Gabrielia: „Nu există decât o sigură formă de educaţie: să-L cunoşti şi să-L iubeşti pe Dumnezeu".

5
Bolile inimii

În dimineaţa următoare, după slujbă, i-am amintit părintelui Maximos că nu încheiasem discuţia despre bolile inimii. părintele Maximos m-a asigurat că nu uitase şi m-a invitat să mă aşez alături de el pe băncuţa din faţa chiliei lui, ca să stăm de vorbă. În timp ce ne bucuram de razele calde ale soarelui, a continuat să răspundă în modul lui relaxat, neprotocolar, la întrebările mele. În timp ce noi vorbeam, ceilalţi călugări îşi vedeau de treburile care le fuseseră încredinţate. Unii dintre ei lucrau în bucătărie, alţii în grădina de legume, alţii făceau curat în biserică, alţii lucrau la computere, în contabilitate.

- Boala cea mai răspândită despre care vorbesc bătrânii cei sfinţi, a început părintele Maximos, este **ignoranţa**. În limbajul lor însă „ignoranţă" nu înseamnă lipsa informaţiilor corecte sau a cunoaşterii intelectuale. Ceea ce înţeleg ei [prin acest termen] este faptul că inima îl ignoră pe Dumnezeu şi, din cauza absenţei acestei experienţe directe a lui Dumnezeu, fiinţele umane nu pot înţelege ce înseamnă să trăieşti despărţit de El. Prin urmare, nu-şi dau seama cât de cumplită este privaţiunea şi nenorocirea lor.

- Ceea ce nu cunoşti nu-ţi lipseşte, am adăugat. Cred că este la fel ca în cazul oamenilor care trăiesc în oraşe poluate. Sunt deplin mulţumiţi, pentru că nu au respirat niciodată aerul curat şi proaspăt de la munte sau de la ţară.

- Este o analogie bună. În ceea ce mă priveşte, de fiecare dată când cobor în Nicosia, am o problemă cu apa. Chiar nu pot s-o beau. Nu se poate compara cu apa de munte pe care o avem aici. Pentru oamenii care trăiesc în oraş însă apa are un gust foarte bun. La fel este şi relaţia noastră cu Dumnezeu. Există o perioadă în viaţa noastră când nu avem nicio experienţă în privinţa lui Dumnezeu. De aceea nu-i simţim lipsa. Apoi, fie printr-o iluminare bruscă, fie printr-o practică îndelungată, întrezărim prezenţa lui Dumnezeu. Modesta mea experienţă legată de Dumnezeu m-a ajutat să înţeleg cuvintele lui Hristos, atunci când a zis: „Eu sunt lumina care luminează lumea"*.

- Atunci mi-am dat seama, a continuat părintele Maximos, de întunericul în care trăisem până atunci. Era un întuneric atât de dens, încât puteai să-l apuci cu mâinile, să-l tai cu cuţitul. Când nu ştim, suntem mulţumiţi cu întunericul. Recunoaşterea apare atunci când trăim experienţa luminii, nu înainte. Vezi tu, cât timp suntem în întuneric, nu numai că presupunem că aceasta este starea firească a lucrurilor, dar şi că aşa este bine să fie.

I-am spus părintelui Maximos că asta îmi amintea de parabola peşterii lui Platon. Cei mai mulţi oameni, scria Platon, trăiesc într-o peşteră întunecoasă. Sunt legaţi de un stâlp cu faţa la perete. Lumina care vine de afară prin deschizătura peşterii creează umbre pe pereţi. Aceste umbre sunt luate drept realitate de oamenii legaţi de stâlpi. Numai câteva suflete îndrăzneţe reuşesc să se dezlege şi, cu mare greutate, se târăsc afară din peşteră şi cunosc lumina soarelui. Aceşti oameni sunt extaziaţi de descoperirea lor. Aceşti puţini eliberaţi îşi stabilesc drept scop în viaţă să se întoarcă în peşteră şi să le spună prietenilor lor vestea cea bună, că în afara peşterii este lumină şi viaţă, că nu trebuie să-şi petreacă viaţa în întuneric. Dar atunci când anunţă descoperirea, aproape nimeni nu-i crede. Majoritatea preferă să rămână legaţi la stâlpii lor, luând reflecţia umbrelor drept unica lume reală.

---

* „Eu sunt Lumina lumii; cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieţii." (Ioan 8, 12)

- Lumea din afara peşterii lui Platon, a subliniat părintele Maximos, este în realitate Hristos, iar cei care văd lumina sunt sfinţii care au cunoscut iluminarea de-a lungul erelor. Locuitorii peşterii care nu vor să răspundă mesajului sunt cei ale căror inimi sunt închise şi care nu sunt receptivi la veştile bune. De aceea bătrânii duhovnici te sfătuiesc ca, înainte să-i vorbeşti cuiva despre Dumnezeu, să te rogi pentru acel om, astfel încât harul să meargă înaintea ta şi să pregătească terenul. Dar, chiar şi aşa, oamenii a căror inimă este închisă nu pot vedea lumina, orice ar fi.

Părintele Maximos a continuat, spunând că terapia supremă a inimii necesită un efort uriaş, înainte să poată dobândi *gnosis Theou*, cunoaşterea lui Dumnezeu.

- Aşa cum am vorbit ieri, cunoaşterea lui Dumnezeu nu se poate dobândi prin cărţi despre teologie şi dogmă. Cunoaşterea lui Dumnezeu se poate dobândi numai prin practici spirituale lungi şi laborioase.

Părintele Maximos s-a jucat câteva secunde în tăcere cu mătăniile*, pe care le avea întotdeauna la el. Era ca şi când aceste mătănii i-ar fi dat un plus de putere și de energie.

- Noi am pierdut cunoaşterea lui Dumnezeu, a continuat părintele Maximos, în momentul în care am transformat Biserica (*Ecclesia*) din experienţă în teologie, dintr-o realitate vie în principii morale, valori pozitive și idealuri înalte. Iar când s-a întâmplat aceasta, a continuat cu umor părintele Maximos, am devenit ca niște cutii de tinichea fără nimic înăuntru.

În cuvintele părintelui Maximos era multă pasiune. Îmi amintesc de o întâmplare când îi dojenise în glumă pe nişte tineri teologi pentru că se prezentaseră ca „teologi".

- Ca să vă numiţi teologi, i-a tachinat el, înseamnă să fi fost miluiţi de cunoaşterea lui Dumnezeu, precum Sfântul Ioan Teologul sau Sfântul Vasile cel Mare. Voi aţi fost? Vă puteţi numi pe drept cuvânt teologi, numai pentru că aţi citit câteva cărţi şi aţi obţinut

---

* În original, în limba greacă, *komboschini*. (*N. red.*)

un titlu în aşa-numita „teologie”? Nu credeţi că este cam îndrăzneţ din partea voastră?

Părintele Maximos le oferise atunci o lecţie despre diferenţa dintre a-L cunoaşte pe Dumnezeu prin cursurile de teologie şi a-L cunoaşte pe Dumnezeu prin inimă. Le-a spus că un ţăran sărac şi umil poate deveni sfânt prin practici spirituale sârguincioase şi prin rugăciuni neîncetate, dobândind astfel cunoaşterea lui Dumnezeu, în timp ce un savant care publică volume de teologie şi este mândru de realizările lui lumeşti poate fi complet ignorant în privinţa cunoaşterii lui Dumnezeu.

– După **ignoranţă**, care este prima boală a inimi, a continuat părintele Maximos, urmează boala înrudită: **uitarea**. Inima nu şi-L aminteşte pe Dumnezeu. A uitat ce înseamnă să fii în starea de rugăciune.

– A nu fi într-o stare de rugăciune se consideră o boală? m-am mirat eu.

– Bineînţeles. Sfinţii au repetat acest adevăr de nenumărate de ori de-a lungul veacurilor; că starea firească a unei fiinţe umane este aceea de continuă contemplare şi amintire a lui Dumnezeu. Nu mă refer prin aceasta la amintirea mentală a lui Dumnezeu, ci la amintirea care lucrează în lăuntrul inimii.

– Dar cum lucrează? Cum mi-L pot aminti pe Dumnezeu în inimă? Pentru mine este uşor să încuviinţez din cap ceea ce aţi spus, dar tot nu-mi este clar cum se ajunge la o asemenea stare.

– Să-ţi explic. Gândirea este o formă de energie, nu-i aşa? Este firesc ca, ori de câte ori citim, scriem, spălăm podeaua, gătim etc., să facem acest lucru cu ajutorul gândirii. Pentru cei care se angajează într-un [exerciţiu] spiritual (asceză – *askesis*)*, inima, centrul cel mai important, lucrează de asemenea. Astfel, în acelaşi timp în care gândirea este concentrată pe o anumită activitate, cum este spălatul vaselor, inima face altceva. Sunt perfect conştient de faptul că este probabil dificil de înţeles acest lucru. Dar te rog să mă crezi, este

* În întreaga lucrare am înlocuit termenul grecesc *askesis*, folosit de autor, cu termenii româneşti consacraţi „asceză” şi „nevoinţă” (*N. red.*)

posibil. Inima este legată de Dumnezeu, trăieşte cu Dumnezeu, funcţionează în Dumnezeu şi este bucuroasă de prezenţa lui Dumnezeu, atunci când omul este absorbit de activităţile lumeşti. Omul poate fi chiar adormit, dar inima lui funcţionează prin harul Duhului Sfânt.

- Presupun că acest lucru se întâmplă în mod firesc, atunci când omul stăpâneşte arta rugăciunii, adică ştie cum să se roage fără încetare. Asta este ceea ce aţi spus mai înainte, nu-i aşa? l-am întrerupt.

- Exact. Metoda tradiţiei spirituale atonite pentru a atinge această stare este să înveţi cum să spui *Efche* – Rugăciunea lui Iisus („Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul") fără încetare. Acesta este modul practic de mobilizare a mecanismului inimii pentru a se deschise spre Graţie. Vezi tu, Kyriacos, în însuşi numele lui Iisus este integrată puterea lui Dumnezeu. Așadar, invocând în repetate rânduri numele sacru, invităm harul lui Dumnezeu să ne ia în stăpânire inimile şi minţile, să ne apere de efectele dăunătoare. Aşa cum spunea bătrânul Sofronie: „Numele lui Iisus Hristos este pentru credincios ca zidul înalt al unei fortăreţe care îi dă sufletului puterea să se opună influenţelor dăunătoare din afară".[17]

- Nu este uşor să faci acest lucru, vreau să spun, să-ţi menţii gândirea concentrată pe Rugăciune*. Cum pot să citesc o carte, să ţin un curs în clasă şi să fiu în acelaşi timp în starea de rugăciune? Sunt nedumerit. Îmi amintesc că am citit lucrarea unui bătrân care propunea ca practicienii fără experienţa Rugăciunii să nu încerce să o combine cu o muncă intelectuală intensă, cum ar fi ţinerea unei prelegeri sau citirea unei cărţi ştiinţifice. Dacă încercăm să facem două lucruri în acelaşi timp, până la urmă le facem pe amândouă prost.

- Este în mod sigur un sfat înţelept, a spus părintele Maximos. La început este mai uşor să reciţi Rugăciunea atunci când faci ceva care nu necesită concentrarea atenţiei, cum ar fi spălatul vaselor. Lipsa de experienţă nu trebuie însă să te descurajeze. Este o dificultate pe care o poţi depăşi cu timpul. Reţine că în stadiile timpurii ale practicii

---

* Când apare cu majuscule, termenul Rugăciune defineşte în această lucrare explicit „Rugăciunea lui Iisus" (*Efche*). (*N. red.*)

spirituale nu trebuie să te preocupe calitatea rugăciunii, dacă mintea ta este sau nu concentrată asupra cuvintelor. Indiferent ce faci în această etapă, mintea ta va rătăci. Nu ai cum să eviţi acest lucru. Dar Rugăciunea îşi are propria putere şi energie. Pe măsură ce o repeţi în minte sau cu voce tare, va avea treptat un impact asupra lumii tale psihospirituale. Te rog să mă crezi, a adăugat părintele Maximos, va lucra ca un buldozer care deschide drumul, dărâmând treptat stâncile şi dând pământul la o parte. Aşa lucrează Rugăciunea. Deschide drumul pentru ca harul să ne viziteze inima. Iar când acest lucru se întâmplă, atunci inima lucrează singură, independent de orice altceva faci. Intră într-o relaţie continuă cu Dumnezeu.

- Presupun că în felul acesta uitarea, ca boală a inimii, ia sfârşit.

- Exact. Amintirea neîntreruptă a lui Dumnezeu se întoarce în inimă. Aşa devin oamenii ceea ce au fost înainte de Cădere, exact aşa cum au fost creaţi după chipul lui Dumnezeu. De aceea vei vedea călugări recitând Rugăciunea în timp ce execută fel de fel de treburi banale.

Când am fost la Muntele Athos, această metodă de rugăciune, care era recitată uneori în tăcere, în gând, şi alteori cu voce tare, m-a şocat la început ca nefirească. În timpul şederii mele la Mănăstirea Panagia, eram odată cu un grup de călugări aşezaţi în cerc şi curăţam cartofi în tăcere. Mă oferisem să-i ajut şi îmi venea rândul să recit din când în când Rugăciunea cu voce tare. Între timp, departe de a mai fi bizară, această practică mi se părea cât se poate de firească şi o consideram o formă de meditaţie colectivă, ceva ce nu m-aş fi simţit deloc bine dacă aş fi făcut la Universitatea din Maine. Începeam să mă adaptez, în sfârşit, la cultura monahală.

- Practica aceasta este potrivită numai pentru călugări şi pustnici? am întrebat, având în minte obiecţiile criticilor laici la adresa monahismului, conform cărora tot ceea ce fac călugării este numai pentru ei înşişi, aplicabil numai la ei înşişi şi irelevant pentru muritorii de rând care trăiesc în lume.

- Nu, a răspuns vehement părintele Maximos. Oricine poate practica Rugăciunea şi va vedea rezultatele cu timpul. Dar oamenii

nu sunt dispuşi să facă acest efort sau nu cred că se va întâmpla ceva. Însă pe baza mărturiilor şi a experienţei cumulative a sfinţilor şi a marilor duhovnici, rugăciunea continuă este cheia purificării inimii şi a deschiderii ei către darurile Sfântului Duh, către har.

Părintele Maximos îi sfătuia pe oameni să recite Rugăciunea ori de câte ori au ocazia în viaţa de zi cu zi, atunci când stau degeaba sau fac ceva monoton, care nu cere concentrare. Mai mult chiar, laicii pot să dedice câteva minute dimineaţa şi câteva minute seara pentru a se concentra exclusiv asupra Rugăciunii. Cu o practică îndelungată şi sistematică, Rugăciunea se va activa în cele din urmă de la sine, astfel că, indiferent de ceea ce va face omul, ea îşi va face lucrarea ei. Insista că Rugăciunea a fost, poate, inventată de călugări şi de pustnici ca o metodă de practică spirituală, dar, în realitate, este aplicabilă pentru toată lumea.

Chiar atunci a trebuit să-mi întrerup conversaţia cu părintele Maximos. O femeie în jur de 35 de ani, îmbrăcată în negru, venise la mănăstire să se spovedească. Nu era o zi rezervată pentru spovedanie, dar, aşa cum observasem de nenumărate ori, părintele Maximos făcea adesea excepţii de la regulă pentru cazurile urgente. Femeia tocmai îşi pierduse soţul într-un accident şi trecea printr-o mare tulburare emoţională.

În timp ce îl aşteptam pe părintele Maximos să se întoarcă, reflectam la Rugăciunea lui Iisus. Citisem câteva zile mai înainte lucrarea lui Timothy Ware (acum episcopul Kallistos) despre modul în care această Rugăciune specială afectează viaţa oamenilor. „Rugăciunea lui Iisus, scria el, este o rugăciune de o extraordinară versatilitate. Este o rugăciune pentru începători, dar care conduce şi la cele mai profunde mistere ale vieţii contemplative. Poate fi folosită de oricine, în orice moment şi în orice loc: când stai la coadă, când mergi pe stradă, când călătoreşti cu autobuzul sau cu trenul; când eşti la lucru; când nu poţi dormi noaptea, în momente de intensă anxietate, când nu te poţi concentra asupra altor genuri de rugăciune.[18]

Rugăciunea lui Iisus a devenit cunoscută în afara cercului culturii monahismului ortodox răsăritean datorită unei lucrări clasice ruse din secolul al XIX-lea – „Calea pelerinului”.* Această lucrare anonimă relatează aventurile spirituale ale unui țăran rus, care a pornit pe jos în pelerinaj spre diverse locuri sfinte și biserici din toată Rusia, recitând fără încetare Rugăciunea pe care o învățase de la un bătrân. Un pasaj care vorbește despre impactul profund al Rugăciunii asupra vieții pelerinului mi-a rămas întipărit în memorie:

„Și așa merg eu acum și repet neîncetat Rugăciunea lui Iisus, care îmi este mai prețioasă și mai dulce decât orice pe lume. Uneori fac chiar și 43 sau 44 de mile pe zi** și nu simt că am mers deloc. Știu numai că îmi spun rugăciunea. Când gerul amarnic mă mușcă, încep să spun Rugăciunea mai serios și imediat mă încălzesc peste tot. Când foamea începe a mă copleși, chem mai des numele lui Iisus și uit dorința de mâncare. Când cad bolnav și am reumatism la spate și la picioare, îmi îndrept gândurile spre Rugăciune și nu mai bag în seamă durerea. Dacă cineva îmi face rău, nu trebuie decât să-mi spun «Ce dulce este Rugăciunea lui Iisus!» iar rana și durerea trec deopotrivă și le uit de tot... Mulțumesc lui Dumnezeu că înțeleg acum rostul cuvintelor pe care le-am auzit în Epistolă***: «Rugați-vă neîncetat»”.[19]

Când femeia cea tulburată a ieșit de la spovedanie ștergându-și lacrimile, părintele Maximos a urcat treptele spre locul unde ședeam eu. I-am spus la ce mă gândeam în legătură cu Rugăciunea lui Iisus și mi-a promis că, înainte să plec înapoi spre Maine, vom discuta mai mult despre acest subiect important. Apoi ne-am reluat discuția despre bolile inimii.

– Părinte Maximos, am spus, mi-ați vorbit până acum despre două boli ale inimii: ignoranța și uitarea. Mai sunt și altele?

---

* Apărută și la editura Herald, cu titlul „ Mărturisirea unui pelerin - Despre lucrarea plină de har a Rugăciunii lui Iisus”, 2014. (*N. red.*)

** Aprox. 70 km.

*** 1 Tesaloniceni 5, 17.

- Da. Alta este ceea ce bătrânii numesc **asprime** sau duritate a inimii. Un om poate să vrea cu înfocare să asculte cuvântul lui Dumnezeu, să se unească cu Dumnezeu, să intre în contact cu înțelepciunea care vine de la Dumnezeu, dar inima lui să fie impenetrabilă. Harul lui Dumnezeu nu poate pătrunde în esența acelui om. Inima nu permite seminței harului lui Dumnezeu să prindă rădăcină. Pe baza experienței sfinților, acesta este un dat pentru noi toți. Dacă ne considerăm o bucățică din pământul pe care începem să-l săpăm și să-l cultivăm cu Rugăciunea, vom observa că, la început, terenul poate să fie moale și relativ ușor de arat. Dar, pe măsură ce continuăm să săpăm, ajungem la un nivel plin de pietre. Iar mai departe dăm de stânca solidă. Este ca și când ai vrea să semeni pe granit. Nimic nu poate pătrunde în el.

Părintele Maximos era gânditor și serios, de parcă ar fi vorbit din proprie experiență.

- Și ce se întâmplă după aceea?

- Duritatea devine încă și mai impenetrabilă, a spus părintele Maximos pe un ton sumbru și a rămas pe gânduri câteva secunde.

- De ce?

- Din cauza a trei lucruri, a răspuns părintele Maximos, ridicând trei degete de la mâna dreaptă: preocuparea pentru treburile lumești, concentrarea pe plăcerea fizică și obsesia pentru bogăție. Acestea sunt cele trei patimi fundamentale care împietresc inima. Răpesc inimii puterea de a-și canaliza energiile spre Dumnezeu. Consumăm această energie vitală cu preocupări lumești și cu ispitele tuturor lucrurilor din jurul nostru. Atenția ni se fragmentează, se împrăștie.

- Dar, părinte Maximos, am protestat, nu toată lumea poate sau trebuie să se călugărească.

- Nici nu spun așa ceva. Îți explic numai cum se împietrește inima din cauza preocupărilor și a seducțiilor lumii. Trebuie să știm acest lucru și să fim vigilenți, ca să ne păstrăm mintea concentrată asupra lui Dumnezeu, indiferent dacă suntem călugări, pustnici sau oameni care trăiesc în lume. De exemplu, când ne trezim din somn, ne putem cu toții începe ziua cu Rugăciunea. Dacă faci acest lucru,

indiferent dacă ești sau nu călugăr, vei observa că atunci când îți disciplinezi mintea pentru a începe să fii preocupat de Dumnezeu chiar din momentul în care te-ai trezit, ziua ta va începe să se desfășoare în cadrul Rugăciunii și îți va aduce o anumită pace lăuntrică.

– Și aceasta este o modalitate de a sparge granitul? am întrebat.

– Este primul pas. Este nevoie de un mare efort și de multă răbdare ca să lovești în stâncă și, prin rugăciune, să ceri ajutorul lui Dumnezeu ca s-o transformi în pulbere. Dar este o trudă care merită să fie făcută. Asta este ceea ce a scris Regele David într-unul dintre psalmii săi: *Kardian syntetrimmenin kai tetapinomenin O Theos ouk exoudenosi*, adică „Inima înfrântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi"*. Așa se roagă sfinții. Îl roagă pe Dumnezeu să le zdrobească inimile.

Părintele Maximos a râs când și-a amintit un episod din viața bătrânului Paisie.

– Un timp, bătrânul Paisie a trăit ca sihastru în afara Muntelui Athos, în apropierea orașului său natal din nordul Greciei. În fiecare duminică se ducea de la schitul lui la biserică și se împărtășea. Stătea în altar și îl ajuta pe preot la Sfânta Liturghie. El însuși nu putea oficia slujba, căci nu fusese niciodată uns preot.

– Nu? Cum așa?

– A preferat să fie un simplu călugăr și să ducă o viață de pustnic. A refuzat hirotonirea. Știi, nu toți călugării sunt preoți. Oricum, într-o duminică, în timp ce mergea spre biserică, se ruga la Dumnezeu să-l smerească și să-i „zdrobească" inima. Apoi a intrat în altar ca să-l ajute pe preot la slujbă și a așteptat să-i vină rândul la sfânta împărtășanie. Dar, când tocmai se pregătea să-i ofere împărtășania, preotul a lansat fără niciun motiv un atac virulent la adresa sărmanului Paisie. I-a spus că era o pacoste și se săturase să-l tot vadă cum stă în altar duminică după duminică. Sărmanul Paisie era năucit de-a dreptul, căci nu știa ce să facă. Apoi și-a amintit pentru ce se rugase în drum spre biserică. După Sfânta Liturghie, preotul s-a apropiat de el și a început să-și

* Psalmul 50, 18. (*N.red.*)

ceară scuze, plin de remuşcări pentru izbucnirea lui. S-a prosternat în faţa bătrânului Paisie, i-a sărutat mâna şi l-a rugat să-l ierte.

- Nu ştiu ce m-a apucat, s-a plâns el.

- Aşadar, asta înseamnă că trebuie să ne rugăm pentru a avea o inimă zdrobită şi smerită? am întrebat eu.

- Este şi aceasta o modalitate. Dar, fireşte, la aceasta se poate ajunge şi prin asceză sistematică: post, rugăciune neîncetată, veghe de noapte, lucrare neîntreruptă şi altele asemenea. Dar dincolo de aceasta şi cel mai important este atunci când oamenii învaţă cum să aibă răbdare cu nenumăratele şi inevitabilele necazuri pe care le vor întâlni în viaţă.

- Acest accent pus pe răbdare este ceea ce criticii religiei consideră că este o diversiune de la protestul împotriva nedreptăţilor personale şi sociale. Unii oameni vor spune că aceasta este o ideologie care serveşte interesele puterii, religia ca „opiu al popoarelor", am spus eu provocator.

- Absurd, a răspuns dispreţuitor părintele Maximos şi a fluturat din mână respingând ideea. A învăţa cum să accepţi suferinţa este un dar divin, inclusiv cum să accepţi eşecurile personale. Prin experienţele suferinţei, oamenii au posibilitatea să-şi pună piatra inimii într-o moară şi s-o transforme în pulbere. Din durere pot ieşi învingători. Viaţa însăşi este o formă de asceză. Oamenii nu recunosc însă acest lucru şi îşi pierd cumpătul.

- Ceea ce nu mă ucide mă face mai puternic, am murmurat, citând aforismul foarte cunoscut.

- Corect, a spus şi părintele Maximos şi a încuviinţat din cap. Eram aproape sigur că nu auzise niciodată de Nietzsche.

- De aceea, în Apocalipsă, a continuat el, sfinţii sunt numiţi „cei care au trecut prin mari suferinţe". Viaţa lor nu a fost uşoară.

- Nu este un mesaj care să-i ispitească pe oamenii obişnuiţi cu o viaţă axată pe plăcere şi confort, am subliniat.

- Da, ştiu. Dar suferinţa face parte în mod inevitabil din viaţă, indiferent unde şi când trăieşti. Este parte integrantă a existenţei umane.

– Înţeleg ce spuneţi, am zis eu apăsat. În fond, în epoca modernă, statisticile sinuciderilor au crescut, nu au scăzut. Şi totuşi, mesajul suferinţei şi al sacrificiului nu este atrăgător pentru gândirea modernă.

– Ei bine, tocmai asta este problema gândirii moderne. Ceea ce ne învaţă Biserica despre aceste chestiuni este pentru cei care au ochi să vadă şi urechi să audă. Oricum, atunci când spun suferinţă, nu înseamnă că preamărim suferinţa ca și când aceasta ar fi ceva de preţuit şi de dorit. Însă, în măsura în care suferinţa este inevitabilă, trebuie s-o acceptăm ca pe un dar al Cerului. Atunci va avea un impact terapeutic asupra inimii noastre. Redefinește-o în mintea ta ca pe oportunitate de creştere spirituală. Pentru că aceasta și este de fapt. Indiferent dacă oamenii îşi dau seama sau nu, trăim într-o lume de necontenită asceză. Înţelegi ce spun?

Cuvintele părintelui Maximos mi-au amintit de o mătușă refugiată a lui Emily și de psihiatrul vienez Viktor Frankl. Mătușa lui Emily era o femeie înstărită din Famagusta, oraş turistic înfloritor din Cipru, devastat de armata turcă în 1974. Ca refugiată dezrădăcinată şi sărăcită, și-a descoperit spiritualitatea şi a devenit un model de altruism și de abnegaţie, într-o perioadă în care alţii au devenit furioși, agresivi și frustraţi. Cazul ei a fost o aplicaţie clasică a vestitei lucrări a lui Frankl despre logoterapie.[20] Supravieţuitor de la Auschwitz, Frankl afirma că motivaţia primară a fiinţelor umane nu este nici „nevoia de plăcere" a lui Freud, nici „nevoia de putere" a lui Adler, ci „nevoia de sens". Oamenii se sinucid din cauza lipsei de sens a vieţii, niciodată din cauza lipsei de sex. În măsura în care suferinţa este un aspect inevitabil al condiţiei umane (moarte, boală, pierderea celor dragi), poate fi şi o sursă de sens şi de scop în viaţă, cu condiţia ca suferinţa să nu fie autoprovocată. Logoterapia este metoda psihanalitică cu ajutorul căreia oamenii se pot vindeca, descoperindu-şi sensul lor unic în propria situaţie existenţială. Frankl, prizonier într-un lagăr al morţii, şi-a descoperit sensul existenţei în amintirea soţiei sale (dorinţa sa de a supravieţui pentru a se reîntâlni cu ea) şi în rescrierea cărţii [sale] despre logoterapie, pe care i-o confiscaseră şi i-o distruseseră naziştii, când intrase în lagărul de la Auschwitz. I-am explicat

pe scurt părintelui Maximos esenţa lucrării lui Frankl. A încuviinţat din cap, întru totul de acord cu ideile de bază ale doctorului vienez. Pentru părintele Maximos, orice calamitate din viaţa unui om constituie o oportunitate de a-L descoperi pe Dumnezeu. [El] s-a grăbit însă să adauge că orice succes şi noroc sunt şi ele oportunităţi pentru a-L descoperi pe Dumnezeu. Atât evenimentele negative, cât și cele pozitive, susţinea el, sunt ispite trimise nouă de Providenţă pentru a ne stimula sporirea duhovnicească. Depinde numai de noi să reacţionăm la ele într-un mod benefic în plan spiritual. [Un alt duhovnic mi-a atras atenţia că, în greacă, cuvântul *peirasmos* (tentaţie, ispită) are un sens mai larg decât cuvântul englezesc *temptation*. În greacă, el înseamnă și „încercare" sau „test". *Peirasmos* poate fi o încercare sau un test trimis de Dumnezeu pentru a ne ajuta să progresăm pe calea noastră spirituală sau poate fi o sugestie din partea diavolului.]

Părintele Maximos nu era un intelectual în sensul occidental al cuvântului. Cunoştinţele lui despre chestiunile existenţiale derivau exclusiv din experienţa proprie și din studierea moştenirii duhovniceşti lăsate de sfinţii bătrâni ai creștinătăţii. Limbajul lui și conceptele pe care le utiliza ca să înţeleagă lumea înconjurătoare derivau exclusiv din bogăţia tradiţiei duhovniceşti patristice. De aceea nu l-am angajat niciodată direct în genul de discuţii despre gânditorii occidentali care reprezentaseră hrana mea spirituală atâtea decenii la rând. Mă interesa cel mai mult și mai presus de orice să învăţ din înţelepciunea duhovnicească a părintelui Maximos, nu să dezbat cu el valoarea comparativă a gândirii lui Nietzsche, Freud, Frankl sau a oricui altcuiva. În sinea mea însă se desfășura un dialog continuu, dar tăcut între învăţăturile sfinţilor învăţători creştini, între gânditorii laici ai Occidentului şi tradiţiile înţelepciunii provenind de la budism şi hinduism. Când vorbea despre „purificarea inimii", nu mă puteam abţine să o compar cu „Calea cu Opt Ramuri". Eram însă pe deplin conștient de faptul că monahii de la Athos şi practicanţii creştini, în general, erau împotriva oricăror comparaţii între revelaţia creştină şi practica spirituală, misticismul şi exerciţiile spirituale ale Orientului. În ochii acestor creştini, comparaţiile puteau submina credinţa în caracterul

central şi unicitatea Divină a revelaţiei creştine, temere pe care eu, în calitate de cercetător ştiinţific, nu o puteam împărtăşi. Aşadar, m-am ferit, în general, să introduc *peirasmos* într-o dezbatere comparativă.

– Se întâmplă ceva absolut paradoxal cu inima sfinţilor care trăiesc, dintr-un motiv sau altul, o durere sau o suferinţă profundă, a continuat părintele Maximos. Este misterul harului Divin. În timp ce totul merge rău, la un moment dat se produce o transformare şi o iluminare bruscă. Ceea ce a fost simţit ca o suferinţă intensă devine acum cauza unei mari graţii, astfel încât durerea suferinţei este anihilată. Suferinţa este transmutată într-o bucurie inefabilă. Nu ştiu dacă pentru tine are sens, dar este adevărat.

– Are, l-am asigurat pe părintele Maximos, apoi am rămas tăcuţi câteva secunde, reflectând la problema pe care o ridicase.

– Îi sfătuiesc pe oameni, a vorbit în continuare părintele Maximos, să înveţe cum să-şi facă un obicei în viaţă din a răbda micile suferinţe, căci astfel vor învăţa treptat cum să le îndure pe cele mari, de care vor avea parte în mod inevitabil. Dacă exersează, nu se vor simţi pierduţi sub povara unei astfel de suferinţe. Inima lor va putea fi sfărâmată în bucăţele, dar ei nu se vor rătăci. O problemă a oamenilor de astăzi este că nu sunt capabili să se descurce nici cu cea mai mică suferinţă sau încercare. Adesea se dezintegrează ca fiinţe umane.

Părintele Maximos a continuat apoi să-mi explice alte boli ale inimii care afectează existenţa umană.

– Sfinţii bătrâni vorbesc despre **orbire** şi **contaminare** ca despre două boli înrudite ale inimii. Când inima suferă de împietrire, ea nu poate face deosebirea între bine şi rău şi, în consecinţă, nu mai poate recunoaşte prezenţa lui Dumnezeu. Este oarbă. „Unde este Dumnezeu? De ce nu pot să-L văd pe Dumnezeu? De ce nu se manifestă, astfel încât să pot crede?" sau „Dovedeşte-mi că Dumnezeu există!" Cum poţi face însă aşa ceva pentru cel lipsit de vedere? Cazul lor seamănă cu acela al unui nevăzător care nu crede că există candelabre. Pur şi simplu nu are ochi cu care să le vadă. Dar cei care au ochi să vadă ştiu din experienţă că întreaga realitate este plină de prezenţa lui Dumnezeu. Şi ştii ce sentiment încântător este să trăieşti

această experiență? Să fii în lăuntrul creației și să simți prezența lui Dumnezeu pretutindeni? Atunci viața devine o bucurie intensă. Totul este binecuvântat. Când nu dispui de această experiență a înțelegerii harului lui Dumnezeu, la cea mai mică provocare devii cârcotaș, dai întruna vina pe alții, le găsești în permanență cusururi. Când ești în această stare de spirit, sfinții bătrâni ne învață că trebuie să consideri drept un adevăr axiomatic că problema ești chiar tu. Să ne uităm la sfinți, a continuat părintele Maximos, oamenii care au ajuns să-L cunoască pe Dumnezeu. Nu-i vei auzi niciodată plângându-se de nimeni. Nu critică pe nimeni, adesea nici măcar pe diavol, chiar dacă nu-ți vine să crezi.

- Este foarte greu să gândești în felul acesta și să trăiești totuși în lume, am ripostat eu.

- Este extrem de greu. Dar asta înseamnă să-L fi realizat pe Dumnezeu. Ca urmare a unei practici îndelungate și anevoioase, sensibilitățile sfinților sunt modificate radical. Spre deosebire de noi, ei percep lucrurile din jurul lor într-un mod diferit. Văd totul și pe toți în starea lor adevărată, pătrunsă de Dumnezeu. Fiecare om este perceput ca o ființă în interiorul Providenței. De aceea pentru un sfânt adevărat, nimic nu este perceput cu adevărat ostil. Acesta este motivul pentru care sfinții nu au absolut niciun fel de temeri.

- Te-ai întrebat vreodată, a continuat părintele Maximos, de ce atunci când ne întâlnim, noi, călugării, ne înclinăm unul în fața altuia și ne sărutăm mâna?

- Trebuie să recunosc că, din punctul de vedere al unuia din afară, această formă de salut pare destul de bizară, ca să nu spun mai mult, am murmurat.

- Asta am simțit și eu când am ajuns pentru prima dată la Muntele Athos, a spus părintele Maximos. Îmi amintesc cum a fost când am văzut pentru prima dată doi călugări care s-au întâlnit pe o cărare prosternându-se adânc și sărutându-și reciproc mâinile. Pe atunci mi s-a părut caraghios. Abia m-am abținut să nu izbucnesc în râs. Firește, am aflat curând că această purtare se bazează pe credința că, atunci când întâlnești pe cineva în cale, Îl întâlnești, de fapt, pe Dumnezeu.

Iar, dacă Îl cinstești pe Dumnezeu, trebuie să-l cinstești pe celălalt, deoarece ai în fața ta prezența lui Dumnezeu. Nu întorci capul în partea cealaltă ca să eviți pe cineva care nu-ți place.

A ezitat o secundă, apoi a continuat:

– Asta este ceea ce fac eu de obicei.

Apoi părintele Maximos mi-a povestit un alt episod din viața bătrânului Paisie, ca exemplu de atitudine corectă în astfel de împrejurări

– Într-o zi, bătrânul Paisie a primit la schitul lui îndepărtat vizita unui grup de tineri nesuferiți, plini de trufie și de aroganță. Și-a petrecut mai multe ore cu ei foarte răbdător și le-a acordat o atenție deosebită. Un profesor de teologie care era prezent a devenit nerăbdător și: „Cum puteți să-i răbdați?" a întrebat acesta. Iar bătrânul a răspuns: „Te-ai întrebat vreodată cum de poate Dumnezeu să te rabde pe dumneata?"

După ce mi-a mai relatat câteva întâmplări din viața iubitului său părinte duhovnicesc, părintele Maximos a revenit la problema celorlalte boli ale inimii. Când inima se obișnuiește cu gândurile rele sau *logismoi*, a spus el, atunci suferă de contaminare.

– Vreți să spuneți că atunci când gândurile negative intră în minte contaminează în mod inevitabil inima ca niște viruși? am întrebat.

– Nu neapărat. Este inevitabil să fii asaltat de gânduri negative. Problema apare atunci când aceste gânduri intră în inimă și rămân acolo. Când gândurile rele sunt cultivate în interiorul inimii, inima se obișnuiește cu ele. Ba chiar se desfată cu ele.

– Așadar, inima devine ostatica acestor dependențe, am remarcat.

– Da. Se obișnuiește să găsească plăcere în această stare vicioasă. O asemenea inimă nu poate trăi fără o contaminare continuă. Compară aceasta cu cei cu „inima curată", care nu sunt capabili să aibă un gând rău nici măcar dacă încearcă. Pe de altă parte, inimile contaminate sunt respinse de tot ceea este pur și curat. Înțelegi ce se întâmplă?

Am încuviințat din cap, iar părintele Maximos a continuat.

– O altă boală a inimii este **nechibzuința**, ceea ce înseamnă că inima nici măcar nu-și dă seama care sunt adevăratele ei interese. Să luăm de exemplu un om foarte bogat, care a trecut de mult de 70

de ani. Nu-şi mai poate folosi bogăţia chiar şi dacă încearcă [să facă aceasta]. Cu toate acestea, nu se poate abţine şi este absorbit de ideea de a câştiga tot mai mulţi bani de care nu [mai] are nevoie.

- În asemenea cazuri problema poate fi nu dorinţa de a avea mai mulţi bani, ci de a-şi menţine statutul de putere. Oricum, cei mai mulţi dintre noi, cei care trăim în lume, suferim de nechibzuinţă.

În acel moment, mi-a străfulgerat prin minte lumea mea academică. Cât de nechibzuiţi suntem cei mai mulţi dintre noi, mi-am spus, acumulăm publicaţii şi onoruri, exact aşa cum un baron al afacerilor acumulează bogăţie la vârsta de aproape 80 de ani. Acţionăm şi ne comportăm în sălile de curs şi la şedinţele corpului profesoral ca şi când am fi nemuritori, nu ne oprim nicio clipă ca să reflectăm la raţiunile mai profunde ale existenţei noastre.

- Indiferent care ar fi motivele acestui comportament, a spus părintele Maximos, individul nu este conştient că va muri curând, iar bogăţia şi poziţia lui socială sunt fără folos. Nu are *mnemen thanatou*, amintirea morţii. Inima suferă de nechibzuinţă.

Îmi amintesc cât de şocat m-am simţit la Muntele Athos când am fost martor la un ritual care, din punctul de vedere al vieţii obişnuite, ar părea macabru. În mod regulat, călugării organizează procesiuni nocturne cu făclii şi vizitează un loc care arată ca o catacombă, unde sunt depuse osemintele călugărilor care au murit în ultimii trei ani. Acolo se roagă şi cântă pentru fraţii lor decedaţi. Acest ritual, după cum mi s-a spus, are drept scop să-i facă pe călugări să se gândească la *mnemen thanatou*, astfel încât să atingă o stare de lipsă totală de teamă faţă de moarte. Aşa cum mi-a spus un tânăr călugăr, „La început am fost oripilat, dar apoi nu numai că m-am obişnuit cu aceasta, dar chiar m-a ajutat să-mi depăşesc teama de moarte. Acum ştiu exact unde vor sta oasele mele după ce mă voi duce din lume". Era o atitudine total diferită de tendinţa noastră modernă, lumească de a nega moartea, de a o ascunde în case funerare, îmi spusesem eu pe atunci.

- Toate bolile inimii, a continuat părintele Maximos, sunt interconectate. Dar bolile principale de la care izvorăsc toate celelalte sunt ignoranţa şi uitarea de Dumnezeu. Atunci când oamenii stabilesc

contactul cu natura lor lăuntrică şi descoperă realitatea Divină din lăuntrul acesteia, ei se vindecă automat de bolile inimii. Aceasta este adevărata vindecare a sufletului.

Un pustnic precum bătrânul Paisie, spunea adesea părintele Maximos, este o fiinţă care a biruit ignoranţa şi uitarea care ne afectează pe toţi din prima zi a existenţei noastre. Prin cunoaşterea şi amintirea lui Dumnezeu, s-a vindecat de asprimea inimii şi de toate celelalte boli, devenind o făclie a spiritualităţii pentru toţi. Te-ai aştepta ca astfel de sihaştri, care îşi petrec toată viaţa în sălbăticie, rugându-se neîncetat şi ducând o viaţă ascetică, să fie ursuzi, morocănoşi, neprietenoşi. Dar nu este aşa.

– Am cunoscut pustnici, afirma părintele Maximos, care au trăit o viaţă ascetică [timp] de patruzeci, ba chiar şi de şaizeci de ani. Astfel de oameni, în condiţii obişnuite, ar trebui să arate ca nişte animale sălbatice. Totuşi, manifestarea lor era plină de un rafinament şi o blândeţe greu de descris. Radiază iubire în asemenea măsură, încât vizitatorilor nu le vine să creadă şi nu sunt în stare să înţeleagă. Sunt realmente botezaţi în focul sfinţeniei.

Dacă nu l-aş fi cunoscut personal pe bătrânul Paisie, aş fi crezut că părintele Maximos exagerează sau inventează. Conversaţia noastră de dimineaţă s-a încheiat atunci când în curte a intrat un autobuz plin cu germani, englezi şi scandinavi, conduşi de ghidul turistic, o femeie cipriotă. Din cerdacul de la etaj unde şedeam, am privit agitaţia de jos. părintele Maximos s-a ridicat şi s-a aplecat peste balustradă, făcându-le semn cu mâna oaspeţilor neinvitaţi. Spre deosebire de Muntele Athos, Mănăstirea Panagia era accesibilă pentru vehiculele cu motor şi, datorită importanţei sale istorice, devenise o atracţie pentru industria turismului în plină creştere. Dar părintele Maximos stabilise anumite reguli pentru agenţii de turism şi pentru Organizaţia de Turism din Cipru, în legătură cu locurile la care aveau acces autobuzele lor şi ce zone puteau vizita oaspeţii mănăstirii. Turiştii puteau vizita biserica, puteau aprinde lumânări, aveau voie să se plimbe prin curtea mănăstirii şi să viziteze pangarul. Nu aveau

voie să meargă la locuinţele călugărilor. Locul unde ne aflam noi era interzis vizitatorilor locali sau internaţionali.

Turiştii europeni se adunaseră în jurul ghidului şi ascultau rezumatul istoriei Mănăstirii Panagia.

- Această mănăstire, a început femeia în engleza ei cu accent străin, a fost întemeiată în ultimii ani ai secolului al XX-lea și astăzi este una dintre cele mai importante şi mai active mănăstiri ortodoxe din Cipru. Se crede că icoana Sfintei Fecioare, pe care o veţi vedea în curând în biserică, a fost pictată de apostolul și evanghelistul Luca. Un sihastru necunoscut a adus-o din Asia Mică în Cipru, pentru ca s-o salveze în perioada domniei iconoclaștilor, din secolele al VIII-lea şi al IX-lea. Pustnicul a căutat refugiu în acești munţi și a trăit ascuns într-un schit. După moartea lui, icoana a rămas aici până la sosirea altor doi pustnici în preajma anului 1145, care, călăuziţi de revelaţia divină, au descoperit-o. Mănăstirea aceasta a fost construită pe locul unde au găsit icoana, cu bani trimişi de la Constantinopol după înfrângerea iconoclaştilor. Din secolul al XII-lea, când a fost întemeiată, mănăstirea a ars până la temelii şi a fost reconstruită de trei ori, ultima dată la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Părintele Maximos încerca să asculte, dar, cum nu știa engleză, nu putea urmări ceea ce spunea femeia. I-am spus în general despre ce era vorba. Femeia a început să vorbească despre istoria mănăstirii în perioadele francă, otomană şi britanică, iar părintele Maximos m-a invitat să-l însoţesc într-o inspecţie la un şantier unde se construia un depozit subteran. Acesta era transformat într-un depozit pentru icoane rare şi alte obiecte religioase datând din perioada bizantină. Ţinând o lanternă, l-am urmat în jos, pe scări, în depozitul întunecos, folosit secole la rând ca ascunzătoare în faţa armatelor invadatoare, a jefuitorilor şi a piraţilor.

6
Icoane şi idoli

Era vineri dimineaţă. Tocmai îmi terminasem revizuirea notiţelor şi şedeam pe o bancă în faţa camerei mele, cu faţa spre curtea însorită. Mă uitam la călugării îmbrăcaţi în sutane negre care îşi vedeau de treburile lor. Pelerinii intrau şi ieşeau din biserica aflată în mijlocul curţii, aprindeau lumânări şi se închinau icoanei miraculoase a Sfintei Fecioare.

Am închis ochii câteva minute, bucurându-mă de razele soarelui, în timp ce contemplam viaţa din jurul meu. Mănăstirea Panagia se deosebea de cele cu care fusesem obişnuit pe când eram copil în Cipru. Pe atunci, practic, multe dintre mănăstirile de pe insulă fuseseră părăsite. Nu mai trăiau în ele decât câţiva călugări în vârstă, deşi Ciprul fusese cândva un centru al activităţii monastice, în primul rând datorită apropierii lui de Ţara Sfântă şi de deşerturile Egiptului, unde apăruse şi înflorise monahismul în primele secole ale creştinismului. Pe atunci, din aceste mănăstiri ieşiseră atât de mulţi sfinţi, încât Ciprul era considerat de credincioşi „Insula Sfinţilor". Unii dintre aceşti sfinţi, precum Sfântul Spiridon şi Sfântul Epifanie, au jucat un rol activ în formularea doctrinei timpurii a creştinătăţii. După cel de-al Doilea Război Mondial însă mănăstirile care mai funcţionau au devenit locuri pentru activităţi recreaţionale precum picnicurile şi cazarea peste noapte. Pentru cei mai mulţi dintre vizitatorii lor, reînnoirea spirituală nu reprezenta o preocupare. Oamenii

obişnuiţi puteau să-şi aducă aici familiile la odihnă pentru câteva zile şi să nu aibă nicio altă activitate spirituală în afară de participarea din când în când la slujba de dimineaţă. Întrucât mănăstirile erau construite în zone izolate şi împădurite de la munte sau în apropierea mării, deveniseră locul ideal pentru turişti, echivalentul sistemului de parcuri naţionale din America. Atunci când camerele disponibile se ocupau după principiul „primul venit – primul servit" (ajuta mult să-l cunoşti pe egumen), oamenii îşi instalau cortul afară, pe terenul de lângă mănăstire, şi se bucurau de aerul curat.

Înainte de venirea părintelui Maximos, aproape că nu mai erau călugări la Mănăstirea Panagia, iar vizitatorii veneau și plecau din motive care aveau foarte puţină legătură cu mântuirea sufletelor. De fapt, pe atunci mănăstirea era locul preferat al naţionaliştilor de orientare dură; aceştia veneau aici în vizită în fiecare an pentru a comemora sacrificiul gherilelor rebele cipriote care muriseră la mijlocul anilor '50 în lupta împotriva trupelor britanice pe versantul din apropiere al muntelui. Era şi locul preferat de odihnă al vânătorilor sportivi, cărora le plăcea să ia o masă îmbelşugată la restaurantul de lângă mănăstire, după excursiile lor în munţii din împrejurimi, unde împuşcau iepuri şi potârnichi.

În 1993, odată cu sosirea părintelui Maximos, totul se schimbase. Numărul tot mai mare de călugări tineri şi cu studii care începuseră să intre în mănăstirea Panagia, datorită în primul rând atracţiei charismatice exercitate de stareţ, insuflase o nouă vitalitate acestui loc, într-un moment în care majoritatea oamenilor, inclusiv eu, presupunea că monahismul este ceva de domeniul trecutului. Au început să vină şi pelerini în grupuri mari în căutare de îndrumare spirituală, care participau la regimul sever de post, rugăciune, meditaţie, veghe – de-a lungul întregii nopţi – şi ritualuri. Aveam sentimentul că sunt martor la o revoluţie majoră din istoria monahismului insulei, ba poate chiar şi dincolo de ea. După ce realizase reînvierea spirituală a Mănăstirii Panagia, părintele Maximos luase câteva măsuri pentru a proteja liniştea cerută de o lucrare duhovnicească şi de o concentrare serioasă. Restaurantul care fusese închiriat de mănăstire

pentru divertismentul vizitatorilor a fost închis, în ciuda protestelor personalului său şi ale clienţilor regulaţi. E de neconceput, mi-a explicat părintele Maximos, să încerci să te angajezi într-o lucrare duhovnicească atunci când, chiar lângă poarta mănăstirii, turiştii beau, dansează cu muzica dată tare şi consumă porţii generoase de carne friptă în aer liber la grătar, a cărui aromă ajunge până la nările călugărilor care postesc în chiliile lor.

Cu contribuţii băneşti de la pelerini şi de la clienţii înstăriţi, părintele Maximos a demolat restaurantul și în locul lui a construit un arhondaric suplimentar spaţios, care putea găzdui un număr mare de oameni. Acolo toţi vizitatorii primeau ceai, cafea şi pateuri după slujbele de duminică şi de la sărbătorile speciale. Deasupra noului arhondaric a înălţat o capelă impresionantă în onoarea Sfântul Grigorie Palama, arhiepiscop al Salonicului din secolul al XIV-lea, care a apărat cu succes stilul de viaţă şi practicile spirituale ale călugărilor atoniţi într-o perioadă când curentele raţionaliste din Biserica Răsăriteană ameninţau să submineze asemenea practici. Înălţând această capelă, părintele Maximos trimitea un mesaj clar în legătură cu ceea ce încerca să facă la Mănăstirea Panagia: să salveze şi să păstreze practicile mistice ale Bisericii.

Acum oaspeţii erau bineveniţi şi puteau să stea câteva zile la mănăstire, dacă veneau pentru lucrarea duhovnicească şi nu pentru o vacanţă gratuită. Botezurile şi căsătoriile nu se mai oficiau la mănăstire, deoarece aceste ritualuri sacre generau o agitaţie lumească şi subminau nevoia indispensabilă de linişte.

– Sunt aici, Kyriacos, l-am auzit pe Stephanos. Petrecuse noaptea în chilia de lângă mine şi stătusem de vorbă în seara precedentă despre spiritualitatea atonită, în timp ce călugării se rugau fără încetare în chiliile lor. Aşteaptă în arhondaric.

– Bine, am spus eu, am deschis ochii, m-am întins şi m-am ridicat în picioare. Sper că părintele Maximos va avea timp pentru noi în dimineaţa aceasta.

Am coborât treptele spre locul în care ne aşteptau prietenii noştri, Eleni şi soţul ei, Theodoros. I-am prezentat pe cei doi lui

Stephanos şi părintelui Nikodemos, un călugăr abia trecut de 30 de ani, care se afla din întâmplare acolo.

- Părintele Maximos o să vină curând, a spus părintele Nikodemos. Poate că între timp aţi dori să vizitaţi biserica.

Eleni s-a ridicat în picioare şi a luat-o înainte.

Eleni avea în jur de 45 de ani şi provenea dintr-o familie înstărită din Limassol, portul din sudul insulei. Reuşise să se refacă după o luptă de zece ani cu un cancer, experienţă care, susţinea ea, o făcuse să-şi îndrepte treptat atenţia spre interior, spre preocupări mai spirituale. Acesta fusese darul oferit de cancer, îmi spusese ea, să-i deschidă inima spre realitatea lui Dumnezeu. Nu era pentru prima oară când auzeam pe cineva spunând cu toată sinceritatea că o boală care îi ameninţase viaţa îi deschisese mintea spre spiritualitate. Îmi amintesc că, cu ani în urmă, în Vermont, în timp ce conduceam un seminar, un bărbat din New York cu o înfăţişare firavă s-a apropiat de mine cu lacrimi în ochi şi mi-a mărturisit că, dacă nu s-ar fi îmbolnăvit de SIDA, ar fi trecut prin viaţă fără niciun interes real pentru lucrurile care contează cu adevărat. Văzând boala terminală ca un dar din Cer, îşi găsise pacea inimii.

În biserică nu era lumină, şi cele câteva lumânări care ardeau creau atmosfera de taină şi evlavie atât de tipică bisericilor bizantine. Eleni a intrat prima. După ce a aprins o lumânare la intrarea în biserică, şi-a făcut cruce şi a sărutat icoana făcătoare de minuni a lui *Theotokos* [Maica Domnului], protectoarea mănăstirii. S-a îndreptat apoi spre iconostas, peretele acoperit de icoane, care separă altarul de restul bisericii. Se pregătea să facă acelaşi lucru în faţa icoanei mari a lui Hristos, când a început să tremure uşor, iar ochii i s-au umezit.

- Este aceeaşi icoană, a şoptit ea. Este identică!

- Uimitor! s-a mirat soţul ei. Ce coincidenţă uluitoare!

Abia reuşind să-şi controleze emoţia, în timp ce lacrimile îi şiroiau pe faţă, Eleni rămăsese ţintuită în faţa imaginii lui Hristos. Era o icoană neobişnuită, care îl înfăţişa pe Hristos în veşminte împărăteşti, dar în loc de spini avea pe cap o coroană cu pietre preţioase înfăţişându-L nu pe Hristos răstignit, ci pe *Pantokrator*, Stăpânul Lumii.

După ce am plecat din biserică, l-am ajutat pe Theodoros să care o icoană mare şi grea de pe bancheta din spate a maşinii lor în camera de oaspeţi. De fapt, singurul scop al vizitei lor fusese să aducă icoana la mănăstire. Am pus-o cu grijă rezemată de perete, şi părintele Nikodemos a dat la o parte pânza albă. Atunci am înţeles de ce era Eleni aşa de emoţionată. Icoana pe care se pregăteau s-o lase în custodia părintelui Maximos era, practic, identică celei din mănăstire. Părintele Nikodemos, care avea pregătire de arheolog, a arătat spre un loc unde fusese înscris anul 1860.

– Au fost pictate puţine icoane ca aceasta, a spus. O să fie în siguranţă aici.

Apoi a început să-l analizeze mai atent pe *Pantokrator*. A emis ipoteza că biserica unde fusese în trecut trebuie să fi suferit un incendiu, căci pe spatele icoanei erau câteva porţiuni arse. În afară de aceasta, icoana era într-o stare excelentă.

– Nu ştiu dacă cele două icoane au fost pictate de acelaşi artist, a explicat părintele Nikodemos, în timp ce o examina de aproape. Dar ambele icoane, atât cea din biserică, cât şi aceasta, au fost executate în mod clar în aceeaşi perioadă. Această formă de artă a fost introdusă în insulă, pentru o scurtă perioadă, în secolul al XIX-lea. Este un stil rar, care îmbină trăsături ale artei bizantine cu influenţe occidentale.

Părintele Maximos a intrat în încăpere în timp ce savuram un ceai aromat făcut din ierburi de munte culese de călugări. Şi-a cerut scuze pentru întârziere, apoi a privit şi a analizat icoana timp de câteva minute.

– O să avem mare grijă de ea, a asigurat-o el pe Eleni.

Ne-am aşezat şi Eleni ne-a explicat cum ajunsese icoana în posesia ei şi cum decisese s-o lase în custodia Mănăstirii Panagia.

Acum vreo cincisprezece ani, un străin bătuse la uşa lor într-o noapte şi îi implorase să salveze o icoană rară care urma să fie scoasă clandestin de pe insulă în valiza diplomatică a unei ambasade. Un diplomat care avea acces la partea ocupată de turci a insulei Cipru era gata să cumpere icoana *Pantokrator* de la un turc cu suma de 300 de lire cipriote (aproximativ 650 de dolari la vremea respectivă). Icoana

aparţinuse unei biserici necunoscute, care fusese jefuită după ce turcii invadaseră insula în 1974. Eleni şi Theodoros nu aveau atât de mulţi bani lichizi în casă şi au fost nevoiţi să alerge de la o rudă la alta ca să adune banii pentru a salva icoana. În caz contrar, contrabandiştii ar fi livrat-o diplomatului străin chiar în aceeaşi seară. Intenţia ei iniţială fusese s-o predea autorităţilor, dar tărăgănase lucrurile şi aşa trecuseră cincisprezece ani. În toţi aceşti ani îşi simţise inima grea, cum spunea ea, pentru că nu făcea nimic altceva cu icoana decât s-o ţină ascunsă într-o debara. Ştia că icoana nu-i aparţine. În acelaşi timp, dat fiind că trecuse atâta timp, lui Eleni nu-i venea s-o predea, din cauza eventualelor încurcături legale. Trebuia s-o predea unei autorităţi care să-i garanteze anonimatul. Pe de altă parte, nu dorea să dea icoana guvernului, care probabil că ar fi pus-o într-un muzeu. Eleni dorea ca icoana să ajungă într-un locaş de rugăciune.

- Acum câteva zile, când am vorbit cu Kyriacos, i-a spus Eleni părintelui Maximos, mi-a sugerat s-o aduc aici.

- Foarte bine ai făcut, a spus părintele Maximos. O vom pune într-un loc unde s-o poată venera toată lumea până când vom afla de la ce biserică a fost furată şi o vom înapoia acolo atunci când, cu voia lui Dumnezeu, trupele turce vor părăsi Ciprul.

Theodoros, care fusese tăcut până atunci, a întrebat dacă poate să pună câteva întrebări despre rolul icoanelor în veneraţia religioasă. Eleni mă prevenise mai înainte că soţul ei, un om de afaceri de succes şi cu picioarele pe pământ, devenea reticent când era vorba despre spiritualitate şi considera sărutatul icoanelor de-a dreptul prostesc. Avusese nevoie de multă diplomaţie ca să-l convingă pe Theodoros (al cărui nume înseamnă „Darul lui Dumnezeu") să vină cu ea la mănăstire. „Uite încă un Toma Necredinciosul", mi-am spus în sinea mea. Părintele Maximos ne-a spus că este gata să-i satisfacă dorinţa, iar Theodoros s-a simţit liber să spună ce gândeşte, spre întristarea soţiei sale.

- De ce există această obsesie a icoanelor în Biserica Ortodoxă? Nu este aceasta o formă de idolatrie? a întrebat el provocator.

Părintele Maximos a zâmbit. Eram sigur că se mai confruntase cu această întrebare de multe ori de când părăsise izolarea și tăcerea de la Muntele Athos pentru a intra în lumea modernă și zgomotoasă din Cipru. Problema ridicată de Theodoros avea, firește, o anumită vechime.

- Dragul meu prieten, a răspuns părintele Maximos, este o critică standard îndreptată împotriva Bisericii. Dă-mi voie însă să-ți pun mai întâi eu o întrebare. Nu crezi că ar fi o nebunie din partea Bisericii să nu respecte cea de-a doua poruncă? Adică să nu respecte interdicția referitoare la venerarea idolilor? Crezi că este posibil ca sfinții bătrâni, care de-a lungul veacurilor au stăruit prin experiența lor mai mult decât oricine altcineva asupra misterelor Bibliei, să nu fi cunoscut porunca lui Dumnezeu și să fi insistat să se venereze icoanele în neștiință de cauză?

Theodoros asculta fără să rostească vreun cuvânt. Părintele Maximos a explicat poziția sfinților și a bătrânilor cu privire la importanța icoanelor.

- În primul rând, să clarificăm ce se înțelege prin cuvântul „idol".

A privit la icoana lui Hristos, *Pantokrator*, care stătea rezemată de perete. Arătând cu degetul spre ea, a spus:

- Idolatria înseamnă să confunzi icoana cu Hristos Însuși. Pe de altă parte, atunci când spun că icoana reprezintă imaginea lui Hristos, aceasta este cu totul altceva. Este numai o icoană. Trebuie să fim foarte clari în legătură cu motivele și intențiile noastre atunci când sărutăm icoanele. Prin acest ritual cinstim icoanele, atât, și nimic mai mult. În niciun caz nu trebuie să venerăm icoanele.

- Eu nu văd nicio diferență, a ripostat sarcastic Theodoros.

I-am aruncat o privire pe furiș lui Eleni, care arăta cât se poate de nefericită din cauza bravadei de avocat al diavolului a soțului ei. I-am făcut semn să nu fie îngrijorată.

- Foarte bine. Dă-mi voie să te întreb altceva, a continuat netulburat părintele Maximos. Ai un aparat de fotografiat, nu-i așa? Faci fotografii oamenilor?

- Da, a răspuns Theodoros, oarecum descumpănit.

- Faci fotografii rudelor pe care le iubeşti, cum ar fi copiii, părinţii, bunicii, şi le pui apoi în rame şi împodobeşti pereţii cu ele? a întrebat din nou părintele Maximos.

- Desigur.

- Să presupunem că săruţi fotografia unei persoane iubite, care nu mai este printre noi. Ar fi aceasta idolatrie?

- Bineînţeles că nu, a răspuns Theodoros.

Schimbul de replici dintre părintele Maximos şi Theodoros m-a tulburat întru câtva şi mi-a readus în memorie imagini dureroase. Mama mea murise de cancer mamar la vârsta de 36 de ani, pe când eu încă nu împlinisem 5 ani, iar tatăl meu nu s-a putut consola niciodată. Nu s-a mai recăsătorit. Avea, în schimb, fotografia mamei mele la capul patului şi o săruta în fiecare noapte înainte să se culce. A făcut aceasta în următorii patruzeci şi cinci de ani, până în ziua când a murit. Nu mi-am imaginat nicio clipă că idolatriza fotografia.

- Să presupunem că Iisus a fost astăzi aici şi i-ai făcut o fotografie, a continuat părintele Maximos, apoi ai pus fotografia în casa ta şi o săruţi în fiecare zi. Este aceasta idolatrie?

- Presupun că nu, a încuviinţat reticent Theodoros.

- Dumnezeu însuşi i-a spus lui Moise să facă îngeri din lemn şi să-i pună pe Chivotul Legii. Crezi că Dumnezeu îşi încalcă propriile porunci? a rostit părintele Maximos cu o privire iscoditoare.

Theodoros a încuviinţat din cap, arătând că înţelesese argumentul părintelui Maximos. Înţelegeam dilema lui Theodoros şi dificultatea legată de icoane. În perioada mea agnostică, ritualul prosternării în faţa icoanelor şi apoi sărutarea lor după ce îţi făceai cruce mi se părea pe atunci, dacă nu idolatric sau stupid, în mod sigur lipsit de sens. De fapt, un împărat „iconoclast" al Bizanţului dăduse un decret prin care se interzicea folosirea icoanelor, temându-se că acestea ar putea reprezenta o formă de idolatrie şi s-ar încălca în felul acesta porunca a doua a lui Dumnezeu. Convins că înfrângerile militare suferite de imperiul său din partea Islamului reprezentau pedeapsa lui Dumnezeu pentru practicarea idolatriei, şi-a dezlănţuit trupele împotriva bisericilor pentru a confisca şi a arde icoanele, acţiune prin

care s-au distrus numeroase opere de artă preţioase. Dar opoziţia viguroasă a călugărilor, în alianţă cu câteva femei influente, a dus în cele din urmă la reinstaurarea icoanelor în centrul veneraţiei. Pe de altă parte, în Occident, asocierea icoanelor cu idolatria a rămas în vigoare, mai ales în protestantism.

Icoanele şi-au redobândit importanţa în mintea mea în timpul vizitei făcute la Muntele Athos, unde duhovnici precum părintele Maximos îmi explicaseră care este atitudinea corectă pe care se cuvine să o avem faţă de icoane: nu erau nimic altceva decât un ajutor pentru concentrarea şi lucrarea spirituală. Atunci mi-am dat seama că toate religiile, inclusiv budismul şi hinduismul, folosesc obiecte de veneraţie asemănătoare cu icoanele în scopuri spirituale care amintesc de monahismul atonit. Dar vedeam foarte bine, de asemenea, cât de uşor este să uiţi semnificaţia interioară a acestor practici şi să le transformi din mijloace în scopuri, să faci din icoane idoli. Mă întrebam dacă reformatorii protestanţi alungaseră icoanele de tot din veneraţie de teama unei asemenea perspective. Am fost foarte intrigat când am vizitat Catedrala Sf. Apostol Ioan din New York şi am observat mai multe icoane bizantine mari care împodobeau intrarea în biserică. Era o inovaţie majoră, mi-am spus. Icoanele erau însă plasate [suficient de] sus, pentru ca nimeni să nu le poată atinge sau săruta.

- Dacă tot discutăm despre icoane, puteţi să ne spuneţi care este diferenţa dintre icoanele considerate miraculoase şi cele care nu sunt aşa? am întrebat.

- De fapt, a răspuns părintele Maximos, toate icoanele sunt miraculoase în măsura în care înfăţişează o Persoană. Minunile se produc prin harul Sfântului Duh, prin harul lui Hristos. Uneori, anumite icoane sunt considerate miraculoase, datorită unui incident istoric asociat cu acea icoană, cum ar fi o vindecare miraculoasă. Dar nu icoana este cea care produce vindecarea şi nici lemnul sau vopseaua. Este Persoana înfăţişată în icoană, care se consideră că a făcut miracolul prin harul lui Hristos şi datorită credinţei individului vindecat. Aşa cum scrie în Faptele Apostolilor, umbra lui Petru a produs miracole. Dar era chiar fenomenul fizic al umbrei lui Petru care produsese

acele fenomene? Evident că nu. Era Petru însuşi? Răspunsul este din nou nu. Era harul lui Hristos care lucra prin Petru şi a provocat acele miracole. Aşadar, strict vorbind, nu putem face deosebire între icoane miraculoase şi nemiraculoase. Hristos este cel care face minunile. Cunosc minuni care au fost săvârşite în preajma unor icoane, simple reproduceri pe hârtie ale originalului.

Ne-a povestit apoi despre experienţa unui pustnic care, în timp ce făcea curat în schit, a găsit o reproducere veche, pe hârtie, a [unei icoane a] Arhanghelului Mihail. Întrucât nu era decât o bucată de hârtie uzată, şi nu o icoană originală, s-a gândit s-o ardă împreună cu alte hârtii de care nu mai avea nevoie. Dar, în ultimul moment, în loc s-o arunce în foc, s-a răzgândit şi a fixat-o pe dinafara uşii. A doua zi, când s-a întors la schit, a găsit înăuntru un străin strălucitor care s-a prezentat ca fiind Arhanghelul Mihail. Se materializase ca să-l ajute pe pustnic în chestiunile duhovniceşti.

Părintele Maximos a subliniat că asemenea experienţe ale sfinţilor şi îngerilor care se materializează şi dematerializează, devenind vizibili cu ochiul liber, au fost ceva frecvent în viaţa pustnicilor şi a călugărilor de-a lungul istoriei. De aceea a insistat că ar fi lipsit de înţelepciune să respingem astfel de relatări ca fiind halucinaţii.

- Dacă nu există diferenţe între icoane, de ce sunt icoane care varsă lacrimi şi altele care nu plâng? a întrebat Eleni, referindu-se la fenomenele ciudate care avuseseră loc în Cipru ceva mai înainte.

- Pentru că suntem slabi, draga mea, şi avem nevoie de fenomene care să ne întărească astfel credinţa. Dar icoanele Sfintei Fecioare şi ale lui Hristos nu sunt decât nişte icoane. Numai din cauza slăbiciunii şi a nepriceperii noastre, acordăm mai multă cinstire unei anumite icoane decât alteia. Persoana lui Hristos pe care o înfăţişează toate icoanele este aceeaşi întotdeauna.

- Trebuie să aveţi în vedere, a continuat părintele Maximos, că icoana nu este fotografia unui chip fizic. De exemplu, icoana lui Hristos reprezintă Persoana atât în natura ei Divină, cât şi umană. De asemenea, icoanele sfinţilor înfăţişează latura lor umană în stadiul final al lui *Theosis* – unirea cu Dumnezeu. De aceea iconografii vor să

înfăţişeze nu trăsăturile fizice ale unui anumit sfânt, ci esenţa spirituală a persoanei unite cu Domnul sau care îl realizează pe Dumnezeu.

– Cu alte cuvinte, pictează un arhetip, am comentat eu.

– Trebuie să avem grijă însă, a răspuns părintele Maximos. Sunt redate [chiar] caracteristicile personale ale sfântului, dar într-o formă transfigurată.

– Ce vreţi să spuneţi cu asta? a întrebat Eleni.

– O icoană a Sfântului Serafim din Sarov nu este la fel cu o icoană a Sfântului Nectarie, sfântul grec contemporan cu el. Ştim că amândoi semănau. În cazul Sfântului Serafim, dintr-un portret contemporan; în cazul Sfântului Nectarie, din fotografii. Înţelegeţi?

– Oricum, a continuat părintele Maximos, ceea ce trebuie să reţinem este că scopul şi semnificaţia unei icoane sunt să ne ajute să ajungem la Hristos. Să ne concentrăm pe icoană ca atare ar însemna, într-adevăr, să practicăm o formă de idolatrie.

– Idolatrie poate fi considerată orice situaţie în care creăm ceva şi apoi adorăm chiar noi, ca fiinţe umane, acel ceva, uitând că noi suntem cei care am fost creaţi de la bun început, am sugerat eu. Este o parte a alienării noastre faţă de natura noastră Divină.

– Exact aşa este, a încuviinţat părintele Maximos.

– Aceasta înseamnă, am continuat, că ideologiile care însufleţesc multe fiinţe umane, cum ar fi naţionalismul, comunismul, patriotismul, fundamentalismul religios, capitalismul sau orice alt „-ism", sunt, în realitate, forme de idolatrie. Mai întâi creăm aceşti idoli în mod colectiv. Apoi aceştia se concretizează, devin realităţi externe. Creăm aceste realităţi, uitând curând că noi înşine am făcut acest lucru. Apoi internalizăm aceşti idoli care pun literalmente stăpânire pe inimile şi pe minţile noastre. După aceea îngenunchem în faţa lor şi îi venerăm ca şi când ar fi zei adevăraţi. Un exemplu foarte simplu este venerarea drapelului fiecărei ţări, ceea ce trezeşte atât de multă ardoare naţionalistă, am continuat eu, vorbind ca un sociolog. Oamenii sunt gata să ucidă şi să se lase ucişi pentru aceşti idoli în acelaşi fel în care s-au ucis unii pe alţii de-a lungul istoriei pentru idolii lor religioşi.

- Când venerăm orice altceva în afară de Dumnezeu, practicăm un fel de idolatrie, a spun părintele Maximos. Atunci când absolutizăm ceva – indiferent că este ideologie, bani, ba chiar cunoştinţe ştiinţifice –, ne angajăm în idolatrie. Semnificaţia celei de-a doua porunci este un avertisment împotriva acestui lucru. Din nefericire, creştinii cad adesea în capcana idolatriei. Creează un idol al lui Hristos pe care îl venerează, dar care are puţină legătură cu adevăratul Hristos.

- Precum „Hristos" al Inchizitorului, am adăugat.

- Evident. Ştiţi, există şi alte forme mai subtile de idolatrie creştină. Oamenii pot să-şi închipuie că sunt creştini devotaţi, dar noţiunile lor despre Hristos nu se referă în niciun fel la acesta. Este o formă de boală, o altă boală a inimii despre care am vorbit mai înainte. Noi, feţele bisericeşti, suntem deosebit de vulnerabili la adorarea unui idol al lui Hristos pe care ni l-am creat în capul nostru, în loc să-l adorăm pe Hristos Însuşi. Este ca şi când ne-am crea propriul Dumnezeu, un idol pe care îl numim „Hristos", şi apoi ne-am prosterna în faţa lui şi l-am adora. De exemplu, oamenii pot să-şi închipuie că sunt creştini până când le ceri ceva care este contrar intereselor şi dorinţelor lor.

- Care este problema? a întrebat Eleni. De ce cad feţele bisericeşti şi oamenii obişnuiţi victime ale acestei forme de idolatrie?

- De regulă, acest lucru se întâmplă atunci când construim o formă de spiritualitate fără o îndrumare reală, fără pedagogia spirituală a unui duhovnic cu experienţă. Atunci cădem victimă miliardelor de *logismoi* [forme-gând] pe care le creăm fără încetare în mintea noastră, suntem prinşi în capcana imaginii idiosincrasice a lui Hristos, un idol pe care îl creăm în mintea noastră.

- Presupun că este ca atunci când cineva ar vrea să înveţe chimie de unul singur, fără ajutorul unui chimist cu experienţă, am adăugat.

Părintele Maximos a încuviinţat din cap. A repetat încă o dată că sfinţii bătrâni erau cercetători cu experienţă în studierea lui Dumnezeu şi că metodele folosite în unele mănăstiri, cum sunt cele de la Muntele Athos, sunt, de fapt, forme de ştiinţă spirituală.

Theodoros, care nu rostise niciun cuvânt în timpul explicațiilor părintelui Maximos cu privire la faptul că sfinții bătrâni nu aveau o atitudine de idolatrie față de icoane, a ridicat acum o altă problemă:

- Sunt icoanele necesare?

Părintele Maximos a zâmbit.

- În contextul unei credințe sporite, evident nu există o nevoie efectivă de icoane sau de alte obiecte sau relicve religioase. Sfinții bătrâni ne spun că, de fapt, atunci când ne rugăm nu trebuie să avem în minte nicio icoană, cum ar fi icoana lui Hristos sau *Theotokos*. Este un principiu legat de ceea ce numim „rugăciunea pură". Suntem îndemnați mai curând să ne rugăm stabilind un contact direct cu spiritul lui Dumnezeu.

- Dacă este așa, la ce folosesc icoanele? Cred că la asta se referă, am spus arătând spre Theodoros.[21]

Părintele Maximos a rămas o secundă pe gânduri.

- Vedeți voi, a răspuns, există o mare diversitate de vârste spirituale în cadrul Bisericii. Icoanele pot fi un ajutor prețios pentru cei mai „tineri în duh", în ascensiunea lor către Dumnezeu.

- Dar de ce? a întrebat din nou Theodoros.

- Pentru că simțurile ne pot ajuta în eforturile noastre. Tot așa după cum imaginile vicioase care ne asaltează simțurile pot stârni pasiuni vicioase, icoanele pot avea exact efectul opus. Când contemplăm icoanele, în lăuntrul nostru se creează semnificații bune și pe deplin sfinte. Ființa umană, vedeți voi, nu este numai suflet și spirit, ci înseamnă și minte, imaginație, sentimente, simțuri. Individul este un tot unificat, o entitate unificată. Scopul Bisericii este să sfințească persoana în integralitatea ei. Persoana în integralitatea ei tinde să ajungă la Dumnezeu. Acesta este motivul pentru care în Biserică oferim exerciții care se referă la trup, așa cum sunt postul, prosternarea, veghea nocturnă și toate ritualurile pe care le-au elaborat sfinții de-a lungul vremurilor.

- Acestea sunt exerciții somatice, a remarcat Theodoros. De ce să pedepsim trupul și să-i refuzăm confortul banal?

Apoi a continuat întrebând pe un ton ironic:

- Presupun că nu doar de dragul exerciţiilor fizice, ca să crească muşchii?

- Bineînţeles că nu, a reacţionat părintele Maximos. Lupta cu întreaga fiinţă - sufletul, mintea şi trupul - are drept scop sfinţenia. Vezi dumneata, dragă prietene, exact aşa cum avem - din punct de vedere psihic – pasiuni ca egoismul, gelozia, viclenia etc., avem şi pasiuni trupeşti ca lăcomia, desfrânarea, dependenţele de toate felurile, de alcool, droguri şi de atâtea altele. Avem nevoie de exerciţii ca să depăşim aceste maladii. Icoanele ne ajută în lupta împotriva acestor pasiuni distructive, care ne ţin rupţi de Dumnezeu.

- Fiinţa sporită, a continuat părintele Maximos, nu are nevoie nici de icoane, nici de cântări, nici de liturghii. Dar noi nu suntem perfecţi şi, atât timp cât nu suntem perfecţi, avem nevoie de ajutoare precum icoanele, psalmii, cântările şi [toate] celelalte. Găsim aceste ajutoare atât în Vechiul, cât şi în Noul Testament şi ele sunt întotdeauna la îndemâna noastră atât timp cât nu am ajuns la destinaţia noastră, unde suntem la unison cu Dumnezeu.

Discuţia despre icoane mi-a amintit de o verişoară la care ţineam foarte mult şi care a descoperit că are lupus, o boală care ameninţă viaţa. Şi-a părăsit locul de muncă şi şi-a îndreptat toate energiile spre ea însăşi. Unul dintre cele mai benefice efecte pe care le-a cunoscut a fost că s-a apucat de pictarea icoanelor, înscriindu-se la cursurile oferite de artiştii locali. A reuşit să picteze aşa de bine icoane, încât acestea au putut fi chiar folosite în bisericile locale. S-a gândit la noua ei pasiune ca la un medicament formidabil, care a ajutat-o să facă faţă problemei, oferindu-i o supapă spirituală pe care nu o avusese până atunci.

- De fiecare dată când văd cum icoana dobândeşte formă şi contur, trăiesc un imens sentiment de calm şi fericire care mă copleşeşte, mi-a spus odată. Simt un fel de energie vindecătoare, care emană din acea icoană şi îmi învăluie tot trupul.

Mulţumiţi de întâlnirea cu părintele Maximos şi de soluţia fericită a problemei icoanei *Pantokrator*, Eleni şi Theodoros se pregăteau să plece la Limassol. Dând să iasă din încăpere, Eleni a întrebat cu o

oarecare şovăială în voce dacă ar putea rămâne singură cu părintele Maximos câteva minute. În timp ce o aşteptam pe Eleni, i-am ţinut companie lui Theodoros dincolo de porţi, unde el şi-a aprins o ţigară, ceea ce era interzis în incinta mănăstirii.

Douăzeci de minute mai târziu, Eleni a ieşit de la spovedanie, ştergându-şi lacrimile.

– Nici nu-ţi poţi imagina ce povară mi s-a luat de pe inimă, a spus ea încet. Era pentru prima dată când Eleni se spovedea.[22]

– Ţineţi minte, a spus părintele Maximos, în timp ce îi însoţea spre maşină, indiferent ce lucruri bune sau rele ni se întâmplă, ele au un singur scop: să ne trezească la realitatea lui Dumnezeu şi să ne ajute să mergem pe drumul către unirea cu El. Nu există niciun alt motiv ca să te naşti pe această planetă, credeţi-mă. Depinde numai de noi dacă profităm sau nu de aceste apeluri de trezire.

Eleni a zâmbit şi a oftat cu un sentiment de uşurare. Lupta ei de zece ani cu cancerul fusese propriul apel de trezire.

7
Semne şi minuni

Părintele Maximos l-a rugat pe Stephanos să vină cu noi în oraşul port Limassol şi după aceea la Lania, un sat aflat pe versantul sudic al Munţilor Troodos, nu departe de Limassol. Dorea ca Stephanos să vină cu noi nu numai pentru că era o companie plăcută, dar era şi principalul lui sfătuitor în legătură cu chestiunile legate de viaţa seculară din afara mănăstirii. Relaţia dintre Stephanos, care avea în jur de 60 de ani, şi părintele Maximos fusese o prietenie frumoasă chiar de la început. Stephanos îl ajuta pe părintele Maximos cu treburile lumeşti, în timp ce părintele Maximos îl îndruma pe Stephanos în privinţa lumii de dincolo. Iar eu eram fericitul beneficiar al relaţiei dintre ei. Stephanos, care era prietenul şi confidentul meu apropiat, petrecea ore întregi împreună cu mine, schimbând însemnări şi opinii şi discutând despre lumea extraordinară a părintelui Maximos şi a celorlalţi părinţi de la Mănăstirea Panagia. Pe lângă aceasta, ca principală sursă laică de informaţii [pe care o aveam], Stephanos mă punea la curent cu cele mai importante evenimente de la mănăstire petrecute în absenţa mea. Urma să avem o conversaţie foarte plăcută în trei în timpul acestei călătorii.

Autorităţile locale din Lania îl invitaseră pe părintele Maximos la o şedinţă specială a consiliului oraşului pentru a examina posibilităţile de întemeiere a unei mănăstiri pe un platou de deasupra satului. Cu doi ani mai înainte, într-o peşteră din apropiere fusese descoperită

o icoană a Sfintei Fecioare datând din secolul al XII-lea. Se spunea că locația exactă îi fusese dezvăluită unui sătean printr-o viziune în care i se revelase să sape și să găsească icoana. Pe baza revelației și a descoperirii, sătenii ajunseseră la concluzia că este un semn de la Dumnezeu și că trebuie să construiască o mănăstire acolo în cinstea Sfintei Fecioare. Îl chemaseră pe un fiu al satului care petrecuse un timp la Athos ca monah, dar doreau să știe și părerea și sfatul părintelui Maximos, călugărul cel mai vestit de pe insulă, cu legături la Sfântul Munte. Cererea lor era încă o dovadă a influenței pe care o exercita părintele Maximos asupra reînvierii monahismului în Cipru.

Am pornit la drum la ora opt dimineața, imediat după ce s-a încheiat slujba, în timp ce soarele își răspândea generos strălucirea deasupra munților. Am mers mai întâi la Limassol să-i facem o scurtă vizită mamei părintelui Maximos și tatălui său vitreg, apoi am plecat la Lania ca să participăm la ședința consiliului orășenesc. Stephanos ședea pe bancheta din spate, părintele Maximos era lângă mine, care eram șoferul lui temporar. Când am ieșit pe poarta exterioară, am apăsat pe butonul recorderului și am pus prima întrebare, ca să începem conversația. Pe chipul părintelui Maximos s-a așternut un zâmbet larg. Se obișnuise deja cu modul meu de operare.

– Părinte Maximos, am început, care este cel mai ieșit din comun eveniment pe care l-ați trăit în calitate de ucenic al bătrânului Paisie?

În ultimul timp, bătrânul Paisie, care murise cu doi ani în urmă, devenise o legendă printre adepții spiritualității atonite. Apăruseră deja mai multe cărți despre viața extraordinară a acestui pustnic și sfânt creștin contemporan. Părintele Maximos, fiind unul dintre ucenicii lui cei mai apropiați, cunoștea îndeaproape viața bătrânului și reprezenta genul de informații pe care era întotdeauna gata a le împărtăși cu propriii adepți, mai ales acum, când Paisie nu mai era printre noi. De regulă, părintele Maximos îi îndemna pe ucenicii săi să studieze în plus Scripturile și să practice sistematic Rugăciunea, citind despre viețile sfinților venerați, ceea ce este esențial pentru viața duhovnicească. Acestea servesc ca niște lumini călăuzitoare în drumul spre perfecțiune. Sfinții, susținea el, sunt modele exemplare a

ceea ce am putea fi. Prezenţa sfinţilor printre noi ne oferă o mărturie vie a eficacităţii Evangheliei, în acelaşi fel în care prezenţa oamenilor de ştiinţă şi a lucrărilor lor oferă dovezi concrete ale valorii şi eficacităţii manualelor ştiinţifice.

Ca să răspundă la întrebarea mea, părintele Maximos a inspirat adânc, ceea ce suna mai mult a oftat, şi a spus că fusese martor la atât de multe fenomene extraordinare în preajma bătrânului Paisie, încât nu ştie de unde să înceapă.

- Poate îi povesteşti lui Kyriacos episodul cu lumânările care se legănau. Este foarte bun, a propus Stephanos.

Am aruncat repede o privire în oglinda retrovizoare şi i-am făcut semn că îi mulţumesc prietenului meu cu păr cărunt. Era foarte interesat de proiectul meu şi puteam să contez întotdeauna pe el că va fi un adevărat catalizator al discuţiei şi va înviora conversaţia.

- O, acea întâmplare..., a spus părintele Maximos. A fost una dintre nenumăratele experienţe pe care nu le voi uita niciodată. Nu am mai vorbit despre asta?

Când a înţeles că vreau să aud mai multe detalii despre întâmplarea pe care mi-o menţionase în treacăt cu câţiva ani în urmă, părintele Maximos a continuat:

- Aşa cum am spus mai înainte, părintele Paisie dormea foarte puţin. Nu exagerez. Nu cred că dormea mai mult de o oră sau două pe noapte. Îşi petrecea tot timpul în rugăciune. Respecta cu stricteţe programul zilnic al slujbelor şi rugăciunilor, aşa cum îl practicau toţi ceilalţi călugări de la mănăstire. În plus, stătea treaz în fiecare noapte de la apusul până la răsăritul soarelui, rugându-se neîncetat pentru alţii şi pentru lume. Eram martor la rugăciunile lui continue, ori de câte ori eram în compania lui. Se ruga câte o oră pentru fiecare categorie de oameni, cum ar fi orfani, văduve, refugiaţi, bolnavi, cei care erau pe cale să aibă un accident, soldaţii plecaţi la război şi alţi oameni aflaţi în nevoie.

- Sincer să fiu, am intervenit privind drept înainte la drum, este greu să-ţi imaginezi cum poate cineva să-şi petreacă toată viaţa pe un munte îndepărtat, fără să facă nimic altceva decât să se roage.

– Sincer să fiu, a replicat părintele Maximos cu un zâmbet larg pe chipul lui rotund, bătrânul Paisie se întreba mereu cum de pot trăi oamenii fără rugăciune neîncetată. Ca să-ţi dau un exemplu cât de importantă era rugăciunea pentru el, a continuat părintele Maximos, în timpul Războiului din Golf s-a închis în chilia lui şi a rupt orice legătură cu vizitatorii. Şi asta a durat tot timp cât a ţinut războiul. De fapt, şi-a intensificat rugăciunile, aşa cum mi-a spus mai târziu, pentru ca războiul să nu scape de sub control şi să nu devină şi mai distructiv.

– Şi chiar credea că rugăciunile lui puteau schimba ceva? Că realmente puteau influenţa războiul din Golf? am întrebat eu şi am privit nedumerit la părintele Maximos. În ciuda faptului că aflasem de mulţi ani despre mistici, vindecători şi pustnici, cu toate că fusesem martor la vindecări spectaculoase şi deşi existau cercetări ştiinţifice recente cu privire la posibilitatea eficacităţii „rugăciunii de intermediere"[23], cercetătorul sceptic din mine stătea mereu la pândă într-un colţ al minţii şi era gata să sară la atac în orice moment.

– Bineînţeles, Kyriacos! a răspuns cât se poate de serios părintele Maximos, vrând să spună că ar fi trebuit să ştiu până acum ce putere are rugăciunea. Tocmai de aceea oamenii sfinţi, ca Paisie, se roagă neîncetat. Crezi că sunt nebuni? Dar de ce te miri? Indiferent dacă oamenii recunosc sau nu, rugăciunile sfinţilor pentru binele lumii sunt extrem de valoroase şi foarte, foarte eficace.

– Dumnezeu le ascultă, a intervenit şi Stephanos de pe bancheta din spate.

Conform tradiţiei spirituale atonite, atunci când o fiinţă umană îşi anulează complet toate dorinţele personale şi ajunge în starea de *apathia* [eliberare de patimile egoiste], ea devine „un vas al Duhului Sfânt". Atunci orice doreşte această persoană i se dă, deoarece aceasta este, de fapt, ceea ce doreşte Dumnezeu. Conştiinţa acelui sfânt este atunci în perfectă armonie cu spiritul lui Dumnezeu.

Tocmai trecusem de Kalo Chorio [Satul cel Bun], înconjurat de cireşi şi meri în floare şi de aluni. După ce a admirat câteva momente

priveliştea şi culorile primăverii, părintele Maximos a început relatarea pe care o întrerupsesem cu întrebarea mea sceptică.

- Îmi amintesc că era în vara anului 1977 şi mă dusesem să petrec câteva zile împreună cu bătrânul Paisie la schitul lui. Atunci s-a nimerit să fie şi sărbătoarea Sfintei Cruci. Mi-a spus că în noaptea aceea trebuie să stau cu el la *agrypnia* [veghe de o noapte întreagă] până la răsăritul soarelui.

- La ora patru după-amiaza, a continuat părintele Maximos, mi-a spus să facem vecernia împreună şi să spunem Rugăciunea. Mai întâi am recitat Rugăciunea împreună timp de două ore, repetând neîncetat „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă". La ora şase, imediat după apusul soarelui, am făcut o scurtă pauză, am băut un ceai şi ne-am întors în chiliile noastre, care erau foarte mici şi înguste. Mi-a spus că trebuie să continuăm separat, spunând fiecare Rugăciunea, de astă dată folosind mătănii. Mi-a dat instrucţiuni speciale ce poziţie trebuie să am în timp ce mă rog, cum trebuie să rostesc Rugăciunea etc. Urma să mă cheme pe la ora unu ca să citim împreună liturghia despre Înălţarea la Cer. Iar după aceea urma să continuăm din nou cu Rugăciunea până la răsăritul soarelui.

- Ce regim! am exclamat eu.

- Am încercat să-i respect instrucţiunile exact, a continuat părintele Maximos, şi, în timp ce făceam acest lucru, îl auzeam cum păşeşte încoace şi încolo, recitând şi oftând fără încetare. A fost o experienţă înspăimântătoare.

- Înspăimântătoare?

- Da. Eram tânăr şi îmi era teamă în sălbăticia aceea, unde nu era nimic altceva decât întuneric, copaci și animale sălbatice. Dar faptul că bătrânul Paisie era lângă mine mă liniștea. Era ca un pilon al siguranţei pentru mine.

- La fiecare două ore, a continuat părintele Maximos, bătea în peretele dintre chiliile noastre ca să mă asigure că este acolo. Voia să fie sigur că sunt treaz şi mă concentrez. Nu era un perete prea gros între cele două chilii. Dacă îi dădeai un brânci, puteai să-l dărâmi. Cam pe la ora unu am intrat în capela lui. Era o încăpere mică şi

îngustă, cu cinci icoane pe iconostas şi o singură *stasidi* [mobilă care se găseşte în bisericile greceşti pentru a sta în picioare, pentru a te rezema şi uneori pentru a sta jos; strană]. Mi-a spus să rămân la *stasidi* şi s-a aşezat lângă mine. Am început să citesc slujba pentru Sfânta Împărtăşanie. Când am ajuns la versetul „Maria, Mama lui Dumnezeu, mireasma Ta...", bătrânul a răspuns cu *Doxa si O Theos emon Doxa si* [„Slavă Ţie, Doamne, slavă Ţie"] şi apoi *Yperagia Theodoke soson emas* [„Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, miluieşte-ne pe noi"]. De fiecare dată când recitam un verset, făcea o mătanie. Stăteam acolo, ţinând o lumânare în mâna stângă, şi citeam versetele. Când bătrânul a repetat *Yperagia Theodoke soson emas* cu o voce profundă şi gravă, iar eu mă pregăteam să recit *Maria Meter Theou...* [„Sfântă Maria, Maică a lui Dumnezeu..."], dintr-odată totul s-a schimbat în jurul nostru în mod inexplicabil. Lucrurile s-au schimbat atât de brusc şi de dramatic, încât nu-mi dădeam seama ce se întâmplă.

Părintele Maximos a rămas pe gânduri.

- Şi? am intervenit eu şi i-am aruncat o privire rapidă.

- Dintr-odată totul s-a schimbat, a repetat părintele Maximos.

Voia să spună că se petrecuse un fenomen extraordinar, incredibil, pe care nu-l putea dezvălui în întregime. Totuşi, a făcut acest lucru, spunând:

- În capelă a pătruns o adiere foarte uşoară, deşi şi uşa şi fereastra erau bine închise. Candela din faţa icoanei Sfintei Fecioare a început să se clatine singură înainte şi înapoi. În faţa fiecărei icoane era câte o candelă, dar numai cea atârnată în faţa Sfintei Fecioare se mişca înainte şi înapoi, înainte şi înapoi.

- Ţi-a fost frică? am întrebat.

- Ca să spun drept, a răspuns părintele Maximos, nu eram nici speriat, nici bucuros. Priveam lucrurile ca şi când aş fi fost în afara lor. M-am întors curios spre bătrânul Paisie, încercând să-mi dau seama ce se întâmplă. Mi-a făcut semn să stau liniştit, iar el a îngenuncheat şi a atins pardoseala cu fruntea, rămânând câtva timp în această poziţie. Stăteam acolo perplex, ţinând lumânarea în mână, în timp ce neobişnuitele fenomene continuau să se petreacă în jurul meu. Cam

după o jumătate de oră şi în timp ce candela din faţa Sfintei Fecioare continua să se mişte înainte şi înapoi, am început să citesc din nou slujba. Când am ajuns la a şaptea rugăciune despre binecuvântarea Sfântului Simion, candela s-a oprit treptat din pendulare. Luminozitatea care inundase în mod inexplicabil încăperea până atunci dispăruse şi totul revenise la normal. Bătrânul Paisie s-a ridicat în picioare şi mi-a facut semn să-l urmez afară la aer curat.

- Ce a fost asta? l-am întrebat.

- Ce anume? a răspuns el, prefăcându-se că nu ştie despre ce vorbesc.

- Fenomenul acela din capelă. Ce s-a întâmplat, de fapt? am întrebat.

- Ce ai văzut?

I-am spus că văzusem candela din faţa icoanei Sfintei Fecioare clătinându-se înainte şi înapoi şi am descris tot ce se mai întâmplase. M-a întrebat dacă am mai văzut şi altceva. Am spus nu.

- O..., n-a fost nimic, n-a fost nimic, a spus Paisie şi a fluturat din mână. Nu ştii că la Sfântul Munte *Panagia* [Preasfânta] merge de la o mănăstire la alta, de la o chilie la alta ca să vadă ce fac călugării? A trecut şi pe aici. A văzut doi idioţi care se roagă şi a mişcat candela ca să ştim că ne-a făcut o vizită.

Când a terminat propoziţia, a izbucnit în râs.

- Ceea ce m-a impresionat pe mine la bătrânul Paisie în scurta perioadă cât l-am cunoscut, am comentat, era buna lui dispoziţie.

- Aşa era el. Chiar şi o experienţă aşa de intensă putea fi pentru el un motiv de râs. Sfinţii, la fel ca toate celelalte fiinţe omeneşti, îşi au trăsăturile lor personale unice. Unii sunt sociabili şi veseli, ca Paisie. Alţii sunt sumbri şi introvertiţi. Am cunoscut ambele tipuri. Faptul că dobândesc sfinţenia, vezi dumneata, nu-i face să aibă personalităţi identice.

- Oamenii sunt unici şi rămân unici pe tot drumul către *Theosis*, a comentat Stephanos de pe bancheta din spate.

- Întotdeauna este aşa, a adăugat şi părintele Maximos şi a chicotit, amintindu-şi cum îl cunoscuse pe bătrânul Paisie în septembrie 1976.

- M-am dus să-l văd împreună cu doi colegi pe când eram încă student la Universitatea din Salonic. Auzisem atât de multe zvonuri despre miracolele atribuite lui, încât eram curioşi să-l cunoaştem. Ne aşteptam să dăm peste un pustnic înfricoşător, peste o fiinţă extraterestră. Dar am văzut un bătrân modest şi cu înfăţişare simplă, care trântea bancuri unul după altul, făcându-ne pe toţi să ne prăpădim de râs. La un moment dat, şi-a scos încălţările şi a început să sară în sus şi în jos pe saltea ca un clovn. Era foarte hazliu, dar în acelaşi timp dezamăgitor. Începeam să mă îndoiesc dacă este cu adevărat sfânt. Mai degrabă un om pe jumătate ţicnit.

- A încercat să-ţi şteargă ideile preconcepute despre el ca sfânt, a subliniat Stephanos.

- Exact, a răspuns părintele Maximos. Dar pe atunci nu cunoşteam obiceiurile sfinţilor. Credeam că e mai curând scrântit, nu că făcea pe nebunul. Fireşte, nu a durat mult şi am înţeles că bătrânul Paisie ascunsese în el toată măreţia harului Duhului Sfânt.

Am aflat mai târziu că existau relatări cunoscute despre vieţile extraordinare ale Părinţilor creştini ai Deşertului, care atestau atât faptele lor miraculoase, cât şi umorul şi exuberanţa acestora. Una dintre aceste relatări suna în felul următor:

„Multe povestiri despre Părinţii Deşertului provin de la oameni învăţaţi ai Bisericii, renumiţi pentru gândirea lor sănătoasă şi pentru simţul critic… Povestirile despre călugării din deşert provenind de la astfel de oameni, prin consecvenţa lor interioară şi concordanţa cu alte consemnări contemporane, fac plauzibile relatările despre modul în care transcend Sfinţii Părinţi durerea şi disconfortul, despre cantitatea minimă de hrană şi nopţile nedormite, despre longevitatea, seninătatea şi puterile lor tămăduitoare, precum şi despre exuberanţa lor contagioasă"“[24]

Astfel de caracterizări se potrivesc foarte bine cu ceea ce povestea părintele Maximos despre bătrânul Paisie şi cu experienţa pe care o avusesem chiar eu cu acest „Părinte al Deşertului" contemporan.

- Oricum, a continuat părintele Maximos, episodul cu candela care se clătina a fost un moment de cotitură în relaţia noastră. A cimentat-o. În realitate, bătrânul Paisie fusese profund mişcat de acest episod deosebit şi după aceea mi-a împărtăşit în multe alte ocazii alte evenimente extraordinare din viaţa lui.

Părintele Maximos a tăcut câteva minute – în timp ce urcam muntele, străbătând Palechory (Satul cel Vechi) cu terasele şi podgoriile lui, cu casele de piatră şi străduţele înguste, cu câte un măgăruş ducând în spinare lemne de foc –, apoi ne-a povestit o altă experienţă extraordinară pe care i-o împărtăşise bătrânul Paisie în aceeaşi noapte petrecută împreună, după episodul cu candela care se clătina. Incidentul se produsese după ce bătrânul se întorsese de la Salonic, unde avusese nişte probleme cu un episcop de acolo, un fenomen nu foarte rar între călugări şi reprezentanţii ierarhiei ecleziastice.

Într-o noapte, spune povestea, Sfânta Efimia, o martiră din primii ani ai creştinismului, a bătut la uşa pustnicului. Bătrânul Paisie a avut nevoie de ceva timp până să se convingă că era chiar ea, şi nu diavolul îmbrăcat ca Sfânta Efimia, o sfântă adevărată care se materializase la uşa lui în mijlocul nopţii.

- Sfânta Efimia era însoţită de Sfânta Fecioară şi de Evanghelistul Ioan. Abia a apucat să deschidă uşa, că toţi trei au păşit pragul şi au intrat.

- Era cumva într-o stare de extaz? l-am întrebat pe părintele Maximos, aruncându-i o privire piezişă. Presupuneam că bătrânul Paisie avusese o viziune, ceea ce psihologii transpersonali ar numi probabil o „stare alterată de conştiinţă", ca urmare a rugăciunii neîncetate şi a postului. Părintele Maximos a insistat că nu era cazul. Nu era o experienţă subiectivă care avusese loc în mintea bătrânului. Paisie îi văzuse pe Sfânta Efimia, pe Ioan Evanghelistul şi pe Sfânta Fecioară cu ochii lui pământeşti. Se materializaseră în trupurile lor fizice într-un mod asemănător cu acela în care se materializase Ii-

sus în trupul său fizic, atunci când li se arătase Mariei Magdalena și apostolilor după Înviere.

– Mai întâi a intrat pe ușă Sfânta Fecioară, a povestit părintele Maximos. Când a văzut-o, bătrânul a îngenuncheat și i-a sărutat mâna, în timp ce Ea l-a mângâiat pe cap. După Sfânta Fecioară a intrat Ioan Evanghelistul. Bătrânul Paisie a îngenuncheat din nou și i-a sărutat și lui mâna. Cei doi s-au îndreptat fără un cuvânt spre micuța capelă, în timp Sfânta Efimia a rămas în urmă ca să discute cu bătrânul. Au vorbit timp de opt ore neîntrerupte despre tot felul de lucruri, unele legate de viața ei personală și de teologie. Bătrânul Paisie mi-a explicat că, atunci când o asculta cum își povestește viața, era ca și când s-ar fi uitat la un film. Fiecare episod din viața Sfintei Efimia îi trecea prin fața ochilor în detaliu. După ce a fost martor la toate chinurile prin care trecuse, bătrânul a oftat și s-a mirat cum a fost posibil ca o femeie tânără să îndure atâta suferință. Răspunsul ei fusese: „Părinte, pentru a dobândi împărăția Cerurilor, asta nu a fost nimic. Dacă aș fi știut pe atunci ce mă aștepta întru Dumnezeu, aș fi îndurat infinit mai mult". În noaptea aceea, Sfânta Efimia îl ajutase să-și rezolve problemele cu episcopul de la Salonic. După ce plecase, chilia lui a emanat o mireasmă aleasă timp de zece zile. În această perioadă, bătrânul nu a dormit, nu a mâncat nimic, nu a văzut pe nimeni și a rămas într-o stare de rugăciune continuă și de contemplare. Bătrânul Paisie primise un mare dar al harului în acea noapte de la Sfânta Efimia. Din acea zi, a sărbătorit în fiecare an împreună cu pelerinii aflați în vizită ziua fixată de Biserică pentru comemorarea Sfintei Efimia.

Părintele Maximos a tăcut câteva secunde reflectând la viața bătrânului Paisie.

– Întreaga lui viață a fost o continuă revelație a realităților Divine. Deși era într-un trup material, trăia în același timp printre sfinții din Ceruri.

Dacă aș fi auzit această povestire înainte să fi început să studiez lumea misticilor și a vindecătorilor, aș fi respins-o ca fiind rodul unei imaginații tulburate. Aș fi presupus, în cel mai bun caz, că experiențele

bătrânului Paisie cu sfinții morți, cu Sfânta Fecioară și altele asemenea erau halucinații, rezultând probabil din lipsa de somn și practicile ascetice extreme. Însă, datorită cercetărilor mele de teren din ultimii douăzeci de ani, învățasem să evit astfel de concluzii pripite, produse ale pregătirii și imaginației mele academice raționaliste. Învățasem să adopt o atitudine și o abordare fenomenologice în confruntarea cu miraculosul. Nu mai respingeam a priori relatările despre experiențele extraordinare ale altora, considerându-le simple fantezii. Ajunsesem să înțeleg că o asemenea atitudine negativă nu ne putea servi în strădaniile noastre de a găsi o înțelegere deplină a realității.

Una dintre formele principale de pregătire în spiritualitatea atonită este să înveți cum să-ți dezvolți *diakrisis* [discernământul], cum să faci diferența între ceea ce vine de la Dumnezeu și ceea ce vine de la Satana, care încearcă să zăpăcească și să dezorienteze sufletul care aspiră la perfecțiune. Experiențele bătrânului Paisie cu ființe spirituale respectate, la fel ca vechile povești pe care le citisem sau auzisem despre viața sfinților și a marilor profeți, nu se încadrau în categoria halucinațiilor. Halucinațiile nu sunt de la Dumnezeu. Indivizii care trăiesc halucinații își dau seama mai târziu că au avut halucinații. Vizitele primite de bătrânul Paisie erau întâmplări reale și concrete, la fel de concrete cum erau și conversațiile cu pelerinii și vizitatorii obișnuiți. Halucinațiile implică, de regulă, confuzie și distorsionări puternice ale realității și percepției. Dar experiențele bătrânului Paisie, la fel ca și alte asemenea relatări, erau lucide, ordonate, perfect coerente. Halucinațiile sunt, în plus, însoțite de anxietate și de tulburări mentale.[25] Dar nu era nici pe departe vorba despre așa ceva în cazul acestui anahoret contemporan. Dimpotrivă, aceste experiențe extraordinare îi dădeau un sentiment aparte de pace și de bunăstare spirituală, care îi transformau viața. Îmi amintesc de reacția profesorului John Rossner după ce i-am relatat aceste povestiri de la Muntele Athos la o conferință din Montreal, referitoare la interfața dintre știință și religie. S-a ridicat în calitate de moderator și cu o voce puternică și autoritară a făcut câteva observații pertinente:

– Ceea ce aţi spus despre miracolele de la Muntele Athos şi de la alte mănăstiri, despre manifestările sfinţilor morţi în faţa celor vii etc. este foarte important, a remarcat profesorul. Este genul de afirmaţii pe care le-au făcut Biserica primitivă şi istoricii romani, inclusiv scepticul Gibbon din secolul al XVIII-lea: „Această literatură creştină timpurie susţine că mişcarea creştină s-a răspândit nu datorită învăţăturilor şi predicilor – care nu erau permise [în acele vremuri] –, ci datorită faptului că oamenii aveau experienţe mistice în care sfinţii şi martirii morţi se arătau celor vii şi îi informau despre realitatea lumii spirituale. Fireşte, acest lucru nu este înţeles foarte bine de creştinismul contemporan. Aceste mănăstiri şi locuri izolate sunt adevărate depozitare ale istoriei!"

Aşa cum a spus Kyriacos, a încerca să scoţi la lumină această tradiţie spirituală este ca şi când ai scoate o comoară pierdută de pe fundul oceanului... Acest gen de evenimente face parte din viaţa şi tradiţiile călugărilor şi a pustnicilor contemporani ai creştinătăţii răsăritene. Iar noi nu ştim că această comoară există acolo. Dacă ne străduim mai mult, o putem găsi în cărţile de istorie. Problema noastră este că teologii din Occident nu sunt suficient de şcoliţi în istorie. Şi nu recunosc că originile mişcării creştine au fost spiritiste şi şamanice. Şi, când dau peste astfel de lucruri în locuri precum Muntele Athos sau satele mici din Rusia şi Grecia, nu înţeleg ce înseamnă. Nu sunt capabili să înţeleagă de ce o femeie bătrână este considerată sfântă şi arhiepiscopul vine şi stă la picioarele ei în sat, pentru că ei i s-au arătat sfinţi morţi şi îngeri şi, în consecinţă, a devenit o sursă de informaţii. Nu-şi pot da seama că Cerul vorbeşte în felul acesta celor vii.

În mintea părintelui Maximos nu exista nicio îndoială că experienţele bătrânului Paisie erau materializări concrete ale unor realităţi Divine, supersenzoriale. Eram bucuros că era dispus să povestească astfel de întâmplări din viaţa regretatului său bătrân.

– Într-o zi, a continuat, bătrânul Paisie avea mulţi oaspeţi care îl vizitau. Eu nu eram de faţă în acea zi, dar mi-a povestit el. „Eram foarte obosit şi disperat", mi-a spus Paisie, „mă întrebam ce fel de

pustnic sunt. În acea zi trecuseră pe acolo peste o sută de oameni. Nu am putut nici măcar să mă duc la vecernie. Nu mai ştiam nici ce sfânt trebuie să sărbătorim a doua zi. Toată situaţia era intolerabilă." Istovit, bătrânul Paisie s-a retras în schitul lui, neştiind ce să facă şi cum să rezolve dilema. „Părinte Maximos", mi-a spus odată, „duşmanul meu cel mai mare este reputaţia mea. Vai de călugărul care devine vestit. Nu-şi mai poate găsi pacea inimii. Oamenii vor începe să răspândească fel de fel de poveşti despre el, care adesea nu sunt adevărate. Până să-şi dea seama ce se întâmplă, se trezeşte implicat în tot felul de situaţii." Devenise atât de cunoscut, încât toţi cei care veneau la Muntele Athos doreau să-l viziteze. Schitul lui devenise prima oprire din pelerinajul lor.

- Descumpănit şi simţindu-se disperat, a continuat părintele Maximos, bătrânul Paisie s-a aşezat jos cu lacrimi în ochi. Dintr-odată, când era în această stare, a observat un preot înalt care stătea în uşa chiliei sale. Străinul i-a spus: „Bună ziua, Părinte!" părintele Paisie a fost surprins şi l-a întrebat pe vizitatorul neaşteptat: „Dar cine eşti dumneata?" Iar străinul a răspuns: „Sunt Sfântul Mucenic Lucian şi mâine numele meu va fi comemorat de Biserică. Pentru că nu puteai să-ţi aminteşti ce sfânt este sărbătorit mâine, am venit în persoană să-ţi aduc aminte. Am fost rugat să-ţi spun să nu-ţi pierzi cumpătul. Trebuie să continui să-ţi oferi serviciile semenilor tăi aflaţi în nevoie. Este voia Domnului".

- Viaţa bătrânului Paisie, a adăugat părintele Maximos, a fost plină de asemenea experienţe, pe care a avut grijă să le ţină secrete. Dar vai de tine dacă îţi împărtăşea câte ceva şi din întâmplare pomeneai despre asta altcuiva, iar el afla după aceea!

- Faima sa a ajuns până în America, am remarcat. Am auzit pentru prima dată de bătrânul Paisie în 1990 de la un preot ortodox din Bangor, Maine, care îi spunea „Leul de la Sfântul Munte".

Tot mai nostalgic în privinţa uceniciei lui pe lângă bătrânul Paisie, părintele Maximos a început să povestească un alt episod din acea „perioadă de aur" a carierei lui monastice.

– Îmi amintesc şi acum Crăciunul lui 1981, când m-am dus să petrecem împreună *agrypnia*. Când stăteam puţin de vorbă în timpul unei pauze, mi-a spus ce dar mare este iubirea de Dumnezeu şi cum sălăşluieşte ea în lăuntrul fiinţelor omeneşti ca o flacără arzând. „Într-o zi", a spus Paisie, „am simţit că se pogoară asupra mea atât de mult har, încât nu mai puteam să merg. Atunci am îngenuncheat şi eram îngrijorat să nu mă vadă cineva şi să creadă că sunt rănit." Iubirea pentru Hristos ardea cu atâtea intensitate în sufletul lui, încât simţea că parcă oasele i se topesc, precum nişte lumânări din ceară de albine. Apoi a spus: „Marea iubire pe care am simţit-o în acea zi m-a condus la o suferinţă profundă pentru lume".

– Mi s-a părut, îşi amintea părintele Maximos, că aceste experienţe îl transformaseră pe bătrânul Paisie într-un purtător al harului lui Dumnezeu. De atunci se dăruise în întregime pentru a ajuta şi a uşura suferinţa şi durerea lumii.

L-am întrebat dacă simţea că bătrânul Paisie încă îl mai călăuzea, iar părintele Maximos mi-a răspuns că, de fapt, se simţea mai aproape de el acum ca niciodată şi va fi întotdeauna duhovnicul lui. Transportat de amintirile lui, ne-a descris ce se întâmplase la sfârşitul primei lui întâlniri cu bătrânul Paisie, pe când era încă student la universitate.

– Am ieşit din schit şi am început să ne luăm rămas-bun. Când i-am sărutat mâna din nou şi din nou, s-a produs ceva extraordinar. Totul în jurul nostru a început să răspândească o mireasmă delicată. Bătrânul Paisie a simţit imediat ce se întâmplă şi ne-a spus să plecăm imediat. Ne-a rugat să ne grăbim şi să nu spunem niciun cuvânt nimănui despre ceea ce simţisem.

– Dar de ce trebuia să vă grăbiţi? am întrebat eu uimit.

– Pentru că bătrânul Paisie nu voia ca oamenii să vorbească despre fenomenele care se petreceau în jurul lui. Oricum, neştiind ce se întâmplă, am început să alergăm spre Karyes, centrul administrativ al Muntelui Athos. În timp ce alergam, simţeam o bucurie intensă, ceva imposibil de descris sau de înţeles. Nu pricepeam cum de este posibil să ai un asemenea sentiment de fericire şi de binecuvântare.

Nu înţelegeam de ce totul în jurul nostru este plin de această mireasmă, munţii, aerul, stâncile, copacii, totul.

- Semne din Cer, a murmurat Stephanos, când am ajuns la cota cea mai înaltă după satul Palechori şi am început să coborâm spre Limassol. Din acel punct înalt vedeam satul Agros de pe versantul opus, înconjurat de terase acoperite de podgorii şi aluni în floare. Pentru o clipă am avut şi eu nostalgia copilăriei mele, când tata mă trimitea împreună cu sora mea la rude să petrecem câteva săptămâni acolo în lunile toride de vară. Agros era satul tatălui meu, pe care îl părăsise la vârsta de 12 ani, când bunicul, nemaiputând să hrănească o familie numeroasă, îl trimisese pe jos la Nicosia, aflată la 95 km, căci pe atunci nici nu erau drumuri, ca să-şi înceapă viaţa de unul singur. Înainte să ajungem la Limassol, părintele Maximos ne-a mai oferit câteva detalii cu privire la viaţa fostului său duhovnic.

- S-a născut în 1924 la Pharassa, un orăşel din Asia Mică, chiar în regiunea Cappadocia din care proveneau primii părinţi ai Bisericii. Fusese botezat de bătrânul Arsenios, pe atunci preot în Pharassa, care era înzestrat şi cu daruri Divine şi considerat astăzi drept unul dintre cei mai mari sfinţi ai Bisericii noastre din secolul al XX-lea.

Botezul a avut loc cu câteva zile înainte ca toţi grecii din regiune să fie siliţi să părăsească Asia Mică în urma unui schimb de populaţie din timpul războiului greco-turc din anul 1922.

- În timpul ceremoniei botezului avusese loc un incident interesant, a continuat părintele Maximos. Când a venit momentul să-i pună un nume copilului, bătrânul Arsenios şi-a dat seama că pruncul pe care îl ţinea în braţe era deosebit. A ridicat băiatul în sus şi, văzând cu ochii sufletului, a declarat că pruncul este destinat să devină un vehicul al lui Dumnezeu pe pământ şi un instrument al Sfântului Duh. A rostit următoarele cuvinte: „Va face ceea ce fac eu şi va deveni călugăr ca mine".

- Ei bine, a avut dreptate întru totul, a comentat Stephanos de pe bancheta din spate.

- Până la ultimul cuvânt, a adăugat părintele Maximos.

Când părintele Maxios ne-a povestit întâmplarea, prin mintea mea a trecut un gând neortodox. Asta însemna că pruncul pe care îl botezase Sfântul Arsenie era sufletul unui mare sfânt născut în acelaşi timp pentru o misiune divină specială? Însemna, oare, aceasta că incidentul confirmă credinţa întreţinută de unii dintre primii gânditori creştini, precum Origen (anatemizat timp de trei sute de ani după moartea sa de Biserică din ordinul Împăratului Iustinian), în preexistenţa sufletelor? Iar dacă pruncul nu a preexistat ca suflet, dat fiind ceea ce a rostit Sfântul Arsenie, înseamnă că Dumnezeu face deosebire între cine devine sfânt şi cine rămâne un păcătos oarecare? Din momentul în care Împăratul Iustinian denunţase aceste concepţii „origeniste", ele au devenit un subiect tabu în creştinism. Fireşte, se poate argumenta că Sfântul Arsenie, date fiind harurile lui spirituale, putea să vadă în viitor că părintele Paisie era destinat să devine un purtător al Duhului sfânt şi un călugăr. Cuvintele lui nu sugerează că sufletul părintelui Paisie a precedat naşterea sa, totuşi această interpretare „generală" mi-a lăsat mari dubii. Unde este dreptatea absolută a lui Dumnezeu, dacă un prunc abia născut este deja destinat de Dumnezeu să devină un mare sfânt? Nu voiam să întrerup amintirile părintelui Maximos, aşa că mi-am păstrat pentru mine aceste gânduri controversate. Dar m-am decis să mai citesc câte ceva în legătură cu aceasta când mă voi întoarce în Maine.

– Ei bine, a continuat părintele Maximos, tânărul Paisie a început să-şi arate evlavia profundă, iniţiindu-se constant în misterele spiritualităţii creştine. A început încă foarte de timpuriu să postească şi să se roage timp îndelungat.

– Probabil că avea aceste tendinţe încă din copilărie, aşa cum spusese Sfântul Arsenie, am zis.

– Bătrânul Arsenie a fost hăruit cu darul profeţiei şi putea să vadă ce se va întâmpla, a spus părintele Maximos. Apoi a continuat:

– La vârsta de 15 ani, el a dobândit un obicei aparte. În fiecare după-amiază se retrăgea într-o pădure din apropierea satului şi se ruga câteva ore, vărsând multe lacrimi. Pentru că era tânăr şi nu avea experienţă, nu-şi dădea seama că lacrimile erau mijloacele

prin care energia harului Divin lucra în lăuntrul lui. El simţea numai această dulceaţă aparte atunci când se ruga lui Hristos cu lacrimi în ochi. Dar părinţii lui erau foarte îngrijoraţi. Credeau că purtarea lui este anormală.

- Nu e de mirare.

- Au încercat zadarnic să-l convingă măcar să mai reducă timpul pe care îl petrecea de unul singur în pădure. Când a venit în vizită în sat un văr de la Atena, sărmanii părinţi au crezut că au găsit momentul să-i bage minţile în cap fiului lor. Vărul i-a spus tânărului Paisie că Iisus era un om foarte bun, ca vechii filosofi, dar numai un om. De aceea era o nebunie să se roage la el şi nu servea la nimic.

- Tânărul Paisie a fost disperat şi scandalizat, a continuat părintele Maximos. La urma urmelor, vărul lui era de la Atena, făcuse studii, iar el nu era decât un băiat de la ţară. Cu mare mâhnire a fost de acord să nu se mai ducă în pădure. Dar la câteva luni după plecarea vărului său, l-a cuprins din nou neliniştea. În sufletul lui ardea flacăra credinţei în Dumnezeu. S-a întors la refugiul lui şi şi-a reluat rugăciunile. Sufletul lui tânjea după unirea cu Dumnezeu. Bătrânul Paisie mi-a spus în glumă: „Ei bine, mi-am spus în sinea mea, nu contează dacă Hristos era Dumnezeu sau nu. Cel puţin fusese un om bun. Iar eu mă simţeam fericit când mă rugam". Dar cuvintele vărului lui îi sădiseră îndoiala în inimă. Apoi, într-o după-amiază, i s-a întâmplat ceva extraordinar. În timp ce se ruga, l-a văzut pe Hristos în faţa lui, chiar acolo, în pădure.

- Era o viziune mistică a lui Hristos? am întrebat.

- Nu. Bătrânul Paisie a insistat că era chiar Hristos însuşi care a apărut realmente în faţa lui. Avea un trup material şi bătrânul îl vedea cu ochii lui obişnuiţi. Era o experienţă vie, exact ca experienţele pe care le-a avut mai târziu cu sfinţii morţi. În această înfăţişare, Hristos ţinea o Evanghelie deschisă şi i-a vorbit exact în felul în care stătea

scris în Evanghelie. I s-a adresat pe numele mic şi i-a spus: „Eu sunt Învierea şi viaţa. Cine crede în Mine nu va cunoaşte moartea".*

– Această experienţă directă cu Hristos, a continuat părintele Maximos, a fost din câte ştiu prima intrare a tânărului Paisie în domeniul revelaţiilor supranaturale şi a fost un moment de cotitură pe calea lui spre monahism.

După aceea părintele Maximos ne-a mai povestit câteva detalii din tinereţea veneratului bătrân. Educaţia lui formală a rămas la nivelul şcolii elementare, dar în timpul vieţii sale de pustnic aceasta nu l-a împiedicat să scrie, la fel ca Sfântul Pavel, scrisori adresate ucenicilor săi, în care le dădea îndrumări în chestiunile spirituale. După moartea lui, aceste scrisori şi alte documente au fost publicate.[26] În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când germanii au invadat Grecia, a fost recrutat în armată şi a servit la comunicaţii. După război, a părăsit lumea laică şi s-a dus la Muntele Athos să se călugărească.

– Odată ajuns acolo, a continuat părintele Maximos, avea o dorinţă arzătoare să cunoască sfinţi în viaţă. Aşa că a cutreierat tot Muntele Athos ca să-i găsească pe bătrânii „purtători de Dumnezeu".

– Şi a găsit vreunul? am întrebat.

– Da, mai mulţi, a răspuns părintele Maximos.

Apoi ne-a spus că cel mai important duhovnic al lui Paisie fusese un ieromonah rus, Tihon, un sfânt vestit, o „prezenţă angelică", un om care atinsese sfinţenia, în timp ce era la Muntele Athos. Dar, înainte să-l cunoască pe Tihon, [Paisie] fusese în Egipt şi trăise în apropiere de Mănăstirea Sfânta Ecaterina de la poalele Muntelui Sinai, în locul unde Moise primise Cele Zece Porunci. Schitul lui era la o oră de mănăstire.

– Mi-a spus că, atunci când sosise pentru prima dată acolo, a povestit în continuare părintele Maximos, simţea atâta dorinţă de viaţă ascetică, încât luase cu el numai o bucată de pâine şi o foarfecă. A rupt foarfeca în două, a transformat-o în cuţite şi le-a folosit pentru

---

* Eu sunt învierea şi viaţa; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi. (Ioan 11, 25)

a ciopli cruciulițe și icoane pe care le oferea beduinilor, iar aceștia îi dădeau, în schimb, puțina mâncare de care avea nevoie. A rămas singur în deșert aproape fără niciun contact sau sprijin uman timp de doi ani încheiați, fără să facă nimic altceva decât să se roage. Apoi s-a întors la Muntele Athos unde a devenit ucenicul bătrânului Tihon la Mănăstirea Stavronikita. În cele din urmă, după moartea bătrânului Tihon, a ajuns din nou la schitul unde și-a petrecut restul vieții în rugăciune. Este locul unde l-ai cunoscut, Kyriacos.

- Am auzit spunându-se că bătrânul Paisie avea o relație specială cu animalele sălbatice. Este adevărat?

Părintele Maximos a încuviințat din cap și a spus că acesta era motivul pentru care nu se temea să stea singur noaptea cu bătrânul Paisie în schitul lui, când în jurul lor nu erau decât mistreți, lupi și fel de fel de șerpi. Apoi ne-a explicat că bătrânul Paisie avea o relație specială cu lumea animalelor sălbatice.

- Când oamenii ajung la stadiul în care devin purtători ai harului lui Dumnezeu, animalele recunosc instinctiv aceasta ca starea primilor oameni înainte de Cădere. Se restabilește prietenia dintre oameni și restul naturii. Într-o astfel de stare, animalele sălbatice nu pot să-ți facă rău. Înțelegi ce vreau să spun? a întrebat părintele Maximos, întorcându-se spre mine.

- Cred că da, am răspuns eu și am făcut speculații în legătură cu posibilele implicații ecologice a ceea ce spusese. Stephanos a întrebat dacă, atingerea stării de sfințenie [poate] pune capăt luptei de veacuri dintre oameni și natură, care a distrus mediul nostru planetar. Părintele Maximos a răspuns că, de fapt, aceasta este premisa supraviețuirii ecologice. Dovada, a spus el, este însăși viața unor sfinți ca bătrânul Paisie.

- Avem nenumărate exemple ale acestui fenomen în biografiile marilor sfinți de-a lungul veacurilor. Unii dintre ei au trăit în compania leilor fără a păți nimic rău. Îmi amintesc când l-am cunoscut pentru prima dată pe bătrânul Paisie și l-am întrebat naiv unde ține șerpii, căci auzisem tot felul de povești despre dragostea lui pentru ei. Și știți ce mi-a spus? a întrebat râzând părintele Maximos. „I-am

spus chiar aici", şi a arătat spre inimă. „Când ai să devii duhovnic", a adăugat, „să vii şi am să-ţi spun totul despre ei."

– Ai văzut vreodată un şarpe adevărat? am întrebat eu când am ajuns la periferia oraşului Limassol, de unde se vedea marea.

– Da, am văzut. Într-o zi am fost îngrozit când am observat un şarpe în chilie, făcând acrobaţii pe o bârnă din tavan. L-a luat în mână, l-a dus afară şi a spus: „Acum du-te. Avem oaspeţi şi nu trebuie să-i tulburi". Într-o zi l-a întâmpinat pe un pelerin cu o dojană: „Ce ţi-am făcut ca să mă răneşti aşa de tare astăzi?" Toată lumea era mirată. „Părinte, este prima dată când te văd. Cum aş fi putut să-ţi fac rău?" a răspuns vizitatorul. „Ai comis astăzi o faptă cumplită. M-ai rănit profund." „Dar ce am făcut, Părinte?" „L-ai ucis pe prietenul meu." „Prietenul dumitale?" „Da, prietenul meu, şarpele."

– Înţelegi ce se întâmplase? În drum spre schit, pelerinii zăriseră un şarpe care traversa drumul şi unul dintre ei îl omorâse cu un băţ. Bătrânul Paisie, fiind hăruit cu darurile Duhului Sfânt, văzuse cu ochii sufletului ceea ce făcuse pelerinul.

– Era clarvăzător, a remarcat Stephanos.

– Printre multe altele, a adăugat părintele Maximos.

Se povestea că, în mai multe rânduri, bătrânul Paisie fusese văzut în două locuri în acelaşi timp, fenomen cunoscut sub numele de „bilocaţie". Era vestit pentru că fusese în stare să vorbească unui grup de pelerini francezi în limba lor – deşi nu ştia franceza –, că vindecase oameni de boli incurabile, că apăruse în mod miraculos la locurile accidentelor şi salvase oameni. Când era rugat să confirme aceste zvonuri, bătrânul Paisie nega totul şi susţinea că aceste întâmplări miraculoase pe care oamenii i le atribuiau lui erau, de fapt, lucrarea Sfântului Duh. Respingea vehement orice merit personal. Bătrânul Paisie spunea că Duhul Sfânt lua adesea înfăţişarea lui şi făcea acele miracole pe care oamenii i le atribuiau lui. De fapt, tot ce făcea el era să se roage fără încetare şi de aceea nu ar fi putut fi prezent acolo unde afirmau oamenii că îl văzuseră. Conform propriei lui experienţe subiective, spunea el, episoadele pe care oamenii i le atribuiau lui nu erau altceva decât viziuni care apăreau în mintea lui atunci când

se desfăşurau acele evenimente. Dar Sfântul Duh era cel care făcea miracolele, împrumutând fizionomia bătrânului Paisie.

În cadrul tradiţiei atonite există nenumărate relatări despre sfinţi care au fost, de fapt, teleportaţi instantaneu în alte locuri. După cum afirmă părintele Iosif, un alt duhovnic pe care l-am cunoscut la Muntele Athos, atunci când fiinţele umane ating o anumită stare de purificare, Sfântul Duh „le dezvăluie taine deosebite prin intervenţii supranaturale… le dezvăluie secretele naturii şi împărăţia Lui. Îi vindecă de boli şi îi transportă instantaneu în locuri îndepărtate, arătându-le diverse episoade ale trecutului şi viitorului. Dar mai ales îi ajută în sporirea lor duhovnicească şi îi înalţă la o viaţă conformă cu adevărata lor natură".[27]

- Îmi vine în minte un alt episod cu animale, a spus părintele Maximos. Bătrânul Paisie a locuit un timp în apropiere de Konitsa, un sat de munte îndepărtat, din nordul Greciei. Într-o zi, când a plecat de la mănăstirea unde stătea pe atunci şi a pornit prin pădure spre sat, l-au atacat doi urşi mari. Erau urşi pe acolo. Dar, în momentul în care au ajuns la el, au încremenit în mod misterios. Avea la el o bucăţică de *antidoron* [anafură] pe care a tăiat-o în două şi a dat-o urşilor. Apoi i-a apucat de urechi, câte una de fiecare parte şi a mers în felul acesta în sat. Sătenii nu-şi credeau ochilor. Apoi a decis să-i pună pe urşi la treabă. I-a încărcat cu provizii şi, ţinându-i tot de urechi, i-a dus înapoi la mănăstire ca să descarce proviziile.

Ne-am întrerupt conversaţia, căci intraserăm în Limassol. Atât Stephanos, cât şi părintele Maximos se născuseră şi crescuseră aici şi deplângeau dezvoltarea rapidă a oraşului după invadarea Ciprului de către turci. Limassol înlocuise Famagusta - care fusese ocupată de turci - în funcţia de port şi oraş turistic principal.

- Părinte Maximos, înainte să o cunoaştem pe mama dumitale, am o ultimă întrebare legată de bătrânul Paisie. De ce a cerut pe patul de moarte să fie îngropat la Sourote?

Aceasta era mănăstirea de maici aflată chiar la marginea Muntelui Athos.

Părintele Maximos a zâmbit larg şi ne-a atras atenţia că bătrânul Paisie era duhovnicul acelei mănăstiri. Toată viaţa plecase periodic din schitul lui şi mersese la Sourote ca să le dea sfaturi maicilor, care îi erau foarte dragi. Părintele Maximos a menţionat pe un ton plin de umor că unii călugări atoniţi au fost scandalizaţi când au auzit vestea că bătrânul Paisie doreşte să fie înmormântat la o mănăstire de maici. Voiau să rămână pentru totdeauna la Muntele Athos.

– Dar bătrânul Paisie era neconvenţional!

Apoi părintele Maximos a menţionat că există povestiri asemănătoare şi despre alţi sihaştri pe care îi cunoscuse la Muntele Athos.

– Să-mi amintiţi să vă povestesc altă dată despre bătrânul Porphyrios, ne-a spus el în timp ce coboram din maşină.

8
ÎNGERI ȘI DEMONI

Apartamentul în care locuia mama părintelui Maximos împreună cu tatăl lui vitreg era situat la mică distanță de port, într-un cartier muncitoresc din Limassol. Era locul unde crescuse părintele Maximos. Urma să stăm aici cam o oră, după care să mergem mai departe la Lania, destinația noastră.

- Spune-mi, părinte Maximos, am întrebat în timp ce urcam scările spre etajul al treilea unde ne aștepta mama lui, cum ai ajuns om al lui Dumnezeu, când ai crescut cu părinți care la vremea respectivă erau atei convinși?

Părintele Maximos a râs, spunând că fusese, firește, rezultatul Providenței.

- Mai exact, bunica mea a fost aceea care, pe când eram copil, mă lua de mână și mă ducea pe ascuns la biserică, să mă inițieze în tainele Bisericii.

Avusesem ocazia să stau de mai multe ori de vorbă cu mama părintelui Maximos, o femeie dinamică și extrovertită, despre tinerețea fiului ei. Pe baza acestor conversații și din ceea ce aflasem eu și Stephanos din discuțiile directe cu părintele Maximos însuși, am început să-mi fac o idee despre primii ani de viață ai monahului.

Când avea trei ani, părintele Maximos se înfășurase într-o rochie neagră a bunicii lui, se dusese la un grup de femei și alți musafiri ai mamei sale, întinsese mâna dreaptă și le ceruse să i-o sărute. De-

clarase foarte sigur de el că va deveni episcop. În acea zi, mama lui descoperise uimită că băiețelul construise un altar în podul locuinței lor. Folosind icoane de hârtie și vase de tămâie făcute din cutii de conserve, împreună cu tovarășii lui de joacă, țineau periodic liturghii secrete. Părinții făcuseră o criză, aruncaseră totul afară și îi interziseseră să mai intre vreodată într-o biserică. Deosebit de dureros era faptul că ambii lui părinți făceau parte din partidul comunist, iar tatăl lui era chiar membru activ.

În adolescență, părintele Maximos trebuia să se strecoare în biserică pe furiș și cu teama în inimă. Într-o zi, tatăl lui fusese informat că fiul lui, unicul lui fiu, era la slujba de la biserică. Se repezise furios în biserică, îl înșfăcase pe fiul lui de 13 ani de ureche și îl adusese acasă. Îl amenințase că îl va pedepsi și în alt fel, dacă va continua să flirteze cu „opiul popoarelor". Tatăl părintelui Maximos spera ca într-o zi fiul lui să studieze construcțiile în Anglia, unde locuiau rudele lor sau, încă și mai bine, să primească de la partid o bursă și să studieze în Rusia. Spera să-și vadă fiul absolvent al Universității din Moscova, școlit temeinic în înțelepciunea lui Marx și Lenin, și visa că într-o zi fiul lui va juca un rol important în marea și perpetua revoluție proletară.

Când tatăl părintelui Maximos murise într-un accident ciudat, ca urmare a unei tornade puțin obișnuite care răvășise orașul Limassol, tânărul Maximos își începuse relația de dragoste periodică și relativ nestingherită cu religia. Acesta fusese începutul carierei lui monastice, carieră la care mama lui se opusese energic; mersese chiar până acolo încât ceruse ajutorul episcopului de atunci din Limassol.

- Arde-i o bătaie zdravănă, îl sfătuise acesta, și închide-l în camera lui.

Dar, când aceasta nu a avut efect, a apelat la ajutorul directorului școlii, care a sfătuit-o să-l ducă la un psihiatru pentru evaluare. Dar, în cele din urmă, femeia se împăcase cu gândul.

Când părintele Maximos se întorsese în Cipru ca monah și fusese numit stareț al Mănăstirii Panagia, mama lui și prietenele ei deveniseră vizitatoarele lui regulate. Urmau mulțimile la spovedanie și la

împărtăşanie, sărutau mâna stareţului în conformitate cu obiceiul statornicit. „Icoanele" lui Marx şi Lenin care împodobiseră sufrageria mamei lui au fost aruncate şi înlocuite cu icoanele Sfintei Fecioare, a lui Iisus şi ale altor sfinţi.

- Într-o zi m-am dus să-i văd pe membrii de partid, îmi spusese odată mama lui. Erau cu toţii prieteni ai răposatului meu soţ şi îl ştiau pe fiul meu de când era copil. I-am întrebat de ce erau aşa de porniţi împotriva părintelui Maximos şi scriau articole răutăcioase despre el. Au fost miraţi.

- Dar ţie ce-ţi pasă? au întrebat ei cu chipuri fără expresie.

- Ştiţi cine este? am întrebat.

Când au aflat că, de fapt, părintele Maximos era „Andrikos" - aşa îl cunoşteau pe băiatul meu -, au fost şocaţi. Au promis să înceteze cu editorialele despre el. Dar atunci am jurat să nu mai votez niciodată pentru ei.

Am stat la mama lui cam o oră, aşa cum plănuisem, am sporovăit cu mama părintelui Maximos şi cu tatăl vitreg al acestuia şi ne-am uitat la nişte fotografii. Mai târziu a venit şi sora lui, care locuia alături. Erau cu toţii foarte mândri de el. Părintele Maximos vorbea cu rudele sale apropiate cu mult umor şi râdea din toată inima când îşi aminteau de trecut. Când era cu ei, îşi permitea o pauză de la misiunea şi responsabilităţile lui mai serioase. Apoi, după ce mama lui ne-a dat câteva pachete cu prăjituri pe care le făcuse pentru călugări, ne-am reluat călătoria spre Lania, ca să participăm la şedinţa consiliului orăşenesc.

Satul se afla la aproximativ 45 de minute nord de Limassol, pe un deal mai înalt, la jumătatea drumului dintre oraşul de pe ţărmul mării şi vârful Munţilor Troodos. Era o zi senină şi, în timp ce urcam muntele, vedeam în stânga Peninsula Akrotiri cu lacul sărat în mijloc. Ca un pantof care pătrundea în Marea Mediterană de sub pântecele insulei, Akrotiri face parte din bazele suverane britanice înfiinţate în 1960 în urma acordului care a transformat fosta colonie într-o republică independentă. Nu departe de Akrotiri era satul Kolossi, înconjurat de crânguri de portocali şi vii, popas obligatoriu pentru

turişti, datorită castelului medieval. Se spunea că este locul în care în 1191, regele Richard Inimă-de-Leu îşi petrecuse noaptea nunţii împreună cu logodnica sa Berengaria, pe când se întorcea de la cruciade. Insula era stăpânită în vremea aceea de un tiran bizantin, care o luase ostatică pe viitoarea soţie a regelui englez, atunci când corabia cu care ea călătorea eşuase la Limassol, din cauza vremii nefavorabile. Conform cronicilor, regele Richard a mugit de furie ca un leu atunci când a aflat acest lucru. Cu câteva sute de arcaşi, a cucerit Ciprul, l-a aruncat în lanţuri pe Isaac Comnenul, guvernatorul bizantin, şi s-a însurat cu regina lui la castelul Kolossi. Nefiind foarte interesat să păstreze insula Cipru, a predat-o Cavalerilor Templieri. Ei au fost cei care au introdus pe insulă instituţiile feudalismului european, care au durat până în secolul al XVI-lea, când Ciprul a căzut în faţa turcilor otomani. Se povesteşte că, înainte să plece de pe insulă, regele Richard gustase strugurii ciprioţi şi spusese că un anume soi este „foarte bun [*very good*]". De atunci acel soi se numeşte *verygo*. Aventurile lui Richard Inimă-de-Leu au marcat începutul unei poveşti de dragoste între Anglia şi Cipru, astfel încât Shakespeare a ales ca loc de desfăşurare al tragediei sale *Othello* un alt castel medieval din Cipru, o structură impunătoare, aflată acum în partea ocupată de turci din Famagusta, oraşul natal al lui Emily, singurul oraş abandonat şi plin de sârmă ghimpată din lume.

La Lania – un oraş turistic de munte cu cafenelele lui tradiţionale şi străzile înguste pavate cu piatră cubică – ne aştepta o mică mulţime de oameni. Am văzut surpriza de pe chipul părintelui Maximos când cineva a început să tragă clopotul în timp ce se apropia de biserică, iar femeile care duceau apă de trandafiri l-au stropit, aruncând şi petale de trandafiri pe capul lui când a intrat în biserică. După o scurtă slujbă şi o rugăciune, preotul local l-a salutat pe părintele Maximos cu un mic discurs înflăcărat de mulţumire. Era o onoare şi o binecuvântare să primească vizita unui călugăr de la Muntele Athos cu reputaţia părintelui Maximos. După aceea i-au arătat părintelui Maximos icoana veche care fusese descoperită recent în apropiere de satul lor. Părintele Maximos s-a prosternat îndelung, şi-a făcut cruce şi a sărutat-o. Îna-

înte să plece din biserică, i-a sugerat preotului local să pună o candelă cu ulei în fața icoanei și s-o țină în permanență aprinsă.

- Sfinților le place să aibă o candelă aprinsă în fața icoanei lor, i-a amintit el.

Apoi am fost conduși la cafeneaua locală ca să luăm niște gustări și să discutăm.

Oamenii de aici voiau să refacă mănăstirea care se aflase cu secole în urmă exact în locul unde fusese găsită icoana. Acesta era și motivul pentru care părintele Kallinikos fusese adus de la Muntele Athos ca să fie stareț al noii mănăstiri. Părintele Kallinikos, un călugăr abia trecut de 60 de ani, fusese cândva arhitect de succes, dar la un moment dat decisese să renunțe la carieră și să intre la Muntele Athos, în căutarea lui Dumnezeu. El și părintele Maximos se cunoșteau de mult timp și erau încântați să se revadă. Dar părintele Maximos avea alte idei în legătură cu genul de mănăstire care trebuia înființată la Lania. După ce a ascultat detaliile în legătură cu modul în care fusese descoperită icoana și cum deciseseră ca orașul să strângă câteva mii de lire ca bani „de sământă" pentru a începe construcția, părintele Maximos a spus că poate ar fi bine să facă o vizită la fața locului, acolo unde fusese descoperită icoana. Erau vreo cincisprezece minute cu mașina din mijlocul satului pe un drum de țară, în sus, pe munte.

Când am ajuns la platoul din vârful muntelui – unde se afla o capelă micuță privind spre sat –, părintele Maximos a coborât și a pus întrebări în legătură cu proprietarii viilor din jur. Apoi a ținut un discurs încurajator pentru cei vreo treizeci de oameni aflați acolo. După ce i-a felicitat pentru munca și inițiativa lor, a început să vorbească despre importanța faptului de a avea o mănăstire nu departe de sat. Le-a vorbit despre beneficiile spirituale pentru săteni, le-a spus că o mănăstire radiază energii pozitive, angelice care acoperă întreaga zonă și oferă o oportunitate pentru localnici să se angajeze ei înșiși într-o lucrare duhovnicească. Așa se întâmplă atunci când mănăstirile, construite, de regulă, în locuri îndepărtate, sunt înființate în apropiere de sate sau orașe. Este ca și când ai construi o universitate

spirituală, pentru ca oamenii să descopere prin experienţă proprie realitatea lui Dumnezeu.

– Dar, pe lângă beneficiile spirituale evidente, le-a spus părintele Maximos celor câţiva bărbaţi şi femei adunaţi în jurul lui, mănăstirea aduce şi alte recompense pentru zona respectivă, atât de ordin cultural, cât şi economic. Va deveni un centru de pelerinaj pentru mulţi oameni.

Pe toate chipurile s-a aşternut o expresie de mulţumire, când părintele Maximos a rostit aceste cuvinte.

– Locul acesta însă, a continuat el, este mai potrivit pentru o mănăstire de maici.

Am văzut că feţele bărbaţilor s-au alungit imediat. Părintele Maximos a tras adânc aer în piept, i-a lăsat pe câţiva bărbaţi să-şi exprime dezacordul, apoi a continuat, încercând să-i convingă că o mănăstire de maici în apropierea satului lor este o opţiune mai fiabilă. Pentru o mănăstire de maici este mai bine să se afle în vecinătatea unui sat, ca să fie protejată de eventualii intruşi şi să primească ajutor din partea sătenilor la unele treburi mai grele care sunt efectuate, prin tradiţie, de bărbaţi, cum ar fi aratul câmpului şi îngrijirea instalaţiilor sanitare. Cât despre părintele Kallinikos, părintele Maximos plănuia pentru el să-l facă stareţ la o altă mănăstire abandonată de la Mesa Potamos (Râul Interior), o regiune îndepărtată şi izolată din pădurile de pe Munţii Troodos. Un cipriot bogat şi credincios donase şapte milioane de dolari pentru reconstrucţia acestei mănăstiri părăsite. Înainte să plecăm, părintele Maximos le-a promis primarului şi consilierilor că până în primăvara următoare vor avea mănăstirea.

– Tot ce trebuie să faceţi este să amenajaţi patru sau cinci chilii pentru măicuţe. Capela există deja, aşa că arhitectul poate face repede planurile pentru o construcţie permanentă. Când vor vedea că mănăstirea există fizic şi au fost elaborate şi planurile, oamenii vor contribui imediat cu multă generozitate. Aşa merg lucrurile de obicei.

Părintele Maximos vorbea din experienţă.

– Şi de unde luăm călugăriţele? a întrebat primarul.

- Nu vă faceţi griji în privinţa aceasta. Asta e treaba mea. Am să vă ajut să le găsiţi, le-a dat asigurări părintele Maximos.

Când ne-am urcat în maşină ca să ne ducem înapoi la Mănăstirea Panagia, le-am făcut semn cu mâna de rămas-bun sătenilor, apoi m-am întors către părintele Maximos şi am murmurat:

- Acum înţeleg de ce unii părinţi se leagă de Dvs.

Auzind aceasta, Stephanos, care şedea pe bancheta din spate şi tăcuse mai tot timpul cât fusesem la Lania, a izbucnit într-un râs imposibil de stăpânit.

În dimineaţa următoare, la invitaţia părintelui Maximos, Stephanos şi cu mine ne-am dus la el în birou ca să continuăm discuţia începută cu o zi înainte pe drumul de întoarcere de la Lania. Era vorba despre demoni şi despre îngeri şi despre modul în care, în vieţile călugărilor atoniţi, aceştia sunt percepuţi ca atare, nu consideraţi drept halucinaţii.

Subiectul ni se prezentase, ca să spunem aşa, atunci când părintele Maximos menţionase numele răposatului bătrân Porphyrios, charismaticul duhovnic şi extraordinarul făcător de minuni, care fusese călugăr la Athos înainte de a părăsi Sfântul Munte ca să devină preot într-o comunitate de la periferia Atenei. Discuţia despre îngeri şi demoni a fost provocată de întrebările mele concrete despre viaţa lui Porphyrios. Părintele Maximos îl cunoscuse personal pe bătrânul Porphyrios, aşa că a început să ne povestească un episod din viaţa acestui făcător de minuni.

- Un ieromonah şi prieten bun al meu de la Muntele Athos, a început părintele Maximos, a fost atacat într-o noapte de un demon, în timp ce se ruga. Demonul l-a apucat de gât şi a încercat să-l sugrume. S-au luptat pe jos şi, până să reuşească să scape de el, demonul l-a lovit cu pumnul chiar aici, în piept.

Părintele Maximos a arătat cu pumnul strâns spre mijlocul pieptului.

- Prietenul meu a simţit o durere puternică în piept, dar a crezut că asta este tot. Bătrânul Porphyrios şi prietenul meu nu se cunoşteau între ei. Nu aveau niciun fel de legătură. Mai mult chiar, prietenul nu

a povestit nimănui altcuiva experienţa sa. Vă puteţi imagina uimirea lui atunci când, a doua zi de dimineaţă foarte devreme, a primit un telefon interurban de la Porphyrios.

- Te-ai descurcat bine cu el noaptea trecută, părinte, i-a spus bătrânul Porphyrios. Dar pumnul pe care ţi l-a dat ţi-a provocat o vătămare în partea superioară a plămânului. Trebuie să te duci la un doctor.

Şi este exact ceea ce a făcut. S-a dus la un doctor din Salonic şi acesta i-a examinat plămânii. A găsit o problemă în partea de sus a plămânului, exact acolo unde spusese bătrânul Porphyrios. De unde ştiuse?

- Părinte Maximos, am întrebat, dar de ce l-a atacat demonul pe prietenul dumitale în acest mod fizic?

- Poate că recita rugăciunea cu mătăniile.

- Nu înţeleg. Înseamnă că, atunci când ajungi mai aproape de Dumnezeu prin rugăciune, este mai probabil ca un demon să te atace? am reacţionat prompt.

- Uite ce este. Toate acestea se desfăşoară în cadrul Providenţei lui Dumnezeu. Pot fi văzute ca exerciţii spirituale. Astfel de episoade au loc pentru ca noi să ne dăm seama că avem de-a face cu o entitate existentă. Nu avem de-a face cu un rău abstract, aşa cum presupun mulţi oameni. Cum să vă explic? a spus părintele Maximos şi şi-a desfăcut braţele în lături.

- Să înţelegem că un demon este ca o persoană? a întrebat Stephanos.

- Nu, nu o persoană. Numai Dumnezeu este Persoană. Dar demonul, chiar dacă nu este persoană, nu este un rău abstract. Este un înger căzut, o entitate existentă, o forţă reală, obiectivă care poate provoca necazuri, a subliniat părintele Maximos. Călugării care sunt încă novici sunt ţinta atacurilor. Aceasta se întâmplă, de regulă, în prima lună a vieţii lor monahale. Mi s-a întâmplat şi mie. Pe când eram novice, unul venea şi mă apuca de gât. Atunci fugeam la bătrânul Paisie ca să-i cer sfatul. Îmi spunea să nu-mi fie teamă de el şi să nu-i răspund atunci când îmi vorbeşte, pentru că demonul ţipa şi mă speria cu ameninţări de moarte. Vorbea fără încetare şi promitea că o să mă taie ca pe un miel.

Părintele Maximos a râs amintindu-şi de incident.

- Odată, bătrânul Paisie i-a dat Satanei un pumn atât de puternic în faţă, încât i s-a făcut milă de el. În ziua aceea nu s-a mai împărtăşit, dacă vă vine să credeţi, deoarece a avut remuşcări pentru Satana, care gemea de durere după ce fusese lovit de bătrânul Paisie. „Săracul de el!" spunea Paisie.

- Mi se pare că demonul este cam slab şi nu poate produce vătămări permanente, a remarcat Stephanos când ne-am liniştit de atâta râs.

- Nu neapărat, a răspuns părintele Maximos. Demonii pot provoca oamenilor probleme serioase.

- Vrei să spui călugărilor, am intervenit.

- Nu, nu numai călugărilor. Acum câteva zile am avut o astfel de problemă într-un sat turistic de aici, din Cipru. Un cuplu de ruşi abia trecuţi de 20 de ani au fost smulşi de o forţă demonică şi aruncaţi afară din casă. Li se întâmplase deja de două ori acest lucru, deşi nu au nicio legătură cu Biserica sau cu viaţa monahală. Şi nici măcar nu credeau în Dumnezeu sau în diavol. Cu toate acestea, au avut parte de un atac demonic, nu în vis sau în fantezie, ci în stare de perfectă veghe. Pentru ei a fost o experienţă zguduitoare.

Părintele Maximos a afirmat că este periculos să demitologizezi demonicul, considerându-l o simplă creaţie a imaginaţiei oamenilor sau o energie negativă. A insistat că demonii sunt ceva real.

- Îmi vine în minte un episod din viaţa bătrânului Iosif Isihastul a continuat părintele Maximos. Trăia ca pustnic într-o peşteră de pe Muntele Athos. Într-o zi a fost vizitat de un prieten şi un tovarăş al acestuia. Avea numai două cămăruţe cu două paturi. Bătrânul a decis să-i ofere prietenului propriul pat, şi cealaltă cămăruţă celuilalt pelerin. A decis să doarmă afară şi s-a gândit să facă *agrypnia*. Aşadar, în timp ce prietenul lui dormea în pat, bătrânul Iosif şi-a petrecut noaptea rugându-se afară. Din nefericire, în noaptea aceea demonii au atacat schitul şi l-au bătut pe prietenul lui. Dimineaţa, acesta era plin tot de vânătăi. Când bătrânul s-a întors şi a văzut ce se întâmplase, a încercat să-şi liniştească oaspetele.

– Nu te teme, i-a spus el. Bătaia aceea îmi era destinată mie, dar demonii s-au zăpăcit şi te-au confundat cu mine.

Părintele Maximos a râs şi şi-a terminat povestirea.

– Uneori treburile astea sunt chiar amuzante.

Apoi a adăugat pe un ton mai serios că, în ultimă instanţă, Satana nu are putere asupra noastră şi că singurul mod în care ne poate provoca probleme este atunci când dăm dovadă de teamă. Cea mai bună tactică este să-l ignorăm.

Am arătat că poveştile despre atacurile demonice sunt contrare modului modern de gândire. Pentru oamenii contemporani, care au făcut studii, este greu să creadă în demoni. Părintele Maximos a răspuns că succesul cel mai mare al Satanei era să convingă pe toată lumea că nu există. Dar cei care au experienţă cu lucrarea spirituală sunt conştienţi de existenţa lui şi de necazurile pe care le provoacă necontenit peste tot. Îmi amintesc cât de greu i-a fost lui Emily să accepte această noţiune, pe care o considera o modalitate primitivă de a privi răul. Într-una dintre dezbaterile noastre, în timp ce ne plimbam pe malul râului Stillwater care curge prin faţa casei noastre, am întrebat-o dacă ea crede că energia este reală. „Fireşte", îmi răspunsese ea. Teza ei de doctorat fusese despre vindecătorii din Maine şi despre „terapiile energetice". Şi atunci am întrebat-o: „Accepţi că există energie pozitivă şi negativă? Pentru că, dacă accepţi asta, poţi să accepţi şi că astfel de energii negative pot fi modelate în cadrul unei forme compatibile cu credinţele, mitologiile şi concepţiile noastre culturale?" Răspunsul lui Emily fusese: „Dacă prezinţi lucrurile în felul acesta, îmi este mai uşor să mă gândesc la ele. Dar nu le mai numi Satana!"

Realitatea sau nonrealitatea demonilor şi a îngerilor poate fi o chestiune empirică şi ar putea să-i intereseze nu numai pe teologi, ci şi pe oamenii de ştiinţă. Ca să mă exprim mai clar, am adus acasă un articol din *New York Times* despre ceea ce se întâmplase într-un sat din Franţa. I l-am citit:

> Un exorcist fusese chemat să scape biserica din satul Delain de diavoli, care, se spunea, făceau să zboare lumânările, obligând autoritățile eclesiastice să închidă clădirea până la noi dispoziții... Martorii spuneau... că o candelă zburase de la locul ei, se rupsese în două, iar statuetele și vazele se spărgeau în mod inexplicabil. De asemenea, altarul se mișcase cu 20 de centimetri, aparent fără ajutorul nimănui. Primarul din Delain, Thierry Marceau, a spus: „Nu a fost vorba despre o halucinație colectivă, căci în acest caz 50 de oameni ar trebui trimiși la azilul de nebuni"... Biserica Romano-Catolică, asemenea multor biserici creștine, afirmă că diavolul este real și să spiritele rele există. Dar teologii moderni au început să nege influența Satanei, pe măsură ce au acceptat explicațiile psihologice și psihiatrice ale comportamentului anormal.[28]

Ai putea crede că oamenii de știință se vor repezi spre acel sat ca să studieze fenomenul, i-am spus lui Emily. Dar cine își riscă reputația pentru a cerceta o asemenea relatare? Este mai bine fie să o ignori, fie să presupui că astfel de fenomene sunt pur și simplu ireale și nedemne de o cercetare științifică serioasă. Dar dacă sunt reale? Înseamnă aceasta că spusele părintelui Maximos și învățătura Bisericii despre îngeri și demoni se bazează pe fapte empirice, și nu pe rezultatul unei reprezentări mitologice a binelui și a răului?

L-am întrebat pe părintele Maximos dacă „energiile rele" pot să dobândească o formă concretă și să se materializeze în contextul prejudecăților noastre culturale legate de modul în care ne imaginăm în mod subiectiv că arată această energie.

- Este adevărat, a răspuns el, că primii creștini din Europa îl vedeau pe diavol ca pe un satir negru cu coarne și coadă, în timp ce creștinii din Africa îl pictează pe diavol alb în iconografiile lor. Totuși, nu este chiar așa de simplu, a continuat el și am remarcat o ușoară ezitare în vocea lui.

- Dar nu oferă [chiar] cultura noastră imaginea sau, dacă vreți, parametrii modului în care este percepută această energie sau forță rea în mintea noastră? am insistat eu.

– Kyriacos, această entitate nu are o imagine stabilă. Satana își schimbă necontenit înfățișarea, ca să ne sperie și să ne înșele.

Răspunsul părintelui Maximos mi-a adus în minte experiența lui Iisus în deșert și modul în care Satana a încercat să-L înșele. M-am gândit și la legiunile de demoni care au încercat să-l abată pe Buddha din concentrarea lui, în timp ce ședea sub copacul Bodhi căutând iluminarea.

– Ceea ce vreau să spun, am încercat să-mi clarific ideea, este că tocmai convingerile noastre culturale stabilesc cum ni se va înfățișa Satana.

– Așa este. Dar reține că Satan, deși nu este o persoană, este o entitate reală care, în scopul de a ne înșela, nu își menține o înfățișare stabilă. Când se arată oamenilor în ipostazele în care poate fi văzut, își schimbă necontenit înfățișarea. Acesta este unul dintre semnele pe care le putem folosi ca să stabilim dacă o viziune pe care o observăm vine de la Dumnezeu sau de la diavol. Lucrurile care vin de la Dumnezeu nu-și schimbă forma sau înfățișarea cu scopul de a răspândi teamă sau confuzie în noi. Atunci când ți se arată un sfânt sau Hristos, sau Sfânta Fecioară, forma lor rămâne stabilă cât timp ți se înfățișează. Îți amintești că bătrânul Paisie a avut o conversație cu Sfânta Efimia timp de opt ore? Sfânta nu și-a schimbat înfățișarea cât timp a stat cu bătrânul. Înfățișarea lui Satana, pe de altă parte, se schimbă necontenit. Nu păstrează niciodată o formă stabilă, deoarece scopul lui este să te zăpăcească și să te înșele.

În continuare, părintele Maximos ne-a exemplificat această idee povestindu-ne cazul unui tânăr care îl vedea pe Hristos. Cu mai multă îndrumare duhovnicească însă s-a constatat că acest „Hristos" cu care [el] era în legătură era, de fapt, o forță demonică; aceasta îl imita pe Hristos și îi provoca [tânărului] multă confuzie și durere.

Am ridicat problema că, dacă Satana este așa de deștept, nu-și dădea seama că schimbarea necontenită a înfățișării îl dă de gol? De ce nu-și păstrează aceeași înfățișare ca să ne deruteze și mai mult? Părintele Maximos a dat din cap și a spus că scopul lui Satana este să ne zăpăcească în toate felurile posibile. De acea avem nevoie de un

îndrumător duhovnicesc care să ne călăuzească în astfel de cazuri dificile. Cu toate acestea, pe baza propriei experienţe şi din ceea ce învăţase de la bătrânii lui, părintele Maximos ştia că Satana se comportă în felurile pe care ni le prezentase mai înainte, schimbându-şi înfăţişarea ca să ne zăpăcească şi să ne dezorienteze.

Când părintele Maximos şi-a terminat povestirea, în încăpere a intrat un călugăr, a făcut o plecăciune şi l-a informat pe duhovnicul său că arhitectul pentru renovările planificate la intrarea în mănăstire îl aşteaptă în arhondaric.

- Te rog să-i spui că vin imediat, a zis părintele Maximos, căci nu dorea să încheie conversaţia cu noi.

- Părinte Maximos, crezi că există locuri încărcate cu energie demonică?

- În mod sigur. Mi-am dat seama de aceasta la două luni după hirotonisire.

Părintele Maximos a tăcut câteva secunde, apoi a continuat:

- Aveam pe atunci 23 de ani, plecasem pentru câtva timp de la Muntele Athos şi m-am dus la Salonic. Mergeam foarte mult pe jos, mă plimbam în pas vioi. Îmi ţineam privirile aţintite în jos, la picioarele celorlalţi trecători, ca să nu-i calc în timp ce recitam Rugăciunea.

- Îmi amintesc că într-o zi, a continuat părintele Maximos, trebuia să mă opresc la lumina roşie a semaforului. În timp ce mă apropiam de intersecţie şi aşteptam să se schimbe semaforul, m-am simţit literalmente invadat de un fel de energie demonică rea. Nu ştiam ce este. M-am întors şi am văzut că venea dintr-un subsol folosit drept club de noapte. Şi am fost sigur că valul de energie rea venea din acel subsol.

- Poate că era un loc al drogurilor şi al prostituţiei, a spus Stephanos.

- Se poate. Atunci când într-un loc se comit păcate, spaţiul din jurul lui este plin de energie demonică. Iar această energie demonică are un anumit efect asupra oamenilor care îşi petrec timpul acolo. Este foarte important să reţinem acest lucru, ne-a avertizat părintele Maximos. De aceea bisericile sunt împodobite cu icoane. Acestea radiază energie angelică şi aceasta are un efectiv pozitiv asupra noastră.

– Părinte Maximos, un loc încărcat cu energie negativă se poate transforma? a întrebat Stephanos.

– Fireşte! Nu asta am făcut noi pe vaporul spre Patmos?

Părintele Maximos făcea aluzie la pelerinajul din vara precedentă la vestita insulă egeeană, unde se spune că Ioan Evanghelistul ar fi scris Apocalipsa. Vaporul fusese angajat numai pentru noi, pentru o călătorie de trei zile, iar la bord erau şapte sute de ucenici ai părintelui Maximos, inclusiv Stephanos şi Erato. Din păcate, bunul meu prieten Stephanos, având o constituţie mai fragilă, trecuse printr-o mică „apocalipsă" personală. Suferise foarte tare de rău de mare tot drumul spre Patmos şi înapoi spre Cipru.

– În momentul în care am efectuat *agiasmos* [ritualul de sfinţire], sala de dans de la bord, folosită mai înainte pentru spectacole de cabaret şi pentru beţii, se transformase în Sfântul Munte. Am adus icoane cu Hristos şi Sfânta Fecioară. Le-am pus acolo şi am creat un altar, am slujit Sfânta Liturghie. În mod automat, locul acela a fost sfinţit, transformat din club de noapte într-o sfântă biserică. Toată lumea a simţit acest lucru.

– Cu excepţia mea, a scâncit Stephanos.

– Spaţiile care au fost sfinţite pot păstra această energie angelică? am întrebat. Presupun că ritualurile repetitive de sfinţire măresc efectul, aşa cum se întâmplă în biserici şi în temple.

– Da, exact, a încuviinţat părintele Maximos. Acesta este în special cazul spaţiilor consacrate lui Dumnezeu. Aceste locuri devin cunoscute ca urmare a vindecărilor miraculoase care se produc aici. Chiar şi în locurile unde nu mai există biserici, efectul se mai simte peste ani şi ani de zile, ba chiar peste decenii. Există nenumărate astfel de exemple aici, în Cipru, ba chiar şi în Turcia. Aşa cum ştiţi, în perioada bizantină, Asia Mică [astăzi Turcia] era plină de biserici şi mănăstiri creştine. Capadocia, ţara lui Vasile cel Mare şi a bătrânului Paisie, era vestită pentru schiturile ei cu imagini de sfinţi pe pereţi şi peşteri în care sfinţii îşi petrecuseră viaţa pământească. Chiar şi astăzi, turcii musulmani din această zonă a Capadociei susţin că au fost martori ai unor fenomene extraordinare. Chiar acum câţiva ani,

un bătrân de la Muntele Athos a vizitat oraşul din Capadocia unde trăise pe când era copil. În timp ce era acolo, a căutat locul unde se aflase cândva biserica satului. Din păcate, a descoperit că biserica, închinată Sfântului Ioan Botezătorul, fusese dărâmată. Bătrânul a oftat şi a murmurat: „O, iubite Înaintemergător [Ioan Botezătorul], noi te-am părăsit şi tu ne-ai părăsit pe noi". Acolo erau şi câţiva turci care îi însoţeau. Unul dintre ei înţelegea puţină greacă şi a auzit ce spusese bătrânul. „Nu, nu este adevărat", a spus el. „Voi aţi plecat, dar el a rămas. În fiecare an în august auzim bătaia clopotelor şi cântările şi simţim miros de tămâie."

- Aceste fenomene nu sunt fantezii, nici halucinaţii, sunt reale, a insistat părintele Maximos. Vieţile sfinţilor sunt pline cu astfel de episoade extraordinare. Aceasta înseamnă că este posibil ca un loc fizic să dispară, dar energiile angelice să continue să existe sub forma unui înger păzitor al unei anumite biserici sau mănăstiri.

- Am o întrebare, părinte Maximos, a intervenit Stephanos. Demonul te atacă fizic deoarece nu a reuşit să-ţi facă rău pe cale spirituală? Din tot ce am auzit, deduc că, pentru ca demonul să-ţi facă rău, el trebuie să te atace în plan duhovnicesc. Numai atunci când eşuează la nivel duhovnicesc, el te atacă în plan fizic.

- Da, este adevărat, a răspuns părintele Maximos, dar cu o oarecare ezitare. Oricum, trebuie să avem grijă să nu ne pripim să tragem concluzii în legătură cu astfel de fenomene. Nu este un semn de virtute să vezi un demon şi să suferi un atac din partea lui. O experienţă de felul acesta te poate înşela. Poţi începe să crezi că eşti sfânt. Poţi să-ţi spui: „O, dacă am fost atacat şi m-am luptat cu demonii, înseamnă că am ajuns la culmile realizărilor duhovniceşti". Dar nu este obligatoriu aşa.

De fapt, însuşi părintele Maximos suferise astfel de atacuri. Îi mărturisise lui Stephanos că, în urmă cu câtva timp, un demon încercase să-l muşte de un picior şi îi lăsase o cicatrice. În timpul altui incident, se presupunea că un alt demon îl împinsese în jos de pe scară. Astfel de presupuse incidente par să fie ceva obişnuit în cercurile călugărilor şi pustnicilor atoniţi.

– Magicienii pot avea experienţe similare, a continuat părintele Maximos, cum ar fi să vadă demoni, să se lupte cu demonii etc. Dacă aceşti magicieni încearcă să-i pună pe demoni să facă ceva pentru ei, dar nu reuşesc, demonii se întorc împotriva celui care i-a chemat. Aşa că să te lupţi cu demonii nu este neapărat un semn de virtute.

– Ştiţi, a continuat părintele Maximos, această problemă legată de Satana nu este ceva banal, adică ceva ce poate fi cu uşurinţă ignorat. Nu poţi înţelege spiritualitatea autentică decât dacă devii conştient de modul în care lucrează Satana. Aşa cum am spus mai înainte, el nu este răul [la modul] abstract. Satana îl urăşte pe Dumnezeu. Este dominat de o singură patimă: patima distrugerii. Cu cât îl urmează mai mulţi oameni, cu atât iadul lui se măreşte, astfel încât îi este, practic, imposibil să se mântuie pe sine.

– Părinte Maximos, a întrebat din nou Stephanos, este posibil ca o fiinţă omenească să-L urască pe Dumnezeu cu intensitatea lui Satana?

– O, da, desigur! Am cunoscut chiar eu astfel de persoane. Am cunoscut oameni, chiar oameni tineri, care îl iubesc pe Satana, credeţi sau nu. Se simt atraşi erotic de Satana şi chiar se roagă la el. Un tânăr din Salonic, de fapt un băiat cumsecade, era adorator al diavolului şi a venit să mă vadă. M-a întrebat: „Cine are mai multă putere, Dumnezeu sau Lucifer? Cine este stăpânul lumii? În mod sigur nu Dumnezeu". „Hai să vedem cum reacţionezi dacă îţi citesc nişte rugăciuni", l-am provocat. Am fost sincer surprins când a îngenuncheat în faţa mea. Am început să citesc fragmente din Moliftele Sfântului Ioan Gură de Aur împotriva demonilor. În momentul în care am început să citesc, s-a prăbuşit în spasme, iar din gură a început să-i curgă spumă. Îmi era sincer teamă şi am început să tremur, căci nu mai făcusem astfel de exorcisme de ani de zile. Tremuram aşa de tare, că nu mă puteam concentra pe carte. Erau de faţă două sau trei persoane, printre ele, şi un doctor. „Citeşte mai departe, părinte", m-a implorat el, „citeşte mai departe".

Am spus că poate omul suferea de epilepsie, dar părintele Maximos a insistat că incidentul nu era în mod clar un caz de epilepsie, ci de posesie demonică. A continuat:

- După această experienţă, l-am convins pe tânăr să vină la spovedanie, apoi l-am pus să se căiască, pentru ca duhul cel rău să-l părăsească. I-am spus să cânte în fiecare seară un tropar închinat Arhanghelului Mihail care sună aşa: *Opou episkiase e charis sou Archangele ekeithen tou diavolou diokete dynamis* [„Oriunde se răspândeşte îndurarea ta, o, Arhanghele, ea alungă puterea Satanei..."]. Arhanghelul Mihail este mai sus şi are putere asupra lui Satan.

- A fost o adevărată luptă să-l îngrijesc pe acel om şi să-l vindec de posesia demonică. L-am sfătuit să spună Rugăciunea, „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă", dar nu putea să rostească numele lui Hristos. Rămânea blocat la „Doamne..." şi nu putea merge mai departe. Mi s-a plâns: „Părinte, nu pot, simt cum ard".

- Şi ce s-a întâmplat cu el? am întrebat.

- Acum e bine. În cele din urmă s-a vindecat. Este student la Universitatea din Atena.

- Probabil că a fost implicat în satanism, a spus Stephanos.

- Fireşte. Astfel de probleme nu apar din senin. Odată mi-a spus: „Ştii, simt o nevoie atât de puternică să pun mâna pe un preot, să-i tai limba şi să-i scot ochii". Obsesia lui era să măcelărească un preot, a spus părintele Maximos râzând.

- Poate că multe dintre crimele oribile inexplicabile pe care le citim în ziare au loc din pricina unor astfel de experienţe, am sugerat eu.

- Asta şi sunt, a răspuns părintele Maximos. Ştiţi, prin temperamentul meu, eram sceptic faţă de astfel de poveşti. Dar a trebuit să-mi schimb părerea când am început să aud în timpul spovedaniei despre oameni care erau sub blestemul energiilor demonice. De regulă, se confruntă cu astfel de probleme, deoarece sunt implicaţi în magia neagră.

- Cât de des auzi despre astfel de cazuri? am întrebat.

- De patru ori de când am venit în Cipru, a răspuns părintele Maximos, ridicând patru degete de la mâna dreaptă. Nici nu vă imaginaţi ce lucruri mi se povestesc! Ultimul care a venit să se spovedească fusese trimis la mine de bătrânul Paisie, chiar înainte să moară. Omul se dusese după ajutor la Muntele Athos, după ce spiritele pe

care le chemase să facă vrăji scăpaseră de sub control și începuseră să-l atace. În Grecia avea reputația că este un medium foarte eficace și puternic. Învățase meșteșugul acesta în Brazilia, când fusese implicat într-un cult.

- În tinerețe, ne-a explicat părintele Maximos, fusese marinar în Marina comercială greacă. În timpul unei călătorii în Brazilia, cunoscuse niște oameni care îl inițiaseră în vrăjitorie. Într-o noapte, a participat la dansurile acelea dezlănțuite și s-a contaminat. După ce a stat mai mulți ani în Brazilia și a învățat artele negre, s-a întors în Grecia și și-a deschis o dugheană într-un oraș din apropiere de Salonic. A avut mare succes. Citea texte magice în fiecare seară și invoca spiritele ca să facă diverse lucruri pentru clienții lui. Dar la un moment dat a pierdut controlul și spiritele - de fapt demonii - s-au întors împotriva lui. Într-o zi, s-a decis să se împărtășească, fără să mărturisească mai înainte că are legături cu aceste spirite. În momentul în care a luat sfânta împărtășanie, a căzut la pământ zguduit de spasme și a început să-i iasă spumă din gură. După acest episod, părintele Paisie l-a trimis în Cipru, ca să încercăm să-l ajutăm.

- Părinte Maximos, a întrebat Stephanos, este posibil ca o persoană ca el să invoce demoni care vindecă oameni?

- Da, uneori se poate. Este întotdeauna ușor să-ți dai seama când ceva vine de la Dumnezeu sau de la diavol. Așa cum a scris Sfântul Pavel, Satana se poate transforma într-un înger de lumină. Și, cum spuneam, una dintre caracteristicile duhurilor rele este incredibila lor capacitate de a înșela. Un duh al înșelării poate imita ceea ce poate face harul lui Dumnezeu. Și, astfel, oamenii naivi și fără experiență pot fi ușor păcăliți.

Am spus că îmi vine foarte greu să accept că un spirit rău poate realiza un fenomen real de vindecare, deoarece, prin definiție, vindecarea trebuie să vină de la Dumnezeu. Părintele Maximos ne-a explicat că acestea sunt mistere mai presus de înțelegerea noastră și că, firește, totul este în puterea Providenței Divine. Se poate întâmpla astfel, pentru ca [Dumnezeu] să ne dea anumite lecții pe care trebuie să le învățăm.

- Din nefericire, a continuat el, în aceste vremuri tulburi, vedem multe exemple de oameni naivi care sunt înşelaţi de sfinţi autoproclamaţi şi de făcători de minuni care, cu ajutorul spiritelor demonice, provoacă fenomene care îi impresionează pe cei creduli. Vedeţi voi, şi diavolul este capabil de miracole. Chiar ieri după-amiază, trei tineri de la Limassol au venit la mănăstire cu cineva pe care îl considerau un sfânt în viaţă. Aceşti tineri doreau să mă prezinte acestui om din Europa Răsăriteană care, după cum susţineau ei, îi vindeca pe bolnavi şi făcea minuni. Am intuit că trebuie să fie vorba despre o înşelătorie, dar nu am spus nimic până nu m-am întâlnit cu el. Sincer să fiu, nu mai văzusem până atunci astfel de sfinţi. Avea lanţuri de aur la încheieturile mâinilor, purta cercei, coliere cu tot felul de simboluri oculte şi altele asemenea. Purta şi o cămaşă albastră foarte strălucitoare, Dumnezeu să mă ierte că vorbesc despre asemenea lucruri. Mă îndoiam de „sfinţenia lui".

- Dumneata eşti cel care face minuni şi eşti considerat sfânt? l-am întrebat.

- Da, eu sunt.

- M-a şocat faptul că nişte oameni cu carte, ca aceşti tineri care studiau la universităţi din America, puteau fi păcăliţi atât de uşor de un asemenea impostor. Când am început să-i pun întrebări despre sfinţenia lui, a început să se enerveze. Apoi, când am spus că sfinţii nu se poartă aşa, s-a înfuriat de tot şi a ieşit din încăpere. Vedeţi voi, duhul înşelării, ne-a explicat părintele Maximos, are ca principale trăsături egoismul şi trufia.

- Sfinţii nu-şi spun niciodată sfinţi, a remarcat Stephanos. Nu ar fi sfinţi, dacă ar face aşa ceva. Comparaţi acest caz cu viaţa Sfântului Simion Stâlpnicul. Când a decis să practice ascetismul, s-a urcat pe un stâlp de marmură şi a rămas acolo, rugându-se de unul singur. Bătrânii se întrebau dacă această purtare bizară vine de la Dumnezeu sau de la Satana. Până atunci nu se mai întâmplase niciodată ca un sihastru să se urce pe un stâlp de marmură şi să stea acolo ca formă de asceză. Erau într-o dilemă. Dacă acţiunea lui era într-adevăr rezultatul unei inspiraţii de la Dumnezeu, să-i ceară să coboare de pe stâlp ar fi

însemnat să-l împiedice să-şi săvârşească exerciţiul spiritual pentru a ajunge la Dumnezeu. Au ţinut o şedinţă ca să decidă. Au ajuns la concluzia că, pentru a vedea dacă purtarea lui era de la Dumnezeu sau nu, se vor duce sub stâlp şi vor începe să-l provoace, îndemnându-l să coboare. Îl vor acuza că a fost înşelat de diavol şi de aceea s-a hotărât să şadă ca un lunatic pe stâlp, pretinzând că este sfânt. Pe baza reacţiei lui, vor decide apoi dacă purtarea lui stranie a fost inspirată sau nu de Dumnezeu. Când bătrânii s-au adunat la baza stâlpului şi au început să strige la el, acesta a coborât imediat, a făcut metanie în faţa lor şi şi-a cerut iertare. Întrucât dăduse dovadă de smerenie, bătrânii i-au spus să se urce înapoi pe stâlp şi să-şi continue practica ascetică. Au conchis că această acţiune nu era dictată de un duh al înşelării.

- Trăsătura cea mai caracteristică a sfinţilor este modestia, a repetat părintele Maximos lăsându-se pe spătarul scaunului. Oamenii lăudăroşi, care sunt incapabili să accepte o critică, nu pot fi sfinţi.

- Cei care îşi pun la îndoială propria sfinţenie sunt ei înşişi sfinţi, a arătat Stephanos.

- Absolut. Oamenii care susţin că sunt sfinţi se înşală. Au fost sub influenţa duhului înşelării, nu al lui Dumnezeu. Acesta este un semn pe care trebuie să-l avem tot timpul în vedere. Simplul fapt că permitem gândului că am putea fi sfinţi să intre în mintea noastră este un indiciu clar de înşelare.

Apoi părintele Maximos a continuat, spunând cât de surprins a fost să afle că sunt atât de mulţi oameni astăzi care devin victime ale acestor şarlatani. Cel mai supărător lucru era pentru el că mulţi oameni îl consideră chiar şi pe el un fel de magician.

- Vin aici la mănăstire ca să afle dacă nu cumva i-a descântat cineva, de ce i-a părăsit iubitul sau soţul, sau alte asemenea chestiuni. La început, nu înţelegeam de ce vin la mine cu astfel de probleme. Apoi mi-am dat seama că vedeau în mine un soi de vrăjitor capabil să desfacă descântecele.

Părintele Maximos a dat din cap şi a chicotit în felul lui aparte.

- Şi ce le spuneţi în asemenea cazuri? am întrebat.

- Tu ce crezi? Le spun că nu există nicio vrăjitorie care să le rezolve problemele, că au nevoie să facă o lucrare duhovnicească. Le spun că, dacă au probleme cu energiile demonice, pot urma sfaturile Bisericii pentru a se vindeca: spovedanie, participare la Taine, post, milostenie, rugăciune și asceză (*askesis*), în general. Așa se face.

- Deci asta este. Le oferiți o rețetă cum să scape de descântec, am subliniat pe un ton blând. Dar sunt receptivi?

- Nu prea. Cei mai mulți oameni au o idee fixă. Sunt prea leneși sau nu sunt dispuși să facă niciun efort personal. Își închipuie că, dacă le citesc o formulă magică deasupra capului, problemele lor vor dispărea, iar ei nu trebuie să-și schimbe comportarea, nu este nevoie să se angajeze în rugăciuni sistematice și în asceză. Firește, unii respectă îndrumările terapeutice ale Bisericii, și rezultatele se văd.

Am fost întrerupți din nou de o bătaie în ușă și un călugăr i-a amintit părintelui Maximos că arhitectul aștepta în arhondaric. Părintele Maximos și-a cerut scuze și ne-a rugat să rămânem acolo, căci nu avea mult de discutat cu arhitectul. Planurile fuseseră deja elaborate pentru construirea unei biblioteci și a unui muzeu care să adăpostească obiectele rare salvate de mănăstire de-a lungul sutelor de ani. Proiectul, care urma să coste peste două sute de mii de dolari, era un dar din partea unui cunoscut om de afaceri și filantrop.

Am mai stat de vorbă o jumătate de oră cu Stephanos. Ne-am plimbat pe afară și ne-am bucurat de soare în timp ce așteptam să se întoarcă părintele Maximos. Când și-a terminat treburile și s-a întors la birou, discuția noastră s-a mutat spre îngerii păzitori, temă care, la fel ca și cea a demonilor, preocupă spiritualitatea atonită.

- Conform religiei noastre, acestea sunt spirite trimise de Dumnezeu ca să înfăptuiască lucrarea Lui. Aceste spirite benefice ne însoțesc în această lume, ne apără și ne oferă sprijin. Sunt spirite călăuzitoare. Și, conform revelațiilor lui Dumnezeu din Biblie, nu numai oamenii își au îngerii lor protectori, dar și popoarele.

- Popoarele?

- Da, bineînțeles. De exemplu, în Vechiul Testament, profetul Daniel a aflat de la Dumnezeu că persanii aveau propriul înger păzitor,

exact aşa cum îl aveau şi evreii pe al lor. Nu numai că fiecare popor îşi are îngerul său, dar şi fiecare oraş, fiecare sat, fiecare localitate, ba chiar fiecare templu dedicat adorării lui Dumnezeu.

- Aşadar, nu există niciun popor pe lume de care Dumnezeu să nu aibă grijă, am remarcat.

- Dacă nu ar fi aşa, Dumnezeu nu ar fi Dumnezeu.

- Realitatea îngerilor este confirmată şi prin experienţele sfinţilor din toată lumea creştină, a intervenit Stephanos.

- Şi de oamenii obişnuiţi, am adăugat. În America, fascinaţia îngerilor şi relatarea întâlnirilor cu îngerii a devenit o ocupaţie naţională.

- Îngerii sunt omniprezenţi, a afirmat părintele Maximos cu acea siguranţă care îl caracteriza atunci când vorbea despre chestiunile duhovniceşti. Mulţi înţelepţi şi sfinţi ai Bisericii ajung la un stadiu spiritual în care sunt în stare nu numai să simtă prezenţa îngerilor lor păzitori, că să-i şi vadă şi să stea de vorbă cu ei. Am citit despre viaţa unui sfânt care se familiarizase atât de mult cu îngerul lui păzitor, încât, atunci când intra într-o casă, îl lăsa pe el să treacă înainte. Nu ştiu dacă voi aţi citit viaţa părintelui Iacovos, a întrebat părintele Maximos.

Nici eu, nici Stephanos nu auzisem de el.

- Ei bine, a fost un preot modest din insula Ebvia, care avea nevinovăţia unui copil şi vorbea deschis despre experienţele sale. Într-o zi, slujea Sfânta Liturghie, când ochii sufletului i s-au deschis şi şi-a dat [brusc] seama că altarul era plin de îngeri. I-a rugat cu blândeţe să-i facă puţin loc ca să poată sluji liturghia.

Apoi părintele Maximos ne-a povestit mai multe întâmplări despre îngerii din viaţa acestui sfânt contemporan. A spus că uneori creştinii se pot obişnui cu prezenţa îngerilor şi a sugerat că este înţelept şi benefic din punct de vedere duhovnicesc să stabilim un contact conştient cu îngerul nostru protector prin rugăciune şi asceză.

- Îngerii noştri păzitori, a continuat părintele Maximos, vor fi prezenţi atunci când sufletele noastră pleacă din această lume şi părăsesc trupul material. Vor fi acolo în momentul acela pentru a ne oferi alinare şi sprijin în timpul acelei treceri anevoioase şi ne vor ajuta să

ne adaptăm la lumea spiritelor, unde sufletul nostru va fi îndrumat către Dumnezeu. În acel moment, sufletul va deveni conştient de condiţia sa veşnică.

- Biserica, a continuat părintele Maximos, recunoaşte realitatea îngerilor prin mărturia sfinţilor şi prin învăţăturile scripturilor şi a încorporat în Sfânta Liturghie rugăciuni speciale şi invocaţii pentru a chema aceste spirite, spre binele sufletelor noastre. Veţi observa că, în timpul Sfintei Liturghii, preotul recită, printre alte rugăciuni *Angelon erenes piston odygon fylaka ton psychon kai ton somaton ymon para tou Kyriou etisometha.* Cu alte cuvinte, îl rugăm pe Dumnezeu să ne trimită un înger al păcii care să ne călăuzească şi să fie protectorul sufletelor şi al trupurilor noastre.

- Presupun că îngerul ne ajută sau nu în funcţie de receptivitatea noastră, am intervenit eu.

- Asta se înţelege de la sine, a răspuns părintele Maximos. Există îngeri şi există demoni. Activarea lor depinde de propria noastră conlucrare. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu harul lui Dumnezeu. Când un om este gata să conlucreze cu Dumnezeu, atunci Duhul Sfânt pătrunde în inima sa şi îl sfinţeşte pe acel om. La fel, atunci când omul îl respinge pe Dumnezeu şi conlucrează cu Satana, el devine instrumentul lui, şi energiile demonice pătrund în inima persoanei respective ca o otravă.

- Poate că aţi observat, a continuat părintele Maximos, că în timpul ritualului de botez, înainte de scufundarea în apă sfinţită, citim multe rugăciuni deasupra capului pruncului sau al adultului care se botează. Preotul binecuvântează şi pecetluieşte persoana care urmează să fie botezată cu simbolul Sfintei Cruci, astfel încât acesta să poată învinge energiile satanice. Preotul cere persoanei să repete de trei ori că se leapădă de lucrarea Satanei şi de slăvirea lui, iar după aceea i se cere să-l scuipe de trei ori în mod simbolic pe Satana. Această acţiune este urmată de o declaraţie că, din acel moment, persoana îl va urma pe Hristos şi învăţăturile Bisericii. În cazul pruncului, naşul este cel care efectuează ritualul.

- Gestul prin care ne facem cruce este fundamental în ritualul botezului, ne-a explicat părintele Maximos. Trebuie să înțelegeți că simbolul Crucii este prin excelență cea mai puternică armă împotriva energiilor satanice. Sunt călugăr de aproape douăzeci de ani și pot să confirm, pe baza experienței mele relativ scurte, că am fost de nenumărate ori martorul puterii uriașe a [Sfintei] Cruci.

L-am rugat să ne povestească un caz în care a constatat această putere. Părintele Maximos a spus că are mai multe astfel de cazuri, dar îi vine în minte următoarea întâmplare:

- S-a întâmplat într-o duminică, după Sfânta Liturghie, la o biserică din Salonic. În ziua aceea eram în oraș, cu niște treburi ale mănăstirii. În biserica aceea nu mă cunoștea nimeni. M-am dus chiar acolo în acea duminică. A doua zi trebuia să-mi termin treburile și să mă întorc la Muntele Athos. Eram în altar și îl ajutam pe preot să pună lucrurile în ordine, când am auzit zarvă în mijlocul bisericii. Mai mulți oameni se strânseseră în jurul unei femei care își pierduse complet controlul. Scotea niște urlete prelungi. Mai mulți oameni încercau să o țină, căci dădea violent din picioare, iar la gură îi apăruse spumă. Am ieșit din altar ca să văd ce se întâmplă. Fără ca ea să mă vadă și fără ca cineva să-i spună cine sunt, a început să urle la mine și să mă insulte. Apoi și-a schimbat brusc totul și mi s-a adresat pe nume, dar ca unui copil.

- Cum adică? am întrebat.

Părintele Maximos a zâmbit și a imitat vocea femeii.

- Mi-a spus „Maximaakiii... Maximaakiii..., vino la mine, puiule..." Îmi era teamă că mă aflu în fața unei energii diabolice puternice care o luase în stăpânire pe sărmana femeie. Nu avea de unde să știe cum mă cheamă. Duhul din ea [însă] știa cum mă cheamă. Și atunci, înainte să mă apropii de ea, am pus imediat mâna pe sub rasă pe Crucea pe care o port totdeauna la mine. În interiorul Crucii aveam o mică relicvă a Sfântului Arsenios, pe care mi-o dăduse ca talisman bătrânul Paisie. În momentul în care am atins Crucea, femeia a început să urle și să strige insulte. Avea spasme și a continuat să răcnească. „Nu o atinge, nu o mai atinge, mă arde!" Mi-am ținut

mâinile pe Cruce, m-am apropiat de ea, în timp ce ceilalţi o ţineau strâns, şi am început să mă rog. Sărmana femeie s-a liniştit şi în cele din urmă şi-a venit în fire. A privit stânjenită în jur şi mi-a cerut scuze. Nu-şi amintea exact ce spusese mai înainte.

- Şi s-a vindecat? a întrebat Stephanos curios.

- În acel moment duhul necurat a părăsit-o, pentru că fusese „ars" de cruce. Femeia s-a simţit uşurată. Dar ştiţi, în cazuri ca acesta, nu este uşor să-l convingi pe demon să plece pentru totdeauna dintr-o persoană. A fost nevoie să se lucreze mult mai mult până când s-a vindecat de tot de energia demonului care pusese stăpânire pe ea. Fără puterea Crucii, nu s-ar fi vindecat.

- De aceea creştinii trebuie să-şi dea seama ce putere extraordinară are Sfânta Cruce ca simbol al protecţiei spirituale, a adăugat părintele Maximos şi s-a lăsat pe spătarul scaunului. Nimic, absolut nimic, nu poate sta în faţa Crucii lui Hristos. Am trăit de nenumărate ori puterea Crucii. Niciun demon nu se poate pune cu tine dacă ţii Sfânta Cruce şi dacă invoci numele lui Hristos. Când faci aceasta, puterea Satanei este anihilată. De aceea oamenii trebuie să înveţe cum să se închine corect, şi nu să-şi facă semnul crucii aşa, mecanic. Când ai obiceiul să faci semnul crucii înainte de a te apuca de ceva, este ca şi când o energie extraordinară ar merge în faţa ta, oferindu-ţi protecţie tot timpul. Harul lui Dumnezeu, prin Sfânta Cruce, ne păzeşte şi ne ajută pe noi, oamenii. În felul acesta ne deschidem inimile şi le dăm posibilitatea îngerilor sfinţi ai Domnului să ne ajute şi să ne sfinţească. Niciun duh rău nu poate să ne atingă sau să ne provoace vreun rău.

- Părinte Maximos, am întrebat, după ce am discutat ceva mai mult despre puterea Crucii de a contracara energiile demonice, care este originea lui Satan conform tradiţiei spirituale creştine?

Părintele Maximos ne-a prezentat o exegeză convenţională bazată pe Scriptură, conform căreia Satana este considerat un înger căzut.

- Sfânta Biblie nu ne dezvăluie exact cum şi când au apărut îngerii, spune numai că au existat înainte de crearea acestei lumi. Conform scripturilor, îngerii sunt spirite trimise de Dumnezeu ca să-i ajute pe oameni. Ni se spune că, iniţial, au existat zece cete de fiinţe angelice.

Una dintre cetele sfinţilor îngeri a rupt relaţia cu Dumnezeu. Cum anume exact, nu ştim. Pe baza mărturiei sfinţilor şi a unor extrase din Scriptură, putem conchide că motivul principal al căderii a fost trufia. Satana a vrut să devină un Dumnezeu fără Dumnezeu. Făcând acest lucru, a fost lipsit pe deplin de harul lui Dumnezeu. Dar celelalte nouă cete au rămas credincioase Creatorului. Printre ele sunt Heruvimii, Serafimii, Tronurile, Arhanghelii etc.

Apoi părintele Maximos ne-a spus că, în conformitate cu tradiţia, cea de-a zecea ceată a fost înlocuită de ordinul monastic. De aceea, afirma el, Biserica îi numeşte pe monahi „ceată angelică". Atunci când cineva se călugăreşte, se spune că este inclus în „ceata angelică" a monahilor. A explicat totuşi faptul că numai călugării și călugărițele care au atins o anumită treaptă de sporire duhovnicească pot fi consideraţi ca făcând parte dintr-o ceată angelică.

- Nu este suficient să porţi rasa.

- Un înger căzut se poate răscumpăra pentru a se întoarce la Dumnezeu? am întrebat.

- Din păcate, este aproape imposibil. Nu pentru că Dumnezeu nu i-ar dori pe aceşti îngeri, dar ei înşişi sunt cei care nu [mai] doresc să facă acest lucru. Se pare că au ajuns într-un punct fără întoarcere, ca să spunem aşa. Îl urăsc pe Dumnezeu şi de aceea nu mai au suficientă energie şi putere ca să facă drumul înapoi spre Dumnezeu. Condiţia lor pare să se fi stabilizat odată cu căderea omenirii.

- Vorbiţi despre demoni ca şi când ar fi persoane. Dar sunt persoane? am întrebat, ridicând din nou această problemă.

- Aşa cum am menţionat mai înainte, demonii nu reprezintă pur şi simplu răul în sensul abstract al cuvântului. Sunt entităţi concrete, dar nu sunt persoane. De aceea nu trebuie să ne gândim niciodată la un om ca la un demon sau să-i spunem aşa. Din acest motiv, când oamenii se poartă într-un fel ostil cu noi, trebuie să avem tot timpul în vedere faptul că sunt alcătuiţi după chipul Domnului. Sunt fraţii şi surorile noastre. Ostilitatea lor faţă de noi poate fi rezultatul unei energii demonice. Dar trebuie să separăm persoana de respectiva energie.

Apoi părintele Maximos ne-a ilustrat în felul lui caracteristic ideea printr-o povestire. Ne-a vorbit despre avva Theodoros, un bătrân înțelept. Un călugăr de sub ascultarea lui, a fost abuzat verbal de alți doi călugări.

- Călugărul acela, a spus părintele Maximos, a dat dovadă de multă răbdare şi nu a răspuns la aceste provocări. Avva Theodoros a fost impresionat şi l-a întrebat cum de a reuşit să-şi menţină calmul cu toate hărţuielile lor. Iar călugărul a răspuns: „Trebuia să le dau atenţie acestor animale?" Atunci Abba Theodoros s-a dus în chilia lui şi a vărsat lacrimi amare pentru căderea duhovnicească a acelui călugăr, care pe din afară părea atât de virtuos şi de răbdător, dar a cărui inimă era complet pervertită.

- Dar nu era firesc ca un călugăr să simtă aşa? am ripostat.

- Pentru călugări sau pentru oricine altcineva, astfel de gânduri sunt de neiertat. Nu trebuie să vedem niciodată nimic altceva în semenii noştri decât chipul lui Dumnezeu. Călugării trebuie să vadă chipul lui Dumnezeu atunci când întâlnesc o fiinţă umană. Nu trebuie să vedem niciodată fiinţele umane ca demoni, măgari, câini sau orice altceva, indiferent ce ne fac şi cum se comportă faţă de noi. Din acest motiv, atunci când se întâlnesc, călugării îşi sărută mâna unul altuia. Este un ritual menit să ne aducă aminte că cel din faţa noastră este Dumnezeu Însuşi.

- Mi-ar fi cam greu să păstrez o asemenea atitudine în faţa unor provocări extreme, am murmurat. Cum trebuie să reacţionăm în astfel de împrejurări?

- Cea mai bună atitudine este cea sugerată de Sfântul Siluan, a răspuns părintele Maximos.[29] Acesta spune că, atunci când cineva ne blestemă, trebuie să ne spunem: „Eu sunt răspunzător pentru această reacţie. Mi-am atras-o asupra mea. Trebuie să o fi meritat". Ştiţi, aceasta îţi poate aduce multă pace interioară. Sfântul Isaac Sirul ne învaţă că persoanele care îşi păstrează mintea în această stare se pot împăca şi cu cei mai răi duşmani ai lor.[30] Este adevărat şi ar trebui să încercaţi.

- O asemenea atitudine nu poate fi interpretată ca patologică? am întrebat.

– Aşa ar fi, dacă nu ai gândi în felul acesta numai pentru că nu ai ajuns la o stare autentică de înţelegere şi de altruism. Dar, dacă eşti sincer şi crezi cu adevărat, atunci este un semn de adevărată bunăstare şi sănătate spirituală. O asemenea predispoziţie îl înarmează pe individ cu o extraordinară forţă duhovnicească. Faptul că nu te simţi la largul tău în prezenţa unor anumiţi oameni este un semn al imperfecţiunii noastre spirituale. Trebuie să ne spunem că noi avem o problemă, nu ceilalţi.

– Dar cine este perfect? am întrebat eu fără să mă aştept la un răspuns.

– O fiinţă umană sporită, a răspuns părintele Maximos, este aceea în inima căreia este loc pentru toată lumea. Sfântul Isaac ne învaţă că iubirea perfectă este arătată de omul care se roagă chiar şi pentru demoni şi varsă lacrimi la gândul că există fiinţe separate de Dumnezeu. Vă puteţi gândi la un rău mai mare decât cel manifestat de demoni? Imposibil. Şi totuşi, bătrânii îi iubeau chiar şi pe demoni, nu ca întrupare a răului, ci ca entităţi în suferinţă.

Părintele Maximos a continuat că ne împărtăşească observaţiile despre funcţia demonilor în domeniul creaţiei.

– Demonii au autoritatea de a acţiona liber în interiorul creaţiei. Cu toate acestea, au libertate numai în măsura în care le permitem noi să ne influenţeze. Nu au puterea să facă orice vor. Ar fi vai de noi dacă ar fi aşa. Nici n-am mai exista. Magii negri pot conversa cu demonii şi pot profita de puterile lor. Vrăjitorul poate lua un obiect şi, prin puterea demonului, îl poate încărca apoi cu energia lui. În mod asemănător, dar în direcţie complet opusă, preotul poate lua un pahar cu apă şi, citind anumite rugăciuni precise, poate sfinţi apa şi poate încărca acea apă cu energia Sfântului Duh. Apoi apa aceea poate fi folosită pentru a sfinţi casele. Simbolurile au o putere uriaşă, care, de regulă, nu este cunoscută de mireni. Acesta este şi motivul pentru care Crucea ne oferă o protecţie atât de eficientă împotriva energiilor diabolice.

Pentru a ilustra această idee, părintele Maximos a procedat în felul lui tipic şi ne-a relatat o altă întâmplare din viaţa bătrânului

Paisie. Un bărbat vestit pentru calităţile lui deosebite de mediu pe care le dobândise devenind membru al unui cult magic, l-a vizitat pe bătrânul Paisie. Şi-a demonstrat puterea sfărâmând o piatră de mărimea unui pumn şi transformând-o în pulbere numai prin puterea concentrării. Văzând aceasta, bătrânul Paisie a luat un pumn de ţărână, l-a amestecat cu salivă şi a făcut din ea lut, modelându-l sub forma unei mingi de mărimea pumnului. Apoi a făcut pe ea semnul crucii şi l-a invitat pe magician să repete fenomenul. După cum susţine părintele Maximos, care fusese de faţă, magicianul nu a putut să repete performanţa. Puterea lui dispăruse.

Părintele Maximos a rămas câteva secunde pe gânduri, lăsându-ne timp să reflectăm la aceste chestiuni.

- Ştiu că astăzi am discutat lucruri care pot să vi se pară fantastice din punctul de vedere al realităţii obişnuite şi al logicii curente, a spus apoi cu o oarecare şovăială în voce. Totuşi, astfel de realităţi extraordinare se găsesc în viaţa şi în mărturiile despre trăirile sfinţilor de-a lungul întregii istorii a creştinismului. Ele se dezvăluie acelora care se angajează într-o căutare serioasă pentru a-L descoperi pe Dumnezeu.

9
Intruşii invizibili

Părintele Maximos şedea în capul mesei din trapeză, sala de mese a călugărilor; a luat o lingură şi a lovit paharul gol din faţa lui. Era semnalul că masa de seară se încheiase oficial. A făcut acest gest imediat ce a observat că toţi înghiţiseră până şi ultima bucăţică. Apoi călugării şi oaspeţii s-au ridicat cu toţii deodată în picioare, în timp ce călugărul care trebuia să citească dintr-un text a coborât de pe podium. În cadrul practicii atonite, un călugăr este repartizat în timpul mesei să citească o întâmplare din viaţa unui sfânt, în timp ce toţi ceilalţi călugări mănâncă în tăcere şi ascultă. Cel care citise s-a înclinat în faţa duhovnicului său, care l-a binecuvântat făcând semnul crucii deasupra capului lui. Apoi părintele Maximos i-a oferit o bucăţică de pâine pe care o sfinţise făcând deasupra ei semnul Crucii. Tânărul călugăr a sărutat pâinea şi mâna stareţului, apoi s-a dus să mănânce şi el la bucătărie. În timp ce toată lumea rămăsese în picioare şi îşi făcea cruce, părintele Maximos a recitat o scurtă rugăciune cu o voce înceată – abia audibilă –, a binecuvântat resturile [de hrană] rămase pe masă şi a ieşit în coridorul care dădea spre curte. Apoi toţi călugării au aşteptat la rând, unul câte unul, ca să primească, fiecare, pe rând, binecuvântarea părintelui Maximos. După ce ritualul s-a încheiat, fiecare s-a dus la munca lui, legată de buna funcţionare a comunităţii monastice. Rugăciunile de seară, care încheiau ciclul zilei, urmau să aibă loc peste o oră. După slujbă, fiecare călugăr se retrăgea în chilia

lui şi, înainte de culcare, îşi realiza pravila duhovnicească stabilită [individualizat] de părintele Maximos. Totul era foarte bine organizat şi stabilit printr-o îndelungată tradiţie. Era interesant să-i vezi pe călugări parcurgând aceste cicluri rituale fără să se plângă, dacă se ia în considerare că, înainte să-şi pună rasa neagră de călugăr, trăiseră o viaţă plină în lumea laică. Ei repetau aceste ritualuri zi după zi, an după an, fără să arate că se plictisesc, fără semne evidente că ar dori să plece din mănăstire sau să se întoarcă în lumea pe care o lăsaseră în urmă. Pentru părintele Maximos, răspunsul era simplu: Găsiseră ceea ce căutaseră, Dumnezeul din lăuntrul lor. Așadar, de ce să plece?

- Haide, Kyriacos, a spus părintele Maximos după ce şi ultimul călugăr şi-a primit binecuvântarea de la el. Lasă spălatul vaselor pentru alţii şi hai să facem o plimbare.

Mă oferisem să-i ajut la bucătărie pe părintele Nicholas şi pe părintele Nektarios, dar m-au rugat să las totul în seama lor şi să mă duc la plimbare cu duhovnicul lor. Părintele Maximos a intrat câteva clipe în biroul lui şi s-a întors cu două bastoane lungi de călătorie. Mi-a dat şi mie unul şi am pornit. Avea întotdeauna un baston când mergea prin munţi, obicei pe care şi-l făcuse în anii petrecuţi la Muntele Athos, unde parcurgea distanţe mari pe un teren accidentat.

- Îmi place foarte mult să cutreier munţii. Din păcate, nu am prea multe ocazii să fac acest lucru aici, în Cipru, s-a plâns părintele Maximos, imediat ce am ieşit pe poarta principală. La Muntele Athos mergeam de la o mănăstire la alta ore întregi. Era o adevărată încântare. Dar aici am prea multe responsabilităţi. Uită-te la mine, m-am şi îngrăşat.

Apoi a râs şi a afirmat că există în mod clar un avantaj să arăţi ceva mai trupeş.

- Cum adică? m-am mirat eu.

- Pentru că în felul acesta oamenii nu-şi imaginează că sunt un pustnic sau, şi mai rău, vreun sfânt, a glumit părintele Maximos.

Am mers în tăcere câteva minute, bucurându-ne de ultimele raze ale soarelui şi respirând aerul curat, necontaminat, de munte. Pământul reavăn răspândea o mireasmă plăcută ca urmare a ploii zdravene

din după-amiaza aceea. Vântul alunga ultimii nori și vedeam deja lumina tremurătoare a câtorva stele, pe măsură ce cerul se întuneca tot mai mult. Am urcat pe drumul împădurit și am luat-o la dreapta la prima curbă, dincolo de care nu mai vedeam cele câteva lumini al mănăstirii de sub noi. Am rămas pe drumul principal, ca să fim siguri că nu ne rătăcim pe întuneric.

– Părinte Maximos, am început eu, în timp ce mergeam spre mijlocul drumului, ați spus acum câteva zile ceva ce m-a uimit.

– Ce anume?

– Că Biserica este terenul unei lupte necontenite, al unui război spiritual, așa ați spus. Este un limbaj militar.

– Şi ce anume te-a uimit?

– Aveam impresia că Biserica este un liman al păcii și al vindecării, nu un câmp de luptă.

– Bineînțeles că este un port al păcii și al vindecării. Dă-mi voie să-ți explic, ca să nu mai fii scandalizat. Trebuie să înțelegi că Biserica este disponibilă pentru noi ca vehicul al salvării noastre. Acest scop implică o luptă împotriva acelor forțe care se străduiesc să ne blocheze ascensiunea spre Dumnezeu.

– Presupun că vă referiți la forțele satanice.

– La ce altceva? Trebuie să învățăm cum să ne angajăm în această luptă spirituală pentru a împiedica aceste forțe adverse să ne saboteze ascensiunea spre Dumnezeu. Așa ne-au învățat Sfântul Apostol Pavel și ceilalți bătrâni ai Bisericii: că trebuie să devenim luptători cu experiență în această luptă spirituală neîncetată.

Părintele Maximos a mai făcut câțiva pași, apoi a continuat.

– Trebuie să fim conștienți de mașinațiile și de purtarea duplicitară a acestor forțe, astfel încât să nu ajungem victimele lor.

Părintele Maximos a rămas pe gânduri. Apoi, parcă vrând să schimbe subiectul, a continuat.

– Oamenii sunt derutați. Ei cred că scopul existenței noastre este în primul rând să devenim oameni buni sau morali, sau personalități bine adaptate social, echilibrate.

- Credeam că tocmai aceasta este strădania Bisericii, să devenim buni.

- Nu, nu numai asta. Acest concept pietist nu este scopul esenţial al Bisericii. Este o mare neînţelegere. Ceea ce ne învaţă Biserica mai presus de orice - a spus apăsat părintele Maximos - este calea prin care sufletul omenesc poate atinge *hristificarea* - sfinţenia, unirea sa cu Dumnezeu. Scopul suprem este să devenim desăvârşiţi în acelaşi fel în care este perfect Tatăl nostru din Ceruri, să devenim una cu Dunmezeu. Hristos nu a venit pe lume ca să ne înveţe cum să devenim oameni cumsecade, cum să ne purtăm cuviincios sau cum să ducem o viaţă corectă pe această lume. Şi nici nu a venit ca să ne ofere o carte, chiar dacă această carte este Biblia sau Noul Testament.

- Ei bine? am întrebat, în timp ce părintele Maximos a rămas nemişcat câteva clipe şi a privit în sus spre cer, admirând Calea Lactee. Era o noapte limpede, ca de cristal, fără lună şi fără niciun fel de lumini artificiale prin apropiere. Părintele Maximos a tăcut câteva secunde, apoi a continuat.

- A venit să se ofere pe Sine, să ne arate Calea spre mântuirea noastră, a spus părintele Maximos în timp ce ne reluam plimbarea. Îţi aminteşti ce a spus Atanasie cel Mare? „Dumnezeu a devenit om, pentru ca oamenii să poată deveni Dumnezeu."

- Da, ştiu, m-am grăbit eu să spun. Este motoul misticismului ortodox răsăritean. Aşadar Hristos ne-a arătat calea spre Dumnezeu, în timp ce Satan este forţa care încearcă să ne împiedice să ajungem la destinaţia noastră, am adăugat. Dar cum face acest lucru? Care sunt căile şi mijloacele lui Satan?

- Prin ceea ce bătrânii numesc *logismoi*, a răspuns părintele Maximos.

- Vrei să spui gânduri?

- *Logismoi* sunt mult mai intense decât simplele gânduri. Ele pătrund până în străfundul fiinţei umane. Au o putere enormă. Dă-mi voie să spun că un gând simplu este un *logismos** slab. Totuşi, trebuie

* Singularul de la *logismoi*, în limba greacă. (*N. red.*)

să înțelegem că anumite gânduri sau *logismoi*, odată ajunse în lăuntrul ființei umane, pot submina orice urmă de viață spirituală chiar din temelii. Oamenii care trăiesc în lume nu știu nimic despre natura și puterea acestor *logismoi*, adică nu au experiența acestei realități.

Mi-am dat seama că părintele Maximos vorbea despre un fenomen foarte asemănător cu noțiunea de „elementali", despre care scrisesem pe larg în lucrarea mea precedentă. Întâlnisem această expresie în alte tradiții spirituale, dar sub alte denumiri, precum cea de „forme-gând".[31] Teoria elementalilor sau a „formelor-gând" se bazează pe presupunerea că gândurile și sentimentele sunt forme de energie subtilă, dar concretă pe care le producem în mod constant și care ne afectează atât pe noi, cât și pe ceilalți. În mod similar, suntem influențați de formele-gând sau elementalii pe care îi produc ceilalți în mod individual sau colectiv și care „plutesc" în mediul înconjurător. Așadar, din punct de vedere ontologic, se consideră că elementalii au o existență de sine stătătoare și trebuie să fie priviți ca „lucruri" reale obiective și ca simple stări de spirit subiective. Acești elementali, pozitivi sau negativi, ne afectează în mod constant ca niște energii reale. Elementalii negativi pot fi concepuți ca echivalentul [a ceea ce, în mod convențional, poartă denumirea de] „diavoli", care pot apărea chiar și într-o formă, [așa cum este ea] impregnată în imaginația unei anumite culturi.

Întrucât intenția mea nu era să-l implic pe părintele Maximos în discuții și dezbateri referitoare la comparații între tradițiile spirituale sau la metafizică, ci să învăț de la el cât mai mult despre tradiția spirituală atonită, am decis să nu ridic această problemă. În schimb, am încercat să-l fac să vorbească mai mult despre modul în care bătrânii de la Muntele Athos înțeleg puterea gândului sub forma de *logismoi*. Intuitiv aveam simțământul că opinia părintelui Maximos îmi va oferi informații noi și profunde în această chestiune, informații care vor fi relevante nu numai pentru căutătorii spirituali, ci și pentru terapeuții care se luptă cu problemele psihologice ale clienților lor. Eram fascinat de această noțiune a „formelor-gând", care se afla în

centrul practicilor spirituale monastice şi al viziunii despre lume a tradiţiei creştine răsăritene*.

- Ca să spun drept, când am auzit prima dată de această noţiune de *logismoi*, în timpul unei vizite la Muntele Athos ca pelerin laic, am fost şi eu uimit. În mănăstirea pe care am vizitat-o, călugării se rugau timp de şase ore încontinuu, de la apusul soarelui până la miezul nopţii. Apoi aveau Sfânta Liturghie încă o oră sau două. Am observat că, într-o dimineaţă, zece călugări stăteau la rând în faţa chiliei duhovnicului lor. Când am întrebat ce se întâmplă, mi s-a spus că aşteptau să le vină rândul ca să dea mărturie despre *logismoi*. M-am mirat cum este posibil ca aceşti călugări să-şi mărturisească gândurile? Credeam că *logismoi* sunt nişte gânduri obişnuite şi, întrucât avem în fiecare zi mii de gânduri, cum ar fi putut călugării să le mărturisească?

I-am spus părintelui Maximos că nedumerirea lui mi se părea logică. I-am explicat că, pe baza cercetărilor pe care le efectuasem la Universitatea din Minnesota, omul are în medie aproximativ 4 000 de gânduri într-o zi de 16 ore. Aceasta înseamnă că într-o viaţă, să spunem, de 70 de ani, vom avea aproximativ o sută de milioane de gânduri.[32]

- Vrei să spui că se poate măsura aşa ceva? a întrebat părintele Maximos şi s-a oprit în loc o secundă.

I-am dat asigurări că psihologia contemporană putea realiza într-adevăr aşa ceva.

- Mai târziu, când am devenit călugăr şi eram copleşit de *logismoi*, am înţeles ce făceau acei călugări. Vezi dumneata, a spus părintele Maximos în timp ce ne încălziserăm şi grăbiserăm pasul, lupta spirituală care se desfăşoară neobservată de oamenii obişnuiţi se duce prin *logismoi* care ne iau în permanenţă cu asalt inimile şi

---

* Într-adevăr, pasajele care urmează - parte esenţială a acestei lucrări - aparţin nucleului învăţăturii isihaste legate de „paza gândurilor", element esenţial al primei etape a drumului spre îndumnezeire (*theosis*) - purificarea (*catharsis*) - pe care această învăţătură o conţine. (*N. red.*)

minţile. Acestea sunt forţele care ne împiedică să cunoaştem realitatea lui Dumnezeu.

Părintele Maximos mi-a explicat că nu toate *logismoi* sunt negative. Uneori *logismoi* pot fi bune şi pot să ne fie trimise de Dumnezeu. Prin îndrumare spirituală şi discernământ vom putea diferenţia un tip de altul.

- Dar cum ne împiedică mai exact *logismoi* să ajungem la Dumnezeu? am insistat.

- Să spunem că *logismos* este un gând de o calitate şi o intensitate speciale a puterii, a răspuns părintele Maximos. Există ceva misterios în cazul acestor *logismoi*. Impactul lor seamănă cu înţepătura unui ac când te duci la doctor să-ţi facă o injecţie. Când *logismoi* negative reuşesc să intre în fluxul tău sanguin, te pot afecta la fel ca un ac plin de otravă care pătrunde în tine şi împrăştie substanţa mortală prin tot organismul tău. Lumea ta spirituală devine contaminată şi eşti afectat la nivel profund, fundamental. Întregul tău edificiu spiritual poate fi zguduit din temelii. Uneori intensitatea unui singur *logismos* este atât de mare, încât fiinţele umane aflate sub puterea lui pot să se simtă complet neputincioase. Pot să-şi folosească toate puterile ca să se apere împotriva unor astfel de intruşi, dar fără niciun folos.

- Suferă şi sfinţii de astfel de *logismoi*? am întrebat. Presupun că, din moment ce considerăm că se află în pragul îndumnezeirii (*Theosis*), sunt eliberaţi de astfel de atacuri.

- Dimpotrivă. Şi ei trebuie să le înfrunte, dar le stăpânesc. În realitate, sfinţii sunt asaltaţi în permanenţă de *logismoi*, dar nu le permit să se instaleze în sufletele lor.

Mai târziu, când am discutat această problemă cu prietena mea Erato (soţia lui Stephanos), care citise foarte mult despre vieţile sfinţilor, aceasta mi-a atras atenţia că înţeleapta Gabrielia, doctoriţa din secolul al XX-lea care îi îngrijise pe leproşi în India, susţinea că *logismoi* sunt pentru sfinţi ca muştele care intră într-o cameră goală. Nu găsesc acolo nimic pe care să se aşeze, care să le atragă, aşa că pleacă.[33]

Timp de câteva minute am mers în tăcere, iar părintele Maximos a respirat adânc de câteva ori. Îi făcea plăcere plimbarea şi mă

bucuram că eram pretextul de care putea profita pentru a face o pauză mai lungă în programul lui supraîncărcat. Conversaţia noastră parcă îi dădea energie.

- Am observat că unii oameni, mai ales sufletele tinere, foarte sensibile, a spus părintele Maximos rupând tăcerea, suferă atât de mult de aceste *logismoi*, încât uneori ajung la stări psihopatologice. Şi ajung în asemenea stări în parte din cauza ignoranţei lor în ceea ce priveşte natura acestor *logismoi*. Ele pot fi atacate de *logismoi* perverse sau, spunem, păcătoase, nu-şi dau seama că aceste *logismoi* nu emană neapărat de la ei înşişi, ci sunt îndreptate spre cele din afară. Se simt vinovaţi şi încep ceea ce răposatul Paisie numea „repetarea «de ce-urilor»". Devin obsesivi. Oamenii hipersensibili devin încă şi mai sensibili şi se învinovăţesc cu tot felul de întrebări: „De ce am un asemenea gând? De ce?" Oamenii aceştia au mare nevoie de îndrumare corectă, ca să ştie cum să procedeze cu aceste *logismoi*, a subliniat părintele Maximos.

În continuare, a spus că cele mai periculoase *logismoi* sunt cele trimise de spiritele demonice, care sunt hrănite şi activate de propriile noastre patimi. *Logismoi*, care provin de la demoni, sunt extrem de întortocheate şi de duplicitare.

- Ca să ne împingă spre un păcat, a continuat părintele Maximos, demonii ne vor trimite *logismoi* care ne fac să ne simţim în largul nostru. Ne vor transmite mesajul că este foarte bine să comitem un anumit act, deoarece Dumnezeu este milostiv şi, deci, ne va ierta oricum. Apoi, după ce actul este comis, *logismos*-ul că Dumnezeu este Tatăl care pedepseşte ne va invada mintea ca un fel de judecător nemilos, care ne va arunca în flăcările veşnice ale damnării. După cum am observat, cauza multor patologii şi crize nervoase de care suferă oamenii este rezultatul direct al unor asemenea *logismoi* distructive. Aş spune chiar că şi oamenii care suferă de schizofrenie şi alte tulburări severe sunt victime ale unor *logismoi* intense şi obsesive, de care nu se pot elibera.

- Sfinţii Părinţi, a continuat părintele Maximos, ca luptători spirituali cu experienţă, ne-au descris şi ne-au prezentat amănunţit

natura acestei lupte. Ne-au lăsat o metodologie pentru a face față în lupta cu aceste *logismoi*, cu care sunt confruntați în mod inevitabil toți oamenii, inclusiv sfinții.

Ne-am oprit și ne-am așezat la marginea drumului pe o bancă de lemn instalată acolo de pădurar pentru uzul drumeților și al iubitorilor de natură. În fața noastră se întindea muntele întunecat, mut și maiestuos. Deasupra noastră era cerul plin de stele. Noaptea era neobișnuit de caldă și am stat ceva timp acolo privind în abisul de jos. Părintele Maximos mișca în mână mătăniile (*komboschini*) și câteva minute a părut cufundat în gânduri sau poate în rugăciune. Am rupt ca de obicei tăcerea cu întrebările mele.

- Așadar, ce fel de metodologie au inventat Sfinții Părinți ca să stăpânească *logismoi*? am întrebat.

A lăsat capul în jos și a reflectat câteva secunde.

- Înainte să vorbim despre metode, a răspuns, trebuie să ne amintim condiția noastră existențială prezentă. Așa cum spuneam mai înainte, a existat o vreme când oamenii trăiau în deplină concordanță cu adevărata lor fire. În acea stare, toată energia lor, toate puterile lor erau în totalitate armonizate și concentrate în jurul unei singure mișcări: mișcarea către Dumnezeu. Inima și mintea lor (*nous*) aveau o singură preocupare exclusivă: rugăciunea fără încetare. În această stare, singura lor experiență și strădanie era ceea ce bătrânii numeau *theoria*, adică vederea lui Dumnezeu.

- Adam și Eva, primii oameni, au rupt această relație de unificare cu Dumnezeu prin Cădere. Drept urmare, au rămas prinși în capcana acestei lumi materiale tridimensionale a patimilor egoiste și a păcatului. Ei au încetat să mai fie într-o stare de rugăciune continuă, funcția lor naturală esențială și autentică. Întreaga Creație a suferit ca urmare a rupturii dintre oameni și Dumnezeu.

Așadar, ceea ce avem acum, a continuat să explice părintele Maximos, este acest fenomen al producerii neîncetate de *logismoi*, în loc de rugăciune neîncetată. *Logismoi* sunt străine de condiția noastră originară, de lucrarea originară a *nous*-ului nostru. În momentul în care ne-am rupt de Dumnezeu, am intrat într-o stare de existență

dominată de preocupările lumeşti, de *logismoi*. *Nous*-ul nostru s-a împrăştiat printre lucrurile acestei lumi.

- Vreţi să spuneţi, dacă v-am înţeles corect, că oamenii nu sunt tulburaţi de niciun fel de *logismoi* în profunzimea naturii lor adevărate, în esenţa firii lor?

- Da, aşa este. În mod firesc, adevărata funcţiune a *nous*-ului este să se angajeze în rugăciunea neîncetată, care constituie o stare de contemplare continuă a lui Dumnezeu. Toate *logismoi* pe care le generăm în mod constant în realitate nu sunt înnăscute, ci dobândite de noi după Cădere. Sunt în acelaşi timp un simbol şi o manifestare a depărtării noastre de Dumnezeu. *Logismoi* sunt cele care menţin separarea noastră de Dumnezeu.

Noi toţi, ca fiinţe umane, suferim de această boală moştenită, boala primordială a Căderii. Aceasta este semnificaţia aşa-numitului păcat originar. Este moştenirea ruperii de Dumnezeu, care a deschis calea spre bombardamentul constant al inimilor şi minţilor noastre de către *logismoi*.

Părintele Maximos a insistat de mai multe ori că noţiunea de „păcat originar" ca un fel de încălcare a unui tabu moral este un mod pueril de a gândi despre acest subiect. Păcatul originar înseamnă, conform tradiţiei experienţei Sfinţilor Părinţi, separarea şi alienarea originară a întregii rase umane de Dumnezeu.

Discuţia despre păcatul originar şi despre starea paradisiacă a primilor oameni mi-a adus în minte o dezbatere despre natura mitului, la care participasem la universitatea mea cu câteva zile mai înainte să iau avionul pentru Cipru. Dezbaterea fusese organizată de un grup de colegi marxişti. Subiectul dezbaterii, tipic pentru orientările şi preocupările marxiste, era dacă miturile sunt în mod inerent „reacţionare". Sunt sigur că motivul pentru care organizatorii mă invitaseră la dezbatere fusese să avem o atitudine oarecum echilibrată faţă ceea ce urma să fie prezentat. Poziţia marxistă tradiţională, nu neapărat împărtăşită de toţi colegii mei marxişti, era că miturile, mai ales miturile religioase, sunt forme de mistificare menite să le întunece oamenilor înţelegerea adevăratei lor poziţii de clasă în soci-

etate. Miturile sunt considerate în mod tipic de marxiştii tradiţionali drept forme de „conştiinţă falsă” care, inevitabil, la fel ca şi religia, vor dispărea treptat, atunci când comunismul va ajunge la maturitate deplină. Fiinţele umane nu vor mai avea atunci nevoie de mituri, căci miturile sunt simptome ale exploatării unei clase de către alta.

Îmi amintesc cum îmi începusem scurta prezentare spunând că, spre deosebire de marxişti, voi porni discuţia de la o premisă diferită. Modul în care înţelegem noi realitatea supremă este inevitabil mitic, deoarece raţiunea, prin ea însăşi, nu ne poate oferi niciodată răspunsuri satisfăcătoare pentru a explica misterul existenţei umane. Nu ne putem folosi niciodată facultăţile raţionale pentru a călători dincolo de explozia originară, care a creat universul nostru. Toate cunoştinţele umane, inclusiv ştiinţa şi filosofia, se bazează, aşadar, pe temelii mitice sau, şi mai exact, misterioase. Miturile ar trebui evaluate nu pe baza unor criterii de tipul adevărat-fals, reacţionar-nonreacţionar, ci în funcţie de capacitatea lor de a ne stimula sau de a ne distruge viaţa. Miturile naziste, de exemplu, sunt în mod clar mituri distrugătoare. Miturile culturale, pe de altă parte, care îi ajută pe oameni să facă faţă în mod creator exigenţelor existenţei umane prin cultivarea iubirii şi a compasiunii, pot fi considerate mituri care stimulează viaţa.

Acestea erau ideile care mi-au venit în minte în timp ce părintele Maximos vorbea despre Adam, despre Eva şi despre Cădere. Astfel de poveşti, mi-a spus el, trebuie văzute ca metafore care sugerează adevăruri mari despre existenţa umană, adevăruri care nu pot fi sesizate prin formule raţionale, marxiste sau nemarxiste. Ideea Căderii, aşa cum este înţeleasă în tradiţia atonită pe care o reprezintă părintele Maximos, mi-am spus, stimula viaţa, căci îi ajuta pe oameni să se apropie de Dumnezeu. Îi motiva pe unii oameni, precum călugării de la Mănăstirea Panagia, să-şi concentreze energiile din toată inima spre vindecarea rupturii dintre ei şi Dumnezeu. Totuşi, nu eram sigur dacă părintele Maximos ar fi fost de acord cu poziţia pe care o luasem faţă de mituri în timpul acelei dezbateri academice. Biserica tratase prin tradiţie aceste poveşti despre creaţia primordială ca fapte istorice reale, ceea ce este imposibil de acceptat din partea unei persoane

ancorate în gândirea modernă. Ar fi la fel ca şi când ai lua drept fapt empiric povestea că lumea fusese creată cu câteva mii de ani în urmă şi că Dumnezeu avusese nevoie de odihnă în ziua a şaptea, pentru că era obosit după ce trudise din greu şase zile încheiate. Dar în acel moment al vieţii mele, pentru mine nu era important dacă părintele Maximos considera astfel de povestiri drept întâmplări istorice reale sau metafore ale unor adevăruri mai profunde. Important era că, în ceea ce mă privea, fiinţele care foloseau aceste relatări drept cadru de orientare pentru autodepăşire şi unirea cu Dumnezeu erau marii sfinţi şi profeţi ai atâtor veacuri de experienţă iudeo-creştină. Vieţile şi realizările lor spirituale atestă, aşadar, valoarea noţiunii de ruptură iniţială ca un cadru de orientare către lupta spirituală şi asceză.

- Care este cea mai bună cale de a depăşi *logismoi* şi de a restabili unitatea iniţială cu Dumnezeu? l-am întrebat din nou pe părintele Maximos, revenind cu gândurile în prezent. Ar putea fi rugăciunea neîncetată?

- Da, în mare măsură, dar trebuie mai mult decât atât. Bătrânii, fiind cercetătorii practicii spirituale, ne-au învăţat prin experienţa lor cum să facem faţă bombardamentului neîncetat la care *logismoi* ne supun inimile şi minţile.

Fără să mai adauge ceva, părintele Maximos s-a ridicat brusc în picioare.

- Cred că ar trebui să ne întoarcem.

Am remarcat o oarecare îngrijorare în vocea lui, căci era deja târziu. Am grăbit pasul. Era suficientă lumină de la stele ca să ne ajute să rămânem pe drumul principal şi să nu ne rătăcim în pădure sau să cădem de pe o stâncă.

Drumul din faţa noastră a fost luminat dintr-odată de farurile unui camion, care s-a oprit chiar lângă noi. Era părintele Efstathios, unul dintre călugării mai în vârstă de la mănăstire, care se întorcea de la Paphos. Se dusese acolo de dimineaţă ca să cumpere migdale pentru tot anul de la un angrosist. Se răspândiseră zvonuri că, din cauza secetei, preţul migdalelor va creşte rapid. Şi, întrucât mănăstirea era renumită pentru producţia şi vânzarea unei prăjituri speciale cu

migdale, era prudent să se cumpere materia primă înainte de creşterea preţurilor. Părintele Efstathios era surprins să ne găsească pe drum la ora aceea şi a întrebat dacă nu vrem să ne ducă el. Părintele Maximos însă a preferat să ne continuăm plimbarea pe jos. Eram la numai 40 de minute de mănăstire.

- Ei bine, în afară de rugăciune, ce ne mai învaţă Sfinţii Părinţi despre modul în care putem face faţă acestor *logismoi*? am întrebat când lumina farurilor părintelui Efstathios a dispărut la următoarea cotitură şi primele lumini ale mănăstirii au licărit în depărtare, la picioarele noastre.

Părintele Maximos a rămas un moment pe gânduri, apoi a spus.

- Sfinţii Părinţi, a spus el, identifică cinci stadii în dezvoltarea unui *logismos*. Fireşte, vorbesc despre un *logismos* care este contrar legilor lui Dumnezeu. Primul este stadiul **atacului**, când un *logismos* ne atacă pentru prima dată mintea.

- Dar cum se întâmplă aceasta?

- Să-ţi dau un exemplu. În mintea noastră intră un gând care ne îndeamnă, să spunem, să furăm. Este ca şi când acest *logismos* ar bate la uşa minţii noastre şi ne-ar spune: „Priveşte la grămada asta de bani! Nu se uită nimeni! Ia-o!" Când ne atacă un astfel de *logismos*, indiferent cât ar fi de păcătos, noi nu avem nicio vină, a explicat părintele Maximos. Calitatea stării noastre spirituale nu este evaluată pe baza acestor atacuri. Mai simplu spus, nu comitem un păcat. De-a lungul vremurilor, Sfinţii Părinţi au fost mereu ispitiţi şi atacaţi de *logismoi* similare sau chiar şi mai rele.

- De fapt, am intervenit, şi Iisus Însuşi a fost ispitit de Satana în timpul retragerii Lui în deşert.

- Exact. Aceasta arată în mod clar că, atunci când sunt atacaţi de astfel de *logismoi*, oamenii nu trebuie să se simtă deloc vinovaţi. Sunt absolut nevinovaţi şi nu sunt deloc răspunzători pentru aceste *logismoi*. Marii sfinţi s-au confruntat cu legiuni de *logismoi* negative. Nu a existat nicio fiinţă umană care să nu fie atacată în viaţa ei de miliarde de *logismoi*. Numai morţii sunt scutiţi de ele.

- Nu sunt sigur nici în privinţa lor, am spus eu izbucnind în râs. Aveţi şi dumneavoastră astfel de *logismoi*?

- Tot timpul. Te asigur că mă simt atacat de cele mai iraţionale, mai nebuneşti şi mai bizare *logismoi* pe care ţi le poţi imagina. Da, le am şi eu. Aceste *logismoi* nu au nimic de-a face cu calitatea sufletului nostru. Sunt un simptom inevitabil al Căderii. Oamenii sunt uneori îngroziţi de numărul şi natura acestor *logismoi* care îi atacă şi devin obsedaţi de întrebări precum „De ce am astfel de gânduri? De ce eu?" Când adoptă o asemenea atitudine, Satana începe să le facă rău cu adevărat. Aceste întrebări obsesive nu sunt nimic altceva decât o expresie a egoismului*. Acestor oameni le spun: „Aveţi asemenea *logismoi* pentru că sunteţi oameni, punct". Este firesc să ai asemenea *logismoi*, adică este firesc în starea căzută în care ne aflăm. Suntem fiinţe umane, nu îngeri, şi ca atare suntem marcaţi în mod inevitabil de pecetea Căderii. Şi de aceea vom avea astfel de *logismoi*.

- Şi ce facem în acest caz?

- Sfinţii sunt călăuzele noastre, a răspuns părintele Maximos. Au fost chinuiţi mereu de miliarde de *logismoi*. Dar nu au cedat în faţa lor. Şi ştii de ce? Pentru că au ajuns la starea de *apathia*, starea de dincolo de patimile egoiste. Când suntem în această stare, este ca şi când *logismoi* s-ar izbi de un zid. Şi ne dăm seama cu toţii că, atunci când respingem un *logismos*, nu numai că nu suntem înfrânţi, dar înregistrăm şi o victorie spirituală.

- Aşadar, *logismoi* au, în fond, o funcţie spirituală folositoare, am spus. Poate că fac parte din pregătirea noastră pentru urcarea spre Dumnezeu.

- Ceea ce spui îmi aminteşte de un episod din viaţa unui sfânt înţelept, a spus părintele Maximos. Acesta avea sub ascultarea lui duhovnicească doi tineri călugări. Într-o zi, i-a rugat să stea un timp cu el, la schit, ca să vadă cum au progresat. Noaptea, când se trezeau pentru rugăciuni, bătrânul a observat că în jurul călugărului mai tânăr zburau nişte insecte ciudate. De fiecare dată când tânărul

* Traducere alternativă „centrare ego-tică asupra propriei persoane". (*N. red.*)

călugăr reuşea să le alunge, deasupra capului lui apărea o cunună strălucitoare. Bătrânul a înţeles curând că ucenicul său era invadat de *logismoi*. Dar, pentru că avea puterea să le alunge şi nu le lăsa să pătrundă mai adânc în inima şi în mintea lui, harul lui Dumnezeu îi oferea o victorie spirituală.

– De ce nu putem spune că aceste *logismoi* ne sunt trimise de Dumnezeu ca o formă de test spiritual? am insistat.

Am observat un zâmbet pe chipul părintelui Maximos.

– Aşa cum spuneam, Sfinţii Părinţi spun că *logismoi* pot să vină fie de la Dumnezeu, fie de la demoni. Dar pentru un novice, lipsit de experienţă cum se află, este adesea greu să facă deosebire între ele. De aceea se sugerează, în general, [ca ele] să fie ignorate, deoarece, cu cât sunt mai obsedaţi de propriile *logismoi*, cu atât oamenii riscă mai mult să sufere de simptome psihopatologice.

– Dar nu putem să alungăm aşa şi un *logismos* care vine de la Dumnezeu, presupunând în mod greşit că este de la Satana? am întrebat.

– Chiar şi aşa, poţi fi sigur că Dumnezeu nu te va înţelege greşit şi nu se va simţi jignit, m-a liniştit părintele Maximos. În cazul în care cineva nu este sigur, cel mai bine este să se sfătuiască cu un duhovnic cu experienţă. Există totuşi o regulă fundamentală care poate fi aplicată pentru a se verifica provenienţa unui *logismos*: *logismoi* care vin de la Dumnezeu ne produc pace şi bucurie în suflet. Pe de altă parte, *logismoi* care vin de la demoni ne provoacă multă tulburare şi nefericire.

– Am să-ţi dau un exemplu despre cât de dificil este uneori să stabileşti originea unui *logismos*, a continuat părintele Maximos. Pe când era tânăr novice şi locuia la Sfântul Pantelimon, mănăstirea rusească de la Muntele Athos, Sfântul Siluan a hotărât într-o zi să plece de la mănăstire şi să trăiască în deşert ca pustnic, ducând o existenţă mult mai austeră. La suprafaţă, acest *logismos* părea admirabil – să părăseşti mănăstirea, unde viaţa nu este chiar aşa de aspră, şi să începi să trăieşti de unul singur în deşert, ca vechii profeţi, ca să înaintezi mai repede spre starea de sfinţenie. Deşi la exterior acest *logismos* părea să-şi aibă originea la Dumnezeu, în realitate era de la

demoni, cu scopul precis de a-i bloca urcarea spre Dumnezeu. După ce l-ar fi izolat în deşert, demonii l-ar fi atacat cu toată puterea lor destructivă. L-ar fi determinat, aşa tânăr şi lipsit de experienţă cum era, să-şi piardă curajul, să ajungă un deznădăjduit şi în cele din urmă să abandoneze lupta spirituală. Din fericire, s-a sfătuit cu duhovnicul lui, care i-a spus că nu trebuie să devină sihastru într-o etapă atât de timpurie a evoluţiei sale.

Vezi dumneata, a continuat părintele Maximos, cazul Sfântului Siluan scoate în evidenţă un principiu fundamental pentru căutătorul spiritual serios, şi anume nevoia de îndrumare din partea unui dascăl cu experienţă. Munca spirituală serioasă este plină de mister şi nimeni nu trebuie să lucreze de unul singur. Aş spune că este ceva aproape imposibil. Un om care lucrează de unul singur, fără îndrumare duhovnicească, se va simţi foarte probabil descurajat.

- În ceea ce aţi spus văd câteva probleme practice serioase. Milioane de oameni aspiră în mod serios la spiritualitate. Numai puţini dintre ei însă pot avea acces la un duhovnic, la cineva care se află în posesia harului Sfântului Duh. Şi ce se întâmplă cu ceilalţi, marea majoritate a omenirii? Dumnezeu îi tratează pe oameni inegal? Sunt convins că nu este aşa, căci altfel Dumnezeu nu ar fi Dumnezeu.

- Nu înseamnă că, pentru a fi eficient, duhovnicul trebuie să fie înzestrat în mod obligatoriu de Sfântul Duh cu daruri precum clarviziunea, viziunea profetică şi alte calităţi, mi-a explicat părintele Maximos. Misterul îndrumării duhovniceşti se întemeiază pe faptul că atât duhovnicul, cât şi ucenicul formează o diadă sfântă, situată în interiorul Trupului lui Hristos. Atunci Sfântul Duh lucrează pe căi atât de misterioase, încât permite ucenicului să beneficieze de genul de sfat de care este nevoie pentru dezvoltarea sa spirituală. Sfântul Duh lucrează adesea prin duhovnic pe căi mult mai subtile decât cele concrete.

- Dar în aceste condiţii nu este posibil să apară abuzurile şi sfaturile greşite din partea duhovnicului? am întrebat.

- Suntem oameni, şi greşelile sunt inevitabile. Tocmai de aceea, înainte de a stabili o relaţie cu un duhovnic, oamenii trebuie mai

întâi să cerceteze și să se intereseze dacă acea persoană reprezintă într-adevăr, fără distorsionări, experiența Sfinților Părinți. Dacă oamenii au încredere în taina care este făcută să lucreze în numele lui Hristos, atunci putem spune cu toată încrederea că harul Duhului Sfânt nu-i va abandona. De aceea, chiar dacă se comite o greșeală omenească, aceasta va fi îndreptată. Dumnezeu va aduce laolaltă condițiile necesare pentru ca răul să fie reparat.

- Aceasta este adevărata credință, am spus eu cu admirație, în timp ce ne apropiam de poarta mănăstirii.

Din păcate, aceasta era închisă. Am apăsat pe buton, dar nu a răspuns nimeni. Călugării erau încă la vecernie și nu ne auzea nimeni. Părintele Maximos, care de obicei avea la el o cheie, o lăsase la birou. Ne-am așezat afară pe o bancă de lângă un telefon public și ne-am reluat discuția, așteptând să se termine slujba.

- Așadar, care este al doilea stadiu al dezvoltării unui *logismos*? am întrebat eu, după ce mi-am repetat în mine caracteristice stadiului atacului.

- Conform Sfinților Părinți, al doilea stadiu este ceea ce ei numesc **interacțiunea**. Aceasta implică inițierea unui dialog, o discuție cu acel *logismos*. Atunci când un *logismos* te îndeamnă, de exemplu, să furi o grămadă de bani, începi să te întrebi: „Să fac asta sau nu? Ce se va întâmpla dacă fur banii? Ce se va întâmpla dacă nu-i fur?" Acest dialog este riscant și periculos. Cu toate acestea, nici în acest stadiu nu există responsabilitate din partea individului, căci încă nu s-a comis niciun păcat. Omul poate analiza un astfel de *logismos* și diversele opțiuni fără să fie tras la răspundere. Dar, dacă este un temperament slab, atunci cel mai probabil deznodământ al expunerii la *logismos* va fi înfrângerea.

Mi se făcuse frig. M-am ridicat și am făcut câțiva pași în sus și-n jos ca să mă încălzesc, în timp ce părintele Maximos a continuat:

- Al treilea stadiu în progresul unui *logismos* este stadiul **consimțământului**, cum îi spunem noi. Consimți să comiți ceea ce te îndeamnă să faci acel *logismos*, în cazul de față să furi banii. Ai luat o decizie. Acum încep să apară vinovăția și răspunderea. Este începutul

păcatului. Iisus s-a referit la acest stadiu atunci când a spus că, dacă râvneşti la o femeie în mintea ta, ai comis deja adulterul în inimă. În momentul în care ai permis acestei decizii să prindă rădăcină în inima ta, ai pornit pe calea comiterii acestui act în lumea exterioară.

- Aşadar, acţiunile încep întâi în mintea noastră, am adăugat.

- Da, trebuie să avem mare grijă, m-a atenţionat părintele Maximos. Suntem încă în stadiul de consimţământ şi dorinţă. Acţiunea încă nu a avut loc. Acest război spiritual este încă la nivel mintal. Este important să reţinem acest lucru. În acest caz, dacă omul reuşeşte să invoce numele lui Dumnezeu şi să se spovedească, atunci poate evita stadiul următor. Mai este posibil, prin intervenţia şi iubirea providenţială a lui Dumnezeu, să se elibereze de stadiul consimţământului.

- Îmi vine în minte şi o altă posibilitate, am intervenit. Situaţia în care individul, din cauza împrejurărilor exterioare, nu se poate angaja în acţiune. Poate că o persoană doreşte foarte tare să delapideze bani sau să comită un adulter, dar asta nu înseamnă că are şi posibilitatea s-o facă.

- Absolut adevărat. Chiar şi în acest caz, individul este tot în stadiul al treilea al consimţământului. Din moment ce omul a cedat în faţa tentaţiei, trebuie să fie îngrijorat, întrucât cedarea repetată în faţa unui *logismos* va duce în cele din urmă la îndeplinirea acestuia. Duşmanul mântuirii noastre va crea circumstanţe favorabile pentru acest scop, te rog să mă crezi. Iar când respectivul *logismos* inundă inima unei persoane, capitularea devine, practic, inevitabilă. Când acţiunea va avea loc cu adevărat..., a dat să continue părintele Maximos, dar l-am întrerupt.

- Înainte să ajungem la stadiul următor, te rog să-mi explici un lucru. Conform învăţăturilor bătrânilor, oamenii sunt răspunzători în egală măsură atunci când, să zicem, doresc foarte tare să fure şi atunci când fură cu adevărat?

- Nu. Ai posibilitatea să treci de la stadiul dorinţei puternice la comiterea actului, a răspuns părintele Maximos.

S-a gândit la ceva şi a chicotit.

– Întrebarea dumitale îmi aminteşte de o întâmplare din viaţa Sfântului Ioan Gură de Aur. Pe vremea lui, în secolul al IV-lea, nişte zeloţi creştini foarte austeri, dar lipsiţi de orice fel de experienţă duhovnicească susţineau că, atunci când oamenii cedează în faţa unui *logismos*, este la fel ca şi când ar fi comis acţiunea. Vezi dumneata, interpretau greşit cuvintele lui Iisus despre adulter. Sfântul Ioan a încercat, fără folos, să-i convingă că nu este aşa. Da, păcatul este comis în mintea cuiva prin *logismos*, dar se produce într-un stadiu diferit al angajării. De aceea răspunderea este de natură mai puţin serioasă.

– Pe când era patriarh la Constantinopol, a continuat părintele Maximos, i-a invitat pe aceşti zeloţi la un banchet îmbelşugat. A dat instrucţiuni bucătarilor săi de la patriarhie să pregătească cele mai alese mâncăruri. A trimis un mesaj oaspeţilor să nu mănânce în timpul zilei, deoarece va fi foarte multă mâncare bună pe masă. Aceştia au făcut aşa cum li se spusese şi au venit la banchet lihniţi de foame. Apoi bucătarii au început să aducă la masă mâncărurile calde şi delicioase. Înainte să înceapă să mănânce, i-a rugat să se ridice în picioare ca să se roage ca de obicei. Toţi s-au ridicat, în timp ce diaconul lui a recitat Psalmii. Şi acesta recita, recita şi nu se mai oprea. Au trecut douăzeci de minute şi diaconul tot mai citea Psalmii. Oaspeţii lui flămânzi, cu mâncarea aburind în faţa lor, se întrebau dacă rugăciunea aceasta nesfârşită se va termina vreodată, ca să poată să se aşeze şi să mănânce. Toţi salivau de poftă. În sfârşit, rugăciunea s-a terminat. Sfântul Ioan le-a spus atunci: „Acum puteţi pleca". Toţi erau şocaţi şi nedumeriţi. „De ce sunteţi atât de uimiţi?" i-a întrebat sfântul. „Nu aţi văzut bucatele?" „Ba da, le-am văzut." „Nu aţi dorit bucatele?" „Ba da, le-am dorit." „Nu s-au schimbat mintea şi trupul vostru ca urmare a acestei dorinţe?" „Ba da." „Ei bine", le-a spus, „atunci este ca şi când aţi fi mâncat bucatele".

– Aşadar, cu această glumă, a continuat părintele Maximos, Sfântul Ioan Gură de Aur a reuşit să-i convingă pe acei creştini austeri, dar lipsiţi de experienţă spirituală că de la comiterea unui păcat în inimă şi săvârşirea lui în realitate este o cale lungă.

- Contează care sunt motivele care te împiedică să comiţi acţiunea? am întrebat.

- Câtuşi de puţin. Sfinţii Părinţi ştiau din proprie experienţă că, indiferent dacă ai comis deja acţiunea păcătoasă în minte punând la cale toate strategiile, dar, din orice motiv, nu ai reuşit să o duci la îndeplinire, eşti fericitul învingător. În asemenea cazuri, sfatul lor este să-ţi aminteşti de Dumnezeu şi să-i aduci mulţumire pentru intervenţia Lui providenţială pentru tine prin rugăciunile sfinţilor şi prin propria ta lucrare.

- Aşadar, omul are întotdeauna posibilitatea să nu treacă în stadiul următor, am subliniat.

- Exact, a precizat părintele Maximos, apoi a început să descrie stadiul următor.

- În cazul în care omul nu se poate elibera de stadiul anterior, suferă o înfrângere. Devine ostatic al acelui *logismos*. În momentul în care omul cedează, acel *logismos* revine cu şi mai multă forţă. Atunci este mult mai greu să te opui. Şi la fel şi data următoare şi după aceea. Sfinţii Părinţi numesc acest stadiul **înrobirea**. Aceasta apare atunci când omul nu se mai poate da înapoi şi continuă acţiunea, care acum devine o obişnuinţă repetată de nenumărate ori.

- Psihologii numesc această stare dependenţă, am intervenit.

- Sfinţii Părinţii îşi bazează concluziile şi descoperirile pe experienţele proprii. Sunt psihologi în sensul cel mai autentic al cuvântului.

- S-ar putea, am fost de acord. La urma urmelor, psihologia modernă nu acceptă nici realitatea sufletului, *psyche*.

Părintele Maximos a dat din cap şi a oftat, după care a continuat:

- În sfârşit, Sfinţii Părinţi identifică stadiul final din evoluţia unui *logismos* ca fiind cea a **patimii** sau a obsesiei. *Logismos* a devenit o realitate înrădăcinată în conştiinţa omului, în lăuntrul *nous*-ului. Omul devine robul unor *logismoi* obsesive, care duc la acţiuni continuu destructive pentru el însuşi şi pentru ceilalţi, ca în cazul jucătorului de cărţi compulsiv. Sfinţii Părinţi ne-au avertizat că, atunci când devenim dominaţi de astfel de patimi, este ca şi când am da cheia inimii noastre Satanei, pentru ca acesta să poată intra şi ieşi

din ea oricând doreşte. Vedem o mulţime de fraţi şi de surori care se luptă disperaţi să-şi depăşească patimile şi adicţiile obsesive, dar fără prea mult succes. Sunt pe deplin conştienţi de faptul că acestea sunt autodistructive, sunt în stare să raţioneze cu mintea clară, dar inima lor este înrobită. Nu pot să elimine din ei acea energie negativă, care îi posedă şi îi controlează.

- Şi atunci ce se poate face cu aceşti oameni? Nu mai există nicio speranţă pentru ei să se elibereze de patimile lor destructive? am întrebat.

- Prin harul Sfântului Duh totul este posibil, chiar şi vindecarea lor, a răspuns părintele Maximos.

Apoi, ca un bun profesor, a repetat cele cinci stadii.

- Aşadar, avem cinci stadii în evoluţia unui *logismos*, a concluzionat, desfăcând cele cinci degete ale mâinii. **Atacul, interacţiunea, consimţământul, înrobirea** şi **patima**. Acestea sunt mai mult sau mai puţin stadiile. Se desfăşoară şi cresc în jurul nostru uneori treptat, alteori ca o avalanşă.

- Încă nu am vorbit despre modul în care putem înfrunta astfel de *logismoi* destructive, cum să preîntâmpinăm evoluţia lor de la stadiul de atac la ultimul stadiu de patimă sau adicţie.

Când am terminat de rostit fraza, poarta mănăstirii s-a deschis. părintele Arsenios, cu eternul lui zâmbet pe chip, îşi dăduse seama că stareţul lui rămăsese încuiat pe dinafară.

- Hai să discutăm despre acest subiect altă dată, a propus părintele Maximos. Este destul de târziu şi suntem amândoi obosiţi.

Am intrat în curte şi ne-am îndreptat spre chiliile noastre.

10

Strategii

Părintele Maximos şi-a petrecut aproape toată dimineaţa stând de vorbă cu doi bărbaţi tineri, de 25 de ani. Veniseră la mănăstire acum două săptămâni şi locuiau într-o chilie rezervată oaspeţilor. Am presupus atunci că erau eventuali novici şi explorau opţiunea unei vieţi monastice. Dar Stephanos, care era un fel de părinte laic pentru călugării tineri şi cunoştea mersul lucrurilor din mănăstire, m-a informat confidenţial că nou-veniţii aveau o problemă gravă cu drogurile. Veniseră aici cu scopul de a se elibera de adicţia lor cumplită şi nu erau preocupaţi în primul rând de mântuirea sufletului. Părintele Maximos era terapeutul lor, şi mănăstirea servea ca un fel de centru de detoxifiere. Şedeam pe o bancă în faţa chiliei mele, când părintele Maximos a ieşit din birou şi mi-a făcut semn cu mâna să mă apropii. Atunci tinerii s-au arătat dispuşi să dezvăluie în detaliu cum deveniseră dependenţi de droguri. Unul dintre ei tocmai terminase de ispăşit o pedeapsă de doi ani de închisoare pentru posesie şi uz de cocaină. Celălalt, un fost atlet olimpic înalt din Grecia, avea o problemă şi mai mare. Anturajul greşit, spunea el, îl dusese spre tot felul de fapte reprobabile şi în cele din urmă la dependenţa de heroină. Fusese trimis în Cipru de părinţii disperaţi, după ce aceştia auziseră de la un prieten cipriot de reputaţia de îndrumător charismatic a părintelui Maximos. Dacă n-ar fi fost ospitalitatea şi grija pe care o primeau la Mănăstirea Panagia, precum şi îndrumarea spirituală a

părintelui Maximos, ar fi fost din nou pe străzi, mi-au spus amândoi. Când i-am întrebat dacă s-au gândit la posibilitatea de a se călugări, au răspuns hotărâţi că nu aveau astfel de intenţii. Şederea lor temporară la mănăstire avea scopuri pur terapeutice, cu toate acestea, cât timp stăteau acolo, trebuiau să respecte programul celorlalţi călugări, inclusiv să se trezească la ora trei şi jumătate dimineaţa ca să participe la slujba lungă, să spună Rugăciunea lui Iisus şi să lucreze în grădină. Se pare că acest regim le făcea bine şi, cât au stat la mănăstire, cei doi tineri nu au avut simptome de sevraj. Mai târziu, părintele Maximos mi-a spus că era îngrijorat, deoarece s-ar fi putut ca o şedere scurtă la mănăstire să nu fie suficientă pentru reabilitarea lor pe termen lung. Un alt motiv de îngrijorare era cât de gravă devenise problema drogurilor pe insulă şi faptul că guvernul nu făcea nimic în această privinţă. Simţea că trebuie să facă el însuşi ceva.

În după-amiaza aceea, părintele Maximos m-a rugat să-l duc cu maşina în jos, la şantierul Sfântului Refugiu, un centru de reabilitare pentru drogaţi, care începuse să funcţioneze cu un an înainte din iniţiativa lui. Pe drum a descris împrejurările care au dus la înfiinţarea centrului.

Cu un şi jumătate în urmă, părintele Maximos începuse să-l viziteze periodic pe un tânăr deţinut, încercând să-l ajute în problema lui cu drogurile. Omul era pe cale să fie eliberat, dar nu exista nicio agenţie pe atunci care să se ocupe de reabilitarea lui. Auzind aceasta, părintele Maximos făcuse ce ştia el mai bine şi se rugase pentru el. Apoi, la mănăstire se petrecuse un eveniment neobişnuit, pe care îl considerase o formă de intervenţie Divină şi de răspuns la rugăciunile lui.

– Era dimineaţa devreme, în ziua de 6 ianuarie 1996, şi un câine vagabond s-a repezit şi a intrat în mănăstire când s-a deschis poarta. Câinele era scăpat de sub control. L-a muşcat pe părintele Arsenios de picior, iar când părintele Isaac a încercat să intervină, l-a muşcat şi pe el de braţul drept. Era îngrozitor. În cele din urmă, am reuşit să-l alungăm din curte şi am închis bine poarta. Dar câinele nu a vrut să plece şi a continuat să urle şi să latre în faţa porţii. Era Boboteaza şi

eram îngrijoraţi pentru siguranţa oamenilor care vor veni la slujba de dimineaţă. Aşa că am telefonat la poliţie. Răspunsul lor a fost că nu e treaba poliţiei să se ocupe de câinii vagabonzi şi că trebuie să contactăm cutare şi cutare agenţie. Am făcut aşa, şi care crezi că a fost reacţia lor? Ne-au avertizat să nu facem rău câinelui şi să avem grijă să-l hrănim cum trebuie. Înainte să ajungă la mănăstire, au mai sunat de câteva ori, ca să întrebe nu dacă a fost muşcat cineva, ci cum se simte câinele.

Părintele Maximos a chicotit, aşa cum avea obiceiul.

- După această experienţă, mi-am spus că, dacă există atât de multă grijă pentru câinii vagabonzi, de ce nu este o preocupare şi pentru dependenţii de droguri? Dacă există adăposturi pentru câinii fără stăpân, ce ar fi să avem şi un cămin pentru cei care se recuperează după utilizarea drogurilor?

- Episodul cu câinele, a continuat părintele Maximos, mi-a dat ideea să încep să caut bani pentru a crea o clinică de reabilitare pentru drogaţi. Primul lucru pe care l-am făcut a fost să vorbesc la Nicosia. Spre marea mea surprindere, chiar în aceeași seară mai mulţi oameni s-au oferit să facă donaţii și am strâns atunci patru mii de lire [echivalentul a opt mii de dolari]. În ziua următoare am primit un telefon de la o femeie în vârstă de 65 de ani, care era refugiată. Moştenise cinci mii de lire şi voia să le doneze pentru proiect. Și așa am pus la un loc toţi banii pe care îi strânsesem, nouă mii de lire, într-un cont special.

- Duminica următoare, a continuat părintele Maximos în timp ce conduceam cu grijă maşina pe drumul de pământ, am spovedit toată ziua pelerini. Am terminat după-amiază târziu şi am coborât treptele epuizat. Mă aştepta o femeie despre care am crezut că vrea să se spovedească. „Doamnă dragă", i-am spus, „sunt foarte obosit. Vă rog să veniţi altă dată." Abia mai stăteam în picioare. „Dar vreau să vorbesc cu dumneavoastră despre o chestiune foarte importantă, părinte", a insistat femeia. „Îmi pare sincer rău, dar nu vă pot ajuta", am răspuns. Am văzut că mai erau alte două femei care şedeau pe trepte şi am crezut că veniseră şi ele tot la spovedanie. „Părinte", a spus ea, „vrem să facem o donaţie pentru centrul pe care îl înfiinţaţi". „Vă

mulțumesc foarte mult, dar vă rog să-i dați banii părintelui Arsenios." „Părinte", a insistat ea, „este vorba despre o sumă mare de bani." Mă gândeam că vorbeşte despre vreo sută de lire. „Părinte, nu înțelegeți. Este vorba despre o jumătate de milion de lire" [un milion de dolari la vremea respectivă]. Am încremenit. Femeia a repetat. „M-ați auzit? Lire, nu drahme." „Vorbiți serios?" am întrebat. „Sau este vreo glumă?" „Le vedeți pe cele două doamne care stau aşezate pe trepte? Nu ştiți cine sunt?" De unde puteam să ştiu cine sunt?! „Sunt soțiile unor proprietari greci de vapoare." Auziseră despre proiect și veniseră în Cipru ca să ajute. Au depus în aceeaşi zi câte un sfert de milion fiecare.

– În ziua următoare, a continuat părintele Maximos, în timp ce conduceam cu grijă şi clătinam din cap, căci nu-mi venea să cred, un cipriot foarte bogat, împreună cu soția sa, ne-a vizitat mănăstirea. Când au auzit de donație, au depus și ei un alt sfert de milion de lire, fără să fie rugați.

– Incredibil!

– Kyriacos, a spus părintele Maximos şi s-a întors spre mine, nişte prieteni bogați ai acestei familii au depus o sută de mii de lire. Într-o săptămână, s-a strâns un milion de lire fără niciun efort din partea noastră.

Părintele Maximos a mai adăugat că mănăstirea donase pentru proiect cel mai bun teren – la câțiva kilometri în josul muntelui –, iar construcția intrase acum în stadiul final.

– Singura problemă este acum să găsim donatori pentru cheltuielile de exploatare, a adăugat.

– Asta este o problemă serioasă. Ce aveți de gând să faceți în privința asta? am întrebat în timp ce ne apropiam de şantier.

Cu un zâmbet larg, mi-a răspuns:

– Să mă mai rog.

Părintele Maximos credea sincer că, atunci când oamenii se rugau cu adevărat, din toată inima, pentru binele altora, Atotputernicul le răspundea întotdeauna într-o formă sau alta.

Centrul de reabilitare pentru drogați era în mijlocul unui crâng de măslini bătrâni, un loc senin, foarte potrivit cu scopul pentru

care fusese creat. Clădirea cu două etaje, aproape terminată, arăta ca o mănăstire, cu o curte mare în mijloc şi arcade tradiţionale de jur împrejur. Părintele Maximos era deosebit de meticulos în privinţa esteticii şi avusese grijă ca, de exemplu, centrul să se potrivească peisajului înconjurător.

- Ştii, locul acesta ar fi putut fi un seminar foarte bun, mi-a spus în timp ce mă conducea prin clădire.

- Păi mai rugaţi-vă puţin şi nu se ştie niciodată, s-ar putea să apară un donator nici nu ştiţi de unde, am glumit.

Cei doi lucrători care finisau clădirea erau încântaţi să-l vadă pe părintele Maximos şi ne-au oferit băuturi răcoritoare. Ne-au adus două scaune şi m-am aşezat împreună cu părintele Maximos lângă clădire, sub un măslin bătrân. După cum susţinea unul dintre lucrători, care era din satul vecin, copacul avea opt sute de ani. Ne-am aşezat acolo şi am sorbit din sucul de portocale, bucurându-ne de priveliştea măslinilor bătrâni, de parcă am fi admirat un minunat tablou în ulei.

- Poate că ar fi un loc şi un moment potrivite să reluăm discuţia neterminată despre *logismoi*. Încă nu am discutat despre modul în care trebuie să ne apărăm de *logismoi* negative şi ce să facem după ce ele au pus stăpânire pe mintea noastră.

Părintele Maximos a rămas pe gânduri câteva secunde.

- Îmi amintesc de un pelerin, care l-a întrebat pe un pustnic de la Athos despre această problemă legată de *logismoi*. „Părinte", s-a plâns el, „sunt tulburat de un torent de *logismoi*, mai ales când sunt în biserică, la slujbă. Am atât de multe *logismoi* negative, blasfemii împotriva lui Dumnezeu, împotriva Tainelor, împotriva preoţilor, încât îmi vine s-o iau la goană. Nu mai suport. Simt că iau foc. Ce pot să fac?" Pustnicul a arătat spre cer şi a răspuns: „Ştii cu ce seamănă aceste lucruri?" În timp ce vorbeau, au auzit un avion militar deasupra Muntelui Athos...

- Credeam că guvernul grec nu permite avioanelor să survoleze Peninsula Athos, l-am întrerupt eu.

- Era înainte de promulgarea acestei legi. Oricum, „cu astea seamănă *logismoi*", i-a explicat pustnicul pelerinului. „Avionul care face tot acest zgomot şi produce tulburare nu poate ateriza pe Muntele Athos, pentru că nu avem aeroport aici. Dacă nu-i permitem unui *logismos* să aterizeze în adâncul inimilor şi minţilor noastre, atunci, chiar dacă îl vedem şi îl auzim, chiar dacă ne sâcâie cu prezenţa lui, nu trebuie să ne temem niciodată de el. Nu trebuie să ne văicărim şi să ne batem cu pumnii în piept, pentru că un avion a trecut pe deasupra acoperişului casei noastre". Numai atunci când avionul se prăbuşeşte peste casa noastră trebuie să fim îngrijoraţi, a glumit părintele Maximos, cu o strâmbătură nostimă.

- Aşadar, Sfinţii Părinţi afirmă că strategia cea mai bună pentru a face faţă unor *logismoi* tulburătoare este pur şi simplu să le ignori.

- Exact. Prima formă de apărare împotriva acestor *logismoi* destructive este **indiferenţa** completă. Este metoda cea mai sănătoasă şi cea mai productivă de a le respinge chiar de la bun început. Să le ignorăm complet. Să nu începem niciodată un dialog cu acești intruși. Nu interacţiona cu ei nici din curiozitate, nici din prea multă încredere. Este o greşeală tactică. Este ca şi când ai începe un dialog cu un duşman de moarte, care este mult mai inteligent decât tine. Dacă acorzi atenţie unui *logismos*, trebuie să-ţi dai seama că va deveni tot mai îndrăzneţ. Va începe să-ţi invadeze inima cu tot mai mult și mai mult zgomot. Cea mai bună strategie în confruntarea cu un *logismos* este, aşadar, ignorarea lui completă. Nu fi atent la ceea ce îţi spune sau te îndeamnă să faci.

- Este un principiu foarte sănătos pe care îl putem aplica nu numai împotriva unor *logismoi*-intruşi, ci şi atunci când suntem provocaţi de alţii.

- Da, exact aşa este, atâta timp cât ţinem minte că oamenii nu sunt *logismoi*, ci producători de *logismoi*. Imaginează-ţi că eşti în casă cu uşile şi ferestrele bine închise, a spus părintele Maximos, încercând să ilustreze metoda indiferenţei, şi cineva din curte îţi strigă obscenităţi şi te provoacă să ieşi în curte să te baţi cu el. Nu poate intra. Stă afară şi urlă insulte. Te ameninţă şi te atacă verbal cu toate înjurăturile

posibile, ca să te provoace să-i răspunzi şi să ieşi din casă. Cea mai bună strategie pentru tine este să-l ignori. Nu te concentra [asupra lui]. Nu-i da atenţie. Rămâi înăuntru, ştiind că nu ai nimic de-a face cu acel om. Lasă-l să strige cât doreşte. Nu poate să-ţi facă rău, atât timp cât stai în casă, cu uşile şi ferestrele bine închise. Sfinţii Părinţi au numit această atitudine a minţii strategia indiferenţei. Este cea mai bună metodă pentru o persoană ca să lupte cu *logismoi*. Ţine-le afară!

- Dar nu există şi situaţii când pur şi simplu nu poţi ignora un *logismos* şi trebuie să reacţionezi? am întrebat.

- Ştii, desigur, că fiecare regulă are şi excepţii. În cazurile în care *logismoi* negative ating principiile fundamentale ale credinţei, aşa cum este realitatea lui Dumnezeu, poate că ar trebui aplicată strategia contrară, o opoziţie activă.

- Aş fi spus că tocmai în aceste condiţii cea mai bună strategie este tăcerea, am spus.

- Nu, nu întotdeauna. Să-ţi explic de ce. Să zicem că un *logismos* te tulbură cu insinuarea persistentă că Dumnezeu nu există. Te duci la împărtăşanie şi *logismos* vine după tine şi îţi spune: „Ce faci aici? Nu există Dumnezeu! Ce nonsens este ăsta, să bei vin şi să mănânci pâine, spunând că sunt sângele şi trupul lui Hristos? Este vreun ritual canibalic, o rămăşiţă din vremuri de mult apuse? Aceste obiceiuri sunt inventate de preoţi, ca să nu-şi piardă pâinea!" Sau să presupunem că îţi spune că Biblia nu este un text de inspiraţie Divină, ci doar o carte care îi menţine pe oameni ignoranţi şi docili. Atunci trebuie să răspunzi cu contraargumente de felul următor: „Foarte bine, dacă spui că nu există Dumnezeu, cum explici apariţia Universului?" În chestiunile de principii fundamentale ale credinţei ar trebui să reacţionezi.

- Fireşte că această abordare, a continuat părintele Maximos, este uşoară pentru cei care au ajuns în stadiul de *apathia*, care s-au golit şi s-au purificat de patimile şi dorinţele pământeşti. Astfel de oameni, care se angajează activ împotriva acelor *logismoi*, pot să discute cu ele şi să le învingă. Nici Iisus Însuşi nu l-a ignorat pe Satana, când acesta l-a înfruntat în deşert. I-a ripostat. A aplicat metoda

antagonismului, folosind exact aceleaşi strategii ca şi cele utilizate de Satana. De exemplu, Satana a făcut referire la diverse pasaje din Scripturi, şi atunci Hristos a răspuns cu alte fragmente din Scripturi. Şi, folosind această metodă, a învins.

- Dar, fireşte, a adăugat părintele Maximos, această strategie nu este recomandată pentru novici. De regulă, este mai bine să păstrezi o atitudine de indiferenţă totală de la bun început.

Părintele Maximos s-a ridicat şi s-a întins. A propus să facem o plimbare ca să ne bucurăm de soarele care apunea şi îşi trimitea razele printre frunzele măslinilor.

- Dar dacă, în ciuda tuturor eforturilor mele, am continuat eu să întreb, în timp ce mergeam în pas de voie, nu pot să alung aceste *logismoi* negative şi sunt pe punctul să mă predau şi să consimt? Atunci ce facem?

- În cazul acesta, Sfinţii Părinţi propun un joc pe care îl poţi juca cu mintea ta.

- Un joc?

- Da. Gândeşte-te la ceea ce numesc ei un ***logismos* antagonist**. Aceasta înseamnă să-ţi fixezi în minte un alt *logismos* şi să te concentrezi asupra lui. Un pustnic mi-a spus o dată că alungase odată un *logismos* deosebit de sâcâitor numărând lumânările din candelabrul care atârna în mijlocul bisericii. Astfel, a continuat părintele Maximos, în cazurile în care *logismos* refuză să se retragă, sfatul bătrânilor este să-ţi fixezi atenţia pe altceva, chiar pe ceva nebunesc sau irelevant. Este un truc al minţii. Gândeşte-te la ceva ridicol pentru a submina puterea şi energia unui *logismos*, care te chinuieşte. Folosind această metodă, poţi să reduci treptat energia şi forţa unui *logismos*. Data viitoare când va reveni, va fi mai slab.

- În ce mă priveşte, am spus, exerciţiile fizice, de exemplu plimbatul cu pas rapid în crângurile din Maine, reprezintă o modalitate eficientă de a mă răfui cu astfel de *logismoi*.

- Foarte bine. Natura are întotdeauna un efect vindecător asupra noastră, mai ales copacii.

- De fapt, bătrâna Gabrielia[34] spune că, dacă te simți obosit, să te duci și să îmbrățișezi un copac. Te vei încărca pe dată cu o nouă doză de energie.

- Da. Trebuie să mai spun, a continuat părintele Maximos, că bătrânii consideră munca manuală drept o metodă eficientă și practică de luptă împotriva acestor *logismoi*.

- Acesta este motivul pentru care călugării, atunci când nu se roagă, lucrează întotdeauna? am întrebat.

Observasem că nu există timp rezervat pentru activități de timp liber sau divertisment. Timpul liber care rămânea în programul zilnic al călugărilor de la Mănăstirea Panagia era folosit fie pentru studiu, fie pentru rugăciuni. Scopul acestui program riguros, după cum îmi explicase părintele Nikodemos cu câteva zile în urmă, când îl ajutasem în bibliotecă, era să împiedice mintea să se lase distrasă de chestiunile lumești, care întrerup fluxul harului în lăuntrul individului. Fiecare clipă trebuie să fie folosită în mod productiv prin rugăciuni neîncetate pentru „dobândirea Sfântului Duh".[35]

- Munca pe care o efectuează călugării afară, îngrijind livezile și grădinile de legume, nu are drept scop numai producția materială, a adăugat părintele Maximos, arătând cu un gest larg spre câmpurile din jurul sfântului așezământ. Este și o formă de practică spirituală.

A rămas pe gânduri o secundă sau două.

- Aceasta îmi amintește de un episod din viața Sfântului Antonie cel Mare, Părintele al Deșertului care a trăit în secolul al III-lea d.Hr. Când a părăsit viața orașului și s-a dus să trăiască de unul singur în deșert, în tăcere totală, s-a confruntat cu problema multor *logismoi*, care au început să-l atace. Cum era lipsit de experiență pe atunci, s-a simțit pierdut și derutat. Se îneca în *logismoi*. Necunoscând căile luptei spirituale, era profund disperat și deprimat. Se ruga fără încetare la Dumnezeu ca să-l învețe cum să depășească mulțimile de *logismoi* care îl torturau. Odată, în timp ce se ruga, a văzut în depărtare un alt pustnic, care se ruga și el. A observat că celălalt pustnic se ruga un timp, apoi se ridica în picioare, lua un târnăcop și lucra pământul, curăța locul, spărgea bolovanii, smulgea buruienile,

împletea coşuri etc. După aceea se oprea şi se ruga din nou. Şi înapoi la muncă. Ciclul acesta se repeta mereu. În realitate, celălalt pustnic era un înger trimis să-l înveţe pe Marele Antonie cum să facă faţă vieţii de sihastru. Această experienţă l-a învăţat că munca fizică, mai ales lucrul pământului, este benefică pentru persoanele care suferă de *logismoi* şi nu reuşesc să le facă faţă prin alte mijloace. Prin muncă fizică grea, oamenii pot să depăşească treptat *logismoi* şi încep să-şi refacă sănătatea mentală şi spirituală.

– Dacă nu mă înşel, am spus, şi psihoterapia convenţională a recunoscut efectele benefice ale unor astfel de activităţi cum sunt munca la câmp. Am citit chiar că în Cuba pacienţii azilurilor de boli mentale sunt puşi să muncească, deoarece, conform ideologiei marxiste, sunt convinşi de puterea vindecătoare a muncii fizice. După Marx, am spus, nu poţi fi un om întreg fără să ai o ocupaţie creativă.

Părintele Maximos a arătat spre câmpurile din jurul centrului şi a explicat că o parte din programul de reabilitare pentru pacienţii sfântului aşezământ va fi reprezentat de munca la câmp.

– Iată un alt domeniu în care marxiştii şi pustnicii au ceva în comun, a murmurat.

Apoi, pe un ton mai serios, a continuat:

– Este, într-adevăr, cumplit să-i vezi pe oameni în puterea unor *logismoi* destructive, care le-au acaparat minţile. Uneori este de-a dreptul de necrezut. Am cunoscut oameni în timpul spovedaniei care se bat cu pumnii în piept şi varsă lacrimi amare mărturisind: „Nu vreau să fac asta, nu vreau. O să mă distrugă, o să mă piardă". Şi în momentul în care pleacă de la spovedanie se duc şi fac exact ceea ce au jurat cu câteva minute mai înainte că nu vor să facă. Ştii de ce? Pentru că minţile lor au devenit ostatice ale unui *logismos*. În astfel de cazuri, poate că un *logismos* antagonist ar putea avea efect pentru ei.

– Încă nu aţi vorbit despre **rugăciune**, am spus. Nu este şi acesta o modalitate de a ne apăra de aceste *logismoi* supărătoare?

– Asta se înţelege de la sine. Este, fireşte, metoda cea mai eficace. Este arma cea mai puternică de care dispunem noi, creştinii. Şi cea mai importantă dintre rugăciuni este *Efche*, invocarea repetitivă a

numelui lui Hristos, „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă". Reţine că participarea la Tainele şi la tradiţia Bisericii este o formă de hrană spirituală, care pătrunde în lumea noastră interioară şi dă sufletului puterea să respingă aceste *logismoi*. Acest gen de lucrare spirituală este ceea ce numim într-un cuvânt „asceză" (*askesis*) şi înseamnă: rugăciune, post, spovedanie, împărtăşanie, studierea cuvântului lui Dumnezeu şi a vieţilor sfinţilor, veghea nocturnă etc. Toată această lucrare duce la întărirea sufletului care este îmbrăţişat de harul lui Dumnezeu. Aceasta este calea pe care porneşte sufletul pentru a dobândi sănătatea spirituală.

Părintele Maximos a rămas gânditor un timp.

- Este un amănunt pe care trebuie să-l avem în vedere când ne referim la repetarea Rugăciunii ca metodă de a învinge *logismoi*, a spus încet părintele Maximos, în timp ce ne întorceam spre locul unde era parcată maşina. Nu trebuie să recurgem direct la Rugăciune, imediat după ce am fost atacaţi de *logismoi* tulburătoare.

- De ce? am întrebat uimit.

- Ştiu că urmează să spun ceva ce ar putea să sune paradoxal, dar recurgând automat la Rugăciune, putem obţine un efect opus. Persoana aflată într-o stare de tulburare psihică extremă poate să-şi piardă controlul de sine. Bătrânul Paisie obişnuia să ne spună că, atunci când ne confruntăm cu un *logismos*, cel care se repede să rostească automat Rugăciunea seamănă cu un soldat înspăimântat în focul luptei. Ţine puşca strâns la piept, paralizat de spaimă. Ca să-şi facă curaj că nu se teme repetă întruna: „Sfântă Fecioară, ajută-mă, Sfântă Fecioară, ajută-mă!" Şi tremură din cap până-n picioare, stă acolo ca paralizat şi nu este în stare să lupte, ba nici chiar să respire.

Părintele Maximos a râs.

- Aceasta îmi aminteşte de dentistul pe care l-am avut la Muntele Athos. În momentul în care se uita în gura noastră, ofta, apoi începea să-şi facă cruce şi să se jeluiască: „Sfântă Fecioară, ajută-ne! Fie ca Domnul să-Şi pună mâna aici".

- Înainte să înceapă să se roage, atunci când este confruntat cu un *logismos* supărător, omul trebuie să devină mai întâi complet

stăpân pe situaţie. Din nou, dacă este posibil, calea cea mai bună este să aplice strategia indiferenţei totale.

– Atunci când trebuie să ne rugăm?

– Să ne rugăm, dar nu atunci când suntem cuprinşi de panică. Nu exact în momentul în care te războieşti cu un *logismos*, care te imobilizează. În asemenea condiţii, devii foarte vulnerabil la maşinaţiile duşmanului. Rugăciunea îşi săvârşeşte lucrarea în străfundul inimii omeneşti şi conduce la adevărata sănătate spirituală. Dar rugăciunea nu trebuie să fie o alternativă în locul utilizării raţiunii şi a voinţei în confruntarea cu aceste *logismoi*. Nu trebuie să fie rostită în stare de panică. Pentru că atunci ne comportăm precum soldatul paralizat de spaimă al bătrânului Paisie.

– Îmi place ce aţi spus acum, am intervenit. Dovedeşte că practica spirituală sistematică nu trebuie să fie o alternativă a raţiunii, a iniţiativei personale şi a libertăţii, aşa cum susţin unii critici ai religiei.

– Bineînţeles că nu trebuie să fie un înlocuitor, a reacţionat părintele Maximos. Vorbind despre bătrânul Paisie, mi-am amintit de un episod care mă face să râd de fiecare dată când mă gândesc la el. Ţineam împreună vecernia la capela mică de lângă schitul lui. A intrat apoi în chilia lui ca să stea de vorbă cu un pelerin, în timp ce eu eram în altar. Dintr-odată l-am văzut pe fereastră pe bătrânul Paisie, cum iese repede şi pare să nu se simtă bine. „Ce s-a întâmplat, *geronta*?" am întrebat. „Ţi-e rău? Să-ţi aduc puţină apă?" „O, nu, nu e nimic", a spus. „Nu mi-e rău." „Dar ce s-a întâmplat?" am insistat eu. „Cum să-ţi spun", a oftat, „am auzit nişte lucruri..."

– Vezi dumneata, mi-a explicat părintele Maximos, probabil că omul care venise să-l vadă îi povestise ceva ce făcuse, iar bătrânul Paisie îşi imaginase păcatul şi nu putuse să-l suporte. I se făcuse greaţă. În altă zi, a continuat părintele Maximos, am început să-i spun ce auzisem în timpul spovedaniilor. M-a întrerupt: „Opreşte-te! Destul! Nu pot să mai ascult. De fiecare dată când aud despre asemenea păcate simt cum îmi vine înapoi în gură tot ceea ce am mâncat în ziua aceea".

– Cum de era aşa sensibil? m-am mirat. Aş fi crezut că un om cu atâta pregătire spirituală nu poate fi atât de afectat.

- Nu era afectat. Mintea unei ființe umane care este purificată de patimile josnice nu va permite unui *logismos* murdar să pătrundă înăuntrul său, să i se imprime în creier. Un om la un asemenea nivel, cum era bătrânul Paisie, poate să-și spună din curiozitate: „Hai să văd și eu ce înseamnă să ai cutare sau cutare *logismos*". În acest caz concret, era un *logismos* foarte provocator, banal. Bătrânul Paisie pur și simplu nu putea să-l înțeleagă. Organismul lui îl respingea de la bun început.

- Omul curat, eliberat de patimile păcătoase, nu va tolera astfel de *logismoi* nici chiar ca o pictură pe pânză, ca o imagine în mintea sa. Pe de altă parte, omul a cărui minte a cedat și a devenit prizoniera unor *logismoi* josnice comite păcate cu „o intensitate maniacală", după cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur. Mintea acestui om este stăpânită de patimă, total înrobită de păcat. La fel ca un drogat, omul se simte atras de el și nu se poate împotrivi.

Ne-am urcat în mașină și am pornit înapoi în sus, pe drumul de pământ, spre mănăstire, iar părintele Maximos a repetat că rugăciunea periodică și sistematică este cel mai bun mijloc pentru a se ajunge la sănătatea spirituală. Ea ajută mintea să se apere împotriva acestor *logismoi* supărătoare.

- Când inima noastră este păzită de rugăciune, a spus părintele Maximos, atunci nicio imagine sau *logismos* negativ cu care ne întâlnim nu se poate strecura în ea.

- Sfinții Părinți, a continuat, au fost martorii unor scene cumplite, pline de păcate, dar nu au fost scandalizați. Nu au fost împinși spre a păcătui [ei înșiși]. Nimic nu i-a atins personal. Însă au vărsat lacrimi amare pentru chinurile ființelor umane, create după chipul lui Dumnezeu, dar care au căzut atât de jos, și s-au rugat pentru ele. Oamenii care se roagă regulat, așa cum vei observa, dobândesc puterea de a-și stăpâni patimile josnice. Rugăciunea, vezi dumneata, lucrează pe căi misterioase în mintea și în inima oamenilor, expunându-i treptat iubirii divine a lui Dumnezeu. În momentul în care omul simte gustul puterii iubirii lui Dumnezeu, orice altă experiență din lumea lui devine banală prin comparație cu aceasta.

– Este rugăciunea, în sine, suficientă pentru dezvoltarea spirituală a omului? am întrebat.

– Aşa cum ţi-am spus mai înainte, pe lângă rugăciune, cititul şi studierea textelor sfinte – cum sunt Cuvântul lui Dumnezeu din Evanghelii şi viaţa şi lucrarea Sfinţilor Părinţi – au o importanţă fundamentală. Acestea ne ajută să ne hrănim minţile cu învăţături spirituale care pot înlătura sentimentele de mânie, invidie, lăcomie şi alte asemenea emoţii josnice.

În continuare, părintele Maximos a afirmat că citirea literaturii Divin inspirate ne creează la nivel psihic nişte „anticorpi spirituali", care pot combate viruşii mentali destructivi ai acestor *logismoi* negative. Texte precum Biblia şi lucrările Sfinţilor Părinţi au fost scrise sub inspiraţia şi îndrumarea Sfântului Duh. Omul care le studiază participă la acest har Divin într-un mod mistic. Sufletul este hrănit cu har, chiar dacă cel care citeşte această literatură nu înţelege semnificaţia celor rostite.

– Numai prin simplul fapt că citeşte, a afirmat el, omul este împuternicit spiritual de harul întruchipat în aceste cuvinte.

– Acelaşi principiu se aplică şi în cazul oamenilor care participă la ritualurile sfinte, am intervenit. Poate că nu înţeleg ce se spune, dar energiile spirituale care se generează în acele momente îi afectează în moduri subtile.

– Exact. În plus, mai sunt şi alte căi prin care ne putem purifica de *logismoi* negative. Pentru creştini, aşa cum am spus mai înainte, există participarea la Tainele Bisericii. Pe lângă botez, care se practică, de regulă, la începutul vieţii, cele mai importante dintre aceste Taine sunt spovedania şi împărtăşania. Prin spovedanie omul devine modest, iar prin modestie ajunge la *metanoia*, transformarea minţii sub forma unei căinţe profunde. Aceasta duce la înlăturarea egoismului, care este însăşi rădăcina acestor *logismoi*. Mai mult, prin Taina sfântă a Sfintei Împărtăşanii, omul se uneşte cu Hristos. Când oamenii ating adevărata stare de smerenie, *logismoi* nu pot să-i atingă. Pot să-i atace legiuni întregi de *logismoi* fără să-i afecteze, ca în cazul sfinţilor.

- Firește, a adăugat părintele Maximos, *logismoi* joacă un rol important în dezvoltarea spirituală a oamenilor.

- Mă mir că acordați „diavolului ceea ce i se cuvine”, am exclamat râzând.

- Foarte des *logismoi* negative slujesc planului lui Dumnezeu. Nu este vorba că îi trimite chiar Dumnezeu, dar pot reprezenta singura cale pentru oamenii trufași de a dobândi smerenia. *Logismoi*, vezi dumneata, ne pot oferi suferință extremă, experiențe amare și durere.

- Am citit o lucrare a unui călugăr atonit, am adăugat, care susținea că orice om care nu devine smerit din proprie voință este umilit de diavol.

- Da, această parabolă este foarte bine cunoscută la Muntele Athos. Satana este mereu gata să ne „ajute” [în acest sens]. De aceea învățăm să ne ținem capul în jos.

Se făcuse aproape întuneric, când ne-am apropiat de mănăstire, și luminile erau aprinse. Cum nu mai aveam de petrecut decât câteva minute singuri, m-am grăbit să închei conversația despre strategiile de luptă împotriva acestor *logismoi*.

- Părinte Maximos, încă nu am vorbit despre pașii pe care îi putem face pentru a ne elibera mintea, dacă a fost acaparată de *logismoi* destructive, negative. Ce să facem când suntem prinși în capcana unei dependențe obsesive?

- Ei bine, sarcina cea mai urgentă este să te rupi imediat de cauzele patimii.

- Ușor de spus, mai greu de făcut, am ripostat.

- Sfinții Părinți, a explicat părintele Maximos, ne învață că, atunci când stabilește diagnosticul corect al cauzelor unei probleme, omul trebuie să se rupă de ele.

- Dar, dacă ai putea face asta, nu ar mai fi o problemă.

- Am să-ți dau un exemplu. Să presupunem că ești alcoolic în recuperare și crezi că ți-ai depășit mai mult sau mai puțin problema cu băutura. Ei bine, dacă nu vrei să începi să te apuci din nou de băut, trebuie să stai departe de tot ce îți amintește de alcool. Nu te duce la bar cu gândul că vei bea numai suc de portocale. Nu te

duce la petreceri, unde oamenii beau. Stai departe de cauza adicţiei tale. Nu face pe grozavul, crezând că poţi să rezişti tentaţiei, pentru că acum te simţi puternic. Bătrânii spun că trebuie să eviţi locurile unde îşi are originea patima ta. Stai departe de ele cu orice preţ. Schimbă locul. Nu rămâne în zone care îţi amintesc de întâmplările care te-au dus la captivitate. Orice îţi aminteşte de vechea ta patimă este o posibilă capcană.

Era interesant să-l aud pe părintele Maximos vorbind despre aceste chestiuni ale dependenţei, care coincideau perfect cu principiile terapeutice actuale. Într-o conversaţie anterioară pe care o avusesem cu el, părintele Maximos numise patimile adictive *philepistrofa*, ceea ce înseamnă că au tendinţa să revină la persoana care, în trecut, a fost sub stăpânirea lor. Unul dintre ucenicii lui laici a mărturisit, de pildă, că, în timp ce se uita la televizor noaptea târziu, a dat din întâmplare peste un canal porno. A rămas treaz toată noaptea și s-a uitat la el. Părintele Maximos l-a sfătuit să renunţe imediat. Motivul era că acest om, în tinereţe, dusese o viaţă de destrăbălare. Așadar, privind aceste filme, exista riscul ca dependenţa lui de sex, ca și în cazul alcoolicului recuperat, să revină şi să-i dea peste cap viaţa personală şi conjugală. Părintele Maximos mi-a explicat că aceia care nu au avut astfel de probleme în trecut nu sunt atât de vulnerabili la impactul stimulentului. Patimile, a repetat, sunt *philepistrofa*: le place să revină.

– Toate bune şi frumoase, părinte Maximos, am intervenit, toate aceste sfaturi sunt sănătoase. Dar nu este cam prea simplu? La urma urmelor, o persoană cu dependenţă are în primul rând o problemă cu stăpânirea de sine.

– Ai perfectă dreptate. Un astfel de om are nevoie de ajutor de la un consilier cu experienţă. Bineînţeles, din punctul nostru de vedere, există metode de vindecare prescrise de Biserică: participarea la Taine şi la spovedanie în mod regulat poate duce la purificarea inimii printr-o *metanoia* profundă. Dacă omul se angajează în aceste practici în mod sistematic, atunci nu are de ce să se teamă. Mai devreme sau mai târziu, se va elibera de adicţia supărătoare. Chiar dacă eşuează

de mai multe ori, va veni momentul când inima lui va fi vindecată. Se va purifica tot mai mult.

- Părinte Maximos, am întrebat în timp ce opream motorul în fața porții mănăstirii și m-am întors spre el, vorbiți foarte des despre inimă. Ce înseamnă, de fapt, acest termen în tradiția spirituală atonită? Confund puțin semnificația noțiunilor de „inimă" și *nous*.

- Cuvântul *nous* are uneori două sensuri. *Nous* este adesea echivalent cu inima, iar prin inimă înțeleg centrul și totalitatea puterilor mentale și psihologice ale omului. Aceasta a vrut să spună Hristos prin cuvintele „Fericiți fie cei cu inima curată, căci ei Îl vor vedea pe Dumnezeu".* În alte cazuri însă mintea este identificată numai cu ceea ce se înțelege astăzi prin intelect sau logică. Aceste distincții sunt importante din mai multe motive. Observăm adesea că mintea sau logica oamenilor poate fi curată, însă inima lor este impură. Aceasta înseamnă că în anumite situații oamenii au o judecată bună sau gândesc limpede. Dar aceiași oameni pot să comită acte despre care își dau singuri seama că sunt reprobabile, pentru că inima lor este impură. Inima, centrul existenței lor psihonoetice, este ostatica unor *logismoi*.

- Mai am o ultimă întrebare, am spus în timp ce intram în mănăstire, exact când vecernia era gata să înceapă din nou. Putem spune că inima este ceea ce se înțelege curent prin subconștientul în care oamenii își depozitează dorințele neîmplinite? Este inima depozitul unde are loc ceea ce Freud numea „refularea"?

Părintele Maximos a ridicat din umeri.

- Bătrânii nu folosesc asemenea termeni, așa că nu pot să spun prea multe despre aceasta. Dar, din câte am înțeles, subconștientul este un spațiu de depozitare în care oamenii îngrămădesc - ca să spunem așa - amintirile și experiențele de care nu vor să fie conștienți. Poți să-i spui cum vrei, dar pentru mine un lucru este clar. Din punctul de vedere al unei vieți cu adevărat spirituale, trebuie să eradicăm subconștientul.

---

* „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu." (Matei 5, 8)

– Să eradicăm subconştientul? am exclamat uimit în timp ce un grup de călugări ne înconjuraseră, ascultând cu mult interes discuţia noastră.

– Ceea ce numeşti dumneata „refulare" este absolut inacceptabil în medicina spirituală reală, a răspuns părintele Maximos. În domeniul spiritual al acestor *logismoi*, tindem spre transmutarea sau metamorfoza patimilor noastre, nu spre depozitarea şi ascunderea lor în subconştient.

– Să luăm, de pildă, sexualitatea, a continuat părintele Maximos.

Am fost luat prin surprindere. Eram sigur că sexul era un subiect delicat, dacă nu chiar tabu pentru asceţi.

– Noi, călugării, nu ne reprimăm dorinţele sexuale, depozitându-le în subconştient. Îmi amintesc că am citit un interviu dat de un preot căsătorit, care afirma că problema principală a călugărilor este de ordin sexual. Că, pentru a nu ne gândi la sex, lucrăm toată ziua pe câmp, facem curat în curte, spălăm podelele etc.

Părintele Maximos a pufnit dispreţuitor şi a clătinat din cap în timp ce călugării din jurul nostru au izbucnit în râs.

– Este un nonsens total. Şi noaptea ce facem? Continuăm să spălăm podelele şi să săpăm şanţuri pe câmp sau înghiţim pastile ca să combatem insomnia?

– Vai de acei călugări şi călugăriţe, a continuat părintele Maximos după ce ne-am oprit din râs, care îşi îngroapă în subconştient dorinţele sexuale! Într-o asemenea stare vor tremura şi vor transpira în prezenţa sexului opus. Nu este niciun fel de spiritualitate în asta. Ceea ce se întâmplă, şi este spre ceea ce tindem noi, este transmutarea energiei erotice de la atracţiile pământeşti spre Dumnezeu, aşa cum erau oamenii în starea lor naturală primordială.

– Eros se transformă în *agape*, am murmurat.

– Exact. Aceşti oameni iubesc toate fiinţele umane, indiferent de sex. Aceşti oameni nu au prea mult de-a face cu ceea ce ţine de starea de după Cădere a omenirii. Înţelegi? Iubirea de Dumnezeu îi transformă total pe oameni prin Graţie. De aceea noi, călugării, de regulă şi, fireşte, la modul ideal, nu ne refulăm dorinţele trimiţân-

du le în subconştient. Încercăm să ne forţăm să scoatem totul din subconştient şi să-l purificăm.

A făcut o scurtă pauză, s-a uitat la chipurile călugărilor din jurul lui, apoi a continuat:

- Când cineva doreşte să devină călugăr, duhovnicul lui îl avertizează: „Uite ce este! Din momentul în care te hotărăşti să devii călugăr, accepţi să suporţi foamea, setea, umilinţele şi nedreptăţile". Duhovnicul îl va supune, uneori, pe novice unor încercări dificile. Poate să-i fixeze anumite condiţii pentru a-l provoca şi a-l supăra. Este ca doctorul care ne dă un medicament care ne face să vomităm pentru a scăpa de otrava pe care am înghiţit-o. La fel este şi doctoria oferită de duhovnicul nostru. Trebuie să vomiţi vechiul fel de a gândi şi de a simţi. Iar aceasta nu se va întâmpla, dacă nu atingi anumite coarde sensibile. În felul acesta dobândim adevărata smerenie.

- Nu am văzut asemenea exerciţii dure în mănăstire, am observat eu şi am făcut semn cu capul spre Părinţii Arsenios şi Nikodemos, care erau printre cei ce ascultau conversaţia noastră. De fapt, fusesem chiar impresionat de blândeţea cu care se purtau părintele Maximos şi ceilalţi duhovnici cu ucenicii lor.

Părintele Maximos a râs.

- Cu ajutorul Sfântului Duh, fiecare om va primi tipul de exerciţii potrivit pentru situaţia sa.

- Asta este valabil şi pentru mireni, şi pentru maicile pentru care sunteţi îndrumători duhovniceşti?

- Fireşte, a încuviinţat părintele Maximos. Am învăţat să folosim anumite metode care ne permit să pătrundem în adâncurile fiinţei noastre, în ceea ce ai numit dumneata subconştient, şi să-i ajutăm pe alţii să-şi cerceteze propriile profunzimi. Conform spiritualităţii sfinţilor părinţi, subconştientul nu trebuie să rămână niciodată întunecos. Scopul nostru este să-l purificăm, să-l distilăm şi să-l facem transparent. Nu trebuie să ne refulăm niciodată slăbiciunile şi patimile. Scopul Bisericii ca metodă de vindecare este sanctificarea omului individual, a persoanei în întregime.

– Aşadar, am murmurat, dacă lucrarea pe care o faceţi aici ar duce la refularea dorinţelor…

– Am fi cu toţii nişte psihopaţi, nevrotici şi schizofrenici, Kyriacos! Cât timp poţi să-ţi reprimi o pasiune? Nebunie, acesta ar fi deznodământul inevitabil şi de aceea sfinţii sunt cu adevărat liberi în însăşi fiinţa lor. Sunt cei mai liberi oameni din lume. Din momentul în care ating această stare, nu mai pot fi afectaţi de păcatele lumii. Nu se mai tem de ele. Nu sunt fiinţe umane baricadate în spatele prejudecăţilor şi al refulărilor lor. Poţi să te duci şi să le spui sfinţilor cele mai oribile păcate. Nu vor fi atinşi în străfundul sufletului. Oamenii care şi-au reprimat pasiunile se vor înfuria, vor simţi nevoia să pedepsească. Dacă le spui că ai comis un păcat, se vor supăra şi vor începe să te judece. Vor deveni intoleranţi, fără cea mai mică urmă de compasiune. Ştii de ce? Pentru că suferă ei înşişi. Au o mulţime de emoţii refulate şi de furie în lăuntrul lor, nenumărate *logismoi* reprimate. Astfel de oameni sunt gata să-ţi facă morală, sunt pioşi, dar nu sunt sfinţi. Trăsătura lor caracteristică nu este smerenia.

Odată cu această ultimă observaţie am auzit sunetul ritmic al toacei* care ne chema la vecernie.

Ultimele comentarii ale părintelui Maximos referitoare la smerenia autentică a sfinţilor şi prezenţa la Mănăstirea Panagia a celor trei călugări ruşi care se rugau alături de mine în timpul vecerniei m-au dus cu gândul la Rusia prerevoluţionară. Cum stăteam acolo în întuneric şi mă uitam la călugării ruşi care se rugau cu şiragul de mătănii şi făceau neîncetat metanii în faţa icoanei făcătoare de minuni a Sfintei Fecioare, mi-a venit în minte o povestire a lui Lev Tolstoi care, la fel ca şi Feodor Dostoievski, a fost puternic influenţat de moştenirea pustnicească a bătrânilor (*starţi*). Ambii scriitori erau frecvent oaspeţii Mănăstirii Optina, centru spiritual de frunte al Rusiei, distrus ulterior de comunişti. Tolstoi cunoştea, fără îndoială, povestirile despre întâmplările uimitoare legate de vieţile acestor pustnici ruşi. Hipnotizată de cântarea bisericească, mintea mea s-a

* În original, în limba greacă, *symandron*. (*N. red.*)

transpus în Rusia secolului al XIX-lea. În povestirea care îmi venise în minte, Tolstoi relata întâlnirea dintre un episcop ortodox rus și trei pustnici. Episcopul călătorea cu vaporul împreună cu alţi pelerini de la Arhanghel la Mănăstirea Soloveţk. Pe drum, a auzit zvonuri că pe o mică insulă din drumul lor erau trei pustnici bătrâni, care își petrecuseră toată viaţa încercând să-și salveze sufletele. Episcopul s-a simţit intrigat și l-a rugat pe căpitan să oprească vasul ca să le facă o vizită. Fără prea mult entuziasm, căpitanul a fost de acord să arunce ancora în apropierea insulei. Episcopul a fost coborât într-o barcă împreună cu un grup de vâslași și trimis pe ţărm. Acolo erau cei trei pustnici, îmbrăcaţi în zdrenţe și cu bărbi lungi, albe, până la genunchi. L-au întâmpinat cu toată modestia pe episcop, făcând plecăciuni adânci. După ce i-a binecuvântat, acesta i-a întrebat ce fac ca să-și mântuiască sufletul și să-L slujească pe Dumnezeu. Bătrânii au răspuns că nu știu cum să-L slujească pe Dumnezeu. Se slujeau și se sprijineau unul pe altul. Episcopul a înţeles că sărmanii pustnici nu știau nici măcar să se roage, căci tot ceea ce făceau era să ridice braţele în sus spre cer şi să repete: „Tu eşti trei, noi suntem trei, miluieşte-ne pe noi". Episcopul a considerat că este de datoria lui ecleziastică să-i înveţe pe pustnicii analfabeţi *Tatăl Nostru*. Dar aceștia învăţau foarte greu și a fost nevoie de o zi întreagă de instruire. În amurg şi înainte să se întoarcă la vapor, episcopul le-a oferit chiar o mică lecţie de teologie creştină. Dar să vezi şi să nu crezi! Pe când soarele apunea şi vasul părăsea insula, toţi pasagerii au văzut în depărtare o priveliște care i-a umplut de spaimă. Cei trei pustnici fugeau pe apă ca și când ar fi fost uscat. Când au ajuns lângă vas, l-au implorat pe episcop să le amintească *Tatăl Nostru*, pentru că, sărmanii de ei, uitaseră deja complet rugăciunea. Episcopul și-a făcut cruce uluit şi le-a spus celor trei pustnici să continue să se roage așa cum știu ei, căci nu au nevoie de altă învăţătură. Apoi s-a prosternat adânc în faţa celor trei bătrâni şi le-a spus să se roage pentru el în timp ce aceştia alergau înapoi pe suprafaţa mării spre insula lor. „Şi o lumină a strălucit până la ivirea zorilor în locul unde se pierduseră din vedere."[36]

11
Fuga din iad

În dimineața zilei de 25 martie la Mănăstirea Panagia domnea o atmosferă festivă, întrucât călugării și pelerinii sărbătoreau Bunavestire - apariția Sfântului Arhanghel Gavriil în fața Maicii Domnului pentru a-i da vestea cea bună că era cea aleasă să aducă pe lume, rămânând fecioară, pe unicul Fiu al Domnului. Pentru greci însă Bunavestire este chiar mai importantă, deoarece coincide cu izbucnirea Războiului de Independență împotriva turcilor otomani în 1821. De-a lungul deceniilor, acest eveniment laic, patriotic a pus în umbră semnificația religioasă a zilei. În Cipru în mod deosebit, cu problemele lui politice cronice, era un moment de activare a pasiunilor naționaliste și a mândriei etnice, cu ode, parade și fluturări de steaguri, cu discursuri înflăcărate și pătimașe, în care bisericile serveau prin tradiție ca focare ale ardorii naționaliste.

Nicio altă dată din calendarul bisericesc grec ortodox - am notat eu în carnetul meu de însemnări în acea dimineață - nu simboliza în mod mai tulburător fuziunea dintre religie și naționalism, un amestec letal și o evoluție condamnată oficial de liderii religioși iluminați precum Patriarhul Bartolomeu din Constantinopol. Într-o enciclică recentă el denunțase naționalismul ca o erezie periculoasă, contrară spiritului ecumenic al creștinismului.[37] „Dar puțini par să fie cei care ascultă de asemenea îndemnuri", am notat înainte de a ieși din chilie ca să mă alături celor care sărbătoreau Bunavestire. Spre marea mea

uşurare, atmosfera de la Mănăstirea Panagia era radical diferită faţă de ceea ce se petrecea în restul insulei. Aici nu era nici urmă de ardoare naţionalistă; festivităţile se axau în exclusivitate pe Bunavestire. Nu a rostit nimeni diatribe patriotice, nu a tunat nimeni împotriva turcilor, nimeni nu a îndemnat comunitatea „să nu uite niciodată". Dimpotrivă, festivităţile de la mănăstire începuseră în noaptea precedentă cu veghea nocturnă, *agrypnia*, şi imnuri de slavă pentru Maica Domnului, *Theotokos*. Trebuia să ne surprindă, oare, aceasta, dat fiind faptul că părintele Maximos era un ieromonah fără politică şi fără ideologie? Spre deosebire de majoritatea membrilor clerului superior din insulă, el respingea cu încăpăţânare presiunile exercitate asupra lui de a se implica în pasiunile naţionaliste locale, în revoltele politice şi în intrigile partizane. În calitate de călugăr atonit care decisese în mod conştient să părăsească lumea, se concentra strict asupra misiunii sale duhovniceşti. Făcând acest lucru, îi proteja pe călugării aflaţi în subordinea lui de patimile şi de capriciile acestei lumi. În incinta Mănăstirii Panagia nu erau permise aparatele de radio sau televizoarele. Nici ziarele nu aveau voie să circule printre călugări şi novici. Convingerea părintelui Maximos era că aceste probleme lumeşti le distrăgeau atenţia şi erau dăunătoare pentru cei care se dedicaseră în întregime efortului serios de îndumnezeire întru Hristos. A fi atât de apolitic în Cipru, unde naţionalismul guverna la modul absolut, constituia un mesaj politic [subtil] în sine. Dar „politica" părintelui Maximos se limita la post şi la rugăciunile pe tot timpul nopţii pentru ajutorul Divin ca modalitate de evitare a războiului cu Turcia, pe care îl profeţeau atât de mulţi oameni cu o regularitate tulburătoare.

- Primul pas spre o pace durabilă cu turcii, insista el, este să ne găsim noi pacea lăuntrică. Apoi pacea exterioară va veni ca o consecinţă firească a acesteia.

Sistemul social şi politic al insulei era atât de profund marcat şi contaminat de atât de multe probleme insolubile, îmi spusese cândva părintele Maximos, încât numai cu ajutorul lui Dumnezeu exista o şansă de a le face faţă şi de a găsi soluţii. Ceea ce nu este posibil pentru oameni este posibil pentru Dumnezeu. Erau aceleaşi cuvinte pe care

le auzisem de pe buzele unui călugăr hindus, Swami Swarupananda, din ordinul Sivananda, cu câţiva ani mai înainte, într-o seară de pe Insula Paradisului, când am discutat despre cum să salvăm lumea care merge pe calea ei spre autodistrugere. După ce ascultase ideile entuziaste al lui Emily despre importanţa educaţiei pentru pace şi despre nevoia de a se crea „sate ecopacifiste internaţionale" care să acţioneze ca nişte oaze ale păcii în locurile fierbinţi ale lumii, stareţul hindus din Israel, după ce recunoscuse politicos valoarea unor asemenea iniţiative, clătinase din cap. Problemele lumii, a arătat el, sunt mult prea mari şi complexe ca să fie rezolvate numai de inteligenţa umană de una singură, fără ajutorul intervenţiei Divine. De aceea a spus că este imperativ necesar ca oamenii să-şi dezvolte obiceiul de a se ruga în mod sistematic pentru ajutorul lui Dumnezeu. Era o idee pe care părintele Maximos ar fi înţeles-o şi ar fi aprobat-o în întregime.

Şi, pentru că era sărbătoare naţională şi o zi deosebită, biserica de la Mănăstirea Panagia era plină de pelerini. Dis-de-dimineaţă începuseră să vină femei şi bărbaţi împreună cu copiii lor, aducând cu ei daruri speciale reprezentate de prescuri albe de mari dimensiuni, sticle de ulei de măsline şi colivă - tăvi cu grâu fiert, amestecat cu seminţe de rodii şi susan, migdale zdrobite şi stafide. Prescurile, uleiul de măsline şi coliva erau aduse pentru a fi sfinţite întru pomenirea rudelor decedate. Coliva şi prescurile se împart oamenilor după slujbă, iar aceştia spun: „Dumnezeu să-l ierte/s-o ierte".

Conform obiceiului Bisericii Ortodoxe, cei decedaţi trebuie să fie amintiţi periodic în slujbe pentru morţi la sfârşitul Sfintei Liturghii. Aceasta se face la cererea rudelor care doresc să comemoreze amintirea celor dragi. Scopul pomenirii este să se adreseze rugăciuni lui Dumnezeu pentru mântuirea celor plecaţi dintre noi şi pentru mântuirea lor. Sfântul Ioan Gură de Aur şi alţi părinţi de la începuturile Bisericii ne-au învăţat că simpla menţionare a numelor celor răposaţi în timpul împărtăşaniei este spre folosul sufletelor acestora. De aceea a devenit un obicei să se efectueze periodic slujbe de pomenire pentru sufletele celor plecaţi. Îmi amintesc cât de intrigat fusesem de afirmaţia unui stareţ de la o mănăstire americană care spusese că

„vede" impactul acestor slujbe de pomenire asupra sufletelor celor răposaţi. Ca şi când ar fi confirmat spusele lui Ioan Gură de Aur din secolul al IV-lea, acest stareţ american susţinea că, în timpul rugăciunilor de pomenire, se stabileşte o legătură subtilă de comunicare între cei răposaţi şi cei rămaşi pe pământ. „Îi văd eu însumi pe cei răposaţi în timpul ritualurilor pe care le efectuez pentru ei. Pe măsură ce ritualul înaintează, adesea îi văd în casa lor nouă şi percep efectul energiilor care se îndreaptă spre ei. Adesea şi cei dragi lor îi văd sau îi simt în timpul ceremoniilor. Am văzut o suferinţă de dată îndelungată eradicată complet în urma participării celor îndureraţi la o slujbă de pomenire."[38]

Această amintire mi-a străfulgerat prin minte când am observat că părintele Maximos a ieşit din altar ca să dirijeze cântările în timpul slujbei funerare. Spre deosebire de zilele obişnuite, astăzi era îmbrăcat în odăjdiile purpurii de ceremonie, ţinea un sceptru într-o mână şi o cădelniţă lungă în cealaltă. Părintele Maximos s-a oprit în mijlocul bisericii, înconjurat de călugări şi de pelerini, privind solemn spre altar. În faţa lui era o masă cu darurile. În mijlocul fiecărei prescuri stătea înfiptă şi ardea o lumânare din ceară de albine. Murmurând rugăciuni cu capul plecat în jos, mişca înainte şi înapoi cădelniţa, umplând aerul de mireasmă, o mireasmă pe care mă obişnuisem s-o identific automat cu slujba din biserică.

Cu o voce blândă, melancolică, acompaniat de ceilalţi călugări, a început să îngâne imnul cunoscut:

> Bine eşti cuvântat, Doamne, învaţă-ne pre noi îndreptările Tale.
>
> Ceata sfinţilor a aflat izvorul vieţii şi uşa raiului; să aflu şi eu calea prin pocăinţă; eu sunt oaia cea pierdută; cheamă-mă, Mântuitorule, şi mă mântuieşte.
>
> Bine eşti cuvântat, Doamne, învaţă-ne pre noi îndreptările Tale.
>
> Cel ce cu mâna dintru nefiinţă m-ai zidit şi cu chipul Tău cel dumnezeiesc m-ai cinstit, iar pentru călcarea poruncii iarăşi m-ai întors în pământ, din care am fost luat, la cel

după asemănare mă ridică, cu frumuseţea cea dintâi iarăşi împodobindu-mă.

Bine eşti cuvântat, Doamne, învaţă-ne pre noi îndreptările Tale.

Chipul slavei Tale celei negrăite sunt, deşi port rănile păcatelor; miluieşte zidirea Ta, Stăpâne, şi o curăţeşte cu îndurarea Ta; şi moştenirea cea dorită dăruieşte-mi, făcându-mă pe mine iarăşi cetăţean raiului.

Bine eşti cuvântat, Doamne, învaţă-ne pre noi îndreptările Tale.

Odihneşte, Dumnezeule, pe robul Tău şi-l aşază în rai, unde cetele sfinţilor, Doamne, şi drepţii ca luminătorii strălucesc; pe adormitul robul Tău odihneşte-l, trecându-i lui toate greşealele.

După alte câteva imnuri, părintele Maximos a citit cu voce tare alte rugăciuni pentru sufletele răposate:

Dumnezeul duhurilor şi a tot trupul, Care ai călcat moartea şi pe diavol l-ai surpat şi ai dăruit viaţă lumii Tale, însuţi, Doamne, odihneşte sufletul adormiţilor robilor Tăi, în loc luminat, în loc de verdeaţă, în loc de odihnă, de unde au fugit toată durerea, întristarea şi suspinarea. Şi orice greşeală ce a săvârşit el cu cuvântul sau cu lucrul, sau cu gândul, ca un Dumnezeu bun şi iubitor de oameni, iartă-i. Că nu este om care să fie viu şi să nu greşească; numai Tu singur eşti fără de păcat, dreptatea Ta este dreptate în veac şi cuvântul Tău este adevărul.

Ascultasem de nenumărate ori această slujbă de înmormântare pe când eram copil, dar acum era prima oară când mă concentram cu adevărat aspra semnificaţiei ei. Mi-am dat seama că versurile imnului exprimă elemente-cheie ale tradiţiei mistice creştine, noţiunea că sufletul fusese alungat de la Dumnezeu din vremuri imemoriale, iar imnul exprimă speranţa readucerii lui în cele din urmă la starea originară prin harul Duhului Sfânt.

Părintele Maximos a început să citească pomelnicul celor decedați și mulți pelerini au început să-și șteargă lacrimile. Continuam să privesc și să ascult și, credincios obiceiurilor mele profesionale, reflectam la semnificația socială a acestor ritualuri. Era un *logismos* raționalist care îmi venise în minte și căruia nu i-am putut rezista. Ritualurile religioase, mi-am spus, îndeplinesc o funcție utilă pentru societate și pentru indivizi, deoarece prezintă acel nivel de anxietate și de teamă trăit în mod inevitabil de oamenii care se confruntă cu tragediile inerente condiției umane. Un sociolog ar fi spus că aceste servicii funerare au drept scop binele celor rămași, nu al celor plecați. Aceste ceremoniale declanșează o relaxare emoțională a durerii și generează o solidaritate interpersonală. Mai mult chiar, ele întăresc textura morală a societății. Pe mine însă mă interesa semnificația potențial mistică a ceremonialelor de pomenire. Despre acest aspect putea să-mi vorbească părintele Maximos, pe baza experienței lui personale.

Când i-am mărturisit după aceea ce *logismos* avusesem, mi-a răspuns că aceste răspunsuri seculare erau numai parțial adevărate. Citând lucrările primilor Părinți ai Bisericii, părintele Maximos a insistat că în timpul ritualurilor de comemorare a sufletelor celor decedați se desfășoară un eveniment mistic real cu consecințe duhovnicești. Vorbea cu atâta forță și autoritate despre subiect, încât nu prea lăsa loc de îndoială. Poate că interpretarea părintelui Maximos se situează la un nivel superior de percepere a realității față de gândirea mea condiționată sociologic, mi-am spus.

După ce s-a încheiat slujba, pâinile și coliva au fost împărțite tuturor celor aflați afară în curte.

- Dumnezeu să o ierte și să odihnească sufletul ei! i-am spus unui bărbat și celor trei fete adolescente care mi-au oferit un vas cu colivă și o bucată de prescură sfințită pe care le adusese ca să o pomenească pe soția sa, mamă a fetelor, recent decedată. După colivă, pelerinii au primit ceai, cafea și prăjituri în noul arhondaric. Apoi a urmat ora vizitelor. Unii dintre ei erau rude apropiate ale călugărilor și vizitau mănăstirea ca să mai stea de vorbă cu fiii și frații lor. În astfel de ocazii, celelalte activități ale călugărilor erau suspendate, pentru ca aceștia

să poată petrece mai mult timp cu oaspeţii lor. Era şi o ocazie pentru călugări să afle ce se mai întâmplă dincolo de zidurile mănăstirii.

- Mă bucur că fiul meu este aici, şi nu la Athos, mi-a spus o femeie îmbrăcată în negru, mama unui călugăr. Cel puţin aici pot să-l mai văd din când în când, a oftat ea în timp ce sorbea din ceaşca de ceai.

În arhondaricul unde se adunaseră vreo sută de oameni, m-am bucurat să-l zăresc pe Stephanos, pe care nu-l mai văzusem de câteva zile, şi pe Erato, soţia lui, profund credincioasă şi evlavioasă. Prietenul meu Antonis, care mă dusese prima dată la Muntele Athos, era şi el acolo. Decisese să petreacă sfârşitul de săptămână la mănăstire pentru reînnoire spirituală.

După prânz, părintele Maximos ne-a invitat pe noi patru şi pe Maria, o activistă socială energică şi îndrăzneaţă, prietenă cu Stephanos şi Eratos, să mergem cu el într-o cameră de oaspeţi specială. Părinţii Arsenios şi Nikodemos au venit şi ei. Mi-am verificat recorderul să fiu sigur că funcţionează, i-am pus baterii noi şi o bandă curată.

Camera specială de oaspeţi era mobilată mai bine decât arhondaricul mare. Ne-am aşezat pe fotoliile confortabile de catifea, iar părintele Arsenios ne-a servit cu ceai. Pe lângă cele câteva icoane mari care împodobeau pereţii, era şi un portret mare al bătrânului Paisie în faţa schitului său. Lângă el era un portret al bătrânului Ephraim, alt bătrân contemporan charismatic de la Muntele Athos. În faţa lor, pe peretele opus, era o fotografie mare, înrămată a bătrânului Porphyrios. Portretele lor puteau fi expuse public, deoarece cei trei decedaseră de curând. În conformitate cu tradiţia atonită, numai după ce un bătrân părăseşte această lume portretul lui poate fi expus în public sau se pot scrie cărţi despre viaţa lui. Părintele Maximos considera că acestea erau importante, deoarece demonstrau faptul că prezenţa sfinţilor printre noi este o realitate continuă în Biserică din vremurile străvechi şi până în prezent. În timp ce ne beam ceaiul, am încercat să îndrept conversaţia spre semnificaţia slujbei de pomenire. În acest scop, l-am întrebat pe părintele Maximos dacă avea vreo opinie în legătură cu ceea ce se întâmplă cu sufletele care nu au pe nimeni care să se roage pentru ele.

- Care este soarta lor?

Părintele Maximos a pus ceaşca de ceai pe masa din faţa lui. A sesizat insinuarea provocatoare din întrebarea mea și, cu un zâmbet pe faţă, a început să explice că Sfânta Liturghie, în sine, era slujită spre binele întregii rase umane, atât pentru cei vii, cât și pentru cei morţi din toate generaţiile, de-a lungul tuturor timpurilor.

- Vreţi să spuneţi, am intervenit, că toate miliardele de oameni care au trăit cândva beneficiază acum pe plan spiritual de rugăciunile din timpul slujbei?

- Bineînţeles.

Am interpretat răspunsul lui în sensul că rugăciunile pe care le rostesc oamenii creează un câmp de energie benefică, angelică, de care beneficiază întreaga rasă umană. Dar i-am amintit că slujba de pomenire din dimineaţa aceasta fusese dedicată unor persoane anume pe care rudele lor doriseră să le comemoreze în timpul Sfintei Liturghii.

- Ce se întâmplă, am insistat, cu cei anonimi care nu au pe nimeni care să se roage pentru ei, pe nimeni care să-și aducă aminte de ei? Peste o sută sau două sute de ani nu va mai fi nimeni care să se gândească la noi, tot aşa după cum nici noi nu ne gândim la cei care au murit acum două sau trei sute de ani. Şi atunci ce se întâmplă?

Părintele Maximos a reflectat câteva secunde la întrebarea mea, apoi a răspuns.

- Am să-ţi spun o poveste adevărată care mi-a venit acum în minte. Poate că aceasta va arunca o oarecare lumină asupra a ceea ce se întâmplă când ne rugăm pentru cei plecaţi.

S-a petrecut în Rusia, înainte de Revoluţie. Era un preot care avea o problemă cu băutura. Se ducea adesea la biserică băut, scandalizându-i pe credincioşi. Enoriaşii au trimis o delegaţie la episcopul local, rugându-l să intervină și să facă ceva. Episcopul a acceptat cererea lor și l-a mustrat pe preotul alcoolic. Din păcate, nefericitul nu putea să-și controleze patima. Aşa că, în cele din urmă, episcopul i-a spus: „Uite ce este, părinte, din moment ce nu eşti în stare să te laşi de băutură, trebuie să te laşi de preoţie. Din acest moment nu mai eşti autorizat să administrezi Sfintele Taine".

Episcopul l-a răspopit pe preotul alcoolic. Simţindu-se vinovat, preotul a acceptat verdictul şi a plecat umilit.

- În timpul nopţii, a continuat părintele Maximos, în timp ce episcopul era singur în camera lui şi se ruga, a avut o viziune extraordinară. A văzut mii de oameni furioşi pe un câmp, care îl ameninţau. Când a revenit la starea normală s-a simţit şocat şi s-a întrebat ce putea să însemne acea viziune. Era, oare, un fel de fantezie, de halucinaţie? S-a liniştit şi a revenit la rugăciune. Dar a avut din nou aceeaşi viziune. Acum îi vedea pe oameni cum ţipă şi îi cer să-l aducă înapoi pe preotul răspopit.

A doua zi episcopul l-a chemat pe preotul răspopit la el în birou şi l-a întrebat: „Ce s-a întâmplat cu dumneata? Ce ai făcut?" „Ce am făcut?" a murmurat nedumerit sărmanul om. „Păi am vorbit despre asta ieri." „Dar probabil că ai mai făcut ceva", a insistat episcopul şi i-a cerut să-i spună minut cu minut cum îşi petrecuse zilele ca preot. „Ştiţi, Sfinţia Voastră, din cauza problemei cu băutura simţeam multe remuşcări şi o mare vinovăţie. Şi aşa, ca să-mi răscumpăr păcatul, îmi făcusem obiceiul să mă duc în fiecare zi la cimitir şi să fac o slujbă de pomenire pentru morţi. M-am rugat pentru sufletele lor, din moment ce nu puteam să fac nimic pentru al meu. Asta este tot ce am făcut."

- Şi atunci episcopul a înţeles, a continuat părintele Maximos, că oamenii din viziunea lui erau sufletele celor răposaţi, care cereau întoarcerea preotului pentru ca acesta să poată continua să se roage pentru ei. Acel preot rus nu cunoştea pe niciunul dintre oamenii înmormântaţi acolo.

- Poate că a fost un fel de vis? s-a grăbit să întrebe Maria, asistenta socială.

- Nu, a fost o viziune, căci nu dormea, a răspuns părintele Maximos. Apoi a continuat: În această povestire vedem că Dumnezeu, care nu judecă după conceptele omeneşti despre dreptate, a apreciat binele mai mare pe care îl făcea preotul pentru sufletele răposate, considerat mai important în comparaţie cu răul mai mic reprezentat de patima lui personală.

Și, cum Maria continua să pună întrebări provocatoare, părintele Maximos a încercat să clarifice lucrurile:

- Am să vă povestesc alt caz, ca să înțelegeți mai bine cum funcționează legile duhovnicești. Vedeți tabloul acesta? a întrebat părintele Maximos și a arătat spre portretul bătrânului Ephraim. A fost unul dintre cei mai mari duhovnici și asceți ai secolului al XX-lea, un adevărat sfânt contemporan, înzestrat cu haruri Divine extraordinare.

Părintele Ephraim, a continuat părintele Maximos, s-a dus la Muntele Athos pe când avea numai 20 de ani. Chiar de la început a intrat sub ascultarea părintelui Nikeforos, un pustnic care trăia în Katounakia, o regiune austeră de la Muntele Athos. Erau amândoi din Teba. Din păcate, părintele Nikeforos era un duhovnic renumit ca aspru și autoritar. Nici nu pot să vă descriu dificultățile prin care a trecut bătrânul Ephraim în timpul uceniciei lui pe lângă părintele Nikeforos. Acesta era neîndurător, nu avea discernământ, niciun fel de empatie sau compasiune umană. Ceilalți bătrâni care îl cunoșteau spuneau: „Mergeam acolo să-l vizităm pe părintele Ephraim, dar nu-l puteam suporta pe duhovnicul lui mai mult de cincisprezece sau douăzeci de minute, așa că trebuia să ne luăm rămas-bun". Un alt bătrân a spus chiar că „Papa Nikeforos arată ca un om, dar în realitate este o fiară sălbatică".

- Poate că era bolnav mintal, a presupus Maria.

- Cine știe? Poate că era, a răspuns părintele Maximos.

- Sau poate că era posedat, a intervenit Antonis.

- Nu aș exclude nici această posibilitate, a spus încet părintele Maximos și a continuat. Părintele Ephraim a ajuns de multe ori pe punctul de a fi gata să-l părăsească. Nu numai că era asuprit de duhovnicul lui, dar nici nu părea să aibă condiții pentru o lucrare duhovnicească autentică. Nu puteau să stea jos și să mănânce, fără ca Papa Nikeforos să urle și să țipe. Era o viață de martir.

- Dar de ce stătea cu el? Nu este normal! a protestat Maria, punând întrebarea pe care o aveam cu toții în minte.

- Ei bine, este un mister și un paradox. Când i-am pus aceeași întrebare, bătrânul Ephraim mi-a mărturisit că, de fiecare dată când se hotărâse să-l părăsească, simțise cum harul lui Dumnezeu îl părăsește.

Într-o zi, un alt bătrân l-a întrebat: „Ce mai faci, părinte Ephraim?" „Bine", a răspuns el sec. „Și ce mai face bătrânul dumitale?" Părintele Ephraim a oftat și a răspuns: „Mă chinuie, Părinte, mă chinuie". Și știți ce s-a întâmplat? Din cauza acestor cuvinte împotriva duhovnicului său, a simțit că harul lui Dumnezeu s-a retras de la el în următoarele șase luni. În această perioadă, a jelit pierderea harului și s-a simțit absolut nefericit. Imaginați-vă! Vă puteți închipui așa ceva?

Niciunul dintre noi nu înțelegea această stare de spirit, căci niciunul dintre noi nu știa ce înseamnă să fii părăsit de har.

– Mie mi se pare masochism, a spus Maria.

– Părintele Ephraim simțea pierderea harului, a continuat părintele Maximos, pentru că avusese *logismoi* negative despre duhovnicul lui. De fiecare dată când se gândise să-l părăsească simțise că harul îl părăsește. A petrecut patruzeci și doi de ani în această stare imposibilă. A intrat la Muntele Athos la vârsta de 20 de ani și avea 62 când a murit Papa Nikeforos. „Patruzeci și doi de ani", mi-a spus odată bătrânul Ephraim, „și nu mi-a spus nici măcar o dată pe nume. Totdeauna mi se adresa cu cuvinte grele și blesteme."

– Spre sfârșit, a continuat părintele Maximos, Papa Nikeforos a înnebunit. Cu cât îmbătrânea, cu atât devenea mai paranoic. Bătrânul Ephraim a fost nevoit să-l încuie în chilia lui, ca să nu se omoare sau să omoare pe altcineva. Bătrânul Ephraim ne spunea: „Patruzeci și doi de ani, dar au fost secunde". Mi-a spus: „Înțelegi ce îți spun? Transformă patruzeci și doi de ani în secunde ca să-ți imaginezi cum a fost, căci am trăit nu numai zile de martiriu, nu numai ore, nu numai minute, ci și secunde".

– Când a murit Papa Nikeforos, a continuat părintele Maximos, au făcut slujba de înmormântare. Bătrânul Ephraim, ca subordonat al lui, așa cum se obișnuiește, s-a prosternat și a sărutat pentru ultima dată mâna răposatului său duhovnic. Și exact în acel moment harul lui Dumnezeu i-a vorbit și i-a spus: „Ceea ce ai făcut în toți acești ani a fost voia Domnului". Iar bătrânul a răspuns: „Și îmi spui asta de-abia acum, când a murit? Patruzeci și doi de ani m-am jeluit și te-am implorat, zi și noapte, să-mi spui ce să fac. Ardeam pe dinăuntru, iar acum, când

a murit, îmi spui că aceasta este voia Ta? Dar dacă aş fi plecat?" Atunci Dumnezeu a răspuns: „Dacă ai fi plecat, nu ai fi unde eşti acum. De fapt, ai fi fost pierdut". Părintele Ephraim căuta sporirea duhovnicească. Asta este ceea ce dorise şi asta primise. Ne spunea că, în ultimă instanţă, duhovnicul lui îi făcuse bine în plan duhovnicesc. Și vorbea serios.

Părintele Maximos s-a oprit câteva momente şi a zâmbit – privind la feţele noastre incredule –, apoi a continuat.

- Povestea nu se opreşte aici. Într-o zi, în timp ce bătrânul Ephraim era cufundat în rugăciune, a avut o viziune. Cu harul Sfântului Duh şi-a dat seama că, după ce murise, duhovnicul lui fusese rupt de Dumnezeu şi suferea în iad.

- Nu mă miră! a jubilat Maria şi am izbucnit cu toţii în râs.

- Dar, chiar în acel moment, a continuat părintele Maximos, bătrânul Ephraim a făcut un legământ duhovnicesc, care a durat ani de zile, o luptă alcătuită din rugăciuni, post, binefaceri pentru a-şi elibera duhovnicul din iad. A căzut în genunchi şi a implorat mila Domnului ca să-l cruţe pe duhovnicul lui răposat şi să-i elibereze sufletul din starea de chin. În următorii patru ani, bătrânul Ephraim s-a rugat fără încetare pentru răposatul lui duhovnic. De fiecare dată când se ruga, vedea sufletul lui Papa Nikeforos îndepărtându-se de iad, până când a fost complet eliberat. A scăpat din iad datorită rugăciunilor ucenicului său, pe care îl tiranizase decenii la rând.

- Tot nu înţeleg cum este posibil aşa ceva, a spus Maria şi a scuturat neîncrezătoare din cap.

- Vezi dumneata, Maria, prin rugăciunile sfinţilor, Biserica are puterea să salveze sufletele celor plecaţi. Te rog să mă crezi, Biserica are această putere. Fireşte, pentru cei care cunosc viaţa de la Muntele Athos, povestea bătrânului Ephraim nu este chiar aşa de extraordinară. La bătrâneţe şi până la moarte, Ephraim a fost respectat de cei care l-au cunoscut ca un sfânt în viaţă şi făcător de minuni, la fel ca Paisie şi Porphyrios, a spus părintele Maximos, arătând spre portretele celorlalţi doi bătrâni veneraţi şi sfinţi contemporani.

Am observat că Stephanos şi Erato, la fel ca şi Antonis şi părinţii Arsenios şi Nikodemos, deşi admiraseră şi ei ceea ce ne povestise

părintele Maximos, nu se arătau deosebit de uimiţi de astfel de întâmplări neobişnuite. Cunoşteau de prea mult timp spiritualitatea atonită ca să mai fie contaminaţi de îndoielile şi întrebările lumeşti. Erato, care prin temperament era o femeie liniştită, dar o cunoscătoare profundă a chestiunilor spirituale, a adăugat că experienţa bătrânului Ephraim semăna cu alte cazuri din istoria monahismului creştin.

- De fapt, a spus ea, cunosc un caz identic, cel al vieţii Sfântului Paisie cel Mare.

Imediat ce Erato a menţionat numele Sfântului Paisie, părintele Maximos s-a întors spre părintele Nikodemos şi l-a rugat să-i aducă o carte ecleziastică din biblioteca de alături. Când tânărul călugăr s-a întors cu cartea cea mare şi groasă, Erato a răsfoit prin ea şi a găsit povestirea despre pustnicul din secolul al IV-lea. Părintele Maximos a rugat-o pe Erato să citească povestirea, care semăna cu cazul bătrânului Ephraim, numai că rolurile erau inversate.

După cum susţinea povestirea, ucenicul unui bătrân, după ce încălcase numeroase reguli fără să simtă nicio remuşcare sau *metanoia*, murise subit. Duhovnicul lui, profund îngrijorat de soarta ucenicului său, l-a implorat pe Dumnezeu să-i arate ce s-a întâmplat cu ucenicul lui leneş şi nepocăit. Atunci Dumnezeu i-a descoperit că acesta suferea în iad. Bătrânul a simţit o mare tristeţe şi a început să se roage cu multă ardoare pentru eliberarea ucenicului său. În disperarea sa, a căutat ajutor la Sfântul Paisie, care trăia în deşert şi avea reputaţia că este un mare bătrân şi sfânt înzestrat cu daruri extraordinare din partea Sfântului Duh. După ce a negat că ar avea asemenea haruri, Sfântul Paisie a consimţit să se roage împreună cu bătrânul pentru salvarea sufletului ucenicului lui fără remuşcări.

- „Sfântul Paisie a ridicat mâinile spre ceruri", a citit Erato „şi s-a rugat: «O, Doamne a tot ceea ce există, te rog să asculţi rugăciunile netrebnicilor tăi robi şi să-ţi arăţi mila ta nesfârşită, eliberându-l pe ucenicul acestui bătrân din lanţurile iadului»."

Erato ne-a citit că, după această invocaţie, atât Sfântul Paisie, cât şi duhovnicul ucenicului decedat au avut o viziune identică, pe care apoi şi-au comparat-o între ei. Viziunea le oferea detalii despre

modul în care ucenicul fusese în cele din urmă eliberat de Hristos din chinurile iadului.

- „Apoi bătrânul", a citit în continuare Erato, „l-a rugat pe marele Paisie să-i spună în ce fel de lupte spirituale se angajase încât dobândise acest dar extraordinar. După cum afirmă cronicarul, Sfântul Paisie răspunsese modest: «Te rog să mă ierţi, cinstite Părinte, dar niciuna dintre lucrările pe care le-am făcut nu este demnă de un asemenea dar. Divina Providenţă este cea care decide aceste lucruri ca răspuns dat celor care cer ajutor din adâncul inimii. Dumnezeu a auzit rugăciunile tale şi a înţeles cât de mare este iubirea ta pentru ucenicul tău. Ai urmat astfel exemplul lui Dumnezeu cel milostiv care ne-a dezvăluit acest adevăr, că nu există virtute mai înaltă decât iubirea altruistă, datorită căreia omul îşi sacrifică uneori chiar propria viaţă pentru semenii lui. Aceasta este iubirea pe care ai arătat-o faţă de ucenicul tău şi din acest motiv Dumnezeu a dat ascultare rugăciunilor tale.»"[39]

Am spus că, indiferent de adevărata natură a acestor experienţe, asemenea povestiri erau foarte interesante în termeni teologici, pentru felul în care vedea iadul tradiţia atonită creştină - prin practicienii ei cei mai înfocaţi şi înţelepţii cei mai charismatici.

- În primul rând, să clarificăm un lucru. *Noi* îi spunem iad, a intervenit părintele Maximos, punând accentul pe *noi*. Ceea ce vrem să spunem în realitate este că sufletul se înstrăinează de Dumnezeu. Sufletul părintelui Nikeforos a fost rupt de Dumnezeu, tot aşa după cum a fost şi cel al ucenicului eliberat de Sfântul Paisie.

- Foarte bine. Dar, pornind de le ceea ce ne-aţi spus astăzi, pot identifica patru dileme principale pentru cineva care nu cunoaşte cultura şi etosul Muntelui Athos, am afirmat, privind la Maria, care a dat din cap afirmativ, ca şi când mi-ar fi citit gândurile.

- Să le auzim, a spus părintele Maximos cu zâmbetul lui obişnuit pe faţă.

- De fapt, le-am notat în timp ce vorbeaţi, am spus eu şi am început să citesc din carnetul de însemnări. Prima mea întrebare este dacă aceste experienţe sunt reale sau dacă nu sunt decât simple fantezii sau halucinaţii. Mă gândesc la episcopul rus care vedea mulţimea de oa-

meni morți strigând la el, la bătrânul Ephraim care își vedea propriul duhovnic intrând și ieșind din iad și la Sfântul Paisie, care l-a eliberat pe ucenicul lipsit de căință. În al doilea rând, vă rog să mă iertați dacă mă repet: „Ce se întâmplă cu acei oameni care ajung în iad și nu au pe nimeni, precum bătrânul Ephraim sau Sfântul Paisie, care să-i salveze din iad cu rugăciunile lor? În al treilea rând, aceste povestiri presupun că iadul nu este o stare permanentă și că se poate scăpa din el? Și în al patrulea rând, pe baza experienței bătrânului Ephraim, este benefic în plan spiritual să rămâi credincios unui asemenea duhovnic, indiferent ce se întâmplă? Ce învățăm dintr-o asemenea relație duhovnic-ucenic și din lupta pentru *Theosis*? O astfel de relație abuzivă nu este contrară principiilor fundamentale ale drepturilor omului?"

Părintele Maximos a clătinat din cap, în timp ce restul grupului, mai ales Maria, aștepta răspunsul cu răsuflarea tăiată. Antonis a arătat cu degetul spre mine și a spus, în glumă, că nu am încetat nicio clipă să fiu un universitar rațional, deși îi studiasem atâția ani pe mistici și pe călugări.

- Să ne ocupăm de prima întrebare, am sugerat. Este posibil ca bătrânul Ephraim să fi văzut ceva despre duhovnicul lui în iad sau a avut o viziune care era o proiecție a propriei imaginații active? Cum putem accepta și crede că experiența bătrânului Ephraim este autentică și bazată pe realitate, nu pe iluzii sau halucinații?

- Fără criterii și premise teologice, a răspuns părintele Maximos, totul trebuie respins ca iluzie sau halucinație, inclusiv realitatea lui Dumnezeu Însuși.

- La ce fel de criterii și premise teologice vă referiți, Părinte? a intervenit Maria.

- În primul rând, trebuie să acceptați și să credeți în realitatea lui Dumnezeu. Mai trebuie să credeți în realitatea spiritelor și a planurilor și subplanurilor spirituale care sunt diferite de cele de pe pământ și dincolo de acestea. Pe lângă asta, trebuie să acceptați că sfinții au experiențe reale în alte realități. Experiența bătrânului Ephraim, de exemplu, nu a fost ceva unic, numai al lui. Toți sfinții de-a lungul istoriei au avut experiențe asemănătoare. De la Avraam, Moise și

Sfântul Paisie cel Mare până în prezent, sfinţii au avut un dialog şi conversaţii cu Dumnezeu. Trebuie să acceptaţi toate acestea, cel puţin ca o posibilitate, înainte să mergem mai departe. Bătrânul Ephraim nu era o persoană cu tulburări mentale. Era un sfânt deosebit de înzestrat, un savant al realităţilor spirituale, nu un dezechilibrat mintal. Harurile lui erau bine cunoscute la Muntele Athos printre cei care veneau în contact cu el. Nu a avut o singură viziune o singură dată. A fost o viziune repetitivă care a durat patru ani. Mai mult chiar, a văzut cum rugăciunile lui aveau un impact treptat asupra sufletului duhovnicului său. De fiecare dată când se ruga, vedea cum bătrânul lui duhovnic se ridica mai sus şi mai sus, ieşind din starea de iad. Cu alte cuvinte, sufletul duhovnicului său devenea treptat tot mai receptiv la harul lui Dumnezeu. Iar aceasta a continuat până la reaşezarea lui completă şi definitivă întru Domnul.

- Semnificaţia teologică a acestei povestiri este că merge împotriva credinţelor convenţionale despre iad şi damnaţie, am comentat. În cazul de faţă, iadul nu pare să fie în mod obligatoriu o stare permanentă. Sufletul omenesc poate, de fapt, să dobândească eliberarea din această stare.

- Bineînţeles că poate! a spus vehement părintele Maximos, ca şi când ar fi fost ceva de la sine înţeles. Vorbim, fireşte, despre oameni care sunt receptivi la sfinţenie. Există întotdeauna şi cei care pur şi simplu nu sunt susceptibili de o asemenea asistenţă sau nu sunt receptivi la ea. Poţi să te rogi pentru demoni oricât doreşti. După părerea mea, aceştia sunt incapabili să accepte harul, deşi bătrânul Paisie se ruga chiar şi pentru salvarea demonilor.

- Întrebarea care îmi vine în minte în mod firesc este cea de-a doua chestiune ridicată de Kyriacos cu privire la acel duhovnic tiranic care a fost salvat datorită rugăciunilor ucenicului lui ascultător, bătrânul Ephraim. Dar ce se întâmplă cu ceilalţi oamenii, cei obişnuiţi, care nu au pe nimeni să se roage pentru ei, care sunt lipsiţi de aceste legături duhovniceşti? Mi se pare că este o inechitate evidentă aici, care nu este în concordanţă cu iubirea totală a lui Dumnezeu pentru toate creaturile sale.

– Dar tocmai am discutat despre asta! Nu am spus că Biserica se roagă pentru cei plecați dintre noi? Pe lângă aceasta, există zile speciale pe care le dedicăm rugăciunilor pentru sufletele celor adormiți. Aceste slujbe sunt dedicate sufletelor răposate de pe întreaga planetă.

– Şi pentru ortodocşi, şi pentru neortodocşi? a întrebat din nou Maria.

– Rugăciunile cuprind şi influenţează întreaga rasă umană, a răspuns părintele Maximos.

– Aşadar, aceste rugăciuni, am intervenit eu, au influenţă asupra tuturor oamenilor răposaţi. Dacă sunt receptivi, primesc ajutor în ascensiunea lor către Dumnezeu. Aceasta înseamnă, dacă înţeleg bine, că iadul, aşa cum îl considerăm noi este ceva relativ. Putem fi într-o „stare de iad" care poate fi mai adâncă sau mai de suprafaţă.

– De asta nu sunt sigur. Iadul este iad. Nu ştiu să existe un iad adânc şi altul puţin adânc. Mai întâi trebuie să înţelegem ce înseamnă iadul.

– Credeam că este o stare în care eşti rupt de Dumnezeu.

– Asta este, fireşte. Este ignorarea lui Dumnezeu, dar nu este numai asta. După cum afirmă Sfinţii Părinţi, iadul este experienţa lui Dumnezeu nu ca lumină şi graţie veşnică, ci ca foc veşnic. Dar Dumnezeu nu este foc veşnic. Oamenii sunt cei care creează distorsiunile, nu Dumnezeu. De aceea sufletele oamenilor au nevoie să se vindece pentru a fi în stare să aibă viziunea lui Dumnezeu ca lumină, nu ca o flacără care chinuieşte.

Părintele Maximos prezenta o viziune a iadului total diferită de cea întipărită în conştiinţa occidentală cu cazane de ulei fierbând şi pucioasă sfârâind. Eram intrigat, căci simţisem întotdeauna că nu există nimic mai respingător pentru creştinii cu gândire modernă decât teologiile „infernului şi ale damnării". Aceste dogme îi duceau în grupuri mari spre alte tradiţii religioase care nu cultivă viziuni atât de sumbre despre lumea de dincolo. Recent, impulsionată de aceasta, o comisie a Bisericii Angliei repudiase ideea iadului ca loc al „focului, furcilor şi urletelor de durere nesfârşită", descriindu-l, în schimb, ca anihilarea celor care se îndepărtează de la iubirea de Dumnezeu. Respingând ideea medievală de iad, raportul declara: „creştinii au susţinut teorii uluitoare,

care l-au transformat pe Dumnezeu într-un monstru sadic şi le-au lăsat multora dintre ei cicatrice psihologice dureroase". Se identificau, de asemenea, mai multe motive pentru această schimbare de poziţie a Bisericii Anglicane. Printre acestea, erau protestele etice din interiorul şi din afara credinţei creştine împotriva unei religii a fricii, a conştientizării crescânde, a faptului că imaginea unui Dumnezeu care condamnă milioane de oameni la chinuri veşnice este străină revelaţiilor iubirii de Dumnezeu întru Hristos. Dar raportul se încheia cu o notă care, după părerea mea, ridica la fel de multe semne de întrebare. „Iadul", se spunea, „nu este un chin veşnic, ci este alegerea finală şi irevocabilă a ceea ce este opus lui Dumnezeu într-un mod atât de complet şi atât de absolut, încât singurul deznodământ este nefiinţa totală"[40].

Nefiinţă totală? Din câte înţeleg eu ordinea lucrurilor, nici chiar oamenii care îl resping pe Dumnezeu „atât de complet" nu pot intra într-o stare de „nefiinţă". Nu ar contrazice aceasta principiul fundamental după care sufletul este nemuritor? Mai mult chiar, îndurarea şi compasiunea absolute ale lui Dumnezeu nu presupun că sufletelor li se mai dau şanse să scape din adevăratul lor iad şi de adevărata lor nenorocire? Şi compasiunea totală a lui Dumnezeu, şi iubirea lui absolută nu au nevoie de o revenire, în ultimă instanţă, la starea lor Divină? Bănuiam că această logică internă este ceea ce îl îndemnase pe bătrânul Paisie să se roage pentru salvarea demonilor, pe Sfântul Siluan să afirme că nu se poate odihni în pace la gândul că un singur suflet ar putea fi pierdut. Cum pot eu să fiu fericit în paradis, se plângea sfântul rus din zilele noastre de la Muntele Athos, când fie şi numai unul dintre semenii mei rămâne chinuit în iadul veşnic?[41] Aşadar, putem conchide, am notat pe marginea paginii unde citisem pasajul din viaţa Sfântului Siluan, că sufletul din paradis nu poate fi într-o stare de totală fericire, aşa cum ar trebui, dacă un singur om putrezeşte în damnarea veşnică. Atunci paradisul este incompatibil cu o noţiune atât de morbidă?

Tocmai mă pregăteam să ridic aceste chestiuni, când Stephanos, care rămăsese tăcut până atunci, a adresat el o întrebare:

- Părinte Maximos, cum putem deosebi amăgirea de autenticitate? Ca fiinţe umane, indiferent cât am fi de avansaţi, purtăm în noi

posibilitatea de a ne amăgi. Poţi să ai o viziune a lui Dumnezeu sau să auzi vocea lui Dumnezeu, aşa cum a fost cazul cu bătrânul Ephraim, dar poţi să crezi că este o formă de iluzie sau halucinaţie. Cum putem deosebi o experienţă autentică a lui Dumnezeu de o experienţă neautentică? Astăzi mulţi oameni susţin că au auzit vocea lui Dumnezeu, că au văzut-o pe Sfânta Fecioară, pe Hristos etc.

- Am cunoscut şi eu oameni care au venit să-mi spună că aud mesaje de la Dumnezeu, că aud una şi alta, dar sunt cât se poate de sigur că se amăgeau, am intervenit şi eu.

- La asta mă gândeam când am pus întrebarea, a adăugat Stephanos. Cum putem şti că experienţa bătrânului Ephraim sau cea a Sfântului Paisie reprezintă o comunicare directă cu Dumnezeu Însuşi, şi nu o formă de iluzie? Este acelaşi gen de întrebare pe care au ridicat-o Kyriacos şi Maria.

- Uite! Dumnezeu Însuşi, prin cuvintele Lui şi ale Părinţilor, ne-a oferit anumite criterii, a răspuns părintele Maximos. Cel mai important lucru este că putem verifica autenticitatea pe baza experienţei. Dacă ai experienţă, poţi detecta uşor amăgirea, tot aşa după cum un bijutier cu experienţă deosebeşte imediat un diamant adevărat de unul fals.

A făcut o pauză, şi-a mângâiat barba neagră şi a rămas puţin pe gânduri, apoi a continuat:

- Când sufletul este obişnuit cu prezenţa şi cu gustul harului, recunoaşte imediat amăgirea (ceea ce bătrânii numesc ***plani***). La suprafaţă ceva poate să pară cu totul pur şi inocent, fără să ne dea motive să avem îndoieli sau suspiciuni. Dar sufletul cu experienţă recunoaşte amăgirea. Vreau să spun, acea amăgire care apare ca o manifestare a spiritului amăgirii. Înţelegeţi?

Am încuviinţat din cap, căci înţelegeam că se referă la Satana.

- Nu mă gândesc la o idee greşită. Dacă sufletul este bolnav şi dominat de vanitate, de trufie şi de alte patimi asemănătoare, atunci amăgirea este foarte probabilă. Dar, dacă sufletul este smerit, atunci spiritul amăgirii poate fi detectat uşor.

- Asta este ce au în minte bătrânii atunci când spun că smerenia dă naştere discernământului? a întrebat Stephanos.

- Corect, a încuviinţat părintele Maximos. Prin discernământ au în vedere procesul prin care evaluăm originile unui spirit, dacă este sau nu de la Dumnezeu. Vedeţi voi, dacă sufletul nu dobândeşte smerenia, discernământul este imposibil. În esenţă, discernământul nu este altceva decât suma totală a experienţei, raţiunii şi intuiţiei. Este capacitatea de a recunoaşte imediat că un anumit spirit este amăgire. Atât bătrânul Ephraim, cât şi Sfântul Paisie erau luptători cu experienţă ai bătăliei spirituale şi ajunseseră la trepte profunde ale modestiei. De aceea aveau discernământ şi ştiau să facă diferenţa între un mesaj real şi o comunicare cu Dumnezeu şi o iluzie sau o amăgire.

- Nu este posibil ca un sfânt să fie înşelat? a întrebat Maria.

- În chestiunile legate de treburile lumeşti, da. Dar aceasta nu este amăgire (*plani*). Este o simplă eroare, produsul imperfecţiunii umane. Este o greşeală intelectuală, o greşeală legată de cunoaşterea acestei lumi. Nu este o greşeală bazată pe discernerea spiritelor bune de cele rele sau o confuzie în legătură cu faptul că un mesaj vine sau nu de la Dumnezeu. Înţelegeţi? Un sfânt poate să arate spre un copac şi să spună „Acesta este un pin", când în realitate este alt fel de copac. Sfântul nu este neapărat un savant al lumii de afară. După Cincizecime, ucenicii lui Hristos, care erau cu toţii nişte pescari modeşti, nu au devenit dintr-odată cunoscători ai acestei lumi. Erau înzestraţi cu înţelepciunea Divină şi cu haruri ale Sfântului Duh, cum sunt vindecarea şi profeţia. Nu erau înzestraţi cu cunoştinţe de specialitate despre lumea materială.

Ne-am încheiat conversaţia la fel ca în multe alte ocazii atunci când [s-a auzit] chemarea la vecernie. Părintele Arsenios s-a ridicat primul şi l-am ajutat să ducă ceştile de ceai la bucătărie. Stephanos şi Erato au plecat spre capelă, în timp ce Maria, după ce i-a mulţumit părintelui Maximos, şi a primit binecuvântarea lui, s-a dus spre maşina ei, căci o aştepta un drum de două ore până la Nicosia.

I-am amintit părintelui Maximos că nu discutaserăm despre problema îndrumării şi despre ce trebuie să facem în cazuri de abuz, aşa cum se întâmplase cu bătrânul Ephraim.

– Aminteşte-mi să vorbim despre asta mâine, a spus părintele Maximos, în timp ce intra în biserică împreună cu părintele Nikodemos şi cu părintele Antonis.

Era opt şi jumătate când s-a terminat vecernia, Stephanos şi Eratos s-au dus la locuinţa lor de la munte, aflată la douăzeci de minute distanţă cu maşina. M-am îndreptat spre chilia mea şi am închis uşa, în timp ce părintele Maximos şi ceilalţi călugări s-au retras în chiliile lor ca să-şi continue pravila înainte de a merge la culcare. Eu, în schimb, mi-am făcut însemnări şi m-am gândit un timp la cele discutate cu părintele Maximos. Povestiri precum aceea despre bătrânul Ephraim şi lupta lui pentru a-şi elibera duhovnicul din starea de „iad veşnic" îmi produceau o impresie puternică. După părerea mea, asemenea experienţe, care făceau parte din tradiţia spiritualităţii atonite, erau contrare teologiilor iadului şi damnării de care fusesem înconjurat pe când eram copil. Când îmi exprimasem odată neliniştea în faţa părintelui Maximos, acesta mă liniştise spunând:

– Singurul lucru de care putem fi absolut siguri este că Dumnezeu ne va judeca cu iubire şi compasiune absolute.

Soluţiile părintelui Maximos nu-mi potoliseră însă dorinţa de a reflecta la astfel de probleme. În seara aceea, am început să citesc despre activitatea Sfântului Grigore de Nyssa[42] – unul dintre „[cei trei mari] părinţi capadocieni" care, împreună cu fratele său, Vasile cel Mare, a jucat un rol fundamental în formularea teologiei creştine timpurii – şi am dat peste un material care, spre uimirea mea, era legat direct de chestiunile care ne preocupaseră chiar în acea după-amiază. Nu era pentru prima oară când răspunsurile apăreau cumva întâmplător atunci când eram obsedat de o anumită idee sau chestiune. Textul expunea poziţia Sfântului Grigore cu privire la mersul în sus al sufletului către Dumnezeu şi conţinea învăţături controversate cu privire la răscumpărarea finală a tuturor sufletelor.

„Scopul vieţii umane", scria autorul, referindu-se la teologia Sfântului Grigore, „este atingerea binelui absolut, atingerea perfecţiunii. Aceasta se obţine printr-un marş lung, dureros şi anevoios, care are drept punct de pornire cultivarea virtuţii şi ca punct de sosire

atingerea lui *Theosis*... Este lupta tuturor ființelor umane, mai ales a asceților, a adevăraților filosofi."

Am continuat să citesc fascinat mai departe despre convingerile Sfântului Grigore cu privire la iad, care era perceput de el ca o etapă a terapiei sufletului: „Gândirea Sfântului Grigore se bazează pe credința în bunătatea și iubirea absolute a lui Dumnezeu... El crede că chinurile iadului au drept unic scop vindecarea sufletului, ceea ce înseamnă că nu sunt veșnice". „Aici este răspunsul pe care îl căutam", am murmurat și am citit mai departe. „Terapia se realizează prin foc, care nu este focul simțurilor, ci un foc de natură morală... După purificarea lor (*catharsis*), sufletele intră în veșnicie. Unele dintre ele reușesc să atingă purificarea în timpul vieții lor pământești, în timp ce altele numai în viața de apoi. Chiar și acele suflete care nu au gustat binele și răul acestei vieți vor avea parte de iubirea și de bunătatea lui Dumnezeu în viața de apoi. Pentru Grigore, Învierea este revenirea la starea noastră primordială naturală. După *catharsis* și Înviere, oamenii se vor întoarce la Dumnezeu. Punctul final va fi la fel ca începutul".

Cercetătorul patristic al acestei cărți spunea în continuare că, bazându-ne pe spusele Sfântului Grigore, revenirea este realizabilă datorită dorinței sufletului de a se întoarce la starea sa angelică și deoarece bunătatea lui Dumnezeu face acest lucru posibil și necesar. La întoarcerea sa, sufletul dobândește o stare permanentă de apropiere de Dumnezeu, după ce a cunoscut mai întâi această lume. „La sfârșit, chiar născocitorul răului va fi vindecat într-un mod asemănător. Iar când totul va fi refăcut în starea primară, se va înălța un imn către Dumnezeu cântat de întreaga Creație."[43]

Noțiunile neconvenționale ale Sfântului Grigore despre iad și despre refacerea întregii Creații nu l-au împiedicat să fie recunoscut ca lider teologic al Bisericii Răsăritene. În timpul celui de-al cincilea Conciliu Ecumenic, a fost declarat „părintele Părinților". Dar acea parte a teologiei Sfântului Grigore care se referea în mod specific la iad și la restaurare a fost dată la o parte și nu a devenit o parte oficială a învățăturilor Bisericii, nici a celei Occidentale, nici a celei Orientale. În schimb, viziunea Apocalipsei și cea a lui Dante au dominat cultura creștinătății.

Întâlnirea mea din acea seară cu lucrarea despre Sfântul Grigore, care mi-a oferit răspunsuri la chestiuni de mare importanţă pentru mine, a fost aproape identică cu o experienţă asemănătoare pe care o avusesem în timp ce mă luptam cu întrebări similare acum câţiva ani. Răspunsul îmi venise sub forma unei prelegeri ţinute de un teolog şi filosof grec de frunte care studiase la Harvard şi făcea afirmaţii asemănătoare cu privire la poziţia părinţilor fondatori ai creştinismului în legătură cu iadul. Dr. Constantine Cavarnos, spre deosebire de cei care predicau despre damnare şi iad, susţinea că Marii Părinţi ai Bisericii – precum Sfinţii Grigore de Nyssa, Ioan Scărarul, Simion Noul Teolog, Grigorie Sinaitul şi Nicolae Cabasila – spuneau că evoluţia spirituală individuală atinsă aici, pe pământ, nu se opreşte odată cu moartea. Mai spuneau că „în viaţa de dincolo va exista un progres continuu, o creştere nesfârşită în perfecţiune, în cunoaştere şi iubire".[44]

„Asta este", mi-am spus. Atât în experienţa sfinţilor contemporani – precum bătrânul Ephraim –, cât şi în învăţăturile vechilor părinţi creştini, noţiunea de iad veşnic este absentă. Cu toate acestea, astăzi noţiunea aceasta este predominantă în doctrina oficială a creştinismului, determinându-i pe mulţi dintre aderenţii lui să caute alternative în alte religii.

În dimineaţa următoare m-am dus la bibliotecă să-l caut pe părintele Nikodemos ca să-i mulţumesc pentru carte şi să-i împărtăşesc gândurile mele. Era arheolog de formaţie şi avea o reputaţie de călugăr intelectual. Stătea pe un taburet şi punea cărţi în rafturi, când am ridicat problema care mă preocupase în seara precedentă, părintele Nikodemos s-a întors către mine şi a spus că, numai pentru că cineva este un mare sfânt, nu înseamnă neapărat că teologia lui este incorporată automat în dogmele şi canoanele Bisericii. Numai acele aspecte teologice care au fost aprobate de sinoadele ecumenice, a spus el, devin învăţături oficiale.

Cu toate acestea, i-am arătat eu părintelui Nikodemos, experienţele bătrânului Ephraim şi ale Sfântului Paisie nu sunt numai plauzibile, ci şi compatibile cu teza Sfântului Grigore referitoare la iad şi la refacere. Sunt şi în concordanţă cu învăţăturile multor altor

părinți creștini de frunte. Iar teza Sfântului Grigore, ca și cele ale altor părinți creștini, este mai compatibilă cu înțelegerea lui Dumnezeu ca iubire și compasiune totale, absolute, necondiționate.

- Nu ești de acord, părinte?

Părintele Nikodemos a clătinat din cap, a zâmbit și a continuat să pună cărțile înapoi în raft, fără să răspundă la întrebarea mea.

- Nu crezi, părinte, am insistat eu, cu o ușoară doză de ireverență în voce, că a venit timpul ca un nou sinod ecumenic să reexamineze această problemă, precum și multe altele?

Părintele Nikodemos s-a întrerupt din aranjarea cărților în raft și s-a întors din nou spre mine.

- Poate că Providența Divină este cea care nu permite convocarea unui nou sinod ecumenic, deocamdată.

Nu a explicat ce înseamnă acest răspuns enigmatic. Când am abordat mai târziu această chestiune cu un cercetător ortodox de frunte și episcop al Bisericii, mi s-a dat de înțeles că nivelul de educație și de sfințenie al majorității celor care compun ierarhia ecleziastică în momentul de față este atât de scăzut, încât un astfel de sinod ar fi un dezastru pentru creștinism. De aceea este mai bine, deocamdată, să nu se țină niciun sinod, chiar dacă au trecut peste o mie de ani de la ultimul*. Necazul este că, între timp, creștinii cu gândire critică sunt atrași în număr mare de hinduism și de budism, în parte și din cauza a ceea ce numesc ei dominația doctrinelor și predicilor greu de acceptat ale iadului și damnării [eterne]. Ironia este că astfel de convingeri nu par să-și aibă originea în învățăturile Sfinților Părinți fondatori ai creștinismului.

---

* Între timp a avut loc un nou Sinod (numit de unii nu ecumenic, ci pan-ortodox, întrucât nu au participat înainte-mergătorii tuturor Bisericilor Ortodoxe naționale). El a avut loc în Creta, în anul 2016, și, așa cum autorul anticipa, nu a fost lipsit de controverse. (*N. red.*)

12
Pasiunea pentru dreptate

Eram deja în iulie şi concediul meu sabatic se apropia de sfârşit. În oraşe, la prânz, mai ales în Nicosia, termometrul ajungea în mod obişnuit la 39°C, făcând ca viaţa în timpul zilei să nu fie tocmai paradisiacă pentru cei care nu aveau acces uşor la mare sau la munte. Cu toate acestea, atunci când apunea soarele şi începea să adie briza, niciun loc de pe malul Mediteranei nu putea egala serile din Cipru, pline de parfum de iasomie şi de caprifoi. Sus, în munţi, înconjurat de pini, mă simţeam deosebit de privilegiat. În timpul verii, Mănăstirea Panagia era un adevărat loc de odihnă pentru trup şi suflet. Într-o zi, un grup de aproape douăzeci de călugăriţe îmbrăcate în negru, venite în pelerinaj din Grecia la locurile sfinte din Cipru, s-a odihnit câteva ore la Mănăstirea Panagia, încercând să scape de temperaturile ridicate de la câmpie. Adevăratul motiv al vizitei lor era însă, după cum se părea, părintele Maximos, a cărui reputaţie de duhovnic charismatic ajunsese chiar şi la mănăstirea lor îndepărtată din Grecia.

Doream să mai discut câteva probleme referitoare la spiritualitatea atonită înainte să plec de pe insulă, aşa că, atunci când în după-amiaza de 19 iulie, după ce avusese o conversaţie lungă cu maicile despre viaţa spirituală, părintele Maximos m-a rugat să-l duc cu maşina la Mănăstirea Stavrovouni foarte devreme în dimineaţa următoare, am fost încântat să-i fac pe plac.

Am plecat imediat după ora patru dimineaţa, aparent momentul preferat al zilei pentru părintele Maximos.

- *Gerontissa* [bătrâna] care îndruma călugăriţele pe care le-ai văzut ieri era foarte apropiată de Porphyrios, a spus el în treacăt, când ne-am început călătoria. Mi-a relatat câteva experienţe realmente extraordinare pe care le avusese cu bătrânul Porphyrios.

- Părinte Maximos, cu câtva timp în urmă, m-aţi rugat să vă amintesc să-mi vorbiţi despre experienţele pe care le-aţi avut chiar Dvs. cu bătrânul Porphyrios. Poate că acum ar fi un moment potrivit, ce ziceţi? am spus pe un ton moale.

Părintele Maximos şi-a mângâiat barba şi a zâmbit – de parcă ar fi anticipat cererea mea –, apoi mi-a povestit câteva întâmplări din viaţa acestui bătrân legendar.

- Bătrânul era complet deschis faţă de Sfântul Duh.[45] Îmi amintesc că odată am găzduit un călugăr italian care a petrecut mai multe săptămâni la noi, la Muntele Athos. Era din Calabria şi vorbea aşa de bine greceşte, că putea trece drept grec.

- Era ortodox?

- Nu, catolic. Dar nu ştia nimeni aceasta în afară de mine şi de stareţ. Am ţinut secret faţă de ceilalţi călugări. Era îmbrăcat la fel ca noi şi a stat la mănăstire la fel ca toţi ceilalţi. Auzise de bătrânul Porphyrios şi, înainte să se întoarcă în Italia, m-a rugat să-l însoţesc până la el. Pe atunci, Porphyrios avea peste 80 de ani şi locuia la marginea Atenei. În momentul în care am intrat în casa lui, ne-a spus bun venit şi, aşa nevăzător cum era, i s-a adresat călugărului italian pe numele mic. Nimeni nu-i spusese că intenţionam să-i facem o vizită. Când am intrat în casă, a spus:

- Te aşteptam, frate Augustin! Apoi bătrânul Porphyrios a început să-i spună ce trebuie să facă atunci când se va întoarce acasă, în Italia, pentru a evita un dezastru în mănăstirea lor. I-a spus că sursa lor de apă este contaminată şi i-a dat instrucţiuni amănunţite unde trebuie să sape ca să găsească apă bună. A vorbit ca şi când ar fi cunoscut temeinic zona. L-a prevenit, de asemenea, pe călugărul italian că îi mai păştea o primejdie. O stâncă mare din vârful dealului,

sub care era situată mănăstirea lor, începuse să se clatine. I-a sfătuit să dea stânca la o parte sau s-o întărească, ca să nu mai reprezinte o primejdie. Călugărul italian a fost uimit și l-a rugat pe bătrânul Porphyrios să explice de unde știa aceste amănunte. Răspunsul lui a fost simplu: Sfântul Duh îi iluminase mintea cu aceste informații.

– Și au găsit apă?

– Da. Fratele Augustin m-a sunat după câteva săptămâni ca să-mi spună că au făcut exact așa cum îi învățase bătrânul Porphyrios. Găsiseră apă și consolidaseră stânca. Călugării catolici și-au dat seama că, dacă nu ar fi făcut nimic, stânca le-ar fi strivit mănăstirea, exact așa cum îi avertizase bătrânul Porphyrios.

Părintele Maximos mi-a spus în continuare că *gerontissa* [bătrâna] din Grecia pe care o întâlnisem cu o zi mai înainte îi împărtășise câteva experiențe avute cu Porphyrios care erau mult mai dramatice și mai extraordinare decât ceea ce cunoscuse el însuși cu bătrânul.

– Cu câțiva ani în urmă, *gerontissa* urma să aibă o operație foarte dificilă pe cord deschis și era îngrijorată că s-ar fi putut să nu supraviețuiască. Îi plăcea foarte mult să cânte, dar la sfatul medicului renunțase. Însă, în timpul unei *agrypnia*, *gerontissa* se lăsase luată de val și nu se putuse abține. În entuziasmul ei, se alăturase celorlalte călugărițe și cântase *Trisagion* și *Agios O Theos, Agios Ischyros, Agios Athanatos Eleison Ymas* [Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte Făr-de-Moarte, miluiește-ne pe noi]. Cântase din toată inima, foarte sus, dar după aceea s-a speriat la gândul că inima ar putea să-i cedeze. S-a împărtășit și apoi s-a dus în chilia ei să se odihnească, foarte îngrijorată. În timp ce stătea întinsă, a sunat telefonul. „Cine este?" a întrebat. „Părintele Porphyrios", a răspuns vocea. O chema de la el de acasă, din Atena. „Ce minunat ai cântat *Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte Făr-de-Moarte*... Apoi Cel Făr-de-Moarte te-a vizitat și te-a salvat de la moarte." Curând după acest telefon, starea ei s-a îmbunătățit drastic și nu a mai avut nevoie de operație.

– Bătrânul Porphyrios, a continuat părintele Maximos, făcea lucruri de felul acesta tot timpul. Se ducea la telefon și vorbea cu

oameni pe care nici măcar nu-i cunoştea şi le spunea exact ce li se întâmpla şi le dădea sfaturi.

- Am auzit că cineva, care nu ştia că bătrânul Porphyrios murise, i-a telefonat, iar bătrânul a răspuns la telefon. Este vreun adevăr în asta?

- S-ar putea, a încuviinţat din cap părintele Maximos şi a continuat pe un ton umoristic, spunând că bătrânul Porphyrios ar fi fost în stare chiar şi de aşa ceva.

- Omul care telefonase era din Sydney. Nu știa că bătrânul Porphyrios se stinsese din viaţă şi îl sunase la o lună după ce murise. Bătrânul Porphyrios răspunsese la telefon și îi spusese australianului: „Nu mă mai căuta, căci nu mai sunt pe această lume. Am murit şi acum trăiesc în cer", a spus părintele Maximos pe un ton amuzat.

- Dar întâmplarea cea mai dramatică pe care am auzit-o este un incident petrecut cu o bătrână și cele patruzeci de călugăriţe ale ei după ce l-au vizitat pe bătrânul Porphyrios.

Am sesizat o oarecare şovăială în vocea părintelui Maximos. Simţind că sunt nerăbdător să aud mai mult, mi-a relatat această poveste stranie din viaţa făcătorului de minuni contemporan.

- Experienţa a fost confirmată chiar de *gerontissa* însăşi. Într-o zi, a mers împreună cu vreo patruzeci de călugăriţe la Arta, un loc de pelerinaj aflat la o zi de drum cu autobuzul de mănăstirea lor. La întoarcere, au decis să se oprească la Atena, să-i facă o vizită bătrânului Porphyrios. Au ajuns la el acasă la începutul serii. Până la mănăstirea lor mai erau încă patru ore şi jumătate-cinci de mers cu autobuzul. Drumul cu autobuzul ar fi putut dura chiar mai mult. *Gerontissa* a fost foarte categorică atunci când le-a avertizat pe călugăriţe: „Dragi surori, este deja ora şapte şi am călătorit opt ore. Mai avem încă cinci ore de mers şi suntem toate obosite. Aşa că nu stăm la părintele Porphyrios mai mult de cincisprezece minute. Ne luăm binecuvântarea şi plecăm mai departe".

- Şi cu această înţelegere au intrat în casă, a continuat părintele Maximos. Dar bătrânul Porphyrios cel nevăzător era atât de bucuros să le aibă pe maici în jurul lui, încât nu le lăsa să plece. *Gerontissa*

stătea ca pe ghimpi, ca să spun aşa. A încercat să-l întrerupă de câteva ori. „*Geronta*, trebuie să mergem." „Staţi jos, nu vă grăbiţi", răspundea el. La un moment dat, nu a mai suportat şi a izbucnit: „Îmi pare rău, *Geronta*, dar trebuie să plecăm. O să te vizităm altă dată". „Nu fi aşa de grăbită. Lasă-mă să dau drumul la radio. Este o staţie de radio în Pireu care are imnuri foarte frumoase la ora aceasta."

Gerontissa simţea că fierbe. Era ora opt şi zece seara. Făcea socoteala că nu vor ajunge la mănăstire înainte de ora două noaptea. Era decisă să plece imediat. „Te rog, *Geronta*, închide radioul. Trebuie să plecăm." În timp ce se urcau în autobuz, a chemat-o şi i-a făcut semn că are să-i spună ceva urgent. *Gerontissa* a coborât din autobuz şi el a început să-i spună tot felul de lucruri neimportante. Femeia a devenit de-a dreptul impacientată şi iritată şi i-a spus: „Îmi pare rău, a trecut de mult de ora opt şi sunt îngrijorată că va fi foarte târziu când vom ajunge la mănăstire". „O, nu te teme, nu te teme, o să ajungeţi acolo la timp."

În cele din urmă, *Gerontissa* a reuşit să se urce în autobuz. Dar, înainte să pornească, bătrânul Porphyrios le-a mai rugat ceva şi nu l-au putut refuza: le-a implorat să le ia pe două tinere care întâmplător se aflau în vizită la el. Bătrânul Porphyrios le-a rugat să le lase în centrul Atenei.

Îţi poţi imagina frustrarea sărmanei *Gerontissa*. În loc să ocolească Atena, aşa cum aveau intenţia, au rămas blocate în traficul din oraş. Ba au rămas şi fără benzină. După mai multe ore de peripeţii au ajuns la mănăstire. Trecuse de două noaptea. *Gerontissa* spera că vor avea noroc şi va fi o călugăriţă trează ca să le deschidă uşa. Spre marea lor uimire, mănăstirea era luminată şi cele treizeci de călugăriţe care rămăseseră acasă erau treze. „Ciudat", şi-a spus *Gerontissa*. „De ce au stat treze până acum? Ne-au aşteptat pe noi?"

Maicile care rămăseseră acasă erau curioase să afle cum decurseseră călătoria şi întâlnirea cu Porphyrios. „Vă rog", le-a implorat *Gerontissa* impacientată. „Lăsaţi-ne să mâncăm ceva şi nu ne puneţi asemenea întrebări acum." Dar celelalte maici erau nerăbdătoare să afle despre călătorie. „Ce v-a spus bătrânul Porphyrios?" au insistat

ele *Gerontissa* și-a pierdut răbdarea. „Este acum momentul să puneți asemenea întrebări? Și apropo, de ce sunteți încă treze la ora asta? De ce nu sunteți în pat?" Celelalte maici s-au uitat una la alta și au izbucnit în râs. „Dragă *Gerontissa*", a răspuns una dintre ele și a arătat spre ceas, „asta înseamnă târziu?" „Ce vreți să spuneți? Ce nonsens mai este și ăsta?" a reacționat ea. „E trecut de trei noaptea și voi întrebați dacă e târziu?" Celelalte s-au uitat din nou una la alta și au continuat să râdă din toată inima. „Privește la ceas, dragă *Gerontissa*."

Nici nu-ți poți imagina ce a simțit când s-a întors, a privit ceasul și a văzut că nu era decât opt și jumătate seara. Parcurseseră distanța de la casa bătrânului Porphyrios de la periferia Atenei până la mănăstirea lor, un drum de peste cinci ore, în aproape cincisprezece minute! Și reține că nu era o călugăriță sau două: un autobuz întreg cu patruzeci de persoane fusese martor la acest incident.

- Și cum îl explici?

- Cum? Nu există nicio explicație rațională. Este un mister, a răspuns părintele Maximos.

- Poate că au intrat într-o altă zonă temporală, într-o dimensiune diferită, am mormăit eu. Un sceptic ar spune că este un fenomen de halucinație în masă sau că nu le mergeau bine ceasurile.

Părintele Maximos a ridicat din umeri în fața raționamentului meu sceptic.

- Asemenea fenomene se întâmplă în viețile sfinților, a insistat. Citește viețile lor și vei vedea singur. În cazul bătrânului Porphyrios astfel de incidente erau ceva obișnuit.

Când o persoană atinge starea de sfințenie, îmi spusese odată părintele Maximos, ea poate transcende uneori legile obișnuite ale naturii. Aceasta se întâmplă de regulă în vederea realizării unui scop superior, cum ar fi vindecarea sau instruirea spirituală. Am condus în tăcere câteva minute, gândindu-mă la povestirile extraordinare ale părintelui Maximos despre bătrânul Porphyrios.

Apoi am rupt tăcerea:

- Părinte Maximos, ieri le-ai spus maicilor ceva care m-a intrigat întrucâtva.

– Ce am spus? a întrebat, arătându-se surprins și lăsând în jos fereastra ca să intre aerul răcoros al dimineții.

– Ai spus că trebuie să ne lăsăm în seama Bisericii, să ne predăm în fața ei ca să fim îndrumați spiritual, la fel după cum pruncii se abandonează total în brațele mamelor lor.

– Să ne abandonăm, a explicat părintele Maximos, înseamnă să trăim o viață spirituală fără teamă și fără griji.

– Dar ce înseamnă aceasta?

– Înseamnă să nu fii obsedat de gradul tău de dezvoltare spirituală. Lasă-te pe mâna duhovnicului tău în contextul Tainelor Bisericii.

– Am probleme cu această noțiune, am spus. Credința oarbă și obediența indiscutabilă față de un bătrân sunt în totală contradicție cu modul meu occidental de gândire.

– Tocmai de aceea nu ești călugăr, a glumit părintele Maximos.

– O asemenea atitudine poate fi constructivă, presupunând că duhovnicul a ajuns la un înalt nivel de sfințenie. Dar nu există pericolul ca cineva considerat duhovnic să nu fie nici sfânt, nici deținător al darurilor Spiritului, ci cineva care ar putea crea condiții de abuz, așa cum a fost cazul cu bătrânul Ephraim?

– Există în mod inevitabil riscuri și pericole în tot ceea ce facem. De aceea trebuie să fim atenți când alegem un duhovnic. Firește că nu este neapărat nevoie de cineva care a atins culmi înalte de dezvoltare duhovnicească sau de cineva care este charismatic, ci de cineva care este cu adevărat smerit. Tradiția Bisericii va fi cea care va face îndrumarea, nu harurile spirituale ale duhovnicului.

– Așadar, Biserica își are propria dinamică interioară, care se autoactivează, am spus eu, cu ochii ațintiți asupra drumului. Atunci duhovnicul este un simplu facilitator?

– Este un mod de a privi lucrurile. Duhovnicii, care încă nu au atins culmi înalte de dezvoltare spirituală, dar respectă riguros metodologia stabilită de Sfinții Părinți, pot juca în mod eficient acest rol. În aceste condiții, duhovnici și ucenici se deschid către energiile Sfântului Duh, astfel încât acesta să-i poată conduce spre *Theosis*. Și

este posibil şi ca ucenicii să-i însoţească pe duhovnicii lor pe drumul spre *Theosis*, aşa cum a fost cazul cu bătrânul Ephraim.

- Asta înţeleg foarte bine, am spus. Este la fel cu cazul studenţilor care pot să devină mai buni decât profesorii lor în realizările lor academice. Problema mea este structura de autoritate a relaţiei, raportul superior/subordonat. Este contrar valorilor reprezentate de egalitate, libertate, democraţie şi libertăţi civile.

Pe chipul părintelui Maximos s-a instalat un zâmbet ironic.

- Mai întâi trebuie să înţelegem ce înseamnă adevărata libertate pentru a fi în stare să evaluăm înţelepciunea relaţiei duhovnic-ucenic. Libertatea presupune că oamenii au voie să facă orice doresc? Din punctul de vedere al Sfinţilor Părinţi, adevărata libertate presupune eliberarea de pasiunile şi de dorinţele egoiste ale fiecăruia. În esenţă, libertatea înseamnă subordonarea faţă de Hristos. Hristos este cel care ne eliberează cu adevărat.

- Este un concept de libertate radical diferit de cel pe care îl cunoaştem noi, am comentat.

- Pentru noi, călugării, Hristos este totul. El este libertatea noastră, pacea, succesul, fericirea noastră. Adevărata libertate nu este o chestiune de speculaţie filosofică despre noţiunile abstracte ale libertăţilor individuale. Este o chestiune cu totul diferită. Lăsăm această discuţie pe seama filosofilor, a politicienilor şi sociologilor ca dumneata, m-a tachinat părintele Maximos.

Apoi a explicat că ascultarea monastică faţă de un duhovnic nu trebuie confundată cu obedienţa faţă de o putere laică. Asemenea obiectiv ar fi contrar scopurilor monahismului.

- Puterea laică, a argumentat părintele Maximos, se bazează pe dominaţia oamenilor de către oameni. Este o obedienţă faţă de voinţa omenească alimentată de egoism. Răposatul Sofronie spunea, la fel ca toţi ceilalţi duhovnici înaintea lui, că ascultarea este un act spiritual, care trebuie să se bazeze în totalitate pe libertatea de voinţă.[46] Ascultarea faţă de un duhovnic este rodnică în plan spiritual numai atunci când se bazează pe voinţa liberă a iniţiatului. Aceasta înseamnă renunţarea la propriile dorinţe şi la judecata personală pentru a

căuta, cu ajutorul duhovnicului, „căile care duc spre Dumnezeu", cum spunea Sofronie. Aşadar, după cum vezi, duhovnicul nu are drept scop să subjuge voinţa subordonaţilor săi, înrobindu-i faţă de voinţa sa omenească.

– Acest ideal, dacă funcţionează, am subliniat, este identic cu idealul care trebuie să guverneze relaţiile dintre pacienţi şi medici. Aceştia au o putere uriaşă asupra trupurilor noastre. De fapt, pot chiar să ne taie cu consimţământul nostru.

– Şi numai pentru că uneori lucrurile nu merg bine între pacienţi şi medici înseamnă că ar trebui să desfiinţăm medicina? a întrebat retoric părintele Maximos.

– Bineînţeles că nu!

Părintele Maximos a explicat în continuare că ucenicul este devotat lui Hristos, niciodată duhovnicului ca persoană. Dacă acesta din urmă nu-şi îndeplineşte rolul, atunci, conform regulilor şi tradiţiei monastice, subordonatul are dreptul să renunţe la [îndrumarea] lui şi să caute un alt duhovnic potrivit.

Am mai condus un timp în tăcere şi am reflectat la ceea ce discutaserăm.

– Cei care sunt cu adevărat liberi, am concluzionat, trebuie să fie numai sfinţii care au reuşit să-şi transcendă propriile dorinţe.

– Asta este ceea ce demonstrează tradiţia Bisericii. Sfinţii sunt cei mai înţelepţi şi mai deştepţi oameni din lume, deoarece nu au fost niciodată înşelaţi de tentaţiile acestei lumi şi şi-au orientat scopurile în direcţia corectă, spre unirea cu Dumnezeu.

– Pentru oamenii obişnuiţi, am remarcat, libertatea echivalează adesea cu capacitatea de a-şi satisface dorinţele şi poftele: să posede proprietăţi, să aibă servicii bune, să consume bunuri materiale, să se bucure de succes, să se angajeze în acte sexuale liber consimţite cu alţi adulţi, să călătorească, să participe în mod democratic la decizii care le afectează viaţa etc. În general, să caute fericirea aşa cum şi-o imaginează pentru ei înşişi. Noţiunea dumneavoastră de libertate mi se pare total diferită. Merge dincolo de toate aceste dorinţe.

- Exact. Aceste dorinţe ne ţin înrobiţi faţă de această lume trecătoare. Aşadar, ceea ce oamenii obişnuiţi consideră libertate poate fi în realitate o formă de sclavie, nerecunoscută ca atare.

Era aproape cinci şi jumătate dimineaţa când am ajuns la Mănăstirea Stavrovouni, una dintre cele mai vechi mănăstiri din zona Mediteranei de est. Situată în vârful unei culmi conice cu o înălţime de 688 m, mănăstirea fusese construită în secolul al IV-lea de Sfânta Elena, mama împăratului Constantin. Conform legendei, în timp ce se întorcea din Ţara Sfântă, Sfânta Elena fusese determinată de o viziune să înfiinţeze Mănăstirea Stavrovouni, unde lăsase o bucăţică din Sfânta Cruce. Până în ziua de astăzi, călugării păstrează bucăţica din Sfânta Cruce încastrată într-o cruce de argint. Din acest motiv, mănăstirea se numeşte Stavrovouni, ceea ce înseamnă „Sfânta Cruce".

La Stavrovouni întâlnise părintele Maximos pentru prima dată tradiţia mistică a creştinismului. Pe când era adolescent, lua autobuzul de la Limassol, cobora la poalele muntelui şi urca timp de câteva ore până în vârf, ca să se întâlnească apoi cu bătrânul Athanasios, veneratul stareţ, cunoscut pentru sfinţenia şi charisma lui. Stavrovouni, la fel ca şi Mănăstirea Panagia, funcţiona ca o mănăstire atonită, cu un duhovnic în fruntea comunităţii de călugări.

- Fără bătrânul Athanasios poate că astăzi nu ar mai fi fost nici urmă de monahism în Cipru, a spus părintele Maximos, în timp ce parcam maşina la poarta mănăstirii după ce condusesem treizeci de minute cu mare prudenţă, pe drumurile sinuoase de munte.

- [Doar] cu şiragul lui de mătănii şi [împreună cu] alţi doi călugări, bătrânul Athanasios a păstrat viu spiritul adevăratului creştinism în Cipru, atunci când toată lumea credea că monahismul este ceva de domeniul trecutului.

Am urcat treptele spre biserică, în timp ce razele soarelui răsăreau din marea îndepărtată, oferindu-ne o vedere panoramică a părţii răsăritene a insulei. Văzând-o astfel, mi-am spus că nu întâmplător alesese Sfânta Elena acest loc în mod special pentru a-şi întemeia mănăstirea. Departe de ţărm, pe un vârf de munte abrupt, mănăstirea era bine protejată de piraţi şi de armatele invadatoare, care jefuiau

permanent aşezările de pe malurile Ciprului. Era şi un loc prielnic pentru practicarea isihasmului, forma de meditaţie prin rugăciune tăcută şi neîncetată, emblematică pentru spiritualitatea atonită.

Am intrat în mica biserică tocmai când călugării terminau slujba de dimineaţă. Au fost încântaţi să-l vadă pe părintele Maximos şi l-au întâmpinat ca de obicei, înclinându-se şi sărutându-i mâna. Apoi bătrânul Athanasios şi-a făcut apariţia pe o uşă laterală, dintr-o încăpere care părea să servească drept confesional. Timp de o secundă am încremenit uimit. Cu părul şi barba albe şi lungi, bătrânul Athanasios semăna cu un profet din Vechiul Testament, un personaj pe care pictorii renascentişti l-ar fi putut lua ca model, dacă ar fi vrut să redea imaginea lui Dumnezeu. Acum în vârstă de 85 de ani, fusese călugăr la Mănăstirea Stavrovouni de la vârsta de 15 ani. Cu câţiva ani în urmă, Stephanos îmi vorbise despre bătrânul Athanasios, care devenise primul lui mentor, atunci când încercase să-şi redescopere rădăcinile creştine, după mai mulţi ani de implicare în sufism şi în hinduism. Cu o înfăţişare deosebit de modestă, bătrânul Athanasios, mi-a spus Stephanos, putea să citească în suflete ca într-o carte deschisă. Când Stephanos îl întrebase pe bătrânul Athanasios cum de ştia lucruri pe care nu le spusese nimănui, bătrânul îi răspunsese: „Nu ştiu, fiule. Există un fel de flacără aici, în jurul pieptului meu, şi aceasta îmi arată lucrurile pe care trebuie să le cunosc".

În momentul în care ne-a văzut, bătrânul Athanasios a început să facă semnul crucii în direcţia noastră, în timp ce murmura rugăciuni de binecuvântare. Apoi, după ce părintele Maximos s-a prosternat în faţa lui şi i-a sărutat mâna, au intrat amândoi în confesional. Am înţeles atunci motivul pentru care părintele Maximos mă rugase să-l duc la Stavrovouni. Venise rândul lui să se spovedească. Bătrânul Athanasios era duhovnicul părintelui Maximos în Cipru.

După spovedania părintelui Maximos, am fost invitaţi la micul dejun împreună cu ceilalţi vreo treizeci de călugări. Apoi, după ce părintele Maximos a petrecut un timp în particular cu bătrânul Athanasios, am pornit înapoi spre Mănăstirea Panagia. Era 20 iulie, o zi de doliu, mânie şi socoteli neîncheiate pentru ciprioţii turci. Cu

douăzeci şi trei de ani înainte, Turcia lansase invazia care dusese la împărţirea insulei. Era o zi a mitingurilor de masă din pieţele centrale ale oraşelor şi satelor, în care se denunţa invazia şi se cerea retragerea tuturor trupelor turce care ocupau 40% din teritoriul insulei şi întoarcerea refugiaţilor acasă.

Din fericire, profeţiile unui război din vara aceasta încă nu se materializaseră şi nu existau semne iminente de viitoare conflagraţie. Poate că nopţile de veghe şi rugăciune de la Mănăstirile Panagia şi Stavrovouni modificaseră peisajul spiritual, anulând acele „*logismoi* negative", care pregăteau calea pentru război.

Am adus în discuţie problema invaziei după ce am trecut prin mai multe sate unde erau o mulţime de bannere, care ne aminteau de semnificaţia zilei: „Dreptate pentru Cipru", „Nu vom uita niciodată" „Turcia afară din Cipru". părintele Maximos era trist şi a lăsat capul în jos cufundat în gânduri, în timp ce reflecta la tragedia pe care o reprezentase invazia şi la rolul pe care îl jucase clerul superior, alimentând pasiunile care pavaseră drumul spre această catastrofă.

- Mi se pare că mulţi clerici de aici vorbesc şi acţionează în aşa fel încât subminează însăşi religia pe care o profesează, am murmurat ceva mai târziu, în timp ce treceam de satul Kapedes şi începeam drumul sinuos, umbrit de pini, care ducea la mănăstire. Se pare că nu pot face diferenţă în mintea lor între ideea de „Dumnezeu" şi aceea de „popor". Avem şi noi, în America, această problemă cu fundamentaliştii religioşi. Aceştia consideră că Hristos şi americanismul sunt sinonime. În Cipru, Hristos înseamnă elenism. În Rusia este „Sfânta Rusia". Chiar înainte să vin la mănăstire l-am auzit pe un episcop care interpreta în predică *Fericirea* lui Iisus legată de dreptate, ca şi când Iisus ar fi susţinut o luptă activă împotriva oprimării.

Părintele Maximos nu a răspuns un timp la comentariile mele, a rămas trist şi pe gânduri, jucându-se cu şiragul de mătănii.

- Uite ce este, Kyriacos, a rostit în cele din urmă, ridicând privirile spre drumul din faţa noastră, eu nu sunt politician. Rolul meu este diferit. Înţelegi ce vreau să spun? Oamenii care ascultă cuvintele lui Dumnezeu le înţeleg şi le interpretează în conformitate cu nivelul lor

de maturitate şi de receptivitate spirituală. Cunosc mulţi dintre ei care au auzit numai un cuvânt de la Dumnezeu, un cuvânt din Evanghelie şi aceasta le-a fost de ajuns ca să-i conducă la o schimbare totală în viaţă. A fost suficient ca să-i facă să pornească pe calea spre sfinţenie.

–În cazul cuvintelor lui Iisus, a continuat părintele Maximos, nu trebuie să le interpretăm folosind criterii lumeşti. Este absolut neînţelept. Hristos nu a vorbit despre lucrurile acestei lumi. Aceasta este ceea nu reuşesc să înţeleagă mulţi oameni, clerici și mireni deopotrivă. Iisus nu a încercat să facă această lume mai bună sau mai justă. Indiferent ce ne-a oferit Hristos prin Evanghelie, aceasta are o semnificaţie mai profundă: salvarea omenirii, revenirea noastră pentru totdeauna în împărăţia lui Dumnezeu. De aceea fraze precum „Fericiţi cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura"* nu au nimic de-a face cu preocupările lumești pentru pace.

A tăcut o secundă, apoi a continuat:

– Sunt perfect conştient că ceea ce spun poate suna foarte neplăcut pentru mulţi oameni.

- Unii privesc cu respect la Hristos, pentru că a vorbit despre marile adevăruri şi despre dreptate şi egalitatea între oamenii de toate rasele şi între bărbaţi şi femei, am intervenit eu. Mulţi oameni de ştiinţă susţin chiar că Predica de pe Munte a schimbat lumea, a dus la desfiinţarea sclaviei, la apariţia democraţiei moderne, la recunoaşterea universală a drepturilor omului.[47]

- Despre Hristos se afirmă lucruri care nu sunt exacte, a pufnit dispreţuitor părintele Maximos. Oamenii nu înţeleg că Hristos nu era preocupat de problemele şi necazurile acestei lumi. Mulţi oameni vor să-L vadă pe Hristos ca pe un fel de reformator social, care face fapte bune şi cam atât.

- Vrei să spui că pe Hristos nu-L interesa să facă bine?

- Nu, nu, Kyriacos! Hristos a făcut bine. Da, bineînţeles. Cine poate pune la îndoială asta? Dar, repet, nu aceasta era misiunea principală pentru care Hristos venise pe lumea aceasta.

* Matei 5, 6. (*N. tr.*)

- Acum înțeleg ce vrei să spui. La urma urmelor, și alții înainte de Hristos au predicat iubirea ca o cale de rezolvare a problemelor umane, am spus, având-u-i în minte pe „mohiștii" din vechea Chină.[48]

- Principala preocupare a lui Hristos nu era nici abolirea sclaviei, nici egalitatea între rase sau între bărbați și femei, a continuat părintele Maximos. Te rog să nu mă înțelegi greșit. Sunt lucruri foarte bune, care poate că au decurs din învățăturile lui Hristos. Dar grija lui primară și preocuparea principală erau înseși existența omenească și salvarea ființelor umane în Împărăția lui Dumnezeu. Când a vorbit despre fericirea celor prigoniți pentru dreptate, nu s-a gândit că aceia care se ocupă activ de aplicarea justiției lumești sunt neapărat cei fericiți.

Gândește-te puțin, a continuat părintele Maximos, când ne aflăm în conflict cu alții, simțim, de regulă, că aceia greșesc și au fost nedrepți cu noi. Ai cunoscut vreodată pe cineva care să se oprească în toiul certei și să-i spună celuilalt „Prietene, îmi pare rău. Ai dreptate, am fost nedrept față de tine?"

- Este valabil și pentru viața noastră colectivă, am adăugat. Pornim cu entuziasm la război, după ce îi demonizăm pe cei pe care îi considerăm dușmanii noștri. Și facem acest lucru cu convingerea că Dumnezeu este de partea noastră. Din păcate, părinte Maximos, oamenii religioși au jucat un rol major în demonizarea celorlalți.

- Din păcate, așa este, a murmurat părintele Maximos, apoi s-a gândit la ceva și chipul i s-a luminat din nou.

- Îi întreb adesea pe oameni în timpul spovedaniei: „Ai fost cumva din întâmplare nedrept față de cineva?" Răspunsul standard este: „Eu? Niciodată! Dimpotrivă".

Am zâmbit văzând expresia malițioasă de pe chipul lui.

- Unde se ascund toți oamenii nedrepți? Nu i-am întâlnit niciodată. Am auzit numai de cei împotriva cărora s-a comis o nedreptate.

- Avem tendința să credem că un Dumnezeu drept intervine cumva pentru noi și face dreptate așa cum o vedem noi, de pildă silindu-i pe turci să plece din Cipru, am subliniat.

- Pentru noi dreptatea înseamnă, de regulă, să vedem că aceia pe care îi considerăm duşmanii noştri sunt pedepsiţi de Dumnezeu, de preferat chiar în faţa ochilor noştri, ca să ne bucurăm de priveliştea oferită de aceştia în timp ce se prăjesc în iad.

- Iar atunci când dreptatea nu vine, am intervenit, ni se pare că Dumnezeu este absent din istorie, că lucrurile se întâmplă în moduri care sunt dincolo de controlul şi de puterile noastre. Am auzit odată un refugiat afirmând că nu poate exista Dumnezeu, deoarece armata turcă îi ocupase oraşul natal.

- Asta este. Un om cu o concepţie omenească despre dreptate poate să se întrebe pe bună dreptate: „Unde era Dumnezeu atunci când Turcia a invadat Ciprul?" Dar nu trebuie să gândim în felul acesta, a continuat părintele Maximos. Dumnezeu nu este absent din istorie. Nimic nu se întâmplă fără un scop Divin.

A tăcut câteva secunde, apoi a continuat:

- Probabil că nu am reuşit să învăţăm un lucru în educaţia noastră religioasă: căile omului nu sunt neapărat şi căile Domnului. Îmi amintesc că în liceu am citit un argument într-un manual de religie, care susţinea că logica ne conduce la concluzia că trebuie să existe un Dumnezeu, pentru ca să se facă dreptate. Dumnezeu era văzut ca un fel de judecător suprem. Având în vedere că pe lume sunt atât de multe nedreptăţi, mai devreme sau mai târziu vor trebui să aibă de-a face cu Dumnezeu, care îi va pedepsi pe cei care comit nedreptăţi.

- Şi ne va răsplăti pe noi, cei drepţi, m-am repezit eu.

- Aceasta arată tipul de etos care este cultivat şi cât de departe este de duhul lui Dumnezeu, a continuat părintele Maximos. Ştii ce a spus odată un sfânt din vechime? „Nu-L numi niciodată pe Dumnezeu drept, căci Dumnezeu nu este drept", adică [nu acţionează conform] concepţiilor omeneşti de justiţie. Sfântul raţiona astfel: „Cum poate fi Dumnezeu drept, din moment ce ne cere ca, atunci când cineva ne jefuieşte de bunurile noastre, noi să nu facem nimic, ci să-l lăsăm să le ia? Şi, dacă [acela] ne cere să mergem o milă cu el, să mergem două? Şi, dacă ne dă o palmă peste un obraz, să întoarcem şi celălalt obraz? Aceasta este dreptate? A murit pentru cei care

îl urau, care l-au scuipat și l-au lovit cu picioarele, pentru întreaga lume. Când Hristos a fost în formă omenească și era pe cale să moară, nu s-a rugat pentru apostolii lui, ci pentru cei care îl răstigneau. Nu le-a spus ucenicilor «Stați să vedeți ce am să le fac când voi învia!» Avem atât de multe exemple de martiri și sfinți care au manifestat această formă de iubire creștină. Când tânărul martir Ștefan era ucis cu pietre, se ruga pentru atacatorii lui. A îngenuncheat și ultimele lui cuvinte au fost «Doamne, nu le socoti lor păcatul acesta»".

- Așadar, ce înseamnă toate acestea? a întrebat părintele Maximos. Că dreptatea Domnului nu este justiția pe care o avem noi în minte. Este important ca oamenii să-și dea seama de acest lucru, ca să nu-și piardă credința și să nu devină cinici, atunci când sunt confruntați cu dificultățile.

- Este atât de multă nedreptate în jurul nostru, am spus, atât de multă boală, atât de multă moarte și distrugere, atât de multe tragedii de tot felul. Oamenii buni suferă, chiar și oamenii sfinți suferă și atunci ne vine firesc în minte întrebarea: „Unde este Dumnezeu? Unde este dreptatea lui?"

- Dreptatea lui Dumnezeu, a subliniat părintele Maximos, lucrează pe căi misterioase, dincolo de puterea de pătrundere a minților noastre.

- Mie mi se pare că noțiuni precum teologia eliberării sunt eronate și în afara spiritului lui Hristos, am subliniat.

Părintele Maximos nu auzise de „teologia eliberării", așa că i-am explicat că aceasta consideră doctrina lui Hristos drept compatibilă cu o insurecție violentă pentru instaurarea justiției sociale.

- Firește, am continuat, Papa a repudiat această teologie ca eretică.

- Sunt complet de acord cu Papa în această chestiune, a spus părintele Maximos.

- Criticii pot conchide că este o rețetă de pasivitate în fața nedreptății. Vreți să spuneți că trebuie să rămânem indiferenți și inactivi în lume, să nu ne mai străduim să facem din această lume un loc mai bun și să ne îndreptăm toate energiile în mod exclusiv spre lumea de dincolo? Asta ne învață Sfinții Părinți?

- Nu aşa trebuie văzute lucrurile. Trebuie să fim cât se poate de activi în lume şi să încercăm s-o facem mai bună. Dar, din nou, nu trebuie să trăim cu iluzii. Noţiunile noastre de justiţie sunt diferite de cele ale lui Dumnezeu. Înţelegi ce vreau să spun? Te rog, nu-L transforma pe Hristos într-un revoluţionar social.

- Atunci ce este dreptatea lui Dumnezeu?

- Pentru Dumnezeu, adevărata dreptate, a răspuns părintele Maximos, ridicând vocea după ce răsuflase adânc, este să ne ajute prin harul Lui să îndreptăm ceea ce ne-a stricat cu adevărat. Şi ce este aceasta? Înstrăinarea de natura noastră Divină. Adevărata dreptate înseamnă să atingem *Theosis*, reunificarea cu Dumnezeu, cel care ne-a creat după chipul şi asemănarea lui. Suntem înzestraţi cu potenţialul de a deveni dumnezei prin Graţie. Scopul nostru ultim este reunirea cu Creatorul nostru, adevărata noastră patrie şi destinaţia finală. Am fost stricaţi chiar în esenţa fiinţei noastre, ontologic vorbind, prin Cădere.

- Dacă vă înţeleg bine, am repetat, aceasta înseamnă că dreptatea în ultimă instanţă implică reintrarea în paradis, întoarcerea fiului risipitor în palat.

- Exact. Când se va face aceasta, totul va începe să lucreze în noi în conformitate cu natura noastră esenţială. Atunci minţile şi inimile noastre se vor deschide şi vor putea să perceapă lucrurile acestei lumi cu lentile şi criterii radical diferite, duhovniceşti. În acel moment, dreptatea va fi trăită şi va funcţiona nu aşa cum se înţelege în mod curent, ci ca iubire Divină totală, absolută şi necondiţionată. În mod paradoxal, observăm că, ori de câte ori se aliniază cu dreptatea Divină prin iubire necondiţionată, oamenii transcend legile logicii şi Dumnezeu lucrează în lăuntrul lor în aşa fel încât îi apără şi pe pământ, şi în cer. De aceea pustnicii care au atins starea de sfinţenie îi judecă mai puţin pe oameni. Ne-am aştepta să fie austeri şi netoleranţi faţă de oameni. Dar este tocmai invers.

Oricum, a continuat părintele Maximos, semnificaţia cuvintelor lui Hristos „Fericiţi cei însetaţi de dreptate..." înseamnă, de fapt,

„Fericiţi cei însetaţi de harul lui Dumnezeu", pentru că Dumnezeu este dreptate, adevăr, pace, totul.

- Vreţi să spuneţi că şi celelalte *Fericiri* au aceeași semnificaţie [ca nivel de] profunzime ca şi „Fericiţi cei milostivi"?

- Exact. *Fericirile* au un singur scop: să-i ajute pe oameni pe calea lor spre *Theosis*. Nu se referă la conceptele omeneşti despre moralitate sau despre un comportament corect. Au o semnificaţie mai profundă, ontologică. În acest scop, întreaga pedagogie a Bisericii se orientează spre vindecarea oamenilor, în aşa fel încât să poată începe să funcţioneze firesc, aşa cum au fost destinaţi de Dumnezeu iniţial. Această lucrare spirituală începe cu Biserica. Oamenii îşi imaginează de regulă această luptă ca o modalitate legalistă de a-şi salva sufletele. Îşi imaginează că salvarea sufletelor este ca şi când ai sări afară din cazanele iadului şi ai ajunge pe câmpiile verzi din paradis. În realitate, lupta spirituală care se duce în interiorul Bisericii are drept scop vindecarea existenţei noastre, a persoanei noastre şi pecetluirea comuniunii noastre cu Divinul, care este adevărata noastră destinaţie şi justificarea vieţii noastre pe lume. Atât timp cât nu atingem acest scop, vom continua să funcţionăm într-un mod imperfect, patologic, trăind nedreptăţile una după alta.

- Lumea socială pe care o creăm împreună va reflecta în mod firesc această patologie care se află în interiorul nostru, am adăugat. Apropo de *Fericiri*, ce legătură este între „Fericiţi cei milostivi" şi ceea ce aţi spus adineauri?

- Dacă îmi amintesc corect, am mai vorbit despre aceasta mai înainte. Oricum, trăsătura esenţială a mişcării lui Dumnezeu spre omenire este tocmai propensiunea milostivirii. Acesta este şi motivul pentru care îl numim pe Dumnezeu *Eleimon*, Cel Milostiv. Conform Scripturilor, Dumnezeu şi-a spus *Eleimon*. Corect? Întrucât suntem chemaţi să devenim noi înşine dumnezei, trebuie în mod obligatoriu să fim şi milostivi. Nu putem fi ca Dumnezeu dacă nu ne dezvoltăm această calitate în noi.

- Vreţi să spuneţi să oferim ajutor celor aflaţi în nevoie?

- Prin milostivire nu înţeleg numai să dăm de pomană săracilor şi să donăm bani pentru diverse cauze lăudabile. Toate acestea sunt manifestări exterioare ale milostivirii. Propensiunea spre milostivire, ca mişcare caracteristică a lui Dumnezeu, nu este nimic altceva decât iubirea absolută şi necondiţionată.

Părintele Maximos a reflectat câteva clipe înainte să continue.

- Ca o formă de practică spirituală, trebuie să învăţăm să nu permitem acestor episoade din viaţa noastră să treacă neobservate. Prin aceasta nu înţeleg că trebuie să ne concentrăm pe tragediile şi pe dificultăţile cu care ne întâlnim şi să le facem să arate mai sumbre decât sunt, ca să ajungem la disperare şi la depresie. Mai curând să ne dăm seama că, indiferent ce ni se întâmplă, aceasta se desfăşoară în cadrul oceanului infinit al îndurării şi al milostivirii Domnului. Când învăţăm să generăm numai *logismoi* bune şi să elaborăm o judecată corectă şi o viziune clară, a continuat părintele Maximos, ne dăm seama că, indiferent ce ne iese în cale, aceasta este, în ultimă instanţă, o fericire.

- Pentru oamenii care suferă o tragedie este foarte greu să păstreze un asemenea cadru de gândire, chiar dacă le sugerăm noi asta, m-am plâns eu.

- Este dificil, dar adevărat. Ştim acest lucru din mărturiile sfinţilor şi din experienţa noastră zilnică. Îţi dai seama că exact acele lucruri considerate dureroase şi care sunt cauzele nefericii la standarde omeneşti pot fi transpuse în avantaje prin harul lui Dumnezeu? Sunt absolut convins că fiinţele umane care au fost traumatizate fizic sau psihic în viaţa lor au un potenţial uriaş de a deveni cu adevărat mari. Acesta este şi motivul pentru care bătrânii au acordat atât de multă atenţie modului de a înfrunta tentaţiile. Nu se refereau la pseudo-tentaţiile legate de plăcerile simţurilor. Se gândeau la tentaţiile care însoţesc împrejurările dificile şi aparent fără speranţă în care se găsesc oamenii. Aveau în vedere tentaţiile care îi torturează pe oameni şi care duc adesea la traume psihologice serioase. Când ne găsim în astfel de circumstanţe, dar ne apropiem de Dumnezeu în modul corect, permiţând harului să-şi desfăşoare energia în lăuntrul

nostru, atunci se produce ceva paradoxal. Dumnezeu, ca un doctor al trupului şi al sufletului nostru, nu numai că ne vindecă traumele în aşa fel încât nu mai rămâne nici urmă din ele, dar face ceva mult mai important. Transformă vechile răni în valori spirituale. Omul vindecat cunoaşte acum lumea interioară a fiinţelor umane şi devine astfel un vindecător al altora.

De aceea, a continuat părintele Maximos, Dumnezeu le-a permis foarte des sfinţilor, ba chiar i-a îndemnat să cedeze în faţa presiunii diferitelor tentaţii, tentaţii mari, care le-au provocat durere profundă şi tulburare psihică.

- De ce?

- Pentru că o fiinţă umană care nu a fost tentată, care nu a cunoscut durerea şi nu a vărsat lacrimi amare nu este în stare să-i înţeleagă pe ceilalţi în durerea şi în suferinţa lor.

- Aşa cum spune un proverb cipriot, am adăugat, sătulul nu crede flămândului.

- Aşa este, a încuviinţat părintele Maximos. Un om care nu a fost tentat este ca pâinea care nu a fost coaptă. Toate tentaţiile vieţii se desfăşoară în cadrul Providenţei Divine.

- Vreţi cumva să spuneţi, părinte Maximos, că Dumnezeu cooperează cu răul?

- Nu, Dumnezeu nu cooperează niciodată cu răul. Pur şi simplu ne oferă ocazia să transformăm experienţele dureroase din viaţa noastră în avantaje şi fericiri. Nu am să uit niciodată cuvintele lui Paisie, care ne spunea că va veni o vreme când vom fi recunoscători Domnului pentru toate rănile şi durerile pe care le-am suferit în viaţă. Fiecare dintre noi îşi duce crucea. Dacă perseverăm şi ne înfruntăm încercările pe calea spirituală, vom înţelege la un moment dat că aceste traume şi încercări au fost transmutate în lăuntrul nostru în mari avantaje, în adevărate comori. Vezi dumneata, Kyriacos, sfinţii ştiau acest mister. De aceea adesea nu ocoleau în mod intenţionat încercările şi necazurile, ci, dimpotrivă, le lăsau să dobândească energie.

- Sper că nu căutau durerea şi suferinţa ca o cale de iluminare spirituală, l-am întrerupt pe un ton ironic.

- O, nu! Nu erau masochişti. Dar, când trăiau un incident dureros, îl lăsau să se desfăşoare. Rămâneau nemişcaţi şi neclintiţi, păstrând mintea în stare de rugăciune. Poate te întrebi de ce? Deoarece ştiau că toate aceste fenomene nu sunt ceea ce par să fie, ci se desfăşoară în contextul vieţii noastre duhovniceşti. În ultimă analiză, legile spirituale acţionează în aşa fel încât, în loc să-i conducă pe sfinţi la distrugere, i-au condus la perfecţiune. I-au făcut să devină adevăraţi copii ai lui Dumnezeu. Au acceptat calmi încercările şi experienţele dureroase, la fel cum şi-a acceptat şi Hristos încercările şi durerile. Pilat din Pont l-a implorat pe Iisus să spună ceva în apărarea sa, ca să găsească o cale să-L elibereze, dar el a tăcut.

- Nu aşa s-a comportat Petru în Grădina Ghetsemani, am intervenit. A scos sabia şi a tăiat urechea unui soldat roman.

- Dar ştii de ce? a întrebat părintele Maximos. Pentru că Petru pe atunci era dominat de mintea lui lumească, de modul lui lumesc de a gândi. După ce l-a respins pe Hristos de trei ori fără niciun motiv real, a primit o lecţie mare. Îţi aminteşti ce l-a întrebat slujnica aceea? „Ai fost cu el, nu-i aşa?"* Dar Petru, din laşitate, a negat acest lucru. „Nu-L cunosc, nu L-am văzut niciodată."** A fost o cădere incredibilă din partea lui Petru.

- De ce credeţi că Dumnezeu a permis să i se întâmple aşa ceva unui apostol atât de mare ca Petru?

- Tocmai pentru ca Petru să înveţe din proprie experienţă ce înseamnă să fii om şi să ai o inimă plină de compasiune, să devii *Eleimon* şi să nu-i judeci pe alţii. Înainte de această experienţă, Petru era aspru, moralizator şi intolerant. Nu era capabil de iertare şi nu avea răbdare cu slăbiciunea omenească. Petru s-a transformat prin experienţă. Când oamenii trăiesc o experienţă atât de umilitoare, inima lor va putea dezvolta o predispoziţie de *Eleimon*. Devin compătimitori în primul rând şi mai ales cu ei înşişi. Învaţă ce înseamnă să aibă o relaţie corectă cu ei înşişi.

---

* „Şi tu erai cu Iisus Galileeanul!" (Matei 26, 69)

** „Nu cunosc pe Omul acesta!" (Matei 26, 72)

- Înseamnă că nu trebuie să ne simţim vinovaţi pentru păcatele noastre ca să ne fie milă de noi înşine? am întrebat.

- Nu. Vreau să spun că trebuie să învăţăm să evaluăm corect fiecare situaţie. Trebuie să ne examinăm acţiunile fără nicio intenţie masochistă, fără să ne provocăm în mod inutil depresie şi disperare. Trebuie să ne condamnăm păcatele, dar totdeauna într-un context de compasiune faţă de propria fiinţă. Disperarea şi depresia nu sunt de la Dumnezeu.

Aceasta îmi aminteşte de o poveste din *Gerontikon** [compilaţie de scurte povestiri biografice ale vieţilor Sfinţilor Părinţi], a continuat părintele Maximos. Un tânăr călugăr simţea tentaţii sexuale foarte puternice şi s-a dus la duhovnicul lui să se spovedească. „Părinte", i-a spus tânărul, „sunt asaltat de *logismoi* de destrăbălare şi nu ştiu ce să fac." Duhovnicul era un om al lui Dumnezeu, dar nu avea experienţă. Nu avea înţelegere pentru ceea ce înseamnă să fii sub influenţa unor tentaţii sexuale intense. L-a dojenit pe tânărul călugăr şi i-a spus că aceste *logismoi* erau contrare jurămintelor lui monahale. Disperat, călugărul a decis să renunţe la călugărie. S-a gândit că nu este demn de ea şi a plecat. În drum spre oraş a întâlnit alt duhovnic, un bătrân înţelept, care avea şi daruri duhovniceşti. Prin clarviziunea sa, acesta şi-a dat seama imediat ce se întâmplase. „Unde mergi, frate?" a întrebat el blând. Tânărul călugăr i-a povestit întâmplarea care îl determinase să renunţe la viaţa monahală, după ce fusese călugăr timp de opt ani. Răspunsul bătrânului a fost încurajator: „Eu sunt un călugăr de 70 de ani şi tot mai sufăr de asemenea *logismoi*. Du-te înapoi la schitul tău, fiule, iar Dumnezeu te va ajuta. Am să mă rog pentru tine". Tânărul s-a întors la mănăstire şi a fost eliberat de lupta cu *logismoi*. Dar bătrânul acela a mai făcut şi altceva. A privit în sus, a ridicat braţele şi s-a rugat: „Te rog, Doamne, îndreaptă acele încercări spre duhovnicul acestui tânăr călugăr". După cum se spune în *Gerontikon*, *logismos*-ul poftei sexuale l-a părăsit pe ucenic şi a pătruns direct în mintea bătrânului său. Curând după aceea, bătrânul

---

* Cunoscută la noi ca *Pateric*. (*N. red.*)

înţelept l-a văzut pe duhovnicul fără experienţă mergând grăbit spre oraş. „Unde mergi, părinte?" l-a întrebat. Iar celălalt a răspuns: „Mă duc la oraş. Sunt copleşit de tentaţii sexuale. Mă sufocă. Nu sunt demn să fiu călugăr". „Du-te înapoi la schit, Părinte", a spus celălalt. „Dumnezeu ţi-a trimis aceste *logismoi*, ca să te smereşti şi să nu le mai spui călugărilor tineri lucruri care pot să-i ducă la disperare."

Părintele Maximos şi-a încheiat povestirea când am luat ultima curbă şi am parcat maşina sub un stejar umbros din faţa porţii Mănăstirii Panagia.

În noaptea aceea, înainte să adorm, am citit despre milostivire şi am dat peste un citat dintr-o lucrare a Sfântului Isaac din Ninive, un sfânt celebru al creştinismului. Într-una dintre omiliile sale, Sfântul Isaac s-a ocupat de natura inimii cu *Eleimon*. A scris că o inimă cu *Eleimon* adevărat este o inimă care arde, mistuită de iubirea pentru întreaga creaţie: „...pentru oameni, păsări, animale, demoni şi toate creaturile de pe pământ. O empatie extremă pentru toată creaţia face această inimă incapabilă să asculte orice durere, fie şi un mic necaz care are loc în cadrul Creaţiei. Din acest motiv, inima cu *Eleimon* înalţă rugăciuni pentru fiare şi pentru păsările de pradă, pentru animale şi demoni, pentru şerpi şi orice altceva se găseşte în Creaţie, inclusiv pentru duşmanii adevărului"[49].

Am închis cartea şi am adormit cu omiliile Sfântului Isaac despre milostivire în minte. Mă simţeam foarte departe de a atinge un astfel de nivel de a fiinţa în lume. Dar cuvintele părintelui Maximos mă alinau: „Ai încredere şi nu te preocupa cât de departe ai ajuns pe calea duhovnicească".

13
LEGILE SPIRITUALE

Discuţia despre dreptate pe care o avusesem cu părintele Maximos în timpul deplasării la Mănăstirea Stavrovouni îmi lăsase în minte câteva întrebări fără răspuns pe care mi le notasem. Aveam intenţia să i le pun imediat ce voi găsi un moment oportun. De parcă mi-ar fi citit gândurile, fenomen frecvent în timpul şederii mele la mănăstire, părintele Maximos m-a rugat chiar a doua zi să merg împreună cu el într-o plimbare până la schitul Sfântului Ioan Botezătorul.

La Muntele Athos, schitul era construit ca o eventuală locuinţă pentru un sihastru sau ca refugiu periodic pentru o lucrare duhovnicească mai intensă în cazul unor călugări. Făcând parte integrantă din practicile şi metodele spirituale atonite, părintele Maximos îl introdusese şi la Mănăstirea Panagia, în cadrul intenţiei lui de a transfera această tradiţie în insulă în integralitatea ei. Construcţia schiturilor de jur împrejurul Mănăstirii Panaghia reflecta viziunea pe termen lung a părintelui Maximos. Era un semnal clar că scopul lui era să creeze structuri instituţionale care să producă sfinţi, tot aşa după cum universităţile produceau savanţi şi laureaţi ai Premiului Nobel.

Cei mai mulţi dintre duhovnicii şi sfinţii atoniţi din secolul al XX-lea, precum sfântul rus Siluan şi bătrânul Paisie, trăiseră o mare parte din viaţă în astfel de schituri, unde se dedicaseră rugăciunii neîntrerupte şi netulburate. Cele trei schituri pe care le construise până acum părintele Maximos în preajma Mănăstirii Panagia rămăseseră

neocupate şi erau folosite numai în ocazii speciale ca locuri pentru retragere temporară.

Am pornit spre sfârşitul după-amiezii la drumul care dura o oră. Părintele Maximos mi-a întins unul dintre cele două bastoane de călătorie pe care le ţinea în birou. După ce am traversat un câmp de trandafiri pe care mănăstirea îi cultiva ca să producă și să vândă apă de trandafiri, am pus prima întrebare.

- Părinte Maximos, am început, se vorbeşte foarte mult în învăţăturile Sfinţilor Părinţi despre ispite și despre modul în care să le înfruntăm. În mintea multor oameni acest limbaj sună depășit și foarte arhaic. De fapt, tocmai acest limbaj declanșează adesea sentimente negative faţă de religie. Dacă am înţeles bine din ceea ce mi-aţi spus ieri, accepţiunea populară a cuvântului „ispită" pare să fie foarte diferită de cea dată de bătrâni.

- Așa şi este, a răspuns părintele Maximos, în timp ce ne-am început plimbarea cu pas viguros.

- Ceea ce înţelegem de obicei prin acest cuvânt, am continuat, este atracţia spre anumite păcate cum ar fi furtul, minciunea, depravarea etc. Este despre ceva care presupunem că ne va procura plăcere și ne va satisface o dorinţă interzisă.

- Aceasta este numai o mică parte din ceea ce înţeleg bătrânii, a spus părintele Maximos. Aşa cum am explicat ieri, prin „ispită" bătrânii înţelegeau tot ceea ce provoacă un obstacol sau o durere. Ispita poate fi şi eşecul sau o dezamăgire de un anumit fel, orice ne face să ne simţim mai puţin mulţumiţi sau siguri că ne aflăm pe calea corectă spre Dumnezeu.

Părintele Maximos s-a oprit o clipă şi, întorcându-se spre mine, a întrebat:

- Îţi aminteşti ce ne-a oferit Hristos ca rugăciune: „Nu ne duce pe noi în ispită..."

- Pe de altă parte, am răspuns după ce ne-am reluat mersul, i-am auzit pe bătrâni spunând că ispitele sunt bune pentru noi. Că, dacă ar fi eliminate toate ispitele, nimeni nu ar mai fi salvat. Nu este aceasta o contradicţie?

- Nu. Este o idee greşită. Hristos se referă la acele ispite care au putere asupra noastră şi pot să dăuneze sufletelor. Nu vorbea despre toate ispitele inevitabile care ne ies în cale. Când sunt abordate în mod corect, aceste ispite sunt benefice în plan duhovnicesc.

- Cum aşa?

- Bătrânii ne învaţă că nimeni nu este imun la ispite. Şi sfântul, şi păcătosul sunt supuşi la tot felul de încercări și suferinţe. Suferinţa face parte integrantă din condiţia umană. De fapt, durerea și suferinţa marilor sfinţi pot fi mult mai intense decât ale noastre, ale celorlalţi.

- Vezi dumneata, a continuat părintele Maximos după ce a tras aer adânc în piept de parcă ar fi oftat, cei mai mulţi dintre noi nu suntem conştienţi de modul în care funcţionează legile spirituale în viaţa noastră. Drept urmare, ne plângem şi devenim nerăbdători la cea mai uşoară provocare sau dificultate pe care o întâlnim în cale. Devenim ursuzi și reticenţi, ne întrebăm de ce suntem loviţi noi de acest necaz, şi nu altcineva.

- Este o întrebare veche, am subliniat. De ce au parte de tragedii oamenii buni?

- Motivul pentru care punem astfel de întrebări este că ignorăm scopul real al existenţei noastre. Dacă l-am şti, aşa cum îl ştiu sfinţii, am saluta aceste ispite ca pe nişte ocazii de sporire duhovnicească, a spus părintele Maximos.

Am rămas tăcuţi un timp şi ne-am concentrat asupra mersului pe o porţiune dificilă a potecii.

- Este foarte greu să menţii o asemenea perspectivă în faţa unei dureri extreme, am spus. Dar cum explică bătrânii cauzele suferinţei omeneşti?

- Identifică mai multe cauze, a răspuns părintele Maximos, în timp ce intram într-o zonă împădurită, în care poteca era acoperită cu ace de brad. Una dintre cauze poate fi [suma] acţiunilor noastre din trecut. Aceasta face parte din legea spirituală prin care Dumnezeu guvernează Universul. Este legea cauzei şi a efectului.

- Cine scoate sabia de sabie va pieri, am murmurat.

– Nimeni nu este imun la această lege, a spus părintele Maximos. Avem libertate de acţiune. Când gândim şi acţionăm în moduri care ne rup de Dumnezeu, această înstrăinare pregăteşte un teren fertil pentru producerea unor episoade nefericite. Puterile răului se vor mobiliza împotriva noastră. Ştii de ce? Pentru că le-am dat undă verde acestor episoade dureroase să intre pe calea noastră. De exemplu, dacă furăm, poliţia va veni după noi şi vom ajunge la închisoare. Nu este vorba că ne pedepseşte Dumnezeu, este consecinţa firească a propriilor noastre acţiuni.

– Asta este uşor de înţeles, am spus. Dar cum este cu experienţele dureroase care se produc fără un motiv aparent. Scepticii vor spune că aceste argumente sunt folosite adesea ca să se dea vina pe victime pentru suferinţele lor. Dacă ai cancer, de exemplu, trebuie să fi făcut ceva rău de care nu-ţi mai aduci aminte. Iar acum plăteşti pentru păcatele trecutului.

– Legea spirituală a cauzei şi a efectului este numai una dintre sursele posibile ale unor astfel de ispite. Nu este singura.

– Mai sunt şi alte legi spirituale în afară de legea cauzei şi a efectului? am întrebat eu oarecum surprins.

– Bineînţeles că sunt. Adesea oamenilor buni li se întâmplă lucruri cumplite, chiar şi sfinţilor, pentru creşterea lor spirituală sau pentru alte motive.

Observând nedumerirea de pe chipul meu, părintele Maximos a continuat să detalieze:

– Să presupunem că suntem profund spirituali şi că ne rugăm la Dumnezeu zi şi noapte, ca să ne salvăm sufletele. În acelaşi timp, poate că nu facem suficient efort pentru a obţine ceea ce ne dorim cel mai mult: unirea cu Dumnezeu. Poate că nu avem suficientă energie să atingem o asemenea stare. Este posibil să nu fim conştienţi de faptul că un aspect din ceea ce facem sau nu facem poate fi dăunător pentru scopul unirii noastre cu Dumnezeu. Ne lipsim astfel de progresul pe care am putea să-l facem graţie puterilor noastre şi a nivelului nostru actual de dezvoltare spirituală.

- Cred că este cam la fel situaţia elevilor promiţători care nu fac suficient efort ca să-şi realizeze potenţialul pe deplin; am spus.

- Foarte bine spus. Profesorii buni, care se gândesc numai la binele elevilor lor, pot recurge uneori la pedepse ca să-i stimuleze să lucreze mai sârguincios pentru a-şi valorifica talentele inerente. Elevii au un potenţial mare, dar poate că, din ignoranţă sau din lene, nu fac suficient efort. La fel şi noi, adesea nu ne dăm seama că trebuie să ne concentrăm mai serios pe viaţa noastră duhovnicească. Inimile noastre „se lasă furate", după cum spun bătrânii, de împrejurările vieţii noastre de zi cu zi şi nu par să progreseze aşa de mult cât ar trebui. În acelaşi timp însă căutăm cu ardoare harul lui Dumnezeu. Făcând aceasta, îi dăm Domnului dreptul de a ne ajuta să înaintăm pe calea noastră spirituală. Aceasta nu se face prin magie, ci prin evenimentele din jurul nostru. Îţi aminteşti de povestea pe care ţi-am spus-o despre bătrânul Paisie?

- Care dintre ele?

- Când s-a rugat la Dumnezeu să-i smerească inima ca să-L poată vedea pe El. Dumnezeu i-a făcut pe plac şi a creat acel episod cu preotul care l-a umilit în biserică în momentul când primea sfânta împărtăşanie. Îţi aminteşti?

- O, da, îmi amintesc povestea.

- Aşadar, dacă cerem smerenie, atunci Dumnezeu permite ca în viaţa noastră să se petreacă un episod care să ne ajute să atingem acest scop. Dumnezeu nu va interveni niciodată, dacă nu-i dăm permisiunea să facă acest lucru.

- Ar fi bine să fiu atent ce îi cer, am glumit.

Părintele Maximos a continuat să explice şi a spus că în astfel de împrejurări trebuie să vedem evenimentul ca pe un dar spiritual.

- Dacă reacţionăm negativ şi ajungem la concluzia că Dumnezeu ne-a uitat sau nu a ascultat rugăciunile noastre, putem pierde şansa de a beneficia de lucrul pentru care ne-am rugat.

- Ceea ce îmi spuneţi dumneavoastră diferă întru câtva de noţiunea orientală de *karma*, care înseamnă că tot ceea ce ni se întâmplă este rezultatul inevitabil al acţiunilor noastre trecute.

- Nu ştiu ce înseamnă asta. Ceea ce ştiu este că, în conformitate cu învăţăturile Sfinţilor Părinţi, pot exista numeroase motive pentru care oamenilor li se întâmplă lucruri rele. Pe lângă legea cauzei şi a efectului şi cea legată de creşterea spirituală, oamenii pot suferi şi de dragul altora, prin legea şi puterea iubirii. Aceasta se aplică în special celor înduhovniciţi. Într-un mod oarecum misterios, aceştia preiau adesea asupra lor povara celor aflaţi sub ascultarea lor, uşurându-i de apăsarea datoriei. Necazurile şi ispitele ucenicilor sunt transferate asupra duhovnicului. Aceasta se numeşte legea lui *anadoché*.

- Cred că este ceva analog cu modul în care Hristos a preluat asupra sa păcatele lumii?

- Exact. Hristos este arhetipul nostru. De aceea înduhovniciţii care îl imită pe Hristos pot să uşureze prin *anadoché* povara oamenilor, preluând o mare parte din ea asupra lor. Asta poate provoca o vătămare fizică foarte gravă, ba chiar şi moartea.

- Păi majoritatea apostolilor lui Hristos au murit de morţi cumplite, am spus eu, prin răstignire pe cruce, decapitare etc. Am auzit şi de sfinţi contemporani care mor de cancer, precum bătrânul Paisie.

- În istoria Bisericii sunt mii de exemple. Sfântul Athanasios de la Sfântul Munte, întemeietorul Marii Lavre [prima mănăstire de la Muntele Athos, construită în secolul al X-lea], a murit căzând de pe acoperişul bisericii în timp ce lucra la construcţia ei. Ne putem întreba, pe bună dreptate, de ce i s-a întâmplat o asemenea nenorocire unui sfânt atât de mare.

- Nu se poate explica foarte uşor ca un accident tragic? m-am repezit eu, căci întrebarea părintelui Maximos îl trezise pe scepticul din mine.

- Nu există accidente, s-a grăbit el să-mi amintească, lovind pământul cu bastonul ca să sublinieze cuvintele. Nimic, absolut nimic, nu se întâmplă în Univers fără să aibă o semnificaţie mai profundă. Marii Sfinţi au urmat exemplul lui Hristos. Acesta a preluat asupra lui poverile ucenicilor pentru progresul spiritual al mănăstirii pe care o înfiinţa.

Am tăcut un timp – căci părintele Maximos îmi dădea intenţionat timp să cântăresc semnificaţia celor spuse –, apoi ne-am reluat conversaţia.

- Şi vrei să mai ştii ceva? Legea lui *anadoche* poate funcţiona şi în mod negativ.

- În mod negativ?

- Da, aceasta face parte din misterul legilor spirituale care operează în viaţă. Exact aşa după cum Sfinţii Părinţi îşi pot asuma povara altora într-un mod pozitiv, altruist, noi, ceilalţi, chiar fără să ne dăm seama, putem să ne asumăm povara celor cu care ne purtăm urât. De exemplu, dacă îi ponegrim sau spunem minciuni despre oameni, iar ei nu răspund la fel, atunci o parte din poverile, necazurile, ispitele lor etc. pot fi transferate asupra noastră ca vinovaţi pentru că le-am făcut rău. În asemenea cazuri, *anadoche* funcţionează în mod negativ.

- Dar, dacă este aşa, am raţionat eu, cei care ne fac rău sunt, în realitate, binefăcătorii noştri. Se poate spune că este cam bizar, cel puţin din punctul de vedere al logicii curente.

- Bizar sau nu, este exact ceea ce ne învaţă bătrânii. Există legi spirituale despre care majoritatea oamenilor nu ştiu nimic. Astfel, când alţii ne fac rău, tendinţa noastră este să ripostăm, deoarece presupunem că trebuie să ne apărăm, să ne apărăm numele, onoarea, cariera etc. În realitate, lovim înapoi în noi înşine.

- Dar nu este normal să reacţionăm în acest fel? am întrebat. Psihologii şi consilierii ne amintesc fără încetare că, dacă îi lăsăm pe alţii să ne calce în picioare, avem o problemă. Nu avem demnitate, devenim „preşul" torţionarilor noştri. Nu este cât se poate de firesc să ne străduim să ne protejăm şi să ne apărăm drepturile?

- Poate că este normal să ripostezi, dar nu este întotdeauna reacţia corectă. Îmi dau seama că nu este un principiu uşor de acceptat, dar aşa funcţionează legile spirituale. Ceea ce considerăm drept o apărare justificabilă a drepturilor noastre poate să ne arunce, de fapt, într-un cerc vicios care ne poate submina însăşi temelia spirituală. Reacţionând la agresiune prin agresiune, pierdem oportunitatea de

a beneficia spiritual de [acea] experienţă. Această lege explică şi de ce sfinţii, atunci când sunt loviţi, întorc literalmente şi celălalt obraz.

În timp ce părintele Maximos vorbea despre legea lui *anadoché*, am înţeles clar de ce refuza să se apere împotriva avalanşei de acuzaţii pe care un episcop local le arunca neîncetat la adresa lui de când sosise pe insulă. Episcopul declarase în repetate rânduri în public că părintele Maximos făcea parte dintr-o conspiraţie pusă la cale de călugării atoniţi pentru a pune mâna pe Biserica autocefală cipriotă. Când această tactică nu a reuşit să convingă pe nimeni, episcopul a început să răspândească zvonuri să părintele Maximos se angaja în activităţi sexuale necuviincioase. Dezgustaţi de acel episcop, un grup de susţinători ai părintelui Maximos înfiinţase un comitet care includea şi câţiva jurişti pentru a-l apăra împotriva acestor acuzaţii vizibil false şi a minciunilor flagrante. Când auzise despre această iniţiativă, părintele Maximos le ceruse avocaţilor să înceteze imediat orice acţiuni şi să-l lase pe episcop să spună tot ce doreşte. Părintele Maximos le-a explicat că preferă să-şi pună încrederea în Providenţa Divină. Aşadar, nu avea nevoie de apărători. Până la urmă, episcopul a fost discreditat chiar de propriile acţiuni, în timp ce popularitatea părintelui Maximos de lider spiritual charismatic a crescut vertiginos. Se pare că legea lui *anadoché* a funcţionat.

În continuare, părintele Maximos a spus că, pe lângă legea cauzei şi a efectului, legea progresului spiritual şi legea lui *anadoché*, lucrurile rele pot să se întâmple din cauza pizmei spiritelor rele. Un exemplu clasic al acestei posibilităţi, a explicat el, este cazul lui Iov din Vechiul Testament.

– Copiii i-au fost ucişi, averile distruse, a ajuns cel mai sărac dintre toţi cei săraci, era respins de toată lumea, inclusiv de soţia sa. Cândva fericit şi prosper, un om drept care nu făcuse rău nimănui niciodată în viaţă, făcuse bine tuturor celor care veniseră să-i ceară ajutor, era nevoit să trăiască acum printre grămezile de gunoi, iar trupul îi era invadat de lepră. Iov atinsese ultima limită a disperării, dincolo de orice poate îndura un om, ajungând să blesteme ziua în care se născuse. Şi lucrul cel mai rău era tăcerea lui Dumnezeu.

- Tăcerea lui Dumnezeu?

- Da, sentimentul că Dumnezeu este absent din viaţa noastră, că nu există, că permite fără milă răului să lovească fiinţele umane.

- Aşa trebuie să se fi simţit oamenii, când îi mânau naziştii în camerele de gazare, am subliniat.

- Da. În asemenea împrejurări, oamenii ajung la ultimul prag al disperării, dincolo de care nu mai pot îndura nimic. Dumnezeu păstrează tăcerea, ca în cazul lui Iov. Îţi aminteşti cum foştii lui prieteni îl tachinau şi îl provocau, întrebându-l: „Unde este Dumnezeul tău?" Dintr-odată, în ultimul stadiu al disperării, Dumnezeu i-a vorbit şi şi-a dezvăluit adevărata natură. Atunci Iov a rostit acele cuvinte de neuitat: „Auzisem de Tine cu auzul urechii, dar acum ochiul meu Te vede; de aceea mă dispreţuiesc şi mă căiesc în pulbere şi cenuşă".* În momentul ultim al disperării, Iov a avut o viziune imediată şi clară a lui Dumnezeu.

- Unul dintre bătrânii noştri, a continuat părintele Maximos, în timp ce ieşeam din zona împădurită, ne spunea că Dumnezeu se manifestă în ultimul stadiu al unei trăiri cumplite. În ultima clipă, când omul nu mai are puterea de a îndura, Dumnezeu poate să-şi facă apariţia.

- Presupun că asta este ceea ce i s-a întâmplat şi bătrânului Ephraim, am spus.

- Este acelaşi Dumnezeu care li s-a arătat amândurora, a încuviinţat părintele Maximos.

Am mers din nou în tăcere până am ajuns la schitul Sfântul Ioan, o construcţie mică de piatră cu acoperiş de ţiglă, care se armoniza frumos cu peisajul montan. Era la marginea unei stânci, cu un balconaş strâmt spre est. Lângă clădire, un pin înalt şi stufos oferea umbră schitului în timpul orelor fierbinţi ale zilei. Schitul părea ideal pentru o viaţă de rugăciune, contemplare şi tăcere totale.

---

* „Urechea mea auzise vorbindu-se de Tine; dar acum ochiul meu Te-a văzut. De aceea mi-e scârbă de mine şi mă pocăiesc în ţărână şi cenuşă." (Iov 42, 5-6)

Cum a deschis uşa, părintele Maximos a intrat în micuţa capelă. După ce şi-a făcut cruce şi s-a prosternat de câteva ori, a sărutat icoana lui Hristos, a Sfintei Fecioare şi apoi a Sfântului Ioan Botezătorul. După aceea a pus ulei în candelele care atârnau în faţa celor trei icoane şi le-a aprins, a ars puţină tămâie în timp ce eu stăteam deoparte, urmărindu-i fiecare mişcare.

– Ştii, le place, a spus el zâmbind, după ce mie îmi trecuse prin minte întrebarea ce rost avea să aprindă candelele, din moment ce urma să plecăm curând.

După ce a terminat ritualul, ne-am aşezat pe o bancă în faţa balconului, să ne odihnim. După câteva minute, în care am privit întinderea deschisă din faţa noastră, am reluat conversaţia.

– Din moment ce cauza încercărilor la care suntem supuşi poate fi variată, de unde ştim dacă acestea sunt rezultatul acţiunilor noastre trecute sau sunt provocate de altceva? Dacă cineva se îmbolnăveşte grav, să zicem, de cancer, cum poate o astfel de încercare să fie rezultatul legii cauzei şi efectului sau a lui *anadoche*?

– Nu putem şti. Este un mister care nu poate fi dezlegat niciodată de intelectul uman. Singura certitudine pe care o putem avea este că există legi spirituale, aşa cum au afirmat bătrânii înţelepţi, acei oameni care îl cunosc pe Dumnezeu. Cum acţionează aceste legi în condiţii specifice numai Dumnezeu singur ştie.

– Aşadar, am tras eu concluzia, este inutil să căutăm cauzele.

– Nu numai că este inutil, dar ne poate eventual şi submina viaţa spirituală.

– O, înţeleg ce vreţi să spuneţi. Ego-ul nostru este implicat inevitabil în această căutare. De aceea ne poate abate de la efortul de a ne depăşi pasiunile şi slăbiciunile.

Părintele Maximos a fost de acord şi m-a sfătuit să mă concentrez pe modul în care să înfrunt încercările, indiferent de cauzele lor.

– Bătrânii ne învaţă că tot ceea ce întâlnim în calea noastră poate fi transformat într-o încercare.

– De exemplu?

- Sărăcia, prosperitatea, fericirea, nefericirea, sănătatea, boala, succesul, eşecul.

- Pot să văd încercarea în cazul sărăciei, bolii, nefericirii, eșecului, dar e greu de văzut în fericire, prosperitate, succes.

- Bătrânii ne învață că prosperitatea şi succesul lumesc pot deveni şi ele mari încercări care să-ţi încătuşeze inima şi mintea în această lume, să te ducă la aroganță şi deşertăciune, a răspuns părintele Maximos. Acelaşi principiu se aplică pentru fericire, sănătate etc. Ce trebuie să facem și cum să ne purtăm cu astfel de încercări? Să zicem că sunt bogat. Cum ar trebui să-mi înfrunt bogăţia în plan spiritual? Sau sunt sărac. Cum să-mi înfrunt sărăcia în plan spiritual? Sunt fericit? Cum să-mi înfrunt fericirea în plan spiritual? Am greutăţi în familie. Cum să-mi înfrunt dificultăţile în plan spiritual? Mă urmăreşti? Reţine, ca regulă, bătrânii cei sfinţi, ca niște suflete viteze ce sunt, plasează cauza oricărei probleme cu care se confruntă chiar în ei înşişi.

- Nu este aşa de uşor pentru muritorii de rând ca mine, am ripostat.

- Gândeşte-te astfel, a continuat părintele Maximos, ridicându-se în picioare şi desfăcând braţele în lături. Hristos ne-a amintit că Dumnezeu are grijă de păsările cerului și de fiecare fir de iarbă. Nu va avea grijă şi de noi? Iar, dacă este adevărat că fiecare fir de păr de pe capul nostru este apărat de Providenţa Sa, nu este aceasta cu atât mai adevărat în cazul lucrurilor importante din viaţa noastră? Dacă facem din acest gând cea mai profundă convingere şi credinţă a noastră, atunci de ce să disperăm? Chiar dacă necazurile pe care le trăim sunt rezultatul păcatelor noastre, presupunând că suntem răbdători, le putem transforma în avantaje spirituale. Dumnezeu are puterea să ne imunizeze, să transforme răul pe care l-am comis și să-l schimbe în bine. De ce, o să mă întrebi. Pentru că Dumnezeu nu poate ajunge într-un impas, nu poate fi şah-mat. Și nici răutatea omenească nu poate învinge înțelepciunea infinită a lui Dumnezeu. Nici chiar răul comis de cei mai cumpliţi ucigaşi nu poate învinge iubirea lui Dumnezeu.

Părintele Maximos vorbea cu pasiune. Credința lui absolută și nestrămutată în Providența Divină era ca un medicament binefăcător pentru minți șovăielnice ca a mea, școlite și instruite ani de zile în virtuțile îndoielii.

Părintele Maximos a încuiat schitul și am pornit înapoi.

- Ceea ce ați spus, părinte Maximos, îmi amintește de David.

- O, David, David! a exclamat părintele Maximos și a clătinat din cap.

- Este un exemplu foarte bun pentru ceea ce discutăm.

Cu doi ani în urmă primisem o scrisoare de la David, un condamnat la moarte care îmi citise cărțile. David scria că, de când fusese condamnat la moarte, începuse să se intereseze intens de spiritualitate. M-a întrebat dacă îi pot sugera un profesor căruia să-i scrie. I-am dat adresa părintelui Maximos. Trei luni mai târziu mi-a scris ca să-mi spună ce se întâmplase. David scria că începuse o corespondență regulată cu părintele Maximos. Nu mai simțise niciodată atât de multă iubire pentru el din partea altei ființe umane, scria el. Pe lângă scrisori, părintele Maximos i-a trimis cărți despre învățăturile bătrânilor înțelepți, precum *Filocalia*[50] și lucrarea clasică rusă *Calea unui Pelerin*.[51] Se pare că aceste texte și contactul cu părintele Maximos avuseseră un impact profund asupra lui David. Lucrul cel mai bun care i se întâmplase, scria el, fusese arestarea. Îl făcuse să se deschidă spre realitățile duhovnicești și îl salvase de stricăciunea sufletului în continuare.

Printr-o coincidență sau poate datorită Providenței, nu departe de închisoarea de maximă securitate unde era ținut se înființase cu ani în urmă o mănăstire atonită cu ajutorul financiar al unui milionar din Texas, care se vindecase miraculos datorită unui pustnic atonit. Părintele Maximos i-a telefonat stareţului, un călugăr american pe care îl cunoștea de la Muntele Athos, și l-a rugat să-i facă o vizită lui David. A durat nouă luni până a obținut permisul, căci autoritățile penitenciarului nu aveau precedent și nu știau cum să se poarte cu călugării. Până atunci, singurele categorii de clerici recunoscuți de ei erau preoții și rabinii. Călugării bărboși îmbrăcați în negru au început să-l viziteze regulat pe David. I-au prescris un regim strict de practici spirituale, inclusiv rugăciuni sistematice și continue, veghe toată noaptea, lectura lucrărilor Sfinților Părinți, post și mătănii în fața icoanei lui Hristos și a Sfintei Fecioare. Datorită acestui regim ascetic riguros, David a suferit o *metanoia* profundă, o schimbare radicală în mintea și în inima sa.

- Fără îndoială că el s-a schimbat, s-a plâns părintele Maximos, dar sentința nu i-a fost schimbată.

Pentru părintele Maximos, cazul lui David nu era diferit de cel al tâlharului care fusese răstignit pe cruce alături de Iisus și fusese salvat spiritual datorită pocăinței sale. Sfinții Părinți ne învățaseră, spunea el, că oamenii pot să ajungă în Împărăția Cerurilor chiar și în ultimul moment, înainte să-și dea ultima suflare, dacă suferă o *metanoia* autentică. Indiferent ce i se întâmplase lui David sau oricărei alte ființe umane, trebuie să fie considerată Voința providențială a Domnului. De aceea nu trebuie să disperăm niciodată, indiferent ce ni s-ar întâmpla.

Am grăbit pasul, căci începuse să se lase întunericul. Curând avea să înceapă vecernia, urmată de o cină ușoară. Cu vreo jumătate de kilometru înainte să ajungem la mănăstire ne-am întâlnit cu părintele Christodoulos, conducând un tractor. Avea peste 60 de ani și era cel mai bătrân călugăr de la Mănăstirea Panagia. Aflasem de la Stephanos că părintele Christodoulos devenise călugăr numai cu câțiva ani mai înainte, după ce se stinsese din viață soția lui, iar cei patru copii se căsătoriseră. Cum fusese toată viața lui fermier, i se repartizase ca *diakonia* [ascultare] să se ocupe de câmpurile mănăstirii. Tocmai arase niște parcele de pe coasta muntelui și, cu ajutorul a doi novici ruși și al unui lucrător imigrant român, se apucase să planteze. Părintele Maximos a stat de vorbă cu el câteva minute despre starea culturii de cartofi. Apoi, cum și ei se grăbeau să termine ca să se întoarcă la mănăstire, am plecat mai departe.

- Părinte Maximos, mai am o singură întrebare pentru astăzi, am spus în timp ce ne apropiam de poarta mănăstirii. Ce înțeleg exact bătrânii prin Voința providențială a Domnului?

– Tocmai despre asta am vorbit mereu, a murmurat părintele Maximos. Dar am să fiu scurt, căci nu mai avem timp. Sfinţii Părinţi ne învaţă că Voinţa Domnului se manifestă în patru moduri diferite.

A rămas o clipă tăcut, ca să-şi adune gândurile.

– Primul este Voinţa lui Dumnezeu, ca *Evdokia* sau favoare. Asta este ceea de doreşte Dumnezeu cu adevărat.

– Nu sunt sigur că te înţeleg.

– Voinţa Domnului, ca *Evdokia*, a fost ca primii oameni să fie într-o uniune continuă cu El. Asta este ceea ce a dorit Dumnezeu cu adevărat. Dar Voinţa Domnului, ca *Evdokia*, a fost dată la o parte ca urmare a Căderii. Atunci Dumnezeu – aşa spun bătrânii înţelepţi – a înlocuit *Evdokia* cu *Economia*. Părintele Maximos a observat că făcusem o strâmbătură la auzul cuvântului *Economia* ca al doilea stadiu al Voinţei lui Dumnezeu. S-a grăbit să explice că bătrânii se refereau la altceva decât la ceea ce se înţelege în mod curent prin acest cuvânt.

– Mai întâi, Dumnezeu l-a trimis pe Fiul său, apoi a creat Biserica, a stabilit Tainele etc. Cu alte cuvinte, Dumnezeu a oferit omenirii căzute o metodă ca să ajungă la dumnezeire, la *Theosis*. A creat *Economia* pentru salvarea spirituală. Dar oamenii nu au fost în stare nici de astă dată să se ridice la nivelul acestui al doilea stadiu al Voinţei Domnului. Nu au reuşit să profite de instrumentele disponibile pentru ei ca să-şi refacă legătura pierdută cu Dumnezeu. Voinţa lui Dumnezeu s-a manifestat prin *Îngăduinţă*. Dumnezeu a permis ca oamenii să trăiască experienţe dureroase, pentru a-i ajuta să se trezească la situaţia reală, ca să fie împinşi singuri spre dumnezeirea finală. Nu asta este ceea ce dorise inima lui Dumnezeu. Cu toate acestea, Dumnezeu a îngăduit ca în viaţa oamenilor să existe episoade dureroase şi diverse încercări, pentru ca să-i ajute să atingă ţelul suprem, care este revenirea la starea lor Divină primordială.

– Presupun că este ca un medicament amar de care are nevoie cineva ca să se facă bine, am spus. Probabil că în acest moment începe să opereze legea cauzei şi a efectului.

- Corect, a încuviinţat părintele Maximos şi a continuat: Conform bătrânilor, mai există şi a patra manifestare a Voinţei Domnului. Este ceea ce ei numesc *Părăsirea* unei persoane de către Dumnezeu.

- Este posibil ca Dumnezeu să părăsească pe cineva? am întrebat.

- Această *Părăsire* este numai efemeră şi fenomenală sau externă. Bineînţeles, în realitate, Dumnezeu nu părăseşte pe nimeni. De fapt, noi, oamenii, suntem cei care îl părăsim pe Dumnezeu şi rupem toate legăturile cu El. Dar, chiar şi în cadrul acestei a patra manifestări a Voinţei lui Dumnezeu, al acestei aparente *Părăsiri*, oamenii pot să dobândească salvarea, dacă suferă o *metanoia* reală, aşa cum a fost cazul cu David.

- Vezi cât este de simplu, Kyriacos? a întrebat serios părintele Maximos, când am intrat în curtea mănăstirii. Dacă recunoaştem că tot ce se întâmplă în vieţile noastre se mişcă în cadrul Providenţei Divine, nu ne mai lăsăm sufocaţi de dificultăţile sau tragediile care ne ies în cale.

- Poţi gândi în acest fel numai dacă scopul tău primar este unirea cu Dumnezeu, am subliniat.

- Dar aceasta este problema fundamentală a existenţei, relaţia noastră cu Dumnezeu, a spus părintele Maximos cu o intensitate deosebită în voce. Gândeşte-te la părinţii care se plâng de problemele cu copiii lor. Eu le amintesc că, indiferent care cred ei că este problema copiilor lor, aceasta nu este chestiunea primară. Problema primară este dacă fiul sau fiica lor are o relaţie autentică cu Dumnezeu cel viu. Dacă nu, acest vid va fi umplut în mod inevitabil de vicii precum drogurile, promiscuitatea, băutura, lenea etc. Dar, când stabilesc o legătură corectă cu Dumnezeu, toate celelalte probleme îşi vor găsi în cele din urmă rezolvarea. Aşa merg lucrurile. Biserica, a repetat de mai multe ori părintele Maximos, trebuie văzută ca un **spital spiritual*** care poate vindeca ruptura dintre oameni şi Dumnezeu. Când se realizează acest lucru, toate celelalte probleme lumeşti îşi găsesc rezolvarea.

---

* S.n. (*N. red.*)

Această concepţie era în totală contradicţie cu modul laic de gândire cu care fusesem eu obişnuit să raţionez. Când am intrat în capela mănăstirii, vecernia începuse. Părintele Maximos şi-a făcut cruce, a sărutat icoana Sfintei Fecioare şi s-a dus la *stasidi*, care era, de regulă, rezervată pentru el ca stareţ. Eu am rămas în picioare într-un colţ întunecos din fundul bisericii şi am ascultat cântările, pe care părintele Maximos le considera esenţiale pentru viaţa spirituală. De fapt, angajase chiar un profesor specializat în fonetică şi muzică bizantină ca să-i înveţe pe călugări cum să cânte corect.

Chiar înainte de încheierea slujbei de seară, călugării au început să cânte *Fos Ilaron Agias Doxes...*, una dintre melodiile mele preferate de muzică bizantină cântată în timpul vecerniilor. Am murmurat şi eu cu ei:

> Lumină lină a sfintei slave
> a Tatălui ceresc, Celui fără de moarte, a Sfântului, Fericitului,
> Iisuse Hristoase,
> venind la apusul soarelui, văzând lumina cea de seară,
> lăudăm pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfântul Duh, Dumnezeu;
> vrednic eşti în toată vremea a fi lăudat de glasuri cuvioase,
> Fiul lui Dumnezeu, Cel ce dai viaţă,
> pentru aceasta lumea Te slăveşte![52]

14

Rugăciunea neîncetată

Mulţi dintre oamenii care vin aici sau vizitează Muntele Athos îşi închipuie că monahii posedă formule magice şi secrete apocrife. Se aşteaptă ca, atunci când aceste formule ezoterice vor fi transferate asupra lor, să se afle pe calea spre perfecţionarea spirituală.

- Eu nu cunosc astfel de secrete, a declarat părintele Maximos, în timp ce făceam o scurtă plimbare de după-amiază. Ne-am aşezat pe o bancă de sub un stejar umbros, cu faţa spre Mănăstirea Panagia. Jucându-se cu şiragul de mătănii, mi-a explicat că, în conformitate cu învăţăturile bătrânilor înţelepţi, calea spre perfecţiunea spirituală nu este altceva decât participarea completă la metodologia Bisericii. Aceasta presupune rugăciune, post, ascultarea faţă de duhovnic, spovedanie, pocăinţă, împărtăşanie, studierea cuvântului lui Dumnezeu şi a scrierilor bătrânilor luminaţi etc.

- Nu avem secrete şi formule oculte cum să ajungem la Dumnezeu, a pufnit el. Din momentul în care începi să participi serios la metodele prescrise de Biserică, te simţi revigorat şi înălţat spiritual. Ţi se oferă un gen de hrană spirituală care este singura potrivită pentru tine.

- Şi acest lucru se produce automat? am întrebat.

- Priveşte lucrurile în felul următor: Biserica este precum mana cu care Dumnezeu i-a hrănit pe evreii flămânzi. Mana era aceeaşi pentru toată lumea. Cu toate acestea, prin harul lui Dumnezeu, a fost transformată în aşa fel, încât să satisfacă nevoile nutriţionale

ale fiecărui individ. Să zicem că cineva avea nevoie de vitamina B, atunci mana i-a dat acelei persoane mai mult din această vitamină. Altcineva avea nevoie de vitamina D, din nou mana s-a transformat în mod miraculos în această vitamină. Dumnezeu și-a hrănit poporul într-un mod personalizat, individualizat. Același principiu se aplică și în Biserică, a continuat părintele Maximos, în timp ce își mângâia barba. În timpul Sfintei Liturghii, Sfântul Duh se activează în mod diferit pentru fiecare individ în parte. La o persoană poate genera un sentiment profund de blândețe, la alta un sentiment profund de reverență. Fiecare persoană primește ceea ce îi trebuie pentru creșterea spirituală. Acesta este motivul pentru care – așa cum spuneam mai deunăzi – nu trebuie să ne facem griji cât de mult am progresat.

Părintele Maximos a precizat în continuare să oamenii diferă foarte mult unul de altul în ceea ce privește nivelul de înțelegere și de maturitate spirituală, dar toți își găsesc locul în Biserică tocmai pentru că Sfântul Duh lucrează într-un mod misterios, oferind fiecăruia o cantitate corectă și specifică de hrană.

– Spre deosebire de ceea ce cred unii oameni, nimeni nu a primit niciodată lecții secrete care duc la sporirea duhovnicească, absolut nimeni. Toți începem într-un mod foarte simplu și mergem înainte pe baza receptivității noastre și a nivelului nostru de dezvoltare. Cea mai mare parte dintre învățăturile bătrânilor sunt în realitate forme de exerciții practice pentru depășirea trufiei și pentru dezvoltarea adevăratei smerenii și compasiuni. Nu există spiritualitate fără o smerenie adevărată. Aceasta este o axiomă.

Părintele Maximos a zâmbit, amintindu-și de o întâmplare din propria ucenicie.

– Prima însărcinare pe care am primit-o de la duhovnicul meu a fost să mă duc și să spăl pe jos în biserică. Mă așteptam să mă instruiască cu privire la secretele rugăciunii rostite în minte și altele de felul acesta. Dar el mi-a dat o mătură, un burete și o găleată cu apă...

– Experiența pe care ați descris-o seamănă cu cea a altui novice care a mers la Muntele Athos ca să-și însușească secrete duhovnicești, l-am întrerupt eu și am scos din sacoșă cartea pe care tocmai o citeam.

Am început să răsfoiesc paginile, apoi i-am tradus în greacă pasajul relevant, propoziție cu propoziție.

- „Nu de mult", am citit, „un tânăr aspirant la viața monahală s-a dus la Muntele Athos. A stat de vorbă cu venerabilul stareț al mănăstirii unde dorea să stea și i-a spus: «Sfinția Ta! Inima mea arde de dorința vieții spirituale, tânjesc după ascetism, după o comuniune neîncetată cu Dumnezeu, doresc să ascult de un bătrân. Învață-mă, te rog, Sfinte Părinte, cum să înaintez pe calea spirituală».

Starețul s-a dus la bibliotecă, a scos de acolo un exemplar din *David Copperfield* de Charles Dickens. «Citește asta, fiule», a spus el. «Dar, părinte!» a obiectat aspirantul tulburat. «Este o carte victoriană sentimentală, un produs al ignoranței occidentale! Nu este nimic spiritual; nu este nici măcar ceva ortodox! Am nevoie de scrieri care să mă învețe ce este *spiritualitatea*!» Starețul a zâmbit și a spus: «Dacă nu-ți dezvolți sentimente normale, omenești, creștine și nu înveți să vezi viața așa cum o vedea micul Davey – cu simplitate, blândețe, căldură și iertare –, atunci toată spiritualitatea ortodoxă și scrierile patristice nu-ți vor fi de niciun ajutor, te vor transforma într-un monstru spiritual și îți vor distruge sufletul»"[53].

- Frumos! a spus părintele Maximos. Este ceea ce ne avertizează mereu bătrânii. Cunoașterea spirituală, în sine, nu ne conduce la Dumnezeu. Ba poate chiar să ne împingă în direcția opusă. Putem sucomba în fața tentației și să presupunem că, deoarece avem cunoștințe, suntem favorizați în mod special de Dumnezeu. Poate să ne stimuleze trufia și deșertăciunea, a subliniat părintele Maximos în timp ce puneam cartea înapoi în sacoșă.

- Părinte Maximos, l-am întrerupt cu nerăbdare în voce, peste câteva zile voi pleca de la mănăstire și mai am câteva întrebări pe care aș dori să le clarific.

- Ei bine, ce mai aștepți? m-a încurajat el privind spre golful Morphou, care se întindea în depărtare, dincolo de prăpastia de sub terenul mănăstirii.

- Subliniați mereu necesitatea rugăciunii neîncetate pentru viața spirituală. Problema pe care o vor ridica mulți oameni este următoa-

rea: De ce să ne angajăm în rugăciune, şi nu în altceva, în meditaţie, de exemplu? În primul rând, care este scopul rugăciunii? În al doilea rând, cum se poate angaja cineva în rugăciunea neîncetată?

Părintele Maximos s-a mai jucat puţin cu şiragul de mătănii ca să-şi adune gândurile, apoi, după ce şi-a umplut plămânii trăgând adânc aer în piept, a răspuns:

- Biserica, aşa cum am discutat de mai multe ori, are drept obiectiv primar readucerea oamenilor la starea lor naturală, la unitatea cu Dumnezeu. Spuneam că, înainte de Cădere, oamenii trăiau într-o stare de continuă contemplare a lui Dumnezeu. După Cădere, minţile şi inimile noastre s-au risipit, s-au concentrat pe obiectele acestei lumi şi ne-am rupt de această unitate şi de această legătură sacră. Ştii care este semnificaţia păcatului? a întrebat dintr-odată părintele Maximos, ca şi când ar fi vrut să schimbe subiectul.

- Oamenii cred că păcatul este încălcarea unui anumit cod moral, am spus. Dar ştiu că nu la asta vă referiţi. Vechea concepţie de *amartia*, de păcat, înseamnă să fii „pe o cale greşită", adică rupt de Dumnezeu.

- Bine. Atunci când spunem, de exemplu, că asemenea acţiune este un păcat, cineva ar putea să se întrebe de ce este aşa? De ce este pofta trupească un păcat, din moment ce oferă plăcere unui om şi nu face rău nimănui? De ce sunt avariţia şi lăcomia păcate?

- Sfinţii Părinţi ne învaţă, a continuat părintele Maximos, că, atunci când mintea şi inima ta, *nous*-ul tău, se blochează pe obiectele acestei lumi – indiferent că aceste obiecte se numesc bani sau plăceri ale trupului, egoism sau opinii, ideologii sau orice altceva –, comiţi *amartia*, adică un păcat. Eşti înrobit de aceste activităţi care îţi distrag atenţia şi îndepărtează mintea şi inima de la Dumnezeu.

- Vreţi să spuneţi că ar trebui să părăsim lumea şi să intrăm într-o mănăstire? am întrebat cu o nuanţă de protest în voce.

- Nici vorbă de aşa ceva. Pur şi simplu, trebuie avut grijă să nu lăsăm mintea şi inima înrobite de obiectele aceste lumi care ne ţin departe de Dumnezeu. Şi ştii ce mai spun bătrânii? Se poate ca un om să fie foarte bogat, totuşi el nu este considerat bogat în ochii lui Dumnezeu, iar altcineva poate să nu aibă decât un ac şi să fie bogat

în ochii lui Dumnezeu. Pe de altă parte, o persoană înstărită poate fi lipsită de avariţie şi complet eliberată psihologic de bogăţia sa, fiind aproape de Dumnezeu, în timp ce omul care nu are decât un ac poate avea mintea şi inima blocate pe acel ac.

- Aşadar, afirmaţia lui Iisus, că este mai uşor pentru o cămilă să treacă prin urechea acului decât pentru un bogat să intre în Împărăţia Cerurilor, trebuie interpretată în această lumină.

- Bineînţeles. Omul bogat care nu poate intra în rai este cel obsedat de lucrurile acestei lumi, indiferent că este vorba despre milioanele sau despre acul lui. Intrarea în Împărăţia Cerurilor înseamnă eliberarea de obiectele acestei lumi, ceea ce părinţii învăţători numesc *kenosis* sau „golire".

- Dar cum este cu rugăciunea?

- Ajung şi acolo. Metodologia Bisericii ne ajută să ajungem la această libertate, *kenosis*, faţă de patimi. Rugăciunea este forţa care împinge fiinţa umană în direcţia reconectării cu Dumnezeu. Rugăciunea necesită închiderea tuturor uşilor în faţa gândurilor, ideilor şi obsesiilor şi direcţionarea tuturor energiilor către Dumnezeu ca Persoană. Nu este o mişcare către o inteligenţă abstractă impersonală de dincolo de lumea manifestă sau de dincolo de nori. În momentul în care încep să invoc numele lui Dumnezeu, încep să stabilesc o relaţie personală cu El. Atunci când mă rog, sufletul meu începe să se mişte spre această Persoană.

- Practic, cum ar trebui să ne rugăm? am intervenit eu.

- Aşa după cum ştii, sunt multe moduri şi forme de rugăciune, a răspuns părintele Maximos. O modalitate este să te rogi alături de alţii. Nu suntem atomi izolaţi în univers. Suntem persoane aflate într-o relaţie [una cu cealaltă]. Rugăciunea în comun reafirmă legătura noastră unul cu altul şi cu Dumnezeu. Apoi există şi rugăciunea personală. Biserica, bazată întotdeauna pe experienţa Sfinţilor Părinţi, ne-a oferit o multitudine de rugăciuni la care putem recurge atunci când ne rugăm singuri. Există rugăciuni pentru toate ocaziile, pe care le putem folosi în funcţie de problemele cu care ne confruntăm.

- Iar aceste rugăciuni sunt încărcate cu energie spirituală, am remarcat.

- Întotdeauna! Au fost scrise de bătrânii conştienţi de Dumnezeu, plini de harul Duhului Sfânt. Iubirea lor pentru Dumnezeu era debordantă în momentul în care şi-au compus poemele, aşa după cum îndrăgostiţii scriu poezii ca să-şi exprime dragostea unul pentru altul.

- Sfinţii sunt iubiţii lui Dumnezeu, am spus eu, amintindu-mi despre o conversaţie anterioară cu părintele Maximos. În acea discuţie, afirmase că aşa-numita „teamă de Dumnezeu" este o deformare grosolană a creştinismului, bazată pe o înţelegere infantilă a lui Dumnezeu. „Teama de Dumnezeu" a sfinţilor, afirma el, se referă la teama de *a nu-şi pierde legătura* cu Dumnezeu, cu Iubitul Divin, şi nu teama de un despot patriarhal, care domneşte peste univers cu un pumn de fier.

- În acest spirit au fost scrise imnurile Bisericii, a repetat părintele Maximos. Luând obiceiul de a rosti rugăciunile scrise de sfinţi, ne conectăm la spiritul sfinţeniei care a determinat scrierea acestor rugăciuni. Energia iubirii Divine, încorporată în aceste poeme, este transferată astfel în sufletele noastre. Acesta este motivul pentru care este important să înveţi să te rogi folosind aceste rugăciuni bine cunoscute. Să presupunem, de exemplu că ţi se întâmplă ceva care îţi provoacă o suferinţă profundă. În acest caz poţi să citeşti Paraclisul (*paraklesis*) Maicii Domnului sau pe cel al Mântuitorului. Dacă te concentrezi pe cuvintele imnurilor, ale Psalmilor sau ale Evangheliei, stabileşti legătura cu energia Divină care a fost sursa de inspiraţie a scrierii acestor versuri.

- Părinte Maximos, dar uneori oamenii nu înţeleg semnificaţia lor.

- Nu contează. Tot poţi să beneficiezi de ele. Energia spirituală care emană din aceste cuvinte te poate afecta în moduri de care nu îţi dai seama.

Părintele Maximos a vorbit apoi despre Rugăciune* (*Efche*): „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine,

---

* Rugăciunea (*Efche*) isihastă, practică esenţială atonită. În limba greacă ea este: *Kyrie Iesou Hriste eleison me.* (*N. red.*)

păcătosul", un subiect pe care îl discutaserăm mai înainte. Această formă specială de rugăciune fusese considerată de Sfinţii Părinţi drept esenţială pentru viaţa spirituală. Mi-a amintit că Rugăciunea trebuia recitată neîncetat de pelerinul serios şi de cel care practică neîncetat artele duhovniceşti. Acesta este cel mai puternic medicament pentru vindecarea sufletului, afirma el, „ştiinţa ştiinţelor", tocmai pentru că este metoda care, odată stăpânită, poate duce la deschiderea uşilor către Dumnezeu. Repetând aceste cuvinte simple, spunea părintele Maximos, prin puterea lor, putem ajunge în lumea de dincolo de cuvinte şi la marele mister al lui *Theosis*.

- Poate că acestea sunt tainele spirituale pe care le caută oamenii, am spus eu.

- Stai puţin. Indiferent care ar fi tainele dezvăluite, ele nu sunt rezultatul cunoaşterii pe cale intelectuală a unei formule oculte. Sunt revelaţii care vin de sus, ca urmare a purificării inimii printr-o *metanoia* profundă şi prin smerenie. Aşa cum scrie bătrânul Sofronie, informaţiile şi inspiraţiile Divine se oferă atunci când Rugăciunea capătă energie ca o flacără alinătoare în lăuntrul individului. Aşa cum spune el, „dulcele sentiment al iubirii lui Dumnezeu este cel care deschide mintea şi o expune viziunilor spirituale, care sunt uneori însoţite de viziunile Luminii Divine".[54] Acestea sunt darurile oferite sufletului care se luptă să se unească cu Dumnezeu.

- Există taine care nu pot fi dezlegate numai cu raţiunea pură, am adăugat eu cu gândul la ideea kantiană a imposibilităţii raţiunii de a cunoaşte natura realităţii ultime. Mi-am păstrat aceste gânduri pentru mine, în timp ce părintele Maximos continua.

- Când rosteşti Rugăciunea lui Iisus – sistematic –, este ca şi când te-ai plimba printr-un oraş poluat purtând o mască de oxigen pe faţă. Nimic nu te poate atinge.

- Pare simplu, am spus, adică să repeţi întruna „Doamne Iisuse Hristoase, miluieşte-mă".

- Este simplă ca expresie, dar este plină de energie. Este şi simplu de implementat, cel puţin în stadiile iniţiale. La început, credeam că a învăţa despre *Efche*, Rugăciunea, reprezintă un fel de iniţiere

complexă prin care trebuie să trec, dar când m-am întâlnit prima dată cu duhovnicul meu, acesta mi-a dat un şirag de mătănii şi mi-a spus să încep să recit Rugăciunea cu smerenie şi fără fantezii, nimic altceva. „Du-te şi spune-o", m-a îndemnat, „iar după aceea o să stăm din nou de vorbă."

- Cât timp trebuie să dedicăm Rugăciunii noi, cei care trăim în lume? am întrebat.

- Poţi să începi cu cinci minute pe zi, dar este important să fii consecvent. După câteva săptămâni, poţi să-i dedici mai mult timp, de exemplu, zece minute dimineaţa şi zece minute seara, dar întotdeauna la aceeaşi oră din zi şi într-un loc liniştit. La început poate fi greu să te concentrezi. Mintea poate să o ia razna, dar trebuie să insişti. Să te aştepţi ca, atunci când începi Rugăciunea, să-ţi aminteşti toate lucrurile pe care le ai de făcut, tot ceea ce ai uitat să faci în timpul zilei etc. Să nu renunţi cu niciun preţ.

În continuare, părintele Maximos a spus că înainte de a începe Rugăciunea lui Iisus e bine „să-ţi încălzeşti inima" cu câteva minute de rugăciune obişnuită. După aceea poţi să rosteşti şi să te concentrezi pe Rugăciunea lui Iisus, alungând toate celelalte gânduri.

- În momentul în care îţi dai seama că mintea ţi-a plecat la plimbare încoace şi încolo, trebuie să faci efortul s-o aduci înapoi şi s-o menţii concentrată pe cuvintele Rugăciunii. Acesta este primul pas al modului în care trebuie să te rogi neîncetat.

Părintele Maximos a râs când şi-a amintit de o întâmplare cu un coleg călugăr de la Muntele Athos.

- Era foarte uituc, susţinea el, dar, din fericire pentru el, în momentul în care începea să se roage, diavolul îi amintea întotdeauna toate lucrurile pe care uitase să le facă în timpul zilei.

Părintele Maximos susţinea că Rugăciunea lui Iisus poate deveni o obişnuinţă care să genereze genul de energie necesară pentru „a ne deschide inimile". Atunci omul începe să manifeste o sensibilitate radical diferită.

- Harul vizitează inima şi trezeşte puterile latente, iar omul începe să funcţioneze cu energiile lui Dumnezeu. Ştii, a continuat el

pe un ton foarte serios, pentru sfinţi, Rugăciunea lui Iisus era mai importantă decât însăşi respiraţia lor.

- Aşadar, tainele şi secretele Domnului se dezvăluie prin har ca un rezultat firesc al Rugăciunii lui Iisus, am conchis eu.

- Este un factor fundamental. Dar acest stadiu nu poate fi atins aşa de uşor. Pentru ca Rugăciunea să ajungă în colţurile cele mai îndepărtate ale sufletului este nevoie de o luptă spirituală constantă şi persistentă. Odată ce acest stadiu este atins, omul este iluminat şi înzestrat cu înţelepciune. În acest stadiu se activează un instrument diferit al înţelegerii, dincolo de logică şi de gândirea raţională. De fapt, el călăuzeşte logica, deoarece îi este superior. Omul care atinge această stare de spirit judecă totul numai după ce trece testul Rugăciunii. Dacă în timpul Rugăciunii vine un mesaj care este contrar logicii, omul va asculta de mesajul venit în timpul Rugăciunii, indiferent ce dictează logica noastră convenţională. Serios, Kyriacos, oamenii se vindecă în străfundul fiinţei lor numai atunci când spiritul Rugăciunii lui Iisus pune stăpânire pe inima lor. Flacăra lui Dumnezeu a fost aprinsă acum în inimă.

- Părinte Maximos, mai deunăzi cineva care aştepta să se spovedească mi-a spus că întotdeauna când este în avion, pe cale să decoleze, rosteşte Rugăciunea, dar simte că nu este cinstit. Că are un motiv ascuns, acela să se simtă în siguranţă. Când îi intră această idee în cap, îşi pierde dorinţa de a se ruga.

- Nu contează ce motiv ai atunci când te concentrezi pe Rugăciune. Chiar dacă intenţiile tale nu sunt perfecte, cu timpul, exerciţiul sistematic al Rugăciunii îţi va perfecţiona şi motivele. Vezi dumneata, Rugăciunea lui Iisus te învaţă cum să te rogi. Spune Rugăciunea, şi Dumnezeu se va ocupa de restul. Te va conduce către El prin Rugăciune.

Ochii părintelui Maximos radiau când a rostit aceste cuvinte. Aveam sentimentul că vorbea din experienţă personală, dar nu ar fi mărturisit niciodată aceasta. Bănuiam că trebuie să fie aşa datorită unei întâmplări de la începutul relaţiei noastre. Pe atunci întâmpinasem unele dificultăţi cu părintele Maximos. Se pare că înţelesese

greşit conţinutul cărţilor mele anterioare şi, neştiind limba engleză, presupusese, spre marea mea întristare, că scriu despre magie şi mă ocup de aşa ceva, periclitându-mi astfel bunăstarea spirituală. Într-o zi, în culmea frustrării, am spus că problema noastră de comunicare îşi are originea în educaţia total diferită pe care am primit-o.

– Dacă eu aş fi petrecut zece ani la Muntele Athos şi dacă dumneata ai fi petrecut zece ani la o universitate americană, am izbucnit eu într-o stare de exasperare prietenească, ne-am fi înţeles perfect unul pe altul.

După ce mi-am exprimat frustrarea atât de deschis, m-am temut că îmi arsesem toate punţile către prietenul meu atonit. Avea un aer deprimat şi trist. Dar curând după aceea s-a întâmplat ceva uimitor. A doua zi, atitudinea lui s-a schimbat complet. Nu mai părea îngrijorat că mă ocup de magie şi pun astfel în primejdie destinul sufletului meu nemuritor. Am aflat ce se întâmplase nu de la părintele Maximos – care simţeam că începuse să aibă încredere totală în mine după confruntarea noastră deschisă –, ci de la prietenul meu, Stephanos, care era şi confidentul părintelui Maximos, şi al meu. Stephanos mi-a povestit că părintele Maximos se dusese în chilia lui şi începuse să se roage, încercând să găsească un răspuns la dificultatea pe care o întâmpinasem în relaţia noastră. După acea rugăciune primise „iluminarea de sus" sub forma unui mesaj că „Kyriacos nu a venit la tine ca să-ţi devină ucenic. Misiunea lui este diferită. Trebuie să desfăşoare o muncă de cercetare ştiinţifică pentru a prezenta înţelepciunea spirituală atonită unui public mai larg". Relaţia mea cu părintele Maximos s-a refăcut, şi din acel moment a fost dispus să-mi împărtăşească cu răbdare cele mai profunde cunoştinţe. În cele din urmă, am reuşit să continui cercetarea tradiţiei spirituale atonite cu deplina lui cooperare.

– Trebuie să ţii mătănii în mână ca să rosteşti Rugăciunea lui Iisus? am întrebat eu, arătând spre cel pe care îl avea el.

– Acesta poate numai să te ajute să te concentrezi asupra Rugăciunii, a răspuns el ridicându-l. De fiecare dată când spui „Doamne Iisuse Hristoase, miluieşte-mă", muţi degetul mare pe nodul următor. Acest şirag are o sută de noduri. Când ajung din nou la punctul de

unde am pornit, știu că am rostit Rugăciunea de o sută de ori. Dacă duhovnicul meu îmi spune să spun Rugăciunea de patru sute de ori înainte de culcare, atunci mătăniile mă ajută să țin socoteala fără a-mi distrage atenția. Bineînțeles că nu este obligatoriu să ai un șirag de mătănii. Poți să te rogi și fără el.

- Cineva care nu cunoaște tradițiile atonite se poate întreba ce rost are să repeți la nesfârșit numele lui Hristos.

Am menționat că Rugăciunea lui Iisus îmi amintea de *mantra yoga*, forma de meditație pe care o practicasem câțiva ani. Părintele Maximos a respins comparația. Invocarea numelui lui Hristos nu este la fel ca alte forme de practică spirituală, a insistat. Scopul Rugăciunii lui Iisus și rezultatele ei sunt complet diferite de cele ale meditației ca formă de relaxare profundă a minții. Susținea că în cazul Rugăciunii lui Iisus funcționează un proces misterios, Divin. Hristos, a continuat el, este Dumnezeu cel viu, o Persoană vie. Repetarea numelui sacru este deci invocarea acestei sfințenii, ceea ce are un efect imediat în ascunzișurile cele mai profunde ale psihicului. Sufletul începe să trăiască treptat un sentiment de dulceață Divină.

- Este una dintre experiențele timpurii ale unei persoane care începe să se roage, a continuat părintele Maximos. Este ceea ce fac sfinții atunci când țin fără încetare în minte numele lui Dumnezeu.

- Ținând seama că cei mai mulți dintre noi, laicii, nu suntem nici călugări, nici sfinți, cum ne poate fi de folos această rugăciune repetitivă? Noi nu avem timp!

- Uite ce este! Primul lucru pe care trebuie să-l faci este să fii convins de puterea Rugăciunii, de faptul că aceasta este reală și te poate afecta nu numai pe tine personal, ci și pe cei pentru care te rogi.

Am menționat că unii oameni de știință de astăzi susțin că s-ar putea să existe și dovezi experimentale referitoare la eficacitatea rugăciunii.[55] Părintele Maximos a făcut un gest de respingere cu mâna, vrând să spună că nu-l impresiona și nici nu-l preocupa verdictul științei cu privire la puterea rugăciunii. El știa din experiență directă.

- Vei fi uimit să-ți dai seama de incredibila putere a Rugăciunii lui Iisus asupra oamenilor obișnuiți, a continuat părintele Maximos.

Poate că a fost inventată de sfinţi, dar este folosită de toată lumea: călugări, pustnici şi oameni obişnuiţi. Este cu atât mai adevărat astăzi, când oamenii se simt izolaţi şi rupţi unul de altul. Pe baza experienţelor mele cu spovedania mi-am dat seama că oamenii au dificultăţi în relaţiile şi în comunicarea lor cu copiii, cu soţul/soţia, cu vecinii, cu semenii lor. Se simt abandonaţi psihologic, lipsiţi de intimitate personală. Este cât se poate de trist.

- Acestea sunt problemele civilizaţiei industriale, am spus. Aici, în Cipru, simţul comunităţii este încă destul de puternic.

- Nu chiar aşa cum crezi. Oricum, Rugăciunea este cel mai bun antidot pentru sentimentul de lipsă de legătură, indiferent că trăiești în Cipru sau în mijlocul New Yorkului.

- Vreţi să spuneţi cumva că este o formă de terapie pentru cei însinguraţi şi alienaţi?

- Nu numai pentru ei, dar da, ai dreptate, nu există terapie mai bună, a subliniat părintele Maximos. Rugăciunea lui Iisus oferă oamenilor un uriaş sentiment de putere. Ştiu în mod sigur că acest sentiment modern de alienare şi însingurare se evaporă pur și simplu dacă ne rugăm sistematic. Îmi amintesc că, cu ani în urmă, am cunoscut la Muntele Athos un pustnic care trăia în sălbăticie. „Părinte, nu-ţi este frică să stai aici, singur?" Mi-a răspuns că nu se putea simţi niciodată singur, deoarece se ruga fără încetare. Era plin de prezenţa vie a iubirii lui Dumnezeu.

- Rugăciunea neîncetată îţi oferă acest sens profund al comuniunii [cu semenii tăi], a spus părintele Maximos, încercând să alunge orice îndoială din mintea mea. Crede-mă, orice sentiment de izolare – că nu ești iubit, că oamenii nu te plac sau că te invidiază – dispare prin puterea rugăciunii neîncetate. Nu există medicament mai puternic decât acesta. Prin rugăciune începi să te uneşti cu Hristos cel viu, care se află în străfundul fiinţei tale. Acesta este, de fapt, unul dintre primele fenomene care încep să se manifeste într-o persoană care se roagă în mod continuu.

- Pare foarte dificil, am spus şi am clătinat din cap, trădând anumite urme de îndoială în mintea mea. Vreau să spun, să te

rogi neîncetat. Este dificil pentru oamenii care trăiesc în lume să înțeleagă așa ceva.

- Dar, așa cum îți spuneam mai înainte, este simplu, a insistat părintele Maximos. Umple-ți cu Rugăciunea timpul în care nu faci nimic.

- Nu am timp în care nu fac nimic, am ripostat eu pe jumătate în glumă.

- Uite, conduci mașina, așa este? Când mergi cu mașina, nu poți nici să citești, nici să rezolvi probleme de matematică. Folosește acest timp ca să rostești Rugăciunea. Sau când gătești, când speli pe jos, când stai și aștepți autobuzul, rostește Rugăciunea. Dacă îți faci obiceiul să umpli aceste intervale goale de timp cu Rugăciunea lui Iisus, vei simți o extraordinară binefacere în inimă, chiar extraordinară, te rog să mă crezi.

- Presupun că este o cale de a ține *logismoi* sub control, am adăugat.

- Și asta, a răspuns părintele Maximos. Dar este mai mult de-atât. Numele lui Hristos, în sine, are putere. Aduce liniște în suflet.

- Asta este ceea ce numești har?

- Nu, liniștea se atinge numai în stadiile de început, când începi să exersezi Rugăciunea și simți o pace interioară, o bucurie și o dulceață care îți cuprind inima. Rugăciunea lui Iisus devine mai eficace atunci când, pe lângă faptul că îți umpli cu ea momentele în care nu ai altceva de făcut, îți dedici în mod regulat câteva minute în fiecare zi ca să te concentrezi numai asupra ei.

- Când ne-am întâlnit pentru prima dată la Muntele Athos, ați spus că mai sunt și alte moduri de a rosti Rugăciunea lui Iisus, dar nu mi-ați dat mai multe amănunte.

- Există mai multe modalități în care putem ajuta mintea să se concentreze. Dar, pentru că aceste metode necesită supraveghere continuă și un duhovnic cu experiență, nu le recomandăm laicilor. Este posibil ca aceia care trăiesc în lume să nu aibă discernământ, să exagereze cu aceste practici și, drept urmare, să-și aducă vătămare din punct de vedere psihic.

- Cum este posibil așa ceva?

- Există anumite exerciţii de respiraţie pe care le poate face călugărul în timp ce recită Rugăciunea. Dar aceste exerciţii ar putea fi nepotrivite pentru oamenii nesupravegheaţi.

- Aşadar, a continuat părintele Maximos, cea mai bună modalitate pentru cineva ca să spună Rugăciunea (*Efche*) este să se concentreze cu smerenie asupra cuvintelor. Aceasta este abordarea neprimejdioasă, care îl protejează pe mirean de eventuale experienţe pseudo-spirituale şi amăgiri. Vezi dumneata, important este să capeţi obiceiul de a te ruga, a continuat el, iar dacă ai acces şi la un duhovnic, cu atât mai bine.

Conversaţia noastră a fost întreruptă de zgomotul autobuzelor care aduceau nişte turişti germani. Ne-au depăşit şi au parcat în faţa porţii mănăstirii. Mănăstirea era şi un punct de atracţie arheologică, tradiţie cu care părintele Maximos fusese nevoit să se adapteze, iar după-amiaza aceea era o perioadă destinată unor asemenea vizite. Ne-am oprit un timp din conversaţie şi i-am privit de la o sută de metri, în timp ce ghidul îşi începea activitatea de rutină. Ne-am reluat discuţia când am intrat în curtea mănăstirii.

- Vreau să vă mai întreb ceva, am spus privind la carnetul de însemnări. Spuneaţi că trebuie să ne angajăm în Rugăciune cât mai mult cu putinţă, chiar atunci când suntem preocupaţi de altceva. Dar în acelaşi timp spuneţi că, atunci când ne rugăm, trebuie să ne concentrăm pe rugăciune. Cum putem face aşa ceva, dacă mintea ne este concentrată la altceva?

- Poţi face acest lucru numai dacă îndeplineşti activităţi care nu necesită concentrare, de pildă, când aştepţi autobuzul în staţie, când te plimbi, când cureţi cartofi. În stadiile de început ale activităţii nu te poţi ruga, atunci când ţii cursuri în faţa studenţilor. Dar este ceva paradoxal cu Rugăciunea, a adăugat părintele Maximos. Când căpătăm deprinderea rugăciunii continue, putem face mai multe activităţi simultan. Rugăciunea este recitată în interiorul nostru, dar nu tulbură nimic din ceea ce facem. Se autoactivează. Când ajungem într-un stadiu mai avansat, putem chiar să rezolvăm probleme de matematică, în timp ce Rugăciunea continuă fără încetare în inimă.

- În inimă?

- Aşa cum am explicat mai înainte, Sfinţii Părinţi fac deosebire între funcţiile minţii şi cele alte inimii. Acest lucru este subliniat de mai multe ori în practica noastră. Bătrânii cu experienţă continuă să se roage şi în somn. Aşa cum spune cântarea: *Ego kathevdo kai e kardia mou xagrypna*, „Eu dorm, dar inima mea veghează".

- Cine se roagă şi cine doarme? Cum poate cineva să doarmă şi să continue să se roage?

- Uite, începi rostind numele lui Hristos. Acest lucru este obligatoriu. Scopul este nu să obţii un sentiment abstract de bunăstare şi bucurie care se instalează în inima ta. Scopul este o mişcare concretă spre Hristos. Rugăciunea evocă exact această energie, care izvorăște direct de la Hristos şi este direcţionată înapoi către Hristos.

- Tot nu-mi este clar. Înseamnă că în timpul rugăciunii omul îşi ascultă inima care rostește cuvintele Rugăciunii?

- Să spunem că, rostind în mod obișnuit Rugăciunea lui Iisus, Sfântul Duh se instalează în inimă şi se activează acolo. Este ceva mai presus de cuvinte şi de semnificaţii. Nu trebuie să ne agăţăm de cuvinte.

- Așadar, folosim cuvinte ca să ajungem dincolo de cuvinte.

- Se poate spune şi aşa.

Apoi părintele Maximos a subliniat încă o dată că Rugăciunea trebuie rostită „cu toată smerenia și *metanoia*" și nu trebuie tratată ca o tehnică pentru obţinerea unor experienţe spirituale, căci poate duce la amăgire.

- Oricât de paradoxal ar suna, s-a grăbit el să adauge, se poate ajunge la punctul în care oamenii se roagă fără încetare, dar sunt tot în stare de amăgire.

- Dar, ţinând seama de ceea ce mi-aţi spus despre Rugăciune, cum este posibil așa ceva? am întrebat eu cu o expresie nedumerită pe faţă.

- Dacă reciţi Rugăciunea în mod mecanic şi fără smerenie, harul Sfântului Duh nu poate fi prezent în asemenea condiţii. Bătrânul Paisie nu a încetat nicio clipă să ne amintească acest lucru. Spunea că putem ajunge la spiritualitatea autentică numai dacă simţim o căinţă profundă sau *metanoia*, ceea ce înseamnă transformarea radicală

a inimilor şi a minţilor noastre chiar din temelii. Nu trebuie să-i cerem niciodată lui Dumnezeu să ne ofere în dar harisme precum darul profeţiei, puterea de a avea viziuni sau de a săvârşi miracole. *Metanoia* este cea care aduce smerenia, iar smerenia va pava în mod obligatoriu drumul spre dobândirea darurilor spirituale. Aşa lucrează Sfântul Duh. Chiar şi sfinţii trebuie să facă faţă unor obstacole în lupta lor spirituală. Noi suntem beneficiarii greşelilor şi victoriilor lor. Aşa s-a întâmplat cu Sfântul Siluan pe când era novice la Mănăstirea rusă Sfântul Pantelimon de la Muntele Athos. Sfântul Siluan ajunsese la o stare de totală disperare, când se gândea că Rugăciunea nu are niciun efect practic asupra vieţii lui.[56] De fapt, a continuat părintele Maximos, am remarcat că mulţi oameni care se roagă fără încetare suferă de acelaşi neajuns. Rugăciunea nu are efect asupra lor. În cazul Sfântului Siluan, vedem un călugăr tânăr care era răbdător, ascultător, iubit de toţi cei din mănăstire. Drept urmare, era asaltat de un *logismos* de laudă de sine, şi anume îşi spunea că trăieşte ca un sfânt. Făcea toate lucrurile externe pe care trebuia să le facă; totuşi, acest *logismos* al vanităţii îl obseda. Întrucât era lipsit de experienţă duhovnicească, el credea că se află chiar pe calea spre sfinţenie.

– Nu greşea foarte mult, am intervenit. Până la urmă Biserica l-a canonizat ca sfânt.

– Pe atunci însă era tânăr şi încă sub influenţa vanităţii lumeşti. Experienţele lui sunt foarte instructive. Deşi se ruga neîncetat, Sfântul Duh nu se instalase încă în inima lui şi aceasta l-a dus în cele din urmă la disperare şi la îndoieli.

– Presupun că în acest caz există o convergenţă interesantă de amăgire amestecată cu virtute, am remarcat. La urma urmelor, se lupta pentru Dumnezeu şi îşi dedicase viaţa lui Dumnezeu.

– Perfect adevărat. Pentru el, un călugăr tânăr, era foarte dificil să-şi dea seama dacă experienţa lui era sau nu de la Dumnezeu. Într-o noapte, în timp ce se ruga, a continuat părintele Maximos, în chilia lui a pătruns o lumină neobişnuită. Aceasta i-a străbătut tot trupul. Apoi un *logismos* i-a şoptit: „Acesta este harul, primeşte-l!" Dar inima lui era plină de tensiune şi de confuzie, semn sigur că lumina nu era de

la Dumnezeu. Rugăciunea a continuat în lăuntrul lui, dar spiritul de *metanoia* s-a retras aşa de mult încât, în timp ce se ruga, a început să râdă fără să se poată controla. În realitate, Siluan avea o experienţă demonică a luminii. A pătruns în mintea lui ca un *logismos*, pretinzând că este harul [lui Dumnezeu]. Şi, pentru că în inima lui mai era o sământă de deşertăciune, spiritul de *metanoia* îl părăsise. Când a realizat ce se întâmplase, s-a dat cu capul de pereţi disperat.

- Dar, dacă un sfânt poate fi amăgit aşa de uşor, ce să spunem despre muritorii de rând ca noi? m-am plâns eu.

- Nu uita că Siluan a cunoscut aceste experienţe când era foarte tânăr, un novice foarte grăbit. Din această experienţă a învăţat lecţia că rugăciunea neîncetată, fără smerenie şi fără *metanoia*, aşa cum ne spunea bătrânul Paisie, ne poate duce la tot felul de amăgiri. Poate duce la vanitate lumească, ba chiar la simptome patologice. În cazul tânărului Siluan, demonii au început să se manifeste în faţa lui. Avea cu ei conversaţii uneori interzise în viaţa spirituală. În testamentul lui vorbeşte despre diversele discuţii pe care le avusese cu ei. Uneori îi ridicau trufia până la cer, alteori îl duceau la stări de euforie, produse ale deşertăciunii, alteori îl azvârleau în abisul disperării şi al deziluziei. Aceste sentimente de euforie şi exaltare exagerate urmate de disperare profundă, spunea părintele Maximos, sunt atributele tipice ale unei personalităţi trufaşe. Sunt cei doi poli între care oscilează o asemenea personalitate.

- Totuşi, a ieşit din această stare şi a dobândit sfinţenia!

- Fireşte. A reuşit să facă acest lucru prin lupte spirituale care au durat ani de zile. Vezi dumneata, Kyriacos, harul lui Dumnezeu vine în cele din urmă în ajutorul sufletului care se luptă.

- Asta este foarte încurajator.

- Oricum, a continuat părintele Maximos, Siluan era într-o stare de profundă disperare, deoarece devenise conştient de prăpastia care îl despărţea de Dumnezeu. Resimţea sincer absenţa lui Dumnezeu din inimă. Este un martiriu cumplit pentru un om conştient. Înţelegi ce vreau să spun?

Expresia de pe chipul meu i-a transmis părintelui Maximos mesajul că nu aveam nici cea mai mică idee despre ce vorbea.

- Nu există nimic mai rău în viață. Această experiență a fost hotărâtoare pentru Siluan. Când a ajuns într-o stare de epuizare totală, i-a intrat în minte un *logismos* care îi spunea că Dumnezeu este departe, inaccesibil, distant, că este imposibil pentru o ființă omenească să aibă o relație cu Dumnezeu. Bineînțeles, întunericul din inima lui Siluan era cel care îl dusese la această concluzie disperată, a spus părintele Maximos.

A rămas pe gânduri câteva clipe, continuând să se joace cu mătănii.

- Cred că toți trecem printr-o astfel de stare de disperare spirituală, mai devreme sau mai târziu, dar întotdeauna pe măsura capacităților și a puterilor noastre. Să ne ajute Dumnezeu să trecem numai o singură dată printr-o asemenea încercare! Nu cred că un om poate îndura așa ceva de două ori, dar din ceea ce mi-au spus îndrumătorii mei, trebuie să trecem cu toții prin această încercare, prin această stare de epuizare și disperare totală, înainte să ne unim cu Dumnezeu.

- Chiar că nu-mi doresc așa ceva, am murmurat.

- De aceea avem nevoie de multă răbdare, pentru că exact în această stare de disperare Dumnezeu poate să ni se dezvăluie.

- Și cum a ieșit Siluan din starea de disperare? am întrebat. Cum a găsit calea spre Dumnezeu?

- Lupta lui Siluan nu a fost, în realitate, diferită de lupta lui Iisus din grădina Ghetsimani. Lupta aceasta l-a făcut pe Hristos să transpire cu sânge. Îți poți imagina așa ceva? Firește, nicio ființă umană nu poate îndura o asemenea durere.

- Dar experiența lui Siluan pare să fie un arhetip, am spus eu. Este ceea ce se numește „noaptea întunecată a sufletului", stare premergătoare ascensiunii spre Dumnezeu.

- Da, așa este, a atins o stare de întuneric. În timp ce era în această stare, s-a dus la vecernie, la biserica Profetului Ilie. Și cum stătea acolo în fața icoanei lui Hristos, cuprins de disperare și de o durere profundă, simțindu-se părăsit de har, Siluan l-a văzut pe Hristos cel viu materializându-se în fața lui. În acel moment, tot trupul și sufletul

lui erau pline de focul Graţiei, genul de foc pe care Hristos îl aduce cu el când coboară pe Pământ. Exact în acel moment, omul devine un purtător de Duh Sfânt.

- Se pare că Sfântul Siluan a avut propria lui Cincizecime, am remarcat.

- Da, exact. În acel moment, Sfântul Siluan a trăit misterul Cincizecimii, la fel ca apostolii lui Hristos acum două mii de ani. Toţi oamenii au potenţialul de a trăi o astfel de epifanie. Este experienţa sfinţilor din toate generaţiile, de la Adam până în zilele noastre. Experienţa prezenţei lui Dumnezeu simţită de Sfântul Siluan şi de toţi ceilalţi mari sfinţi nu diferă de cea a lui Pavel, Moise, Avraam, Isaac sau Iacov. De fiecare dată, contextul experienţei a fost diferit, dar a fost acelaşi Dumnezeu care le-a vorbit şi li s-a arătat tuturor.

- Din câte am citit eu despre viaţa Sfântului Siluan, am precizat, ai impresia că harul se manifestă în conştiinţa lui, conducându-l la o stare de extaz, de euforie şi de bucurie, care uneori are căderi şi se prăbuşeşte într-o disperare profundă.

- Vezi dumneata, sfinţii în viaţă care au dobândit harul riscă întotdeauna să îl piardă. Pot să cadă din har şi atunci vor trebui să se lupte din greu ca să-l redobândească. De aceea sfinţi atât de veneraţi precum Sfântul Siluan şi bătrânul Paisie au fost foarte vigilenţi până la ultima suflare.

Sincer, sentimentul că eşti părăsit de har este insuportabil, a spus părintele Maximos încruntat. Acesta este şi motivul pentru care Sfântul Siluan, ca să redobândească şi să menţină prezenţa harului, a făcut lucruri neobişnuit de dure, ba chiar considerate de alţii o distorsionare a creştinismului.

Dar fireşte că nu este corect să le vedem în felul acesta. Un suflet care a fost ridicat până la viziunea lui Dumnezeu şi a luminii eterne şi apoi le-a pierdut este într-o stare de disperare de neconceput pentru cei care nu au trăit o astfel de experienţă. Sfântul Siluan afirmă că numai cei care şi-au pierdut persoana cea mai dragă din viaţa lor – soţia, soţul, o fiică, un fiu – au o idee vagă despre durerea celor care au trăit experienţa prezenţei lui Dumnezeu şi apoi au pierdut-o.

Oamenii care se trezesc singuri în această situație, cea mai dureroasă dintre toate, pot acționa în moduri care altora li se par de neînțeles. Oamenii obișnuiți nu pot înțelege de ce un sihastru se închide într-o peșteră câțiva ani sau chiar pentru toată viața. Cei care abordează viața spirituală prin logică vor considera acest comportament bizar, o formă de rătăcire mentală.

– Așadar, pentru a redobândi harul lui Dumnezeu, am concluzionat, este nevoie de și mai multă nevoință, de practici ascetice mai intense.

– Nu neapărat, a spus părintele Maximos. Eforturile individuale ale omului nu pot aduce înapoi harul lui Dumnezeu. Un ascet poate să se topească de tot în nevoințele [sale], fără niciun rezultat, iar cineva care abia dacă se angajează într-o practică ascetică poate fi inundat de harul Divin.

– Nu înțeleg.

– Uite, nu există metode practice, nici exerciții specifice care să-ți garanteze că harul lui Dumnezeu va coborî asupra ta automat. Un mirean cu foarte puțină nevoință sau chiar și fără ea, dar care a ajuns deja la profunzimile smereniei poate fi vizitat de har. Nu poți cumpăra harul lui Dumnezeu prin exerciții practice. Mulți oameni susțin că se roagă ca să aibă experiențe spirituale și văd lumini, au viziuni sau sunt martori la fenomene despre care cred că sunt manifestări ale energiei Sfântului Duh. Aceste experiențe nu sunt nimic altceva decât amăgiri, produse ale imaginației lor narcisiste. Am să mai repet o dată. Oamenii care nu sunt cu adevărat smeriți, care sunt contaminați de trufie, nu vor cunoaște nici măcar o urmă de har.

– Este, într-adevăr, un mare mister când anume se manifestă Dumnezeu în viața și în conștiința unei ființe umane, a continuat părintele Maximos. De aceea nu trebuie să suferim și nici să fim îngrijorați pentru oamenii care, indiferent cât de des sunt expuși cuvântului lui Dumnezeu, nu sunt receptivi față de el. Nu noi decidem când este un om gata să primească mesajul lui Dumnezeu. Această posibilitate depinde în totalitate de Providență.

Abia terminase părintele Maximos de rostit această propoziție, că am auzit toaca bătând și chemându-i pe călugări la vecernie. Ne-am ridicat și am pornit spre mănăstire.

- Părinte Maximos, am spus eu când ne-am apropiat de poartă, am observat că monahii și mulți pelerini își iau cu ei mătăniile la biserică în timpul slujbei. Trebuie să rostim Rugăciunea și în timpul slujbelor? Nu trebuie să ne concentrăm la ceea ce se spune și se cântă?

- Kyriacos, este important ca mintea noastră să fie preocupată de Dumnezeu. Dacă te concentrezi la cuvintele liturghiei sau la Dumnezeu rostind Rugăciunea lui Iisus, rezultatul final va fi același.

- E vorba despre ceea ce ți se potrivește mai bine.

- Da. Ține vie în mintea ta amintirea lui Dumnezeu. Cu exercițiu și cu voia Domnului, aceasta poate deveni un receptacul al harului Sfântului Duh. Atunci, la un moment dat, Rugăciunea va intra în inima ta și se va autoactiva. Am cunoscut în viață nu numai călugări și pustnici, dar și câțiva mireni care au fost copleșiți de har. Cunosc un om care a fost acoperit de har atât de intens, că nu mai putea să doarmă. A trebuit să-l sfătuim să nu se mai roage un timp.

- Psihiatrii convenționali consideră acest comportament drept patologic.

- În acest caz ar trebui să considere că și atunci când un bărbat și o femeie se iubesc profund este tot ceva patologic, a ripostat părintele Maximos.

- Pe de altă parte, am subliniat, unii psihologi contemporani, care iau spiritualitatea în serios, pot considera astfel de cazuri drept „urgențe spirituale" care necesită o abordare cu totul diferită a tratamentului.[57]

- Aici este nevoie de un duhovnic cu experiență, care să știe ce se întâmplă în realitate și ce este cel mai bine pentru acel om, a explicat părintele Maximos, în timp ce stăteam dincolo de poartă și ne răcoream cu apa rece care curgea pe panta muntelui. Îmi amintesc și de cazul unui profesor universitar din Salonic. Venise la Muntele Athos să ne povestească ce experiență avusese cu Rugăciunea, a spus părintele Maximos, în timp ce îngenunchea ca să se

spele pe faţă. „Părinte, nu pot să mă opresc, mă rog neîncetat", s-a plâns el duhovnicului nostru. „Am un foc în suflet care arde fără încetare." Când intra în clasă să ţină orele, simţea o mare dificultate. În momentul în care deschidea gura, în loc să ţină lecţia, simţea o nevoie imperioasă să rostească Rugăciunea. „Când mi se întâmplă asta", spunea el, „îmi vine să plâng în faţa studenţilor şi să le spun ce mult îi iubesc. Simt cum arde în mine flacăra iubirii de Dumnezeu şi tot restul devine irelevant."

- Şi ce facem într-un caz ca acesta? am întrebat.

- Duhovnicul nostru l-a sfătuit să înceteze să se mai roage un timp, ca să se poată concentra pe lecţie. Spre deosebire de călugări şi de pustnici, el trăia în lumea laică şi trebuia să funcţioneze în acea lume.

Părintele Maximos a rămas o clipă pe gânduri, apoi a continuat.

- Ştii ce făcea Sfântul Efraim (nu bătrânul Ephraim menţionat mai înainte)? Îl implora pe Dumnezeu să-şi retragă harul un timp din inima lui, pentru că nu mai încăpea. Simţea că va exploda de prea mult har. Îţi poţi imagina? Harul lui Dumnezeu poate fi ca un ocean care te copleşeşte. Aşa cum ţi-am spus mai înainte, i s-a întâmplat şi bătrânului Paisie.

Atunci, ca şi când ar fi avut o străluminare lăuntrică, părintele Maximos a adăugat:

- Hristos a spus că a venit pe această lume ca să dea foc Pământului.* Chiar a venit ca să ne ardă planeta? Ar fi o nebunie să credem ceva de genul acesta. A venit pe această lume ca să aducă foc în inimile oamenilor. Acesta este genul de foc pe care nu-l poate stinge nimic şi nu-l poate aprinde nicio fiinţă omenească. Numai Hristos poate să-l aprindă în inima omenească şi numai oamenii îl pot stinge.

- Cum îl sting?

- Prin *logismoi* şi acţiuni păcătoase, fireşte, a răspuns părintele Maximos. Vezi dumneata, *amartia* sau păcatul este ca un întrerupător al luminii. Apeşi pe el şi lumina a dispărut instantaneu.

---

* „Eu am venit să arunc un foc pe pământ. Şi ce vreau e să fie aprins chiar acum!" (Luca 12, 49)

Am intrat în curte, în timp ce turiştii se îngrămădeau în jurul ghidului care le vorbea în germană, iar călugării se grăbeau spre biserică la vecernie. Părintele Maximos m-a rugat să mă duc la el în birou, pentru că are să-mi dea ceva.

- Să citeşti fragmentul acesta diseară, mi-a spus el şi mi-a întins o carte. O să te ajute să înţelegi de ce sfinţii care au cunoscut harul Domnului se simt atât de smeriţi.

I-am mulţumit, am pus cartea în sacoşă şi m-am dus împreună cu el la vecernie.

În seara aceea, la sugestia lui, am răsfoit cartea lui avva Dorotei, un bătrân înţelept creştin din vechime, ale cărui lucrări au reprezentat hrana spirituală a călugărilor şi pustnicilor timp de secole la rând.[58] Pasajul pe care mi-l recomandase părintele Maximos era despre smerenie, o cerinţă *sine qua non* a vieţii spirituale şi temelia „rugăciunii perfecte".

„Smerenia", am început eu să citesc, „este cea mai înaltă virtute care le cuprinde pe toate celelalte. Numai smerenia are puterea să atragă harul lui Dumnezeu asupra sufletului omului." Am dat pagina şi am citit mai departe: „Smerenia îl face pe om imun la mânie şi incapabil să mânie pe altcineva". După cum susţine avva Dorotei, dacă unui om smerit i se întâmplă ceva neplăcut, acesta îşi asumă întotdeauna responsabilitatea pentru ce i s-a întâmplat. „Nu critică pe nimeni şi refuză să dea vina pe alţii pentru problemele pe care le întâmpină. Din acest motiv, mintea lui este într-o pace perfectă." În timp ce continuam să citesc, deplângeam prăpastia mare care separa starea mea de spirit de idealul de smerenie al lui avva Dorotei. Poate că părintele Maximos voia să ajung la propriile concluzii, mi-am spus eu.

„Există două feluri de smerenie", ne învăţa avva Dorotei. „În primul rând, trebuie întotdeauna să-i consideri pe ceilalţi mai înţelepţi şi mai buni decât tine, iar, în al doilea rând, nu trebuie niciodată să-ţi asumi merite pentru realizările tale, ci trebuie să atribui totul harului lui Dumnezeu." Aceasta este forma perfectă de smerenie care îi caracterizează pe sfinţi de-a lungul tuturor generaţiilor. „Cu cât sunt mai aproape de Dumnezeu, cu atât se văd pe sine mai nedemni şi mai

păcătoşi." Am continuat să citesc până am dat peste un pasaj în care avva Dorotei clarifica această afirmaţie paradoxală cu un exemplu. „Îmi amintesc că odată", scria el, „pe când vorbeam despre smerenie, un nobil din Gaza ne-a auzit spunând că o fiinţă este cu atât mai aproape de Dumnezeu cu atât se vede pe sine mai păcătoasă". «Cum se poate aşa ceva?» a întrebat el uimit. «Înălţimea Ta», am răspuns, «spune-mi cum te consideri dumneata în oraşul dumitale?» «Mă simt drept cel mai important nobil», a răspuns omul. Apoi l-am întrebat: «Dacă ai pleca din oraşul dumitale şi te-ai duce la Cezareea, cum te-ai vedea?» «M-aş considera drept cel mai modest dintre nobilii locali», a răspuns el. «Dar dacă ai pleca şi te-ai duce în Antiohia, cum te-ai vedea?» l-am întrebat eu din nou. «M-aş vedea cel mai nedemn ţăran», a răspuns acela. Şi atunci am continuat să-l întreb: «Dar dacă te-ai duce la Constantinopol şi ai trăi alături de rege, cum te-ai vedea?» «M-aş simţi ca un sărăntoc», a spus omul. Exact aşa se simt şi sfinţii, i-am spus eu. Cu cât ajung mai aproape de Dumnezeu, cu atât se consideră mai nedemni şi mai păcătoşi."

Am pus cartea despre avva Dorotei lângă pat, mi-am împreunat mâinile la ceafă şi am reflectat la cât de greu este să fii cu adevărat smerit, mai ales în epoca noastră de individualism, când ne concentrăm pe propria persoană. Cu toate acestea, sfinţii ne avertizează că nici realizările lumeşti, nici virtuozitatea filosofică, nici puterile psihice nu ne pot duce înapoi la Dumnezeu, ci numai *metanoia* şi smerenia. „Foarte, foarte greu", am oftat şi am stins lumina.

15
Calea Întreită

Am plecat din Cipru la sfârşitul lui august, imediat după Adormirea Maicii Domnului, sărbătoare foarte mare la Mănăstirea Panagia. Aveam intenţia să mă întorc la Crăciunul următor și în vara viitoare ca să mă mai întâlnesc cu părintele Maximos. Îmi era clar că mai aveam nevoie de alte discuţii ca să-mi aprofundez cunoştinţele despre tradiţia spirituală atonită.

Bine aţi venit în Maine, unde viaţa este aşa cum trebuie să fie, am citit când am coborât din avion pe Aeroportul Internaţional Bangor şi am trecut pe sub bannerul uriaş cu această lozincă provocatoare. Mă simţeam obosit, dar entuziasmat. Oricât de mult apreciasem aventurile spirituale cu părintele Maximos şi cu călugării de la Mănăstirea Panagia, mă bucuram să fiu din nou acasă, s-o revăd pe Emily şi pe cei doi copii adulţi ai noştri, Vasia şi Constantine. Am reuşit să depășesc repede şocul cultural inevitabil și să mă readaptez la orarul diferit, după care îmi organizam, de regulă, viaţa zilnică. Nu mai trebuia să mă trezesc la ora trei şi jumătate dimineaţa ca să particip la slujba de patru ore până în zorii zilei. Şi nici nu mai trebuia să stau de unul singur în chilia mea după şapte jumătate seara, cufundat în lecturi, meditaţii, rugăciune şi contemplare. Mi-am reluat automat vechea rutină, inclusiv plimbările lungi în pădure, în timp ce Emily mă punea la curent cu munca ei la proiectul „satului ecopacifist" şi mă ajuta să prelucrez informaţiile şi experienţele pe care le adusesem din Cipru.

Mi-am reluat şi plimbările frecvente cu Mike Lewis, ale cărui contribuţii, venind din partea cuiva care nu era nici creştin, nici grec, erau deosebit de preţioase. Aceste conversaţii peripatetice au jucat un rol de catalitic în structurarea ideilor mele despre tradiţia mistică cu care venisem în contact şi în stabilirea modului în care le voi aşterne pe hârtie. În timpul uneia dintre aceste plimbări stimulatoare cu Emily, am înţeles mai clar ceea ce pustnicii şi călugării de la Muntele Athos luau drept ceva de la sine înţeles: în creştinism se pot identifica trei stadii în căutarea lui Dumnezeu. Sunt atât de clare, încât cercetătorii occidentali pur şi simplu nu le observă. În acel moment, toate învăţăturile pe care mi le transmisese părintele Maximos s-au organizat într-un ansamblu coerent.

Călătoria sufletului spre Dumnezeu, i-am explicat lui Emily în acea zi, trebuie să treacă prin trei stadii identificabile distincte. Mai întâi, este stadiul de ***Catharsis*** sau purificarea sufletului de patimile egoiste. Urmează apoi stadiul ***Fotisis***, iluminarea sufletului, un dar al Sfântului Duh, după ce sufletul a suferit purificarea. În sfârşit, urmează stadiul ***Theosis***, unirea cu Dumnezeu, ca destinaţie finală şi cămin ultim al sufletului omenesc. Ultimele două stadii sunt imposibil de atins fără ca sufletul să treacă mai întâi prin flăcările *Catharsisului*, purificându-se de patimile egoiste.

După ce am discutat aceste idei cu Emily şi cu Mike, am avut ocazia să le dezvolt şi să le prezint la o conferinţă ţinută în mai, anul următor, la Montreal. Tema conferinţei anuale era interfaţa dintre tradiţiile înţelepciunii [existente în] lume şi ştiinţa modernă. Pregătirea pentru prezentare m-a ajutat să rezum importanţa Căii Întreite, aşa cum o înţelesesem prin studierea spiritualităţii atonite şi prin ucenicia mea pe lângă părintele Maximos.

După cum afirmă înţelepciunea tradiţională a Sfinţilor Părinţi, am spus în faţa publicului, *Catharsisul* este esenţial pentru a ne ajuta să depăşim două obstacole fundamentale care ne ţin rupţi de cunoaşterea şi de vederea lui Dumnezeu. Cea mai importantă barieră este suma totală a patimilor şi a dorinţelor noastre lumeşti. Patimile sunt produsul fermecării şi înrobirii inimilor şi minţilor noastre

de către universul material vulgar și trecător, cu nenumăratele lui tentații și seducții.

A doua barieră fundamentală, care ne împiedică să-L cunoaștem pe Dumnezeu, este faptul că ne bizuim în exclusivitate pe simțuri și pe intelectul rațional în înțelegerea realității, pe care o echivalăm cu materia brută. Cea mai mare parte a filosofiei și a teologiei occidentale a căzut victimă acestei erori raționaliste și senzoriale.

Concentrându-ne în primul rând asupra lumii materiale, pierdem legătura cu Cerul. Pierdem relația cu Dumnezeu, de care s-au bucurat Adam și Eva înainte de Cădere sau Fiul Risipitor înainte de a se hotărî să părăsească palatul cerurilor. Această ruptură se află în inima dilemei noastre existențiale și este cauza tuturor tulburărilor și suferințelor psihice ulterioare.

Cum pot oamenii să vindece această ruptură și cum se poate ajunge la *Catharsis*? Răspunsul atonit este prin *askesis* sau exercițiu spiritual, [prin nevoință]. Cel care practică tot timpul nevoința este „ascetul" care, spre deosebire de concepțiile populare negative despre semnificația acestui cuvânt, este cineva angajat exclusiv în exerciții spirituale pentru a dobândi răsplata supremă reprezentată de *Theosis*. La fel ca și alergătorul de maraton al cărui corp este supus unui antrenament riguros și adesea dureros, tot așa și „ascetul" trebuie să se supună unui antrenament asemănător, sistematic și istovitor. Asemenea acțiuni pot părea de neînțeles, ba chiar masochiste, cuiva din afară.

După cum afirmă bătrânii atoniți, nevoința implică depășirea ispitelor simțurilor care țin mintea și inima înrobite în această lume a materiei vulgare. Călugării și călugărițele, precum și mirenii devotați trebuie să înlocuiască plăcerile culinare cu perioade de post sistematic ca formă de exercițiu spiritual, pentru a-și stăpâni patima lăcomiei. Călugării și călugărițele trebuie să înlocuiască, de asemenea, viața sexuală cu abstinența, pentru a-și elibera energia și a o redirecționa în mod exclusiv spre scopul mai înalt al stabilirii unei relații „erotice" cu Divinul. Posedarea obiectelor materiale trebuie să cedeze locul lipsei totale de proprietăți și sărăciei. Aspiranții novici trebuie să se

golească de toate dorinţele şi ambiţiile lumeşti şi să renunţe la orice poziţii sociale de putere şi de prestigiu pe care le deţin în societate.[59]

Creştinismul oriental oferă câteva cazuri dramatice din istorie, în care fiinţele [respective] au renunţat la mari averi şi la putere pentru o existenţă contemplativă deplină. Unul dintre aceste cazuri este Sfântul Sava, cel mai mare sfânt sârb, care a fost cândva rege al Serbiei. A renunţat la tron, s-a dus la Hilandar, mănăstirea sârbă de la Muntele Athos, şi apoi s-a întors în Serbia ca să-i slujească pe foştii lui supuşi în calitate de dascăl spiritual şi vindecător.

Mirenii trebuie să-şi dezvolte o anumită stare de eliberare lăuntrică faţă de posesiunile, de poziţiile şi de sentimentele exterioare care le conferă importanţă personală. Oamenii obişnuiţi care trăiesc în lume se pot, de asemenea, angaja în asceză, deoarece, conform învăţăturilor Sfinţilor Părinţi, viaţa însăşi este o formă de asceză. Când practici asceza, orice eveniment care se produce trebuie să fie văzut ca o „încercare" ce poate fi „exploatată" spiritual, pentru a se atinge smerenia, adevărata şi singura cale spre Dumnezeu. Smerenia sau depăşirea patimilor egoiste se poate atinge fie în contextul monahismului, fie în viaţa în lumea largă cu nenumăratele ei „încercări" pozitive şi negative. Căsătoria, de pildă, este considerată de Biserică drept o formă de asceză, o zonă în care ne transcendem ego-ul de dragul celorlalţi. Este o greşeală să considerăm căsătoria, aşa cum fac mulţi creştini tradiţional, spunea părintele Maximos, în primul rând şi mai ales ca un mijloc de procreare. Scopul primar al căsătoriei este asceza angajată între doi oameni, cărora li se cere să-şi depăşească individualitatea în urcuşul comun către Dumnezeu.

Când omul s-a golit de plăcerile şi de preocupările lumeşti şi atinge *kenosis*, mintea se poate umple de realitatea lui Dumnezeu. Cu ajutorul rugăciunii neîncetate, nu ne mai bazăm în exclusivitate pe raţiune şi pe intelect pentru a sesiza natura realităţii. Indiferent dacă trăim în lume sau într-o mănăstire, practicarea rugăciunii rămâne în centrul vieţii spirituale. Când începem o lucrare spirituală serioasă, avem nevoie, la modul ideal, de un îndrumător cu experienţă, de un duhovnic cu haruri Divine. Acest duhovnic preia îndatorirea

sacră a monitorizării sporirii duhovniceşti a novicelui şi îl ajută să navigheze printre nenumăratele obstacole pe care le va întâlni foarte probabil în acest gen de lucrare. Tradiţia atonită a păstrat acest sistem de „ucenicie", dar se pare că aceasta nu mai există nicăieri altundeva în mişcarea creştină. În absenţa unui duhovnic, mireanul poate fi călăuzit spiritual de tradiţia Bisericii. Poate, de asemenea, să studieze Biblia, precum şi vieţile şi învăţăturile sfinţilor. Sfinţii, repeta mereu părintele Maximos, sunt o făclie care ne ajută să navigăm pe calea spirituală. Ne pot învăţa cum să trăim şi cum să ne dezvoltăm acel tip de discernământ de care avem nevoie ca să facem deosebire între ceea ce este autentic şi ceea ce nu este autentic, între maestru sau sfânt şi falsul profet sau impostor, între îngeri şi demoni.

Am spus ascultătorilor mei din Montreal că ideea de *Catharsis* lipseşte în mod grav, este aproape total ignorată în Occident. Chiar şi în mişcarea spirituală umană New Age, care a înflorit în ultima vreme, se acordă puţină atenţie *Catharsisului* ca metodă de desprindere a minţii de preocupările egoiste şi de redirecţionare a ei către Divin. Cea mai mare atenţie s-a acordat transformării personale, atingerii stărilor de extaz şi dobândirii puterilor psihice. De aceea unul dintre darurile spirituale pe care le poate oferi Orientul creştin Occidentului contemporan, am afirmat, este metodologia *Catharsisului*, necesar pentru depăşirea cultului pentru narcisism.

Fotisis, iluminarea sufletului, am continuat eu argumentarea, nu se poate atinge numai prin efortul omenesc. *Fotisis* este consecinţa naturală a lucrării efectuate în stadiile precedente ale *Catharsisului* şi este oferită inimii ca un dar al Sfântului Duh. Numai în acest stadiu de *Catharsis* voinţa umană poate şi trebuie să fie angajată activ. *Fotisis*, ca un dar al Graţiei, este, printre altele, însăşi Sfânta Înţelepciune. În această stare, sufletul purificat, adică sfântul, devine un canal prin care Dumnezeu îşi dezvăluie Înţelepciunea, ceea ce reprezintă adevărata semnificaţie a „iluminării" sau *Fotisis*.[60]

Sfinţii Părinţi creştini ne învaţă că sufletul care a fost purificat de patimile egoiste şi a ajuns în stadiul de *Fotisis* este, de regulă, înzestrat cu daruri ale spiritului cum ar fi viziunea profetică, puterea de

vindecare, clarviziunea şi alte aşa-numite capacităţi „paranormale" care par să încalce legile cunoscute ale fizicii. Dar cea mai importantă semnificaţie a lui *Fotisis* este aceea de viziune şi trăire a Luminii Necreate, a luminii Divine a lui Dumnezeu. Este experienţa mistică a lui Moise pe Muntele Sinai, a lui Iisus pe Muntele Tabor, a apostolilor la Cincizecime şi a tuturor sfinţilor de-a lungul vremurilor.

În 1994, înainte de încetarea sa din viaţă, bătrânul Paisie i-a mărturisit unui ieromonah, cunoştinţa lui apropiată, această experienţă extraordinară pe care o avusese cu Lumina Necreată, care este frecventă şi în alte relatări [ale sale]: „Într-o noapte, în timp ce eram în chilia mea şi rosteam *Efche*, Rugăciunea lui Iisus, a povestit el, „am început să mă simt copleşit de o bucurie cerească. Chilia mea întunecoasă, luminată numai de o singură lumânare, a început treptat să se umple cu cea mai frumoasă lumină alb-albăstrie. La început, lumina era foarte intensă, dar după aceea ochii mei s-au obişnuit cu această strălucire. Se manifesta Lumina Necreată! Am rămas în această stare câteva ore şi am pierdut orice senzaţie legată de lumea materială. Trăiam într-o lume diferită, spirituală, foarte deosebită de această lume a carnalităţii.

În timp ce eram în această stare, am avut viziuni cereşti şi am trăit experienţe extraordinare. Fără să-mi dau seama, au trecut multe ore. Apoi Lumina Necreată a început să slăbească. Îmi era foame şi am mâncat o bucată de pâine uscată. Îmi era sete şi am băut nişte apă. Eram obosit şi m-am aşezat jos să mă odihnesc. Mă simţeam ca un animal şi regretam că nu sunt diferit de animalele sălbatice. Această smerenie firească se născuse în mine ca o consecinţă a schimbării condiţiei mele. Din condiţia spirituală în care eram, intrasem în aceasta şi, sesizând diferenţa, nu-mi mai rămânea mare lucru de făcut decât să mă condamn şi să mă urăsc.

Când am ieşit în curte, am crezut că era noapte cu lună plină. Nu departe de mine, locuia un alt frate în schitul lui. M-am dus acolo şi l-am întrebat cât este ceasul. Era zece dimineaţa. Lumina Necreată era atât de intensă, încât mi s-a părut că, pe lângă ea, lumina zilei era ca noaptea, iar Soarele ca Luna! "[61]

Experienţa Luminii Necreate poate îmbrăca şi alte forme. Poate genera fenomene de vindecare dramatică şi poate servi ca scut împotriva unor pericole exterioare. Un caz extraordinar este cel criticului de artă Piotr Andreevici Strelţov, care a intrat la Mănăstirea Optina şi a devenit ieromonah cu numele de părintele Arsenie. În timpul terorii staliniste, părintele Arsenie a fost exilat în Siberia într-un gulag, unul dintre acele vestite lagăre de muncă. Timp de nouăsprezece ani, între 1939 şi 1958, în cele mai vitrege condiţii, charismaticul părinte Arsenie a adus vindecare şi consolare multor deţinuţi, inclusiv comunişti şi criminali înrăiţi. Mulţi dintre aceşti deţinuţi, mişcaţi de acţiunile lui de bunătate şi de altruism, s-au transformat şi au devenit ucenicii lui. Episodul cel mai dramatic a avut loc atunci când părintele Arsenie şi un tânăr deţinut pe nume Alexei au fost închişi într-o baracă neîncălzită, construită din plăci de fier. Erau pedepsiţi să rămână acolo 48 de ore la temperaturi de -35°C. În realitate, erau condamnaţi la o moarte crudă. Două zile mai târziu, când au deschis uşa, gardienii se aşteptau să găsească două cadavre congelate. După cum susţine biograful lui, în momentul în care gardienii închiseseră uşa, părintele Arsenie îl sfătuise calm pe tovarăşul lui să profite de această ocazie ca să se roage pe faţă, fără teamă. Apoi a început să se roage imediat foarte intens. Alexei, care nu era religios, a crezut că părintele Arsenie îşi pierduse minţile. Începea să simtă cum îi îngheaţă corpul şi se pregătea să moară. Spaţiul era plin de vocea părintelui Arsenie care se ruga. Dintr-odată, totul s-a schimbat. Întunericul, frigul, amorţeala, durerea şi frica au dispărut. Alexei se uita la el şi nu-i venea să-şi creadă ochilor. Celula de izolare devenise spaţioasă şi foarte luminoasă, iar interiorul ei semăna cu o biserică. Părintele Arsenie purta acum veşminte strălucitoare şi se ruga cu voce tare, cu braţele ridicate în sus. De o parte şi de alta a părintelui Arsenie stăteau doi tineri chipeşi, care purtau un costum strălucitor. Alexei s-a ridicat în picioare. Trupul i se încălzise, putea să respire liber, îşi simţea inima plină de bucurie. A început atunci să se roage împreună cu părintele Arsenie, simţind prezenţa lui Dumnezeu alături de ei. Lui Alexei i-a trecut de două ori prin minte gândul că erau pe moarte

şi că ajunseseră într-un fel de stare de delir. Dar totul părea altfel, totul părea absolut real. Atunci părintele Arsenie i-a spus să se culce şi să doarmă, în timp ce el va continua să se roage. La un moment dat, a auzit strigăte şi bătăi în uşă. Alexei a deschis ochii şi a văzut că părintele Alexei tot se mai roagă. Cei doi tineri i-au binecuvântat şi au dispărut imediat. Lumina a scăzut treptat şi s-au trezit din nou în celula îngustă şi îngheţată. Când au deschis uşa, gardienii au încremenit. În locul unor cadavre îngheţate i-au găsit pe amândoi în picioare cu zâmbete senine şi împăcate pe chip. „Suntem în viaţă", i-a anunţat simplu părintele Arsenie pe gardienii muţi de uimire, refuzând să le dea alte explicaţii.[62] Aici este important de notat că oricine poate avea experienţa Luminii Necreate, indiferent de nivelul lui [duhovnicesc actual]. Alexei nu era credincios, totuşi trăise experienţa Luminii Necreate, care nu numai că îi salvase viaţa, dar îl schimbase ca om. Saul îi persecutase pe creştini, până când căzuse de pe cal pe drumul spre Damasc şi fusese orbit temporar de strălucirea Luminii Necreate. Această experienţă îl făcuse să împlinească extraordinara misiune istorică a [sa ca] Sfântul Pavel, apostolul popoarelor.

După ce darurile Graţiei pogoară asupra unui om prin *Fotisis*, următoarea destinaţie şi destinaţia finală a călătoriei sufletului este *Theosis*. Acest stadiu este mai presus de toate stadiile şi sfidează înţelegerea omenească. Potrivit tradiţiei Sfinţilor Părinţi şi a creştinismului, în general, sufletul individual nu îşi pierde unicitatea când se întoarce la Dumnezeu. Nu se contopeşte cu Dumnezeu în aşa fel încât autonomia lui să fie compromisă sau distrusă. Fiul risipitor nu-şi pierde identitatea atunci când se întoarce la Palat. Dimpotrivă, aduce cu el în noua sa stare deificată experienţele acumulate în timpul şederii lui în lume.

Acest punct, în mod deosebit, poate fi una dintre diferenţele fundamentale dintre spiritualitatea bătrânilor creştini şi anumite credinţe budiste referitoare la destinaţia finală a sufletului omenesc. Din perspectiva bătrânilor creştini, prin *Catharsis* se anihilează nu conştiinţa de sine a „eului", ci suma totală a pasiunilor egoiste, care obstrucţionează vederea lui Dumnezeu. Deşi Sfântul Serafim din

Sarov avea o relaţie unică cu Dumnezeu, el continua să fie autonom în cadrul acestei unicităţii, ca un suflet conştient de sine, în persoana Sfântului Serafim, care slujeşte planul lui Dumnezeu. Când spunem aceasta, trebuie să reţinem că cea mai bună dintre toate tradiţiile înţelepciunii ne avertizează că natura destinaţiei finale a călătoriei noastre spirituale este dincolo de orice noţiuni, dogme și credinţe elaborate de om. De aceea, indiferent ce spunem despre Dumnezeu și despre *Theosis* este a priori insuficient, dacă nu fals. Cu toate aceste limitări inerente în înţelegerea lui *Theosis*, adepţii spirituali, marii sfinţi și teologii contemporani au încercat să ne ajute să aruncăm o privire asupra acestui mister suprem al destinului uman. „Divinizarea individului este darul suprem al harului Sfântului Duh", scrie un mare teolog, care îşi bazează lucrările pe mărturiile experienţelor avute de sfinţii de frunte ai Bisericii.[63] Cei care ating [stadiul de] *Theosis* suferă schimbări nu numai în minte şi în suflet, ci şi în corp. Astfel de persoane uită de nevoile obişnuite ale corpului – cum sunt hrana şi somnul –, deoarece nu simt necesităţile şi imboldurile fizice ale oamenilor obişnuiţi. Aceşti oameni nu mai sunt supuşi legilor fizice şi limitaţi de acestea la fel ca oamenii obişnuiţi. „Sufletul lor a gustat din profunzimea Erosului Divin şi din dulceaţa darurilor mentale și de aceea nu poate rămâne la ceea ce a realizat până acum, ci merge mai departe spre tărâmurile cereşti."

În sfârşit, învăţătura Sfinţilor Părinţi despre *Theosis* are o dimensiune socială. „*Theosis* nu trebuie văzută în contextul bucuriei personale, egocentrice. Sfinţii Părinţi subliniază adesea că persoana care a cunoscut *Theosis*, chiar dacă a atins perfecţiunea întru un Dumnezeu perfect şi s-a unit cu cele mai înalte puteri angelice ale heruvimilor şi serafimilor, nu rămâne în această stare de bucurie. Ea devine, în schimb, un emisar al Sfântului Duh, alegând să trăiască printre semenii săi slujindu-i cu vorba și cu fapta, precum apostolii. O persoană ca aceasta, care a cunoscut *Theosis*, trăieşte într-o continuă contemplare a lui Dumnezeu şi astfel este capabilă să-i călăuzească şi pe alţii spre salvare şi spre *Theosis*".[64]

După prezentarea mea de la Montreal despre Calea Întreită, profesorul John Rossner,[65] pe care l-am menţionat mai înainte, a luat cuvântul şi a adăugat şi el câteva comentarii cu privire la viaţa şi practicile călugărilor şi ale pustnicilor.

„Aceste practici se bazează pe credinţa că este important să ne depărtăm de lume şi de atracţiile ei, ca să dobândim Duhul Sfânt. Aceasta este calea pustnicului prin istorie. Reţineţi că scopul acestor oameni nu este să devină membri ai comunităţii monastice, ai unei frăţii. Mănăstirile din Occident se concentrează pe viaţa în comun. În schimb, în mănăstirile orientale, accentul se pune pe altceva. Mănăstirile sunt comunităţi numai în sens secundar. Accentul se pune pe legătura dintre individ şi Cer – care reprezintă preocuparea centrală – nu pe legătura dintre membrii mănăstirii. De regulă, pustnicii vin la mănăstire numai ca să participe la Sfânta Liturghie, dar continuă să trăiască separat, în peşterile lor. Au creat mănăstiri în care pot mânca împreună, pentru că este mai simplu aşa. Se străduiesc a dobândi cunoştinţe şi înţelepciune care vin nu din procese logice, ci de la niveluri supraconştiente, şi aceasta se întâmplă atunci când mintea se opreşte, aşa cum este cazul în yoga şi în budism. Lama şi călugării şi călugăriţele trăiesc separat unii de alţii în aceste tradiţii noncreştine şi nu pot merge unii în mănăstirile altora din aceleaşi motive ca şi în mănăstirile creştine. Dar, dacă noi nu vom înţelege acest lucru, dacă vom impune conceptele noastre nord-americane din secolul al XX-lea la ceea ce se întâmplă acolo şi vom respinge totul, vom avea, cu toţii, numai de pierdut. Nu putem accepta acest stil de viaţă, deoarece suntem într-o situaţie diferită. Trăim în lumea modernă. Dar, din când în când, tot trebuie să ne retragem din ea şi să sondăm această relaţie interioară cu Cerul. Marile miracole ale sfinţilor se produc ca urmare a acestei relaţii."

Oare de ce intelectualii occidentali, istoricii religiei şi teologii nu cunosc învăţăturile părinţilor creştini despre Calea Întreită, m-am întrebat eu. De exemplu, de ce a declarat atât de frustrat influentul şi controversatul episcop anglican din Newark, dr. John Spong, că, „atunci când Comisia Anglicană se întoarce atât de mult spre dreapta,

se unește cu un protestantism fundamentalist strident, un romano-catolicism învechit și o *tradiție ortodoxă irelevantă* [italicele îmi aparțin], ca expresii majore ale creștinismului la începutul secolului al XXI-lea... Nu văd nicio speranță pentru viitorul creștinismului în niciuna dintre ele. Sunt foarte puține lucruri în aceste tradiții conservatoare cu care mă pot identifica".[66]

Episcopul Spong pare să fie un raționalist, un teolog radical care nu arată niciun interes față de existența tradiției mistice și a miracolului Sfinților Părinți și nici nu este conștient de existența lor. Judecă, așadar, creștinismul pe baza modului în care este reprezentat în biserici, nu de Biserica mistică întrupată în viețile sfinților. Nu este singur printre teologii, istoricii și filosofii occidentali care gândesc critic și oferă acest tip de evaluare a aspectelor externe ale tradiției creștine. Interesul lor se îndreaptă spre etică, justiție socială și reformă. Indiferent cât de binevenite sunt aceste cercetări, acestea nu sunt, din câte înțeleg eu, căi spre iluminarea mistică. Problema pe care am încercat s-o studiez eu este de ce nu iau în considerare acești cercetători sau de ce sunt dispuși să ignore întreaga tradiție mistică creștină? Sunt întrebări pe care le-au ridicat studenții mei la un seminar de sociologie a religiei pe care l-am ținut în următorul an universitar.

Răspunsul sociologic, le-am explicat studenților, este modul în care s-a dezvoltat creștinismul în cadrul parametrilor istorici ai Imperiului Roman. Constantin, împăratul din secolul al IV-lea, a luat câteva decizii fundamentale, care au avut un impact de durată asupra civilizației și a creștinismului occidental. La mijlocul secolului al IV-lea, a ridicat creștinismul de la statutul de sectă persecutată la acela de religie oficială a Imperiului Roman. De atunci, creștinismul și iudaismul din care a luat naștere, alături de filosofia greacă și de legea romană, a devenit al treilea pilon cultural care a susținut ceea ce înțelegem noi prin civilizație occidentală. Politeismul anticilor a fost înlocuit cu Dumnezeul unic și singur al lui Israel, cele Zece Porunci au devenit temelia etică a Occidentului. După aceea Constantin și-a mutat capitala de la Roma la Constantinopol, atunci când a înțeles că Roma era vulnerabilă în fața triburilor barbare din Nord. Mutarea

capitalei în „noua Romă" a fost o decizie strategică fundamentală care a afectat cursul istoriei occidentale. A permis Imperiului să mai dureze încă o mie de ani. Vechea Romă era prea marcată de trecutul păgân. Constantinopolul era un nou început, un oraş fără istorie, întemeiat exclusiv pe noua religie.

În timp ce teritoriile de răsărit ale Imperiului, cunoscute sub numele de Bizanţ, au înflorit şi au prosperat, infrastructura socială şi politică a părţii occidentale a Imperiului s-a prăbuşit în cele din urmă sub loviturile invaziilor germanice. Biserica Romană a rămas singura instituţie organizată care ţinea laolaltă societatea occidentală europeană barbarizată şi fragmentată politic. Asupra Europei a coborât Epoca Întunericului, ceea ce nu s-a întâmplat în Bizanţ, iar acesta este un punct important pe care istoricii occidentali l-au trecut adesea cu vederea. Este interesant de notat că, în Evul Mediu, Constantinopolul a fost principalul centru cultural al unui număr de peste un milion de oameni, în timp ce Parisul avea numai câteva mii de locuitori. Aşa descria un istoric medieval condiţiile predominante din Occident.

Conducerea de care era atât de mare nevoie în societatea occidentală dezorganizată a secolului al VI-lea nu putea veni, iniţial, decât de la Biserică, deoarece aceasta avea sub influenţa ei pe aproape toţi ştiutorii de carte din Europa şi cele mai puternice instituţii ale vremii. Dar şi Biserica a avut foarte mult de suferit din cauza invaziilor germanice. Episcopii îşi identificau interesele cu cele ale nobilimii laice şi erau adesea rude cu regii şi cu cei mai puternici aristocraţi. Clerul secular era în general ignorant, corupt şi incapabil să facă faţă problemei creştinării unei societăţi care rămăsese în mare parte păgână, în ciuda convertirii în masă a războinicilor germani la creştinism. Cele mai detestabile superstiţii păgâne au fost altoite pe creştinismul latin… La începutul secolului al VII-lea, disciplina ecleziastică din Galia era într-o stare de haos, iar problema cea mai dificilă era să existe suficienţi ştiutori de carte, [fie şi la nivel] rudimentar, pentru a putea păstra liturghia şi doctrinele creştinătăţii latine… Biserica latină a fost salvată de la dispariţie şi civilizaţia europeană odată cu

ea de două instituţii ecleziastice, singurele care aveau puterea şi eficacitatea de a face faţă şi de a impresiona barbarismul înconjurător: clerul oficial (adică monahii) şi papalitatea.[67]

Aceste evoluţii istorice au semnalat începutul preocupării Bisericii Occidentale pentru gestionarea acestei lumi în aşa măsură, încât uneori însuşi Papa participa la expediţii militare şi punea mâna pe sabie cu aceeaşi uşurinţă cu care o punea pe Evanghelie. Era o evoluţie înspăimântătoare pentru călugări şi pustnici, care obiectau împotriva oricărei forme de violenţă. „Biserica Bizantină nu accepta că scopul scuză mijloacele (afirmând chiar că uciderea soldaţilor inamici în luptă este un păcat), ceea ce a dus la sentimentul că nimeni nu se putea angaja în politică, în război sau în comerţ fără să se mânjească moral. Aceasta i-a pus pe bizantini într-o situaţie oarecum dezavantajoasă faţă de negustorii occidentali, de cruciaţi sau de luptătorii musulmani ai războiului sfânt."[68]

În timp ce instituţiile politice şi militare ale părţii vestice a Imperiului s-au prăbuşit, infrastructura socială şi politică generală a părţii răsăritene a Imperiului Roman a rămas relativ intactă. Diverșii împăraţi au continuat să gestioneze afacerile acestei lumi, comiţând adesea crime atroce împotriva duşmanilor lor, în timp ce Biserica a rămas străină de această lume, atât în practica, cât şi în orientarea ei teologică, îndeplinindu-şi rolul de conştiinţă a Imperiului şi servind adesea drept contragreutate împotriva caracterului arbitrar al puterii imperiale. Elementul mistic din creştinismul răsăritean (Calea Întreită), care a supravieţuit până în zilele noastre în unele comunităţi monastice, poate fi atribuit, aşadar, faptului că, în Bizanţ, Biserica, spre deosebire de omoloaga sa din Occident, nu a exercitat o putere politică şi o autoritate directe asupra societăţii. Existau limite clare şi definitive între sfera ecleziastică, religioasă, pe de o parte, şi statul imperial, pe de altă parte. Împăratul, ca „reprezentant al lui Hristos" pe pământ, considera că rolul lui primordial este salvarea şi protejarea creştinătăţii ortodoxe. Cu sprijin economic şi politic deplin din partea statului, călugării au fost lăsaţi în pace în mănăstirile lor,

ca să-şi concentreze toate energiile şi toată atenţia asupra cercetării sistematice a vieţii spirituale lăuntrice şi a scopurilor de deasupra lumii acesteia. În timp ce creştinismul occidental s-a orientat mai mult spre această lume, creştinismul răsăritean a rămas monastic şi eremitic în caracter.

Funcţia esenţială a călugărilor şi a călugăriţelor era căutarea sfinţeniei. Poate că mănăstirile bizantine acordau mai puţin timp studiului, învăţăturii şi educaţiei decât omoloagele lor occidentale, dar luau în serios obligaţia ospitalităţii şi sponsorizau lucrări de caritate, înfiinţau spitale, orfelinate şi case pentru săraci. Încă cel mai mare accent era pus pe renunţarea la lume, aşa cum demonstrează admirabil mănăstirile de la Meteora, cocoţate în vârful stâncilor abrupte din Munţii Tesaliei, sau extraordinara republică monastică de la Sfântul Munte Athos.[69]

Evoluţia istorică diferită a părţilor de vest şi de est a Imperiului Roman a dus probabil la apariţia a două orientări distincte în teologia creştină. Tipul care s-a dezvoltat în Occident se bazează pe gândirea lui Aristotel, precursorul filosofic al revoluţiei ştiinţifice şi filosoful preocupat în primul rând de cercetarea acestei lumi. Dumnezeu ca *Primum movens*, susţine Aristotel, poate fi cunoscut şi dovedit prin studierea naturii şi prin deducţii filosofice, logice. Sfântul Toma de Aquino, cel care l-a făcut cunoscut pe Aristotel în Occident, a fost catalizatorul Bisericii Romano-Catolice în adoptarea filosofiei aristotelice şi transformarea ei în orientarea centrală a teologiei catolice. Teologia occidentală, aderând la această orientare, a plantat, de fapt, seminţele revoluţiei ştiinţifice şi ale creşterii raţionalismului, care au pavat drumul spre lumea seculară modernă aşa cum o cunoaştem noi. Dar această perspectivă „scolastică" era în contradicţie cu aceea a creştinismului oriental, care credea că Dumnezeu nu poate fi cunoscut decât prin practica spirituală şi prin iluminarea mistică directă.

În cele din urmă, creştinătatea şi creştinismul s-au împărţit formal în Biserica Romană şi cea Răsăriteană, prin Marea Schismă din 1054. De atunci, cele două „creştinătăţi" au mers pe căile lor radical diferite şi separate. Creştinismul occidental a cunoscut alte convulsii

radicale, care au dus la o secularizare și mai mare. La mijlocul secolului al XVI-lea, Martin Luther a bătut în cuie pe ușa bisericii sale cele „Nouăzeci și cinci de teze", care au lansat revoluția împotriva Papei. Odată cu apariția protestantismului, monahismul ca instituție a fost desființat de tot, la fel ca și practica venerării sfinților, care slujiseră prin tradiție drept făclii pe calea către *Theosis*. Așa cum spunea părintele Maximos, era ca și când s-ar fi „smuls inima din pieptul creștinismului".

Pe lângă repudierea culturală a vieții în izolare, protestantismul i-a îndrumat pe credincioși să-și exprime credința printr-un „ascetism în această lume", o orientare spre o acțiune disciplinată și rațională în *interiorul* lumii. Așa cum a arătat marele sociolog german Max Weber[70], această reorientare a culturii occidentale a avut drept consecință neintenționată dezvoltare a unei „etici protestante a muncii", care a jucat un rol fundamental în revoluționarea lumii, deschizând porțile pentru capitalismul modern și pentru revoluția industrială.

Cu ajutorul unei abordări în primul rând raționale, scolastice a lui Dumnezeu și prin marginalizarea Căii Întreite, creștinismul occidental a purtat o luptă pierdută de la bun început cu știința, care în cele din urmă a ajuns să fie văzută de mulți gânditori occidentali de frunte drept o alternativă a religiei. Tradiția intelectuală occidentală din Evul Mediu a fost stimulată de un spirit neîncetat de frondă împotriva religiei, care era identificată și echivalată cu înapoierea socială și cu politica reacționară.

Pe de altă parte, creștinismul oriental a rămas până de curând rupt de influențele seculare și izolat de acestea, în primul rând din cauza căderii Constantinopolului sub turci, în 1453, și a căderii Rusiei ortodoxe sub stăpânirea comuniștilor, în 1917. O consecință a acestei hibernări culturale și a izolării față de evoluția istorică occidentală a fost păstrarea tradiției monahale creștine răsăritene, ceea ce a salvat până în zilele noastre Calea Întreită și instituția „îndrumării duhovnicești". Acestea sunt produse ale existenței milenare a Bizanțului uitat și defunct din punct de vedere istoric.

Date fiind caracteristicile sociale şi culturale ale statului bizantin şi ale societăţii bizantine, a existat posibilitatea formării unei orientări „înduhovnicite", îndreptată spre lumea de dincolo, stare despre care Max Weber presupunea că există numai în societăţile asiatice. Aceasta este versiunea mistică a creştinismului, pe care Bizanţul o poate oferi epocii prezente, postmoderne, seculare, şi anume restaurarea „ochiului intuiţiei" ca o cale spre cunoaştere la fel de legitimă ca şi ştiinţa sau „ochiul simţurilor" şi filosofia sau „ochiul minţii". Le-am spus studenţilor mei că moştenirea Bizanţului şi darul acestuia pentru epoca modernă ar putea fi Calea Întreită, în paralel cu darul creştinismului occidental pentru epoca modernă, care a fost dezvoltarea ştiinţei, gândirea socială critică şi democraţia modernă.

16
Doxologia păcii

M-am întors în Cipru de Crăciun și din nou în următoarele două veri. De fiecare dată când mă duceam acolo, petreceam mai multe zile la Mănăstirea Panagia, ca să mai discut cu părintele Maximos. În afară de cercetările mele, care impuneau alte contacte cu călugărul atonit, retragerea periodică la mănăstire devenise o nevoie psihologică și spirituală pentru mine. Cele câteva zile pe care le petreceam în peisajul acela calm mă făceau să mă simt reînnoit și revigorat spiritual. Mă simțeam ca și când aș fi avut un al doilea cămin și le eram recunoscător călugărilor și călugărițelor care își dedicaseră viața lui Dumnezeu și, făcând acest lucru, păstraseră monahismul. Salvaseră tradiția spirituală creștină și mențineau această instituție vitală pentru noi, ceilalți, care trăiam în pragul secolului al XXI-lea. „Toată lumea ar trebui să aibă acces la o mănăstire pentru o reînnoire spirituală periodică și ca antidot pentru alienarea și lipsa de sens din epoca modernă", am notat în jurnalul meu în timpul zborului de la Amsterdam la Larnaka.

Perioada Crăciunului din 1999 a fost diferită. Am sosit pe insulă la 29 decembrie, când omenirea era îngrijorată în legătură cu sosirea noului mileniu. În multe minți se instalaseră temeri legate de „virusul Y2K". Vor recunoaște calculatoarele anul 2000? Se va prăbuși lumea în haos? Va rămâne lumea așa cum am cunoscut-o? Liniile aeriene și-au anulat zborurile din 1 ianuarie, ca măsură de precauție. Priete-

nii rezonabili din Maine ne-au sfătuit să stăm pe loc şi să ne facem provizii de alimente, benzină şi apă pentru un număr mai mare de zile. O fostă colegă, care se pricepea la calculatoare, a prezis că urma o derută globală, sfătuindu-ne să facem pregătiri cât mai repede şi să ne aşteptăm la tot ce poate fi mai rău. Mi-a dat mai multe articole scrise de experţi, ca să mă convingă de gravitatea situaţiei.

- În decembrie, a prezis ea, nu vor mai exista baterii în magazine.

Pe de altă parte, Emily, întotdeauna optimistă şi activistă pentru pace, petrecuse mai multe luni anul precedent în Cipru în calitate de consultant pentru a înfiinţa „satul ecopacifist" care, cu toate tensiunile politice locale, devenea o realitate. Lăsând la o parte orice îngrijorări legate de Y2K, se dusese în Nepal la un proiect de plantat copaci şi ca să se întâlnească cu fiica noastră, Vasia, care era acolo în cadrul unui program de un semestru în străinătate pentru a studia cultura tibetană. Abia aşteptau să petreacă un timp împreună ca o „conexiune mamă-fiică" şi intenţionau să întâmpine noul an cutreierând prin Himalaya.

Eu ţineam pumnii, spuneam rugăciuni pentru siguranţa lor şi am avut grijă să sosesc în Cipru înainte de încheierea secolului. Între timp, mass-media era suprasaturată de profeţiile lui Nostradamus şi de prevestiri astrologice despre catastrofe masive. Cei mai zeloşi credincioşi descoperiseră Apocalipsa Sfântului Ioan şi numărul 666. Erau obsedaţi de Antihrist, Armaggedon şi aşteptau emoţionaţi, ba chiar cu bucurie să-L vadă pe Hristos, după ce învinsese forţele întunericului, să coboare din nori sunând din trâmbiţe. În ceea ce îi privea, cu cât acest scenariu se împlinea mai repede, cu atât mai bine.

Plănuisem să petrec revelionul la Nicosia, cu sora mea Maroulla, artistă autodidactă, şi cu Vasos, cumnatul meu, inginer de telecomunicaţii pensionar. Casa lor era un adevărat „concentrator" de activităţi umane. Rude, prieteni şi cunoştinţe veneau şi plecau la orice oră din zi, situaţie care îl făcuse pe tata să declare că „asta nu e casă, ci ambasadă". Cipru nu putea fi mai diferit de Maine şi adoram acest contrast. Casa mereu deschisă a surorii mele fusese un punct de referinţă şi un pilon al stabilităţii şi continuităţii în viaţa mea, ajutându-mă să

menţin legăturile cu insula, indiferent de cât de mulţi ani petrecusem departe de ţară. Făceam parte din generaţia norocoasă de imigranţi care ajunsese la maturitate în epoca avioanelor cu reacţie. Unchii mei, care emigraseră în SUA înainte ca avioanele să brăzdeze cerul, nu au mai venit niciodată înapoi să-şi viziteze patria.

Din fericire, lipsa oricărei îngrijorări pe insulă în legătură cu trecerea în noul mileniu mi-a atenuat propriile nelinişti. Ciprioţii erau prea preocupaţi de disputa greco-turcă pentru a-şi mai bate capul şi cu Y2K. Abia aşteptam sărbătorirea fără griji a Anului Nou. Se vor aduna mai mulţi prieteni şi rude, inclusiv cei trei copii ai surorii mele şi patru nepoţi, ca să întâmpine sosirea noului an. Aveau să fie prezenţi şi Thomas cu Niki şi eram nerăbdător să-i revăd. Între timp, amândoi deveniseră vizitatori obişnuiţi ai Mănăstirii Panagia şi sprijinitori entuziaşti ai părintelui Maximos. Aveam multe de discutat de la acea întâlnire revelatoare pe care o avusese Thomas cu părintele Maximos acum trei ani, când îmi începusem cercetările.

Aveam intenţia să mă duc la mănăstire în prima săptămână din ianuarie şi să stau câteva zile acolo înainte să mă întorc la Maine pentru semestrul de iarnă. Dar planurile mele s-au schimbat brusc, când am vorbit la telefon cu Stephanos. În noaptea de 31 decembrie urma să fie o veghe de noapte (*agrypnia*) la catedrala principală din Limassol, care va începe la ora opt şi jumătate seara şi se va încheia în primele ore ale dimineţii următoare. Se va oficia o liturghie specială pentru a întâmpina noul mileniu, iar părintele Maximos fusese rugat să conducă slujba.

- N-aş rata-o pentru nimic în lume, dacă aş fi în locul tău.

Oricât de mult îmi doream să petrec noaptea de sărbătoare cu sora mea, cu familia şi prietenii noştri, am simit că nu pot rata această oportunitate unică. După ce mi-am învins şovăiala iniţială, m-am urcat în maşină şi am plecat la Limassol. Din fericire, sora mea a dat dovadă de multă înţelegere şi mi-a sprijinit întru totul decizia.

Am ajuns la Limassol la începutul serii ultimei zile a mileniului, iar mintea mea s-a întors la îngrijorările legate de Y2K şi de eventualele dezastre globale iminente. Nu era nevoie să recurg la Nos-

tradamus pentru un scenariu care includea sfârşitul pământului aşa cum îl cunoşteam noi. De mai mulţi ani, oameni de ştiinţă raţionali, filosofi şi specialişti ai mediului ne avertizau în legătură cu posibile dislocări masive şi tulburări produse de modernitate. Din păcate, ca specie, descuiaserăm secretele naturii fără a dezvolta şi înţelepciunea necesară pentru a face faţă demonilor pe care îi eliberaserăm. Drept urmare, în timpul secolului nostru atât de progresist, cel mai sângeros dintre toate, peste o sută de milioane de oameni muriseră în războaie globale şi regionale, o cifră de cincisprezece ori mai mare decât cea [echivalentă din] secolul al XIX-lea.[71] Am amintit că regretatul Arthur Koestler scrisese odată că, de la Hiroshima încoace, omenirea a trăit un timp împrumutat. Voia să spună că, pentru a înţelege acest adevăr uluitor, ar trebui să începem să măsurăm timpul din 1945, anul acelui eveniment dramatic.[72] Îşi vor ţine ruşii şi americanii rachetele în silozuri sau le vor da drumul din greşeală şi vor declanşa Apocalipsa chiar acum? Aceasta era una dintre temerile majore ale savanţilor nucleari şi ale experţilor în computere, în timp ce reflectau la trecerea în noul secol. Acest gen de reflecţii mă făcuse să renunţ la sărbătorile lumeşti ale noului mileniu şi să mă duc la *agrypnia* cu părintele Maximos pentru o doxologie a păcii.

Era exact ora 8:30 seara când m-am întâlnit cu Stephanos şi cu Erato, care mă aşteptau pe treptele Catedralei Katholike din centrul oraşului Limassol. Mi s-a spus că părintele Maximos stătea de vorbă cu pelerinii în confesional, o cămăruţă lipită de biserică. Stephanos mi-a spus că părintele Maximos nu era foarte mulţumit, deoarece spovedania nu făcea parte din programul lui din acea seară. Dar apăruseră mai mulţi oameni la biserică şi doriseră să stea de vorbă cu el faţă în faţă ca să se spovedească, iar el simţise că este de datoria lui să-i vadă. Era o parte din tradiţia atonită pe care încerca s-o menţină şi în Cipru, o sarcină din ce în ce mai greu de dus la îndeplinire, dată fiind popularitatea lui în continuă creştere. Urma să vină la slujba lungă după ce toţi se vor spovedi şi îşi vor uşura păcatele.

Am fost surprins să văd atât de mulţi oameni la *agrypnia*. Biserica era plină. Dată fiind importanţa sărbătorilor seculare de Anul

Nou, acest fenomen era câte se poate de neobişnuit şi un semn al reputaţiei crescânde a părintelui Maximos pe insulă.

Ne-am aşezat în mijlocul catedralei mari, cu cupola ei bizantină, înaltă. Nu era altă lumină decât cea de la lumânările aprinse de pelerini în faţa icoanelor. Abia distingeam feţele oamenilor în întuneric. M-am uitat de jur împrejur ca să văd dacă este aprinsă vreo lumină electrică, pentru a-mi putea da seama dacă vom mai avea electricitate după miezul nopţii. Am observat una la altar şi am decis că aceasta va fi ca un semnal pentru mine. Dacă rămânea aprinsă, totul va fi bine.

La trei sute de metri dincolo de biserică, în piaţa centrală, se făceau pregătiri pentru sărbătorirea zgomotoasă a întâmpinării noului mileniu. Era un mare contrast cu liniştea şi solemnitatea slujbei care se desfăşura în interiorul catedralei. Cântăreţii au început ca de obicei cu recitările lungi din Psalmii lui David, preotul a început să mişte ritmic cădelniţa înainte şi înapoi, umplând biserica cu mireasma cunoscută şi intensă de tămâie.

Orele treceau una după alta cu cântări şi imnuri, care trezeau de sute de ani sensibilităţile spirituale şi estetice ale credincioşilor. În timp ce ascultam slujba neîntreruptă, când aşezat, când în picioare, nenumărate gânduri îmi treceau prin minte. Nu m-am simţit nicio clipă obosit sau plictisit datorită cântărilor antifonice ale celor două grupuri de cântăreţi, unul aflat în partea din dreapta a bisericii, celălalt în stânga. Părintele Maximos susţinea că versurile şi muzica Bisericii Răsăritene fuseseră create de Sfinţii Părinţi în stare de inspiraţie Divină. Acesta este motivul pentru care te simţi întinerit de aceste imnuri, şi nu plictisit, indiferent de câte ori le auzi, cu condiţia ca interpreţii să ştie cum să le cânte. Când cineva îl întreba de ce este nevoie de *agrypnia* prelungite şi de cântări, părintele Maximos răspundea:

- Pâinea se coace cu încetul.

Voia să spună că este nevoie de timp până ca omul să intre în atmosfera mistică necesară pentru a deveni receptiv în plan spiritual. Aceasta este funcţia slujbelor lungi pe care oamenii cu înclinaţie spre gândirea raţională le înţeleg şi le suportă cu greu. Nu este de mirare

că în Occident, unde raționalismul a devenit triumfător, liturghia a fost scurtată considerabil și a fost înlocuită de predici.

Este foarte posibil ca experiența estetică a slujbelor și a liturghiei Bisericii Răsăritene să fi fost cea care a ajutat-o să supraviețuiască de-a lungul secolelor, deoarece tocmai aspectul estetic al Sfintei Liturghii este, după cum se spune, ceea ce i-a convertit pe ruși, pe ucraineni și pe ceilalți europeni răsăriteni la creștinismul ortodox. În secolul al X-lea, prințul Vladimir din Kiev, un domnitor afemeiat și petrecăreț, a dorit să dea imperiului său o religie comună, în primul rând în scopul unificării politice. Înainte de a lua decizia finală ce religie să adopte pentru imperiul lui fragmentat de triburi indisciplinate, a trimis o delegație să viziteze mai multe țări și locuri unde se practicau diverse religii ca s-o găsească pe cea mai potrivită pentru imperiul său. Delegația a inclus în itinerarul său și o vizită la Constantinopol, la marea biserică *Agia Sophia* (Sfânta Înțelepciune), construită de Iustinian cu câteva secole mai înainte. La întoarcere, trimișii și-au prezentat constatările în fața prințului într-un raport memorabil. Printre multe altele, au descris și experiențele pe care le-au avut când au vizitat *Agia Sophia*: „Apoi am mers în Grecia, iar grecii ne-au dus la clădirile în care îl venerează pe Dumnezeul lor și nu știam dacă suntem în cer sau pe pământ. Căci pe pământ nu există asemenea splendoare și asemenea frumusețe, și nu avem cuvinte s-o descriem. Știm numai că acolo Dumnezeu trăiește printre oameni, iar slujba lor este mai frumoasă decât a altor popoare. Pentru că nu putem să uităm frumusețea ei".[73]

Se spune că relatarea lor l-a convins pe prințul Vladimir să se converteasca la creștinismul răsăritean, și odată cu el milioanele lui de supuși. Un motiv mai pragmatic al convertirii ar putea fi intenția lui de a-și păstra independența față de controlul politic extern, mai ales față de germani. În plus, terenul pentru trecerea în masă la creștinismul răsăritean fusese pregătit de misionarii bizantini, mai ales de Chiril și Metodie, doi călugări din Salonic, cărora li se atribuie meritul convertirii slavilor la creștinismul oriental. Indiferent care au fost motivele convertirii sale, prințul Vladimir a devenit în cele

din urmă Sfântul Vladimir, datorită consecinţelor istorice ale acestei decizii şi transformării lui aparent sincere într-un prinţ drept.[74]

Toate aceste gânduri îmi alergau prin minte când părintele Maximos, îmbrăcat în veşmintele liturgice, şi-a făcut, în sfârşit, apariţia. M-am uitat la ceas. Era zece şi jumătate seara. Peste o oră şi jumătate începea un nou secol.

Părintele Maximos stătea în faţa altarului, flancat de părintele Nikodemos şi de părintele Isaac, care îl însoţeau. Amândoi au ţinut în mână lumânări albe tot timpul cât a durat slujba. Apoi, exact când mai erau cinci minute până la miezul nopţii, cele două coruri au început să cânte doxologia. Părintele Maximos a ridicat braţele şi şi-a concentrat privirile asupra cupolei catedralei, pe care era pictat un portret mare al lui Iisus Pantocrator, Domnitorul Universului, ţinând Evanghelia într-o mână şi binecuvântând poporul cu cealaltă. Cele două coruri cântau alternând versurile, ceea ce sublinia efectul dramatic. „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire..."

Exact la miezul nopţii, cântarea doxologiei s-a încheiat, şi părintele Maximos, cu braţele în sus şi ochii fixaţi pe imaginea lui Hristos Pantocrator, a început Sfânta Liturghie cu o voce răsunătoare, intonând vechea rugăciune: *Evlogimene e Vasilia tou Patros kai tou Yiou kai tou Agiou Pneumatos nyn kai ai kai es tous aeonas ton aeonon. Amen*! [„Binecuvântată fie Împărăţia a Tatălui şi a Fiului, şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vechilor. Amin!"]

În momentul în care părintele Maximos a rostit cuvintele *Evlogimene*..., în piaţa centrală şi în alte locuri au început focurile de artificii. Sărbătorirea zgomotoasă a sosirii noului mileniu începuse. Părintele Maximos a rămas neclintit, câtuşi de puţin tulburat de exploziile asurzitoare. M-am uitat la altar. Becul electric continua să ardă. „S-ar putea totuşi ca civilizaţia să supravieţuiască", mi-am spus în sinea mea. M-am aplecat spre Erato şi spre Stephanos şi le-am urat un nou mileniu fericit. *Agrypnia* a continuat până la ora 2:30 dimineaţa.

Înainte să plec acasă, am petrecut puţin timp cu părintele Maximos într-o casă de lângă catedrală, unde am fost invitaţi cu toţii.

După ce am schimbat urări pentru noul an, m-a pus la curent cu ultimele noutăţi şi ne-am desfătat cu un mic dejun timpuriu compus din prăjituri tradiţionale de Anul Nou. Era 4:30 dimineaţa când m-am dus în cele din urmă la culcare, în apartamentul lui Stephanos şi al lui Erato din Limassol. Străzile din jurul pieţei centrale şi faleza de pe malul mării erau pline de locuitorii oraşului Limassol, care sărbătoreau trecerea în noul mileniu. Mă simţeam norocos că acceptasem propunerea lui Stephanos de a participa la *agrypnia*. Înainte de culcare, am privit la EuroNews. Satul global era în plină sărbătoare şi rachetele rămăseseră tăcute în silozurile lor. Cel puţin de astă dată adepţii Apocalipsei Sfântului Ioan şi ai profeţiilor lui Nostradamus dăduseră greş. Aşteptam cu nerăbdare după-amiaza, când urma să-l duc cu maşina pe părintele Maximos înapoi, la Mănăstirea Panagia. La fel ca odinioară, acceptase cererea mea de a-i fi şofer pentru câteva zile. În timpul acestei călătorii, am decis – încurajat activ de părintele Maximos – să mai fac încă o vizită la Muntele Athos, ca ultim stadiu al cercetării tradiţiei mistice a creştinismului răsăritean.

Spre încântarea mea, Lavros, un prieten comun al meu şi al lui Stephanos, care locuia la Limassol, urma să mă însoţească în această călătorie. Fost profesor de economie a mediului în Iowa şi adept entuziast al părintelui Maximos, Lavros era un om vesel şi comunicativ. Petrecuse peste zece ani în America şi avea o pregătire academică asemănătoare cu a mea, astfel că era companionul ideal. Datorită vizitelor lui repetate şi prelungite la Muntele Athos, cunoştea foarte bine locurile şi avea cunoştinţe printre diverşii duhovnici, călugări şi pustnici. Aşadar, urma să fie un excelent însoţitor şi o sursă de informaţii pentru mine în timp ce vom cutreiera prin Sfântul Munte şi vom merge de la o mănăstire la alta, în căutarea duhovnicilor remarcabili.

Înainte să plec din Cipru, Lavros şi cu mine ne-am întâlnit cu părintele Maximos ca să discutăm despre viitorul nostru pelerinaj, să primim binecuvântarea lui şi să auzim ce sugestii are, unde ar trebui să mergem şi pe cine să contactăm în timpul plimbării noastre de două săptămâni la Sfântul Munte. Am planificat călătoria pentru luna martie, în timpul vacanţei de primăvară de la Universitatea din Maine.

17
Muntele Tăcerii

Era ora 11:30 seara când am sosit la Salonic prin Milano, cu un zbor Alitalia de la Boston. Abia aşteptam să-l întâlnesc la aeroport pe Lavros, care trebuia să sosească cu un alt avion cu două ore mai devreme din Cipru. Urma să stăm noaptea aceea în Salonic şi să ne începem călătoria spre Sfântul Munte în dimineaţa următoare, duminică, 12 martie.

Imediat ce am trecut de vamă, am început să-l caut. Ne înţeleseserăm să ne întâlnim într-un loc dincolo de poarta de îmbarcare, dar nu-l vedeam nicăieri. După ce am rătăcit fără folos vreo patruzeci de minute prin aeroportul practic pustiu şi am aflat că nu mai venea niciun avion din Cipru la ora aceea târzie, am luat un taxi până la City Hotel din centrul Salonicului. Acolo mă aştepta un fax de la Lavros: „Îmi cer scuze că nu am reuşit să iau legătura cu tine înainte să pleci din State, dar am o veste proastă. Am fost informat în ultimul moment că am ales o perioadă nepotrivită pentru a vizita Muntele Athos ca să ne întâlnim şi să stăm de vorbă cu bătrânii. După apusul soarelui de duminică, 12 martie, este prima zi din Postul Mare şi tot Muntele respectă un regim strict de post şi rugăciuni. Dar, mai mult decât orice altceva, se respectă un legământ strict al tăcerii. Nu ne-am dat seama, dragă prietene, că ne îndreptam spre Muntele Tăcerii! Dacă am avea norocul să întâlnim pe cineva, acela se va uita la noi şi va tăcea ca peştele. Înţeleg că aceasta îţi complică planurile, dar

sunt sigur că vom putea face multe lucruri înainte să pleci înapoi. Aşadar, dragă Kyriacos, în loc să hoinărim împreună prin Salonic, am decis să te rog cu inima strânsă să mă ierţi şi să fii de acord cu schimbarea planurilor. Pot să mă întâlnesc cu tine la aeroportul din Salonic marţi, la ora 3 după-amiază. Te rog să confirmi şi Dumnezeu să te binecuvânteze! Lavros". I-am răspuns printr-un fax că l-am iertat şi că ne vedem marţi. Apoi m-am culcat.

Aveam trei zile de petrecut în oraş şi intenţionam să profit din plin de acest inconvenient temporar. Salonic este al doilea oraş ca mărime din Grecia şi, în perioada bizantină, era considerat al doilea centru ca importanţă al creştinătăţii răsăritene după Constantinopol. Salonicul, oraşul care inspirase poeţi, scriitori şi cântăreţi generaţii la rând, este plin de vestigii arheologice datând de pe vremea lui Alexandru cel Mare şi a mentorului acestuia, Aristotel, amândoi originari din această zonă. Pentru cercetarea mea era important că oraşul era plin de biserici construite în perioada bizantină. Istoria oraşului, asemenea celei a Constantinopolului, era însăşi istoria creştinismului.

Locuitorii Salonicului primiseră mai multe epistole de la Pavel; de la Salonic porniseră în secolul al IX-lea doi călugări cărturari, Chiril şi fratele lui, Metodie, în misiunea lor de răspândire a creştinismului printre slavi. Am realizat faptul că Salonicul era oraşul întemeietorilor celor două orientări teologice majore care au definit evoluţia creştinismului din perioada Marii Schisme din 1054, Aristotel şi Sfântul Grigore Palamas. Gândul acesta m-a emoţionat în timp ce beam un ceai în Piaţa Aristotel, lângă statuia mare şi impunătoare a înţeleptului antic, după ce mi-am dat seama că mă aflam la numai câţiva paşi de Biserica Sfântului Grigorie Palamas. Acest arhiepiscop al Salonicului din secolul al XIV-lea a jucat un rol decisiv, împiedicând teologia scolastică occidentală, întemeiată pe gândirea lui Aristotel, să devină orientarea teologică dominantă a creştinismului oriental.

În perioada de declin a Bizanţului, un grup influent de teologi şi clerici bizantini, afectaţi de evoluţiile din Biserica Occidentală, au susţinut adoptarea scolasticismului ca abordare primară a teologiei şi au denunţat practicile spirituale ale pustnicilor şi ale călugărilor de

la Muntele Athos drept eretice. Modul de viață al călugărilor atoniți era cunoscut pe atunci drept ***isihasm*** sau calea liniștii. Scopul lor era să ajungă la o experiență directă a Luminii Necreate și a îndumnezeirii (*Theosis*).[75] Conducătorul campaniei antiisihaste era Varlaam, un erudit, un călugăr grec din Calabria, Italia, format în Occident. Ca teolog și cărturar umanist, susținea contemplarea intelectuală, metafizica aristoteliană și teologia tomistă ca modalități potrivite de a-L contempla și de a-L căuta pe Dumnezeu. Își bătea joc de metodele asceților atoniți ca de un produs al ignoranței și al superstiției și considera relatările sfinților părinți care susțineau că au avut experiența Luminii Necreate drept simple nonsensuri și amăgiri. Varlaam și grupul lui spuneau că esența lui Dumnezeu este dincolo de capacitatea de percepere și de cunoaștere a ființei umane. Lumina Necreată, așadar, așa cum o trăiau părinții atoniți, nu era de la Dumnezeu, ci numai produsul imaginațiilor distorsionate ale Părinților.

Principalul susținător al școlii isihaste de gândire a fost arhiepiscopul de Salonic, Grigore Palamas, despre care, fiind călugăr mulți ani la Muntele Athos, se spune că ar fi avut experiența directă a Luminii Necreate. Cărturar erudit, Palamas se opunea viguros argumentelor filosofilor și teologilor scolastici și a apărat cu iscusință isihasmul, considerându-l drept calea primordială spre realizarea lui Dumnezeu, spre *Theosis*. Era de acord cu oponenții săi că esența lui Dumnezeu este absolut incognoscibilă și dincolo de înțelegerea omenească. Palamas își întemeia însă teologia pe învățăturile primilor Sfinți Părinți ai Bisericii și sublinia faptul că ființele umane pot avea experiența directă a lui Dumnezeu prin **energiile** Lui, care sunt emanații ale Esenței Lui Divine. Prin acest argument, Palamas încerca să consolideze convingerea că *Theosis* era posibilă pentru oameni. Susținea că o abordare pur filosofică a cunoașterii lui Dumnezeu îi poate împiedica pe oameni să-L cunoască cu adevărat pe Dumnezeu.[76]

Confruntarea dintre Grigore Palamas și isihaști, pe de o parte, și între Varlaam și susținătorii lui, pe de altă parte, a durat ceva timp la mijlocul secolului al XIV-lea. S-a desfășurat sub formă de scrisori publice, cărți și dezbateri care au creat multe disensiuni în cadrul Bi-

sericii Orientale. În cele din urmă, poziția lui Palamas a avut câștig de cauză, și Biserica de la Constantinopol, la următoarele două sinoade, din 1341 și din 1451, a declarat învățăturile lui ca adevăratele învățături ale Bisericii Ortodoxe. În același timp, învățăturile lui Varlaam au fost respinse și anatemizate ca eretice. „Lupta Sfântului Grigore", scria un stareț contemporan de la Athos și fost profesor de teologie la Universitatea din Salonic, „nu avea drept scop să justifice o anumită poziție filosofică, ci să prezinte *Theosis* ca pe un scop realizabil pentru ființele umane".[77] După părerea Sfântului Grigore și a isihaștilor, o abordare filosofică nu este suficientă ca metodă de cunoaștere a lui Dumnezeu. „O teologie care se bazează pe construcții intelectuale, și nu pe experiența directă a lui Dumnezeu este filosofie, nu teologie. Este o creație omenească și nu oferă nici cunoașterea reală a lui Dumnezeu, nici pacea inimii."[78]

Odată cu victoria lui Palamas împotriva lui Varlaam și, ca o consecință [directă], împotriva lui Aristotel, convingerile isihaste cu privire la Calea Întreită au supraviețuit și s-au păstrat pentru posteritate în vechile mănăstiri, precum cele de la Muntele Athos. Este interesant de notat că teoreticianul de frunte al transpersonalismului, Ken Wilber, în excelenta lui critică a gândirii occidentale, afirmă că civilizației occidentale îi lipsește „yoga" sau o metodă de a dobândi cunoștințe dincolo de posibilitățile simțurilor și ale intelectului. Gândirea occidentală rămâne astfel captivă în capcana construcțiilor sale intelectuale și științifice. Wilber, cel mai transpersonal teoretician al zilelor noastre, găsește această „yoga" în filosofia și în religia răsăriteană, mai ales în zen. În lucrările lui nu se menționează nicăieri cunoașterea tradiției isihaste sau a conceptelor de dincolo de Calea Întreită.[79]

Sorbind din ceai și reflectând la aceste chestiuni în Piața Aristotel, nu puteam evita tentația de a mă gândi că poate în spatele acestei dispute teologice se află mâna invizibilă a Providenței în acțiune. Că, de fapt, atât abordarea isihastă a lui Dumnezeu – pe de o parte –, cât și abordarea lui filosofică, pe de altă parte, puteau fi două fețe ale aceleiași monede creștine, una dominantă în Orient, cealaltă dominantă în Occident. Creștinismul, îmi spusese odată un episcop din Maine, are

doi plămâni. Unul este occidental – adică rațional și filosofic –, celălalt este oriental, adică mistic și nelumesc. Avem nevoie de amândoi ca să respirăm cum trebuie. Fiind un produs al tradiției intelectuale occidentale, al Iluminismului, dar cu rădăcinile culturale puternic înfipte în ortodoxia răsăriteană mistică, apreciam în mod deosebit această metaforă. Nu-mi puteam imagina că ar trebui să respir cu un singur plămân. Studiasem întru câtva lucrările Sfântului Toma de Aquino și nu puteam să nu fiu uimit de geniul și de amploarea cunoștințelor lui. Dar chiar și el fusese nevoit să declare, după ce fusese aruncat într-o stare extatică în timpul unei slujbe religioase, că scrierile sale în această privință erau banale în comparație cu ceea ce trăise în acea stare de iluminare interioară. După acest episod și până la moartea sa, survenită un an mai târziu, Sfântul Toma nu a mai scris nicio pagină. Experiența proprie a lui Toma de Aquino oferea sprijin pentru poziția susținută de Sfântul Grigore Palamas în disputa cu călugărul Varlaam Calabrezul.[80] Cu toate acestea, îmi răsunau în minte cuvintele lui Aristotel, după care, dacă afirmi că nu trebuie să filosofezi, de fapt, filosofezi. Așadar, nu poți evita să filosofezi. Grigore Palamas îl cunoștea foarte bine pe Aristotel și trebuia să recurgă la argumente filosofice și la logica inventată de vechiul gânditor ca să apere isihasmul și să combată obiecțiile ridicate de Varlaam. Așadar, în ultimă analiză, cine avea dreptate, Sfântul Grigore Palamas sau Aristotel? Nu discutasem niciodată aceste probleme cu părintele Maximos și nu eram sigur ce ar fi răspuns. Dar îmi era clar că Sfântul Grigore Palamas fusese marele lui erou, în cinstea căruia înălțase acea capelă impresionantă alături de Mănăstirea Panagia.

Mă întrebam cum ar fi evoluat creștinismul dacă partea de vest a Imperiului Roman nu s-ar fi prăbușit sub invaziile germanice și dacă Bizanțul nu ar fi căzut sub turci. Ar fi păstrat civilizația occidentală o abordare mai echilibrată între misticism și raționalitate, între credință și știință? La urma urmelor, primii părinți ai Bisericii, precum Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Grigore de Nyssa, au fost cărturari erudiți, excelenți cunoscători ai învățăturilor clasice. Îi onorau pe filosofii antici și au integrat foarte multe dintre învățăturile acestora

în propria lor înţelegere mistică şi experimentală a lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, în Biserica timpurie îşi găseau locul atât abordările mistice, cât şi cele raţionale ale lui Dumnezeu.

Poate că a fost nevoie ca aceste evoluţii să se desfăşoare în acest fel din motive aflate dincolo de înţelegerea noastră. Poate că era nevoie să ne dezvoltăm raţiunea. Dar acum, când facultăţile noastre ştiinţifice, raţionale s-au dezvoltat atât de mult încât ne ameninţă însăşi existenţa, poate că ar trebui să scoatem la iveală tradiţia mistică uitată, aşa cum a fost păstrată în locuri precum Muntele Athos. În acest moment al istoriei, indiferent de preferinţele noastre religioase, trebuie să reintegrăm raţionalul cu intuitivul, ştiinţificul cu misticul, de dragul salvării noastre fizice şi spirituale colective.[81]

Cu aceste întrebări fără răspuns care mi se învârteau prin cap, am luat autobuzul spre aeroport. Am fost încântat să-l văd pe Lavros, care ieşea de la vamă cu un zâmbet dezarmant pe faţă. Am luat în grabă un taxi până la staţia de autobuz, ca să prindem ultimul autobuz care mergea la Uranopolis, aflat la trei ore şi jumătate de Salonic, în extremitatea sudică a Peninsulei Halkidiki. Urma să petrecem noaptea acolo şi să luăm a doua zi feribotul spre Sfântul Munte. Lavros, care, la fel ca şi Stephanos, devenise un confident al părintelui Maximos, a adus o mulţime de noutăţi din Cipru despre ultimele evoluţii din insulă. Ştiind că atunci când vom intra în Sfântul Munte vom avea un regim strict de post, ne-am permis să ne răsfăţăm cu un ospăţ compus din caracatiţă proaspătă şi vin *retsina*, la o tavernă locală de lângă mare.

Lavros – un bărbat voinic de înălţime mijlocie, oarecum greoi, cu o barbă tunsă scurt care îi acoperea jumătate din faţă – avea o isteţime firească şi un bun-simţ natural. Tocmai ieşise la pensie şi îşi dedica timpul acţiunilor pentru protecţia mediului, ajutându-l pe părintele Maximos în misiunile lui sociale şi spirituale. Fiu al unui preot de vază din Limassol, în tinereţe, în anii '50, Lavros luase parte la luptele ilegale de gherilă împotriva guvernului colonial, campanie pe care britanicii o numiseră teroristă. Misiunea lui fusese să ducă mesaje secrete dintr-o parte a insulei în cealaltă. O întâmplare aparte din acele zile întunecate îi schimbase însă radical viaţa. Într-o zi, pe

când se îndrepta cu o misiune specială spre un sat din estul insulei, se rătăcise și oprise scuterul lângă un câmp deschis. A observat imediat ceva neobișnuit. A văzut un cioban care ședea pe un bolovan în mijlocul câmpului și citea o carte. S-a apropiat de el și l-a întrebat pe unde s-o ia. Atunci a observat că ciobanul citea Biblia.

- Înainte să-ți spun pe unde s-o iei, a răspuns omul, lăsând ochelarii în jos ca să-l vadă mai bine pe Lavros, te rog să-mi răspunzi la o întrebare. Dacă Iisus ar fi fost arhiepiscop în Cipru, crezi că ar fi pus mâna pe o mitralieră ca să se lupte cu englezii?

- Întrebarea ciobanului mi-a schimbat viața cu 180 de grade, a declarat emoționat Lavros. Acolo și atunci am devenit pacifist și am renunțat la violență ca mijloc pentru rezolvarea problemelor umane. Ciobanul era fie un înger, fie cineva trimis de îngeri ca să mă ajute să văd mai bine.

În dimineața următoare la ora 10:30 am luat feribotul *Axion Esti*, numit astfel după o icoană venerată la Muntele Athos, și am pornit spre promontoriul atonit. Ziua era strălucitoare și marea calmă, treceam pe lângă mănăstiri una după alta, debarcam călugări și pelerini și luam alții la bord. În sud, dincolo de mănăstiri, se înălța la peste 2 000 de metri deasupra nivelului mării Muntele Athos, cu vârful acoperit de zăpadă. Vizitând Sfântul Munte, simțeam din nou că mă întorceam în timp la singurele vestigii supraviețuitoare ale Bizanțului.[82]

Prima noastră destinație era Mănăstirea Vatopedou, unde și eu, și Lavros aveam cunoștințe și de unde intenționam să ne planificăm itinerarul. După ce am debarcat la Daphne, am avut de ales dacă să mergem pe jos șase ore până la Vatopedou, printr-un peisaj încântător, sau să închiriem împreună cu alți pelerini un camion care ne-ar fi dus acolo într-o oră. Am optat pentru cea de-a doua posibilitate ca să ne păstrăm energia pentru plimbările lungi care ne așteptau mai târziu. Cu toată frumusețea incontestabilă a peisajului atonit, călătoria nu a fost în mod cert un voiaj de plăcere. Terenul accidentat și condițiile de călătorie departe de ideal au transformat-o mai curând într-un fel de încercare fizică istovitoare, un soi de nevoință. Lipsa drumurilor pavate și a condițiilor de confort era o alegere deliberată

din partea călugărilor atoniţi. Doreau ca nimic să nu le submineze scopul care-i atrăsese la Sfântul Munte.

- Kyriacos, ce părere ai despre ultima declaraţie a Papei? m-a întrebat Lavros în timp ce stăteam aşezaţi în fundul camionului şi ne ţineam zdravăn de margini, căci acesta înainta precum o barcă în furtună.

- Este extraordinară, ca să fim blânzi. Tu ce crezi? Eu aş zice că este istorică. Ar putea reprezenta începutul reconcilierii între Est şi Vest.

- Sper să ai dreptate, dar să nu-ţi faci speranţe prea mari. Mai există încă sentimente de animozitate care datează de multă vreme, din timpuri vechi, a spus Lavros, care cunoştea bine cultura de la Muntele Athos. Să vedem ce au de spus călugării.

Fusesem, într-adevăr, uimit să aud că, după ce ceruse iertare musulmanilor şi evreilor pentru păcatele comise de Biserică în trecut, Pontiful le ceruse iertare şi fraţilor creştini ortodocşi. Era o veste importantă, care circula în toată lumea. Înainte să plec din Maine, discutasem subiectul cu studenţii mei. Le-am explicat că primele cauze istorice ale animozităţii dintre Est şi Vest datează încă din perioada divizării Imperiului Roman; aceasta a dus în cele din urmă la Marea Schismă a Bisericii din 1054. După acest moment major de cotitură, relaţiile au continuat să se deterioreze mereu, numai cu câteva încercări sporadice şi ineficiente de reconciliere. Evenimentele care i-au traumatizat pe bizantini şi au generat suspiciuni profunde au fost efectele Cruciadelor asupra societăţii lor. În drumul lor spre Palestina, pentru a se lupta cu necredincioşii în cea de-a patra Cruciadă, războinicii cruciaţi ridicaseră armele împotriva Bizanţului şi, în locul Ţării Sfinte, cuceriseră o mare parte din Bizanţ, inclusiv Salonicul şi Constantinopolul, unde s-au dedat la sălbăticii şi violenţe fără precedent. La Salonic violaseră femei şi copii, jefuiseră şi incendiaseră case, pângăriseră şi distruseseră biserici. După cum notează un cronicar contemporan:

> Aceşti barbari au adus violenţa chiar până în pragul altarului. Am considerat straniu că au putut să ne distrugă icoanele, folosindu-le ca lemn pentru focurile la care găteau.

Într-un mod încă şi mai criminal, au dansat în altare, în faţa cărora îngerii tremurau, şi au cântat [acolo] cântece profane. Urinau prin toată biserica, inundând pardoseala cu urina lor.[83]

O soartă asemănătoare aştepta Constantinopolul şi multe dintre mănăstirile de la Muntele Athos, provocând răni profunde care au retezat legăturile dintre creştinătatea orientală şi cea occidentală. Până când s-a refăcut, Bizanţul devenise prea slab ca să se poată apăra împotriva turcilor otomani. Istoricul John Norwich a spus următoarele despre acest episod tragic din istoria occidentală:

Cruciada a patra [...] le-a depăşit pe predecesoarele ei prin perfidie şi duplicitate, prin brutalitate şi lăcomie. Prin jefuirea Constantinopolului, civilizaţia occidentală a suferit o pierdere mai mare decât prin jefuirea Romei, în secolul al V-lea, sau prin incendierea bibliotecii din Alexandria în secolul al VII-lea - probabil cea mai catastrofală pierdere din toată istoria.

Şi în plan politic pierderile au fost incalculabile. Bizanţul nu a mai recuperat niciodată o parte importantă a domeniilor sale. Imperiul a rămas fără posibilitatea de a se apăra în faţa valului otoman. Există puţine alte ironii mai mari în istorie decât faptul că soarta creştinătăţii orientale a fost pecetluită de oamenii care luptau sub steagul Crucii [...] Aceştia trebuie să-şi asume principala răspundere pentru haosul pe care l-au adus în lume.[84]

În timp ce citeam în biblioteca Mănăstirii Panagia descrierea vie şi tulburătoare făcută de Sir Steven Runciman evenimentelor care au urmat zi cu zi după căderea Constantinopolului în mâinile otomanilor,[85] abia puteam să-mi ţin lacrimile. Nu numai că trăiam profund durerea prăbuşirii Constantinopolului în acele zile de jaf, distrugere şi masacru, dar retrăiam şi amintirile invadării Ciprului din 1974. Ceea ce mă tulbura însă cel mai mult era semnificaţia devastatoare a

distrugerii unei întregi civilizații, a „plămânului" estic al Occidentului și ceea ce a însemnat aceasta pentru soarta omenirii.

Această istorie rămâne destul de necunoscută în Occident din mai multe motive. Unul poate fi faptul că după căderea Constantinopolului nu au mai existat bizantini care să se concentreze pe această perioadă. Cei care au supraviețuit au fugit la Veneția și la Florența, ducându-și cu ei cărțile și cunoștințele de civilizație clasică și jucând astfel rolul de catalitic al forțelor sociale care au declanșat Renașterea. Un alt motiv este faptul că marele istoric al secolului al XVIII-lea, Edward Gibbon,[86] în lucrarea sa monumentală despre declinul și decăderea Imperiului Roman, a caracterizat Bizanțul drept irelevant și a înfățișat istoria sa milenară în stereotipuri negative. Aceste atitudini au fost preluate de alți istorici occidentali medievali care s-au concentrat în primul rând pe istoria occidentală și au judecat Bizanțul prin lentilele lui Gibbon. „Istoria Bizanțului", scria un istoric medieval contemporan, „este un studiu al dezamăgirii. Imperiul cu centrul în Constantinopol începuse cu toate avantajele obținute din moștenirea vieții politice, economice și intelectuale a Imperiului Roman din secolul al IV-lea. Cu excepția artei, domeniu în care grecii au excelat, Bizanțul nu a mai adăugat aproape nimic la această fundație superbă. Imperiul Roman de Răsărit din Evul Mediu nu a adus niciun fel de contribuții importante în filosofie, teologie, știință sau literatură... Istoricii moderni ai Imperiului Roman de Răsărit medieval au criticat puternic tendința cercetătorilor din secolul al XIX-lea de a prezenta Bizanțul drept un exemplu de civilizație atrofiată. Totuși, este greu de găsit, în afara domeniului artei, contribuții aduse la evoluția civilizației sub formă de idei sau instituții originale de popoarele medievale vorbitoare de limbă greacă"[87].

Se pare că aceste stereotipuri negative s-au cristalizat în conștiința colectivă a Occidentului, afectându-i atitudinea față de civilizația bizantină, în a cărei distrugere războinicii religioși ai Occidentului jucaseră un rol atât de important. Aceste concepții deformate despre Bizanț, acceptate ca atare, au menținut până recent lipsa de interes și dezinformare a istoricilor în legătură cu istoria acestuia. De asemenea,

i-au făcut pe teologii occidentali să ignore realitatea și semnificația Muntelui Athos și moștenirea spirituală păstrată acolo.

La Mănăstirea Vatopedou am fost întâmpinați cu multă căldură de călugări, mai ales de cei pe care îi cunoșteam din vizitele anterioare. Deși păreau complet epuizați după cele trei zile de post negru – ceea ce însemna fără mâncare, fără apă și fără să vorbească – erau nerăbdători să afle vești din Cipru, mai ales despre părintele Maximos, căci aproape o jumătate dintre cei vreo sută de călugări de la Vatopedou erau ciprioți. La Vatopedou își petrecuse părintele Maximos mulți dintre anii de la Muntele Athos, exact la fel ca eroul lui, Sfântul Grigore Palamas.

Ne simțeam foarte bine la Vatopedou și, dată fiind atmosfera neoficială, am încercat să testez reacția călugărilor față de declarațiile Papei. Am fost uimiți să descoperim că mai există încă sentimente puternice de suspiciune și neîncredere în legătură cu Biserica Occidentală. Își exprimau temerea că Papa ar fi putut avea motive ascunse să facă asemenea declarații, pentru a putea controla Biserica Ortodoxă. Din reacțiile lor mi-am dat seama, din păcate, că la Muntele Athos nu se păstra numai Calea Întreită, ci și amintirea traumelor care marcaseră istoria zbuciumată a creștinismului.

- Papa trebuie să renunțe la ideea că este infailibil, a spus un călugăr tânăr, și că Vaticanul este centrul creștinătății. Să nu mă înțelegi greșit. Noi îl iubim pe Papă.

Apoi mi-a dat o broșură scrisă de starețul altei mănăstiri care, după ce critica Vaticanul pentru politicile lui din Europa de Est, teritoriu tradițional al ortodoxiei, exprima speranța că într-o zi se va produce un miracol și că „...Sfânta Biserică Ortodoxă a Vechii Rome se va întoarce la credința sa apostolică. Atunci noi sau urmașii noștri îl vom întâmpina pe Papă la Muntele Athos cu brațele deschise ca Prim Episcop al Singurei Biserici Catolice și Apostolice și bucuria noastră va fi veșnică".

Când i-am sugerat tânărului călugăr că poate declarația Papei fusese o recunoaștere indirectă a faptului că papalitatea nu era infailibilă și că există loc pentru reconciliere, răspunsul lui fusese:

– Va trebui să aşteptăm şi să vedem. Vrem acţiuni, nu numai vorbe.

Bătrânul Dionisie, un pustnic român aproape orb, în vârstă de 92 de ani, a reacţionat diferit la ştire când l-am vizitat în schitul lui, aflat la două ore de mers pe jos de la Vatopedou. Pustnicul cu barbă lungă şi înfăţişare fragilă şi-a făcut semnul Crucii, a ridicat braţele spre cer şi a spus, încântat, că este cea mai bună veste pe care o auzise de multă vreme.

Când părintele Serafim, unul dintre cei doi călugări care ne însoţiseră acolo, a reacţionat sceptic, bătrânul Dionysios a spus că, „atunci când cineva ne roagă să-l iertăm, nu avem altă alegere decât să iertăm, fără rezerve şi fără gânduri ascunse. Asta este ceea ce Hristos cere de la noi".

Bătrânul pustnic, în greaca lui blândă cu accent străin, a continuat sfătuindu-ne să cultivăm virtuţile răbdării, iertării, smereniei şi iubirii, valorile fundamentale ale culturii de la Sfântul Munte.

Am stat patru nopţi la Vatopedou. Călugării, inclusiv stareţul, ne-au făcut să ne simţim bine-veniţi, ospitalitatea lor era atât de dezarmantă, încât ne era greu să plecăm şi să pornim spre alte destinaţii. Dar zilele noastre erau limitate şi mai erau şi alţi bătrâni pe care doream să-i vedem, alte mănăstiri pe care voiam să le vizităm. Le-am promis prietenilor noştri că ne vom întoarce cât de curând.

În următoarele şapte zile am vizitat mănăstire după mănăstire în promontoriul cu o lungime de 48 km şi o lăţime de 16 km. Am parcurs distanţe considerabile, în cea mai mare parte pe jos şi uneori cu feribotul, până am epuizat lista recomandată de părintele Maximos. A fost o ocazie unică şi de neuitat de a cunoaşte Sfântul Munte şi cultura lui, pe care niciun fel de cuvinte nu vor putea vreodată s-o descrie corect şi s-o sesizeze. Pe lângă faptul că am stat de vorbă cu mai mulţi bătrâni şi pustnici, ne-am închinat în faţa mai multor icoane vechi, cunoscute ca făcătoare de minuni. Ni s-au arătat şi relicve extraordinare, cum ar fi moaşte ale celor mai mari sfinţi ai creştinătăţii: un picior al Sfântului Ioan Botezătorul, o mână a Mariei Magdalena, craniul lui Ioan Gură de Aur, bucăţi din Sfânta Cruce, brâul miraculoas al Sfintei Fecioare şi alte asemenea obiecte sacre pe

care călugării le venerează profund, fără să aibă vreodată o umbră de îndoială în minte în legătură cu autenticitatea lor istorică. Noi, pe de altă parte, venind din lumea seculară, sceptică, nu ne puteam da seama dacă există vreo dovadă empirică a faptului că mâna încastrată în argint care ne fusese arătată era, într-adevăr, a Mariei Magdalena. Aşa cum aflasem între timp, asemenea chestiuni nu sunt deloc relevante la Sfântul Munte. Dacă exista un loc pe lume însă unde astfel de relicve extraordinare puteau fi adunate şi păstrate de la începuturile perioadei creştine, acestea erau desigur cele vreo douăzeci de mănăstiri de la Muntele Athos.

Pelerinajul nostru se apropia de sfârşit când am început să coborâm muntele spre mare, după ce petrecuserăm două nopţi la Simonopetra, o mănăstire din partea de vest a promontoriului, construită în vârful unei stânci abrupte, înaltă cât o clădire cu nouă etaje. O minune de arhitectură bizantină, Simonopetra arăta ca o citadelă de necucerit, care adăpostea vreo patruzeci de călugări de cincisprezece naţionalităţi diferite. Unicitatea Mănăstirii Simonopetra consta nu numai în diversitatea ei etnică, ci şi în înaltul lor nivel de realizări educaţionale şi profesionale din lumea laică, obţinute înainte de a deveni membri ai acestei comunităţi monahale. Călugărul care răspundea de arhondaric avea 45 de ani şi fusese profesor de microbiologie la o universitate din America. Atunci când am făcut cunoştinţă cu el, spăla pe jos. Altul fusese profesor de fizică subatomică la o universitate din Anglia. Acesta era bucătar. Altul era fost cercetător la NASA. Eram uluiţi. Îşi părăsiseră carierele ştiinţifice şi înaltul statut social din lume pentru o viaţă în izolare, din dorinţa de a-L cunoaşte pe Dumnezeu.

Călugării de la Simonopetra au fost primii care ne-au subliniat că realizările lor din lumea de afară nu aveau nimic de-a face cu ceea ce încercau să realizeze la Muntele Athos. Aceşti oameni de ştiinţă stăteau pentru a primi îndrumare duhovnicească la picioarele bătrânului Paisie, un sihastru care nu avea decât şase ani de şcoală.

– Noi numim Sfântul Munte, ne-a spus un bătrân de la Simonopetra, „Grădina Maicii Domnului". Într-o grădină ai o mulţime de flori, copaci, arbuşti, buruieni şi tot felul de fructe şi legume. La

fel, la Sfântul Munte, vei găsi o mare varietate de oameni cu niveluri diferite de educație, cu personalități, opinii, niveluri diferite de sporire duhovnicească și înțelegere a lumii de afară.

Toți împărtășesc însă același obiectiv, depășind patimile egoiste prin *Catharsis*. Indiferent de nivelul lor de învățătură, indiferent cât de deschiși sau de încuiați sunt la minte, ei practică împreună aceeași metodologie a ascezei, a rugăciunii neîncetate, a postului, spovedaniei, împărtășaniei etc. Cântă aceleași imnuri și respectă același tipic (*typikon*)*. Asta este ceea ce mi s-a părut cel mai remarcabil: scopul comun și metoda comună de lucrare spirituală, indiferent de capitalul intelectual și cultural pe care l-a adus fiecare cu sine, atunci când a intrat în mănăstire, pentru a deveni practicant „cu normă întreagă" a artei și a științei căutării lui Dumnezeu.

– Gândește-te în felul acesta, mi-a propus Lavros, în timp ce coboram pe jos muntele ca să luăm feribotul înapoi spre Uranopolis. Să presupunem că ești un laureat la Premiului Nobel și vrei să înveți limba chineză. Va trebui să începi să înveți această limbă chiar de la început, la fel ca elevii în clasa întâi a școlii elementare. Nu contează cât de instruit sau de avansat ești în domeniul tău științific.

– Dar imaginează-ți că unii dintre acești călugări ar putea atinge în douăzeci sau treizeci de ani nivelul spiritual al cuiva precum Paisie, am spus eu cu admirație.

– Atunci vom avea duhovnici care stăpânesc nu numai cunoștințe lumești, ci au dobândit și cunoașterea lui Dumnezeu, a spus Lavros în timp ce mergea în fruntea mea, sprijinindu-se în bastonul de călătorie.

– Iar când se va întâmpla acest lucru, viitorul Bisericii va fi profund afectat, am adăugat.

Când am coborât după cincisprezece minute, am dat peste un grup de lucrători angajați de starețul de la Simonopetra ca să ajute la lucrările câmpului. Descoperiseră un cuib mare de albine la rădăcina unui măslin și, respectând instrucțiunile starețului, se pregăteau să-l scoată de acolo și să-l pună într-un stup special. Niciunul dintre ei

---

* Program clar stabilit pentru rugăciunile și practicile spirituale zilnice. (*N. a.*)

nu avea pregătire pentru o lucrare atât de delicată. Se uitau unul la altul neajutoraţi. Întâmplător, Lavros era apicultor cu experienţă. Întâlnirea cu lucrătorii într-un moment atât de critic era una dintre acele coincidenţe misterioase de care avem parte mereu în viaţă, dar pe care, de regulă, nu le băgăm în seamă. Însă lucrătorii au considerat întâlnirea aproape un miracol şi au mulţumit Sfintei Fecioare pentru că li-l trimisese pe Lavros. Dacă nu ar fi apărut în acel moment ca să-i ajute, cu siguranţă ar fi distrus cuibul şi probabil ar fi fost pedepsiţi cu numeroase înţepături de albină.

În următoarele patruzeci de minute, am stat pe un bolovan, la o distanţă de siguranţă, şi i-am privit pe Lavros şi pe lucrători cum au recuperat cu succes roiul de albine. În momentul în care Lavros a pus ultima albină din roiul zumzăind în stup, mi-au străfulgerat prin minte cuvintele Sfântului Vasile cel Mare, care i-a îndemnat pe ucenicii săi să fie precum albinele care culeg nectarul indiferent unde îl găsesc. Ce metaforă potrivită, mi-am spus eu, pentru a încheia pelerinajul nostru la *Agion Oros*, Muntele Tăcerii!

Glosar de termeni creştini în limba greacă

(În paranteză termenul echivalent românesc)

Agiasmos - Ritual de sfinţire prin utilizarea apei sfinte. (**aghiazmă**)

Agrypnia - Veghe şi rugăciune care durează toată noaptea.

Amartia - Starea de depărtare de Dumnezeu, cunoscută în mod curent drept păcat. Alienare faţă de Dumnezeu. (**păcat**)

Anadoche - Preluarea poverii spirituale a altuia. Îndrumătorii spirituali avansaţi pot să preia asupra lor o parte din povara discipolilor lor şi să sufere în locul acestora. Legea *anadoche* poate funcţiona şi în sens invers, omul preluând asupra sa povara altuia într-un mod inconştient, dacă acţionează negativ faţă de acesta.

Apathia - eliberarea de patimile destructive. Se produce atunci când oamenii s-au golit de dorinţele pământeşti.

Archondariki - Camera de oaspeţi de la mânăstire în care pelerinii sunt serviţi cu gustări şi răcoritoare. (**arhondaric**)

Askesis - Metodă de practică spirituală, de exemplu, postul, rugăciunea neîncetată, veghea nocturnă, spovedania, împărtăşania, studierea textelor sacre, a vieţii şi învăţăturilor sfinţilor. Încercările şi ispitele vieţii sunt considerate o formă continuă de *askesis*. (**asceză**)

Charisma - Har divin. Carismatic este cineva înzestrat cu daruri ale spiritului cum ar fi profeţia, puterea de a tămădui, clarviziunea şi

alte capacităţi paranormale. Astfel de haruri sunt naturale şi apar atunci când spiritul este purificat de patimile egoiste. (**harisma**)

Catharsis - Purificarea inimii şi a minţii de pasiuni şi dependenţe egoiste. Prima etapă a căii isihiei.

Diakonia - Însărcinare specială primită într-o mânăstire (**ascultare**). Înseamnă şi misiune a vieţii impusă de Providenţă.

Ecclesia - Suma tuturor practicilor, metodelor, textelor sacre şi mărturiilor sfinţilor şi învăţăturile lor cum să-L cunoşti pe Dumnezeu. Include structura organizatorică a Bisericii. *Ecclesia* este considerată un spital spiritual pentru vindecarea maladiilor inimii, care ne obstrucţionează viziunea despre Dumnezeu. (**Biserica**)

Efche - Rugăciunea „Doamne Iisus Hristoase, [Fiul lui Dumnezeu], miluieşte-mă [pe mine păcătosul/păcătoasa]." (**Rugăciunea lui Iisus**)

Eleimon - Caracteristica lui Dumnezeu de a fi milostiv, plin de compasiune, fără să ne acuze.

Eros Maniakos - Termen utilizat de Sfântul Maximos Mărturisitorul exprimând „erosul maniacal" al iubitului lui Dumnezeu. Stare de iubire extatică faţă de Dumnezeu.

Fotisis - Iluminarea sufletului. Darul Sfântului Duh după ce sufletul a trecut prin purificare. Sufletul devine înzestrat cu carisma divină. A doua etapă a căii isihiei.

Gerontikon - Compilaţie de scurte povestiri biografice despre vieţile sfinţilor îndrumători spirituali. (**Pateric**)

Geronda/Gerontissa - Bătrân/bătrână. Aici în sensul de îndrumător înţelept, nu de om în vârstă (~**duhovnic, stareţ/stareţă**)

Gnosis Theou - Cunoaşterea lui Dumnezeu.

Komboschini - Mătănii confecţionate de regulă din lână sub formă de frânghie cu noduri, folosită în timpul Rugăciunii lui Isus. A se vedea *Efche*. (**mătănii**)

Logismos (pl. *Logismoi)* - Forme (formă) gând. *Logismoi* negative obstrucţionează viziunea noastră despre Dumnezeu. *Catharsis* implică purificarea inimilor şi a minţilor de astfel de *logismoi*.

Metanoia - Transformarea fundamentală a minţii şi inimii omului sub forma căinţei profunde. Începutul procesului de reunificarea sufletului cu Dumnezeu.

Mneme thanatou – Amintirea Morţii.

Nous - Inima şi mintea unei fiinţe omeneşti. Centrul şi totalitatea puterilor mentale şi psihice ale individului.

Panagia - Preasfânta (Născătoare de Dumnezeu).

Pantokrator - Hristos ca stăpân al Universului.

Paraklesis - Rugăciune invocaţie către Sfânta Fecioară sau către Hristos pentru vindecare. Un set de rugăciuni cu acest scop. (**Paraclis**; de exemplu Paraclisul Maicii Domnului)

Peirasmos – Ispită. Cuvântul grecesc *peirasmos* are un sens mai larg decât „ispită". În greacă înseamnă şi „încercare" sau „test". Poate fi o încercare sau un test trimis nouă de Dumnezeu ca să ne ajute să înaintăm pe calea spirituală. Poate fi însă şi o sugestie din partea celui rău.

Plani - Înşelare, iluzie. Eroare în perceperea şi cunoaşterea chestiunilor spirituale. Produsul imperfecţiunii umane.

Pneumotikos - Îndrumător spiritual, confesor. (**Duhovnic**)

Protos - Primul. Post administrativ pentru gestionarea chestiunilor interne, deţinut prin rotaţie, de guvernator al Muntelui Athos.

Sketes - Ermitaj ataşat la o mănăstire pentru activitate spirituală mai intensă. Într-un schit poate locui un singur pustnic sau mai mulţi călugări împreună cu îndrumătorul lor spiritual. (**Schit**)

Theotokos - Maica Domnului. Unul dintre numele *Panagiei*, Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, Fecioara Maria.

Theoria - Viziunea lui Dumnezeu într-o stare de extaz după purificarea inimii de egoism.

Theosis - Unirea cu Dumnezeu. Destinaţia finală şi căminul ultim al sufletului omenesc. A treia şi ultima etapă a căii isihiei.

Troparion - Imn. (**Tropar**)

Bibliografie

Amis, Robin, *A Different Christianity: Early Christian Esotericism and Modern Thought*, State University of New York Press, Albany, 1995.

Anonymous, *The Way of the Pilgrim and the Pilgrim Continues His Way*, Ballantine Books, New York, 1974.

Anonymous, *A Night in the Desert of the Holy Mountain*, St. Vladimir's Press. Crestwood, NY, 1991.

Bangor Daily News. Associated Press. 19 ianuarie 1996.

Burke, Starețul George, *An Eagle's Flight*. Saint George Press, Geneva, NV, 1994.

Cahill, Thomas, *How the Irish Saved Civilization: The Untold Story of Ireland's Heroic Role from the Fall of Rome to the Rise of Medieval Europe*, Doubleday, New York, 1995.

Cantor, Norman F, *Medieval History: The Life and Death of a Civilization*, The Macmillan Company, New York, 1963; *Medieval History*, ed. a 2-a, Macmillan, New York, 1969.

Cherubim, Arhimandritul, *Contemporary Ascetics of Mount Athos*, vol. 1 & 2. St. Herman of Alaska Brotherhood Press, Platina, CA, 1992.

Christensen, Monahul Damaschin, *Not of This World: The Life and Teaching of Father Seraphim Rose, Pathfinder to the Heart of Ancient Christianity*, Father Seraphim Rose Foundation. Forestville, CA, 1993.

Christou, Panayiotes. *Ellenike Patrologia* [*Patrologia greacă*]. Vol. 4. Kyromanos, Salonic, 1989.

Clement, Olivier. 1996. *La Verité vous rendra libre*. Paris: Editions Jean-Claude Lattes. Traducere greacă: *E Alethia Eleutherosi Ymas* [*The Truth Shall Set You Free: Conversations with the Ecumenical Patriarch Bartholomew I*], Akritas, Atena, 1997.

Cockerham, W.C., *Sociology of Mental Disorder*, Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ, 1996.

Damaschin, Ieromonah, *Christ the Eternal Tao*, Valaam Books, Platina, CA, 1999.

Dionysiades, Theoklitos, Călugărul, *O Agios Gregorios O Palamas: O Vios kai E Theologia tou, 1296–1359* [*Sfântul Grigore Palamas: Viața și teologia lui, 1296–1359*], Yiannoules-Tsolerides-Dedouses Press, Salonic, 1984.

Dorotheos, Starețul. *Erga Asketika* [*Lucrări ascetice*], Etimasia, Atena, 1981.

Dossey, Larry, *Healing Words: The Power of Prayer and the Practice of Medicine*, HarperCollins, New York, 1993.

Idem, *Father Arseny*, St. Vladimir's Press, Crestwood, NY, 2000.

Feuerstein, Georg, *Lucid Waking. Mindfulness and the Spiritual Potential of Humanity*, Inner Traditions International, Rochester, VT, 1997.

France, Peter, *Hermits: The Insights of Solitude*, St. Martin's Press, New York, 1996.

Frankl, Viktor, *Man's Search for Meaning*, Pocket Books, New York, 1985.

Funk, Robert W., *Honest to Jesus*, HarperSanFrancisco, San Francisco, 1996.

Gabrielia, Maica, *E Asketike tes Agapes: Gerontissa Gabrielia, 1897–1992* [Asceza iubirii: Îndrumătoarea Gabrielia, 1897-1992], Eptalofos Abee, Atena, 1997.

Gabrielia, Maica, *Mother Gabrilia: The Ascetic of Love*, Series Talanton, Salonic, 1999.

Gibbon, Edward, 1737–94, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, Penguin Books. Londra, 1985.

Glynn, Patrick, *God: The Evidence. The Reconciliation of Faith and Reason in a Postsecular World*, Forum, Rocklin, CA, 1997.

Green, Vivian, *A New History of Christianity*, The Continuum Publishing Company, New York, 1996.

Grigorie, Stareţul, *O Agios Gregorios O Palamas: Dydaskalos tes Theoseos* [Sfântul Grigore Palamas. Învăţător al *Theosis*-ului], Sfânta Mănăstire Gregoriou, Muntele Athos, 2000.

Grof, Stanislav, şi Grof, Christina (ed.). *Spiritual Emergency: When Personal Transformation Becomes a Crisis*, Tarcher Putnam, Los Angeles, 1989.

Gross, S.H., şi O.P Sherbowitsz, *The Russian Primary Chronicle: Laurentian Text*. The Medieval Academy of America, Cambridge, MA, 1953.

Harner, Michael, *The Way of the Shaman*, Bantam, New York, 1982.

Hastings, Adrian (ed), *A World History of Christianity*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, MI: 1999.

Hellenic Chronicle, The, 12 august 1993.

Holy Transfiguration Monastery. *The Ascetical Homilies of Saint Isaac the Syrian*. Lucrare tradusă din greacă de călugării de la Sfânta Mănăstire a Schimbării la Faţă, The Holy Transfiguration Monastery Press, Boston, MA, 1984.

Iosif, Monahul, *Geron Iosef Oh Hesychastes* [*Elder Joseph the Hesychast*], Daphne, Mount Athos, 1984.

Kivisto, Peter, *Key Ideas in Sociology*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA, 1998.

Koestler, Arthur, *Janus: A Summing Up*. New York, Vintage, 1979.

Kontzevitch, I.M, *The Acquisition of the Holy Spirit*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, CA, 1996.

Makarios, Ieromonah of Simonospetra. *The Synaxarion: The Lives of the Saints of the Orthodox Church*. Traducere engleză efectuată din franceză *de* Christopher Hookway, Tipografia Sfintei Mănăstiri a Bunei Vestiri, Ormylia, Grecia, 1999.

Markides, Kyriacos C., *The Rise and Fall of the Cyprus Republic*, Yale University Press, New Haven, 1977.

Idem, *The Magus of Strovolos: The Extraordinary World of a Spiritual Healer*, Penguin Arkana New York, 1985.

Idem, *Homage to the Sun: The Wisdom of the Magus of Strovolos*, Penguin Arkana, New York, 1987.

Idem, *Fire in the Heart: Healers, Sages, and Mystics*. Penguin Arkana, New York, 1991.

Idem, *Riding with the Lion: In Search of Mystical Christianity*, Penguin Arkana, New York, 1996.

Murphy, Michael, *The Future of the Body: Explorations into the Further Evolution of Human Nature*, Jeremy P. Tarcher, New York, 1993.

New Skete, The Monks of. 1999. *In the Spirit of Happiness*, Little, Brown and Company, New York, 1999.

New York Times, 22 octombrie 1998. „Candlesticks Fly, So French Call Exorcist."

Norwich, John Julius, *A Short History of Byzantium*, Alfred A. Knopf, New York, 1997.

Nouwen, Henri J.M., *Behold the Beauty of the Lord: Praying with Icons*, Ave Maria Press, Notre Dame, IN, 1987

O Megas Synaxaristis tes Orthodoxou Ecclesias (compilat în secolul al XIX-lea de Sfântul Nicodim Aghioritul), Vol. 5, E.M. Langi, Atena, 1989.

Obolensky, Dimitri, *The Byzantine Commonwealth*, Praeger, New York, 1971.

Paisie, Duhovnicul, *Epistoles* [*Epistole*], Tipografia Mănăstirii Sourote, Salonic, 1994.

Idem, *Me Pono kai Agape yia ton Synchrono Anthropo* [Cu durere și iubire pentru individul modern], Tipografia Mănăstirii Sourote, Salonic, 1998.

Idem, *Pneumatike Afypnise* [*Trezirea spirituală*], Tipografia Mănăstirii Sourote, Salonic, 1999.

Palamas, Grigorie, *The Triads,* Paulist Press, New York, 1983.

Parakletou, Sfânta Mănăstire, *O Pater Arsenios* [trad. din limba rusă, *Părintele Arsenios*]. Holy Monastery of Parakletou Press, Oropos, Grecia, 1998.

Rossner, John, *In Search of the Primordial Tradition & The Cosmic Christ*, Llewellyn Publications, St. Paul, MN: 1989.

Runciman, Sir Steven, *The Fall of Constantinople, 1453*, Cambridge University Press, Cambridge, 1965.

Smith, Huston, *The World's Religions*, Harper San Francisco, San Francisco, 1991.

Smith, Page, *Rediscovering Christianity: A Search for the Roots of Modern Democracy*, St. Martin's Press, New York, 1994.

Sophronie (Saharov), Arhimandrit, *The Monk of Mount Athos: Staretz Silouan: 1866–1938,* Vladimir's Press, Crestwood St., NY, 1975.

Idem, *We Shall See Him As He Is*. Stavropegic, Monastery of St. John the Baptist, Essex, Anglia, 1988.

Idem, *On Prayer*. St. Vladimir's Press, Crestwood, NY, 1998.

Idem, *Askesis kai Theoria* [*Asceză și teorie*, traducere din limba rusă]. Stavropegic Monastery of St. John the Baptist Press. Essex, England, 1996.

Sorokin, Pitirim A., *Social and Cultural Dynamics*, 4 vol, America Book Company, New York, 1937–41.

Spong, John S. *Here I Stand*, HarperSanFrancisco, San Francisco, 1999.

Sfântul Nicodim Aghioritul și Sfântul Macarie al Corintului. *The Philokalia*. Traducere din greacă și îngrijirea ediției G.E.H. Palmer, Philip Sherrard, Kallistos Ware. Vol. 1. Faber and Faber, Londra, 1990.

Tarnas, Richard, *The Passion of the Western Mind: Understanding the Ideas that Have Shaped Our World View*, Harmony Books, New York, 1991.

Tatses, Dionysios. *O Asketes Tes Panagoudas* [*Asceza Panagouda*], Melissa Press, Konitsa, Grecia, 1998.

Temple, Richard, *Icons and the Mystical Origins of Christianity*, Element, Rockport, MA, 1992.

Thurman, Robert, *Inner Revolution: Life, Liberty, and the Pursuit of Real Happiness*, Riverhead Books, New York, 1998.

Tolstoi, Lev. *The Three Hermits*. În vol. Ann Charters, ed. *The Story and Its Writer: An Introduction to Short Fiction*, St. Martin's Press, New York, 1987.

Treadgold, Warren, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press. Stanford, 1997.

Tsames, Demetrios, *Agiologia* [Hagiologia, studiul sanctității], Pournara Press, Salonic, 1985.

Ware, Kallistos, *The Orthodox Way*, Mowbray, Londra și Oxford, 1979.

Idem, *E Endos Emon Vasilia* [Regatul din lăuntrul nostru], Akritas Press, Atena, 1997.

Idem, *Dare we hope for the salvation of all? Origen, Gregory of Nyssa, Isaac of Nineveh*, „Theology Digest",1998, (iarna), 303–317.

Ware, Timothy, *The Orthodox Church*. Penguin, New York, 1993.

Idem, *The Orthodox Church*. Penguin, New York, 1964.

Weber, Max, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, Scribner, New York, 1958.

Wilber, Ken, *Eye to Eye: The Quest for the New Paradigm*, Anchor, Garden City, NY, 1983.

Idem, *The Marriage of Sense and Soul: Integrating Science and Religion*, Random House, New York, 1998.

Yiannitsiotes, Constantinos. *Konta Sto Geronta Porfyrio* [*În preajma bătrânului Porphyrios*]. Tipografia Mănăstirii de Maici Schimbarea Domnului la Faţă, Atena, 1995.

Note

[1] Kyriacos C. Markides, *The Magus of Strovolos: The Extraordinary World of a Spiritual Healer*, Penguin Arkana, New York, 1985; *Homage to the Sun: The Wisdom of the Magus of Strovolos*, Penguin Arkana, New York, 1987; *Fire in the Heart: Healers, Sages, and Mystics*, Penguin Arkana, New York, 1991.

[2] Michael Harner, *The Way of the Shaman*, Bantam, New York, 1982.

[3] Robert W. Funk, *Honest to Jesus*, Harper San Francisco, San Francisco, 1996, p. 305.

[4] Robin Amis, *A Different Christianity: Early Christian Esotericism and Modern Thought*, State University of New York Press, Albany, 1995.

[5] Kyriacos C. Markides, *Riding with the Lion. In Search of Mystical Christianity*, Penguin Arkana, New York, 1996.

[6] Ken Wilber, *Eye to Eye: The Quest for the New Paradigm*, Anchor, Garden City, NY, 1983.

[7] Robert Thurman, *Inner Revolution: Life, Liberty, and the Pursuit of Real Happiness*, Riverhead Books, New York, 1998.

[8] Kyriacos C. Markides, *The Rise and Fall of the Cyprus Republic*, Yale University Press, New Haven, 1977.

[9] Thomas Cahill, *How the Irish Saved Civilization: The Untold Story of Ireland's Heroic Role from the Fall of Rome to the Rise of Medieval Europe*, Doubleday, New York, 1995.

[10] Dimitri Obolensky, *The Byzantine Commonwealth*, Praeger, New York, 1971.

[11] A se vedea Kallistos Ware, *The Orthodox Way*, Mowbray, Londra și Oxford, 1979; Arhimandritul Sofronie (Saharov), *The Monk of Mount Athos; Staretz Silouan, 1866–1938*, St. Vladimir's Press, Crestwood, NY, 1975.

[12] Arhimandritul Sophronie (Saharov), *We Shall See Him As He Is*, Stavropegic Monastery of St. John the Baptist, Essex, England, 1988.

[13] Un excelent text duhovnicesc tradus în engleză este *The Ascetical Homilies of Saint Isaac the Syrian*, tradus din greacă de călugării de la Mănăstirea Schimbării la Faţă, The Holy Transfiguration Monastery Press, Boston, 1984.

[14] Călugărul Iosif, *Geron Iosef Oh Hesychastes [Elder Joseph the Hesychast]*, Mount Athos, Daphne, 1984.

[15] Sofronie, *The Monk of Mount Athos.*

[16] Nun Gabrielia, *E Asketike tes Agapes: Gerontissa Gabrielia, 1897–1992* [*The Ascetic of Love: Eldress Gabrielia, 1897–1992*], Eptalofos Abee, Atena, 1997 - publicată în engleză cu titlul: Nun Gabrilia, *Mother Gavrilia: The Ascetic of Love*, Salonic, Seria Talanton, 1999.

[17] A se vedea: Arhimandritul Sofronie (Saharov), *On Prayer*, St. Vladimir's Press, Crestwood, NY, 1998.

[18] Timothy Ware, *The Orthodox Church*, Penguin Books, Londra, 1993, p. 305.

[19] *Ibidem*, p. 306.

[20] Viktor Frankl, *Man's Search for Meaning*, Pocket Books, New York, 1985.

[21] A se vedea: Henri J.M. Nouwen, *Behold the Beauty of the Lord: Praying with Icons*, Ave Maria Press, Notre Dame, IN, 1987; Richard Temple, *Icons and the Mystical Origins of Christianity*, Element, Rockport, MA, 1992.

[22] În tradiţia ortodoxă răsăriteană preotul care spovedeşte stă de regulă faţă în faţă cu persoana care vine pentru ajutor, exact ca la o şedinţă de consiliere. La sfârşitul sesiunii, preotul este împuternicit de Biserică să pună patrafirul pe capul persoanei şi să citească *Synchoritike Efche* (Rugăciunea iertării).

[23] A se vedea: Larry Dossey, *Healing Words: The Power of Prayer and the Practice of Medicine* Harper Collins, New York, 1993.

[24] Michael Murphy, *The Future of the Body: Explorations into the Further Evolution of Human Nature*, Jeremy P. Tarcher, New York, 1993, p. 466.

[25] Patrick Glynn, *God: The Evidence. The Reconciliation of Faith and Reason in a Postsecular World*, Forum, Rocklin, CA, 1997, p. 123.

[26] Bătrânul Paisios, *Epistoles* [*Epistles*], Sourote Monastery Press, Salonic, 1994; *Me pono kai agape yia ton synchrono anthropo* [*With Sorrow and Love for the Modern Individual*] Sourote Monastery Press, Salonic, 1998; *Pneumatike Afypnise* [Deşteptarea spirituală], Sourote Monastery Press, Salonic, 1999.

[27] K. Markides, *Riding with the Lion*, p. 301.

[28] „Candlesticks Fly, So French Call Exorcist", *New York Times*, 22 octombrie 1998.

[29] Sofronie, *The Monk of Mount Athos.*

[30] Mănăstirea Sfintei Schimbări la Față, *The Ascetical Homilies of Saint Isaac the Syrian.*

[31] K.C. Markides, *Riding with the Lion*, pp. 47–60.

[32] Georg Feuerstein, *Lucid Waking: Mindfulness and the Spiritual Potential of Humanity*, Inner Traditions International, Rochester, VT, 1997, p. 84.

[33] Maica Gabrielia, *E Asketike tes Agapes.*

[34] Maica Gabrielia, *E Asketike tes Agapes.*

[35] I.M. Kontzevitch, *The Acquisition of the Holy Spirit*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina, CA, 1996.

[36] Lev Tolstoi, *The Three Hermits*, în vol. Ann Charters, ed., *The Story and Its Writer: An Introduction to Short Fiction*, St. Martin's Press, New York, 1987, pp. 169–173.

[37] A se vedea: Olivier Clement, *La Vérité vous rendra libre*, Editions Jean-Claude Lattes, Paris, 1996. Tradus în greacă cu titlul *E Alethia Eleutherosi Ymas* [*The Truth Shall Set You Free: Conversations with the Ecumenical Patriarch Bartholomew I*] Akritas, Atena, 1997.

[38] Starețul George Burke, *An Eagle's Flight*, Saint George Press, Geneva, NV, 1994, p. 37.

[39] *O Megas Synaxaristis tes Orthodoxou Ecclesias.* [*The Greek Synaxaristis of the Orthodox Church*], vol. 5 E.M. Langi Publishers, Atena, 1989, pp. 255–58 [compilat în secolul al XIX-lea de Sfântul Nicodim Aghioritul. Este folosit în Biserica Orotodoxă Răsăriteană ca sursă de instruire duhovnicească pentru novici, călugări și cercetători spirituali.] A se vedea și Ieromonahul Makarios de la Simonopetra, *The Synaxarion: The Lives of the Saints of the Orthodox Church*, text englez tradus din franceză de Christopher Hookway, Chalkidike, Ormylia, Grecia, Holy Convent of the Annunciation of Our Lady Press, 1999; Archimandrite Cherubim, *Contemporary Ascetics of Mount Athos*, vol. 1 și 2, St. Herman of Alaska Brotherhood Press, Platina, CA, 1992.

[40] Redat de Associated Press, *Bangor Daily News*, 19 ianuarie 1996.

[41] Sofronie, *The Monk of Mount Athos.*

[42] Panayiotes Christou, *Ellenike Patrologia* [*Patrologia greacă*], vol. 4, Kyromanos Publishers, Salonic, 1989.

[43] *Ibid.*, pp. 159–200 [traducerea autorului]. În legătură cu discuția importantă pe această temă a se vedea și Episcop Kallistos Ware, „Dare we hope for the salvation of all? Origen, Gregory of Nyssa, Isaac of Nineveh", *Theology Digest*, iarna 1998, pp. 303–317.

[44] *Hellenic Chronicle*, 12 august 1993. Citat la Markides, *Riding with the Lion*, p. 296.

[45] Constantinos Yiannitsiotes, *Konta Sto Geronta Porfyrio* [*Near Elder Porphyrios*], Tipografia Mănăstirii de maici Schimbarea la Față a Mântuitorului, Atena, 1995.

[46] Arhimandritul Sofronie (Saharov), *Askesis kai Theoria* [*Ascetics and Theory*, traducere din limba rusă], Stavropegic Monastery of St. John the Baptist Press, Essex, England, 1996, p. 53–54.

[47] Page Smith, *Rediscovering Christianity: A Search for the Roots of Modern Democracy*, St. Martin's Press, New York, 1994.

[48] Huston Smith, *The World's Religions*, HarperSanFrancisco, San Francisco, 1991, p. 166–167.

[49] Kallistos Ware, *E Endos Emon Vasilia* [*The Kingdom Within Us*] Akritas Press, Atena, 1997, p. 133.

[50] Sf. Nicodim Aghioritul și Sf. Macarie al Corintului, *The Philokalia*. Traducere din limba greacă și redactare de G.E.H. Palmer, Philip Sherrard, Kallistos Ware, vol. 1, Faber and Faber, Londra, 1990.

[51] Anonymous, *The Way of the Pilgrim and the Pilgrim Continues His Way*, Ballantine Books, New York, 1974; Anonymous, *A Night in the Desert of the Holy Mountain*, St. Vladimir's Press, Crestwood, NY, 1991.

[52] The Monks of New Skete, *In the Spirit of Happiness*, Little, Brown and Company, New York, 1999, p. 234.

[53] Monahul Damaschin Christensen, *Not of This World: The Life and Teaching of Father Seraphim Rose, Pathfinder to the Heart of Ancient Christianity*, Father Seraphim Rose Foundation, Forestville, CA, 1993, p. 894–895.

[54] Sofronie, *On Prayer*.

[55] Dossey, *Healing Words*.

[56] Sofronie, *The Monk of Mount Athos*.

[57] Stanislav Grof și Christina Grof (ed.), *Spiritual Emergency: When Personal Transformation Becomes a Crisis*, Tarcher Putnam, Los Angeles, 1989.

[58] Avva Dorotei, *Erga Asketika* [*Lucrări ascetice*], Etimasia, Atena, 1981, pp. 111–131.

[59] În legătură cu studiul comparat al fenomenului eremitismului, a se vedea: Peter France, *Hermits: The Insights of Solitude*, St. Martin's Press, New York, 1996.

[60] Kontzevitch, *The Acquisition of the Holy Spirit*.

[61] Dionysios Tatses, *O Asketes Tes Panagoudas* [*Ascetismul Panagouda*], Melissa Press, Konitsa, Grecia, 1998, pp. 39–41. Referirea la experiența bătrânului Paisios a apărut în engleză la Ieromonahul Damaschin, *Christ the Eternal Tao,* Valaam Books, Platina, CA, 1999. O experiență asemănătoare a fost relatată în viața stareţului rus din secolul al XIX-lea, Sfântul Serafim din Sarov. A se vedea Timothy Ware, *The Orthodox Church,* Viking Penguin, New York, 1964, pp. 130–132.

[62] Sfânta Mănăstire Parakletou, *O Pater Arsenios* [trad. din limba rusă, *Father Arsenios*], Tipografia Sfintei Mănăstiri Parakletou, Oropos, Gecia, 1998, pp. 85–95; publicat în engleză sub titlul *Father Arseny,* Saint Vladimir's Press, Crestwood, NY, 2000.

[63] Demetrios Tsames, *Ayiologia* [*Hagiologie*], Pournara Press, Salonic, 1985, pp. 105–114.

[64] John Rossner, *In Search of the Primordial Tradition & the Cosmic Christ,* Llewellyn Publications, Saint Paul, MN, 1989.

[65] John Rossner, *In Search of the Primordial Tradition & the Cosmic Christ,* Llewellyn Publications, Saint Paul, MN, 1989.

[66] John S. Spong, *Here I Stand,* HarperSanFrancisco, San Francisco, 1999, p. 441.

[67] Norman F. Cantor, *Medieval History*, ed. a 2-a, Macmillan, New York, 1969, p. 161; citat la W.C. Cockerham, *Sociology of Mental Disorder,* Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ, 1996, p. 11.

[68] Warren Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society,* Stanford University Press, Stanford, 1997, p. 849.

[69] Vivian Green, *A New History of Christianity,* The Continuum Publishing Co., New York, 1996, p. 67.

[70] Max Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism,* Scribner, New York, 1958.

[71] Peter Kivisto, *Key Ideas in Sociology,* Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA, 1998, p. 150.

[72] Arthur Koestler, *Janus: A Summing Up* Vintage, New York, 1979.

[73] S.H. Gross și O.P. Sherbowitsz, *The Russian Primary Chronicle: Laurentian Text,* The Medieval Academy of America, Cambridge, MA, 1953, p. 111; citat la Adrian Hastings (ed.), *A World History of Christianity.* William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, MI, 1999.

[74] Ware, *The Orthodox Church*, 1964, pp. 82–95.

[75] A se vedea Ware, *The Orthodox Church*, 1964, pp. 70–81.

76 Sf. Grigorie Palamas, *The Triads*, Paulist Press, New York: 1983); Theoklitos Dionysiades, *O Agios Gregorios O Palamas: O Vios kai E Theologia tou, 1296–1359* [Sfântul Grigore Palamas: Viaţa şi teologia, 1296–1359], Yiannoules-Tsolerides-Dedouses, Salonic, 1984.

77 Stareţul Grigore, *O Agios Gregorios O Palamas: Dydaskalos tes Theoseos* [Sfântul Grigore Palamas: învăţător al lui *Theosis*], Sfânta Mănăstire Gregoriou, Muntele Athos, 2000, p.17.

78 *Ibid.*, p. 50.

79 Ken Wilber, *The Marriage of Sense and Soul: Integrating Science and Religion*, Random House, New York, 1998.

80 Este important de notat că, în pofida orientării raţionaliste care a devenit dominantă în creştinismul occidental faţă de cel oriental, abordarea mistică şi prin experienţă [directă] a lui Dumnezeu nu a fost total eradicată nici din Biserica Occidentală. Occidentul şi-a avut şi el iluminaţii săi mistici de la Sfântul Ioan al Crucii, Sfânta Hildegard de Bingen, Sfântul Ignaţiu de Loyola şi Sfânta Tereza de Avila la sfinţi contemporani precum trapistul Thomas Merton și Padre Pio din Italia. Cu toate acestea, mi se pare că tradiţia îndrumării duhovniceşti pentru transmiterea sistematică a cunoaşterii lui Dumnezeu de la o generaţie la alta a supravieţuit într-o formă mai pronunţată şi mai clar identificabilă în partea răsăriteană a creştinătăţii, mai ales la Muntele Athos.

81 Pitirim A. Sorokin, *Social and Cultural Dynamics*, 4 vol., America Book Co., New York, 1937–1941. A se vedea şi Wilber, *The Marriage of Sense and Soul; şi Richard Tarnas, The Passion of the Western Mind: Understanding the Ideas that Have Shaped Our World View*, Harmony Books, New York, 1991.

82 Markides, *Riding with the Lion*, pp. 214–332.

83 John Julius Norwich, *A Short History of Byzantium*, Alfred A. Knopf, New York, 1997, p. 239.

84 *Ibid.*, p. 306.

85 Sir Steven Runciman, *The Fall of Constantinople, 1453*, Cambridge University Press, Cambridge, 1965.

86 Edward Gibbon, 1737–94, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, Penguin Books, Londra, 1985.

87 Cantor, *Medieval History*, p. 274.